

**วารสารวิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์**

**ปีที่ 5 ฉบับที่ 1
มกราคม - มิถุนายน 2561**

วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
เป็นวารสารราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน และฉบับที่ 2
กรกฎาคม-ธันวาคม) ตีพิมพ์บทความวิชาการ บทความวิจัย และบทความพิเศษ
ที่มีเนื้อหาในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ สาขาภาษาและภาษาศาสตร์
วรรณคดี ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา นิเทศศาสตร์ เศรษฐศาสตร์
ศาสนาและปรัชญา สารสนเทศ จิตวิทยา ดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปกรรม และสาขาอื่น ๆ
ที่เกี่ยวข้อง

เจ้าของ : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัญญัติ ชำนาญกิจ

อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ ภูเทษ

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บรรณาธิการ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิกา พรหมมาศ

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ชัย ปิฎกรัษต์

มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

รองศาสตราจารย์ ดร. อุทัยวรรณ ภูเทษ

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร ลัมสุข

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สัมพันธ์ รอดพึ่งครุฑ

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชาติ พงษ์พานิช

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

อาจารย์ ดร.กมลภพ ยอดบ่อพลับ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

พิมพ์ที่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด รีมปิงการพิมพ์

11/13-15 ถนนนครสวรรค์-พิษณุโลก ตำบลวัดไทรย์

อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

บทบรรณาธิการ

นับแต่แรกที่ วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ได้เริ่มก่อตั้งขึ้นในปีพุทธศักราช 2557 โดยมี เป้าประสงค์เพื่อเวทีวิชาการสาธารณะให้แก่คณาจารย์ นักวิชาการ และผู้สนใจ ได้นำเสนอและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และความคิดทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สู่สาธารณชนและวงวิชาการ ทางกองบรรณาธิการก็ได้ตั้งความคาดหวังว่าจะพัฒนาวารสารเล่มนี้ให้มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับในวงกว้างอย่างแพร่หลาย จนกระทั่งเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2561 ความคาดหวังดังกล่าวก็กลายเป็นความจริง เมื่อกองบรรณาธิการได้รับแจ้งว่า วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ได้รับการพิจารณานำวารสารเข้าสู่ฐานข้อมูล TCI และจัดกลุ่มคุณภาพวารสาร ไว้ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1 สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จนถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2562 ซึ่งความยินดีในความสำเร็จดังกล่าวที่เกิดขึ้นนั้น เทียบไม่ได้เลยกับความภาคภูมิใจที่ได้เห็นว่าวารสารของเราได้ทำหน้าที่บรรลุตามเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้แต่เริ่มแรก

สำหรับบทความในวารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับ 1 มกราคม-มิถุนายน 2561 นี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 14 บทความ ประกอบด้วยบทความวิจัย จำนวน 12 เรื่อง และมีรายละเอียดต่อไปนี้

บทความวิจัยด้านการศึกษาและการจัดกระบวนการศึกษา มี 2 บทความ คือ บทความเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้บนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ของ อาจารย์รัชพล กลัดชื่น และ อาจารย์สุธิดา ชัยชมชื่นเป็นการเล็งเห็นความสำคัญในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อใช้แก้ปัญหาความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน โดยบูรณาการรูปแบบ

การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนการสอนบนเว็บ และระบบประมวลผลกลุ่มเมฆ และบทความเรื่อง การติดตามผลบัณฑิต สาขาวิชา
บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ปีการศึกษา 2557 ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารีย์
รังสีโยภาส และคณะ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิง
คุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ การดำเนินงานทำของบัณฑิตสาขา
วิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

บทความวิจัยที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ และ/หรือ ประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน
มี 3 บทความ ได้แก่ บทความเรื่อง การศึกษาอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ร่วมของ
เพื่อนบ้าน : กรณีศึกษาลาว เมียนมาร์ และจีน ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุทัศน์
คล้ายสุวรรณ ซึ่งนำเสนอความรู้ความเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์ ซึ่งครอบคลุมเกี่ยวกับ
วัฒนธรรมประเพณี แบบแผนการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม ความเป็นอยู่
และสภาพทางสังคมของประเทศเพื่อนบ้าน ที่สะท้อนออกมาจากอัตลักษณ์บุคคล
(Personal Identity) และ อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ส่วนบทความ
เรื่อง การรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงรายของ อาจารย์นันทา จันทะพรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในการ
มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชน สร้างความภาคภูมิใจ สร้างการ
สื่อสารอัตลักษณ์ให้กับสาธารณชนได้รับทราบความสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชน
และสามารถถ่ายทอดให้กับผู้อื่นอย่างภาคภูมิใจ ในขณะที่บทความเรื่อง การผลิต
สื่อสร้างสรรค์เพื่อเล่าเรื่องเพื่อนบ้านอาเซียน ของ อาจารย์ปอรัญม ยอดเนตร
เป็นการศึกษาการจัดกระบวนการสร้างสรรค์เชิงสื่อสารการแสดงที่อำนวยความสะดวก
ให้เกิดการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อเล่าเรื่องเพื่อนบ้านอาเซียน และสร้างความเข้าใจ
ในอัตลักษณ์ที่แตกต่างของประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนผ่านการผลิตสื่อสร้างสรรค์

บทความวิจัยด้านการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่น มี 2 บทความ คือ
บทความเรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรการเกษตรแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์

ดร.วรภพ วงศ์รอด เป็นการศึกษาสถานการณ์การใช้ทรัพยากรการเกษตรของ เกษตรกรและแนวทางการจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และ บทความเรื่อง **การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประกอบอาชีพของ ตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์**ของ รองศาสตราจารย์ ดร.อุทัยวรรณ ภูเทศ ซึ่งได้เสนอคำตอบว่ากระบวนการจัดการความรู้ในการประกอบอาชีพ เป็น ผลสืบเนื่องมาจากการใช้ระบบความสัมพันธ์แบบเครือข่าย และอุดมการณ์หรือ ค่านิยมในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงที่ยึดถือนับแต่อดีต

บทความวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรม มี 4 บทความ คือ บทความเรื่อง **การบรรเลงแซกโซโฟนประกอบการแสดงหมอลำในอีสานของ อาจารย์วรการ สีโย** ซึ่งศึกษาพัฒนาการของแซกโซโฟนที่เข้ามามีบทบาทในการแสดงหมอลำ ตลอดจนเทคนิคการบรรเลงแซกโซโฟนประกอบการหมอลำ บทความเรื่อง **จำปาตะ: บทเพลงและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาได้ร่วมสมัย** ของ อาจารย์กรฤต นิลาวิช เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์บทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับจำปาตะ ซึ่งเป็นพืช เศรษฐกิจทางภาคใต้ และศึกษาวิธีการเผยแพร่บทเพลงดังกล่าวสู่สาธารณชน บทความเรื่อง **การสืบทอดและการพิทักษ์รักษามรดกภูมิปัญญาด้านเพลงพื้นบ้าน ภาคกลาง** ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์บัวผัน สุพรรณยศ เป็นการเสนอผลการจัดเก็บ องค์ความรู้เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง โดยศึกษาสถานภาพของคณะเพลง และกระบวนการถ่ายทอดของศิลปินพื้นบ้าน พร้อมวิเคราะห์ปัญหาการสืบทอด และปัจจัยคุกคาม ตลอดจนเสนอแนวทางในการพิทักษ์รักษาเพลงพื้นบ้าน ให้ดำรงอยู่ในสังคมอย่างยั่งยืน และบทความเรื่อง **ผลลัพธ์ของปฏิบัติการทางเพศ ที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1** ของ นายสฤษฎ์ อันภักดี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรทัย เพียยุระ ซึ่งได้ข้อค้นพบ ว่า บทละครเรื่องรามเกียรติ์ มีความหลากหลายด้านเพศวิถีของตัวละครมาก เรื่องหนึ่ง พฤติกรรมที่ผู้คนในสังคมยอมรับถูกกำหนดให้เป็นพฤติกรรมของตัวละคร ฝ่ายดี ส่วนรสนิยมทางเพศและพฤติกรรมทางเพศบางลักษณะที่สังคมตัดสินว่า เป็นสิ่งที่ไม่ดีงาม ได้ถูกกำหนดให้เป็นพฤติกรรมของตัวละครฝ่ายร้าย

นอกจากนั้น ยังได้ตีพิมพ์บทความวิชาการ จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ บทความเรื่อง แนวทางการจำแนกข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อสังเคราะห์งานวิชาการ ของ รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ ได้อธิบายถึงวิธีการจำแนกข้อมูลเชิงคุณภาพ อันเป็นขั้นตอนสำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการวิจัยหรือสังเคราะห์งานวิชาการ และการประยุกต์ใช้หลักการจำแนกข้อมูลดังกล่าวเพื่อกำหนดตัวแปรในงานวิจัย ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยสามารถเลือกการจำแนกข้อมูลได้หลากหลายลักษณะ บทความเรื่อง เรื่องเล่าจากชาวหนังสือพิมพ์ในสายพระเนตรสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ “จดหมายเหตุนักข่าวบ้าน ขาวสมเด็จพระเจ้าสุวรงค์จากหนังสือพิมพ์” ของ อาจารย์ประภัสสร จันทรสถิตย์พร เป็นนำความรู้ทางด้านนิเทศศาสตร์มาวิเคราะห์งานพระนิพนธ์ ในฐานะที่เป็น ผลผลิตทางการสื่อสารจากพระราชวงศ์สู่สาธารณะ และบทความเรื่อง นิเวศวิทยา การเมืองว่าด้วยเรื่องการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม “ไร่หมุนเวียน”: ปมปัญหา และความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนของ อาจารย์วรวิทย์ นพแก้ว เป็นการนำเสนอ ความขัดแย้งในบริบทของการเปลี่ยนแปลงภายใต้โครงสร้าง ความสัมพันธ์เชิง อำนาจแบบใหม่ในมุมมองทางรัฐศาสตร์ และเป็นโจทย์ท้าทายที่ต้องการนำเสนอ ทางออกในการอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชน

สุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการ ขอเชิญคุณอาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษา ตลอดจนผู้สนใจ ส่งผลงานในรูปแบบบทความวิชาการ บทความวิจัย และ บทปริทัศน์หนังสือ มาตีพิมพ์ใน วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เพื่อร่วมเป็นก้าวต่อ ๆ ไปของ พวกเรา

สารบัญ

แนวทางการจำแนกข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อสังเคราะห์ งานวิชาการ.....	1
สัญญา เคนาภูมิ	
เรื่องเล่าจากข่าวหนังสือพิมพ์ในสายพระเนตรสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	
“จดหมายเหตุชาวบ้าน ชาวสมเด็จพระยาสุวรรคตจากหนังสือพิมพ์”.....	35
ประภัสสร จันทร์สถิตย์พร	
การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้บนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้ แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ	
สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง.....	77
รัชพล กลัดชื่น	
สุธิดา ชัยชมชื่น	
การศึกษาอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ร่วมของเพื่อนบ้าน :	
กรณีศึกษาลาว เมียนมาร์ และจีน.....	99
สุทัศน์ คล้ายสุวรรณ	
การรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์	
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.....	135
น่านฟ้า จันทะพรหม	
การผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อเล่าเรื่องเพื่อนบ้านอาเซียน.....	175
ปอรรักษ์ ยอดเนร	
แนวทางการจัดการทรัพยากรการเกษตรแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร	
ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์.....	205
วรภาพ วงศ์รอด	

จำปาตะ : บทเพลง และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาได้ร่วมสมัย.....	231
กรฤต นิลวานิช	
การบรรเลงแซกโซโฟนประกอบการแสดงหมอลำในอีสาน.....	261
วรากร สีโย	
การสืบทอดและการพิทักษ์รักษามรดกภูมิปัญญาด้านเพลงพื้นบ้าน	
ภาคกลาง.....	281
บัวผัน สุพรรณยศ	
การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประกอบอาชีพของตำบล	
ทับกฤช อำเภอลำลูกเกด จังหวัดนครสวรรค์.....	313
อุทัยวรรณ ภูเทศ	
ผลลัพธ์ของปฏิบัติการทางเพศที่ปรากฏในบทละคร	
เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1.....	331
สณชัย อันภักดี	
อรทัย เพ็ญยุระ	
นิเวศวิทยาการเมืองว่าด้วยเรื่องการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม	
“ไร่หมุนเวียน”: ปมปัญหาและความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน.....	367
วรวิทย์ นพแก้ว	
การติดตามผลบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และ	
สารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ปีการศึกษา 2557.....	407
อารีย์ รังสิโยภาส	เพชรรา ศรีคำภา
เพ็ญรุ่ง แต้ใส	กิตติศักดิ์ คงพูน
นนทนันท์ แยมวงษ์	

บทความหรือข้อเขียนในวารสารฉบับนี้ ลิขสิทธิ์เป็นของผู้เขียน
 ความคิดเห็นใด ๆ ที่ปรากฏนี้เป็นความคิดเห็นส่วนตัว และอยู่ในความ
 รับผิดชอบของผู้เขียน กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องหรือรับผิดชอบ
 ต่อความคิดเห็นดังกล่าว

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความประจำปี
วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2561)

รองศาสตราจารย์ ดร. ญฐพงศ์ จิตรนิรัตน์	มหาวิทยาลัยทักษิณ
รองศาสตราจารย์ ดร. ปิยพันธ์ แสนทวีสุข	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร. สมสรวง พฤติกุล	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร. สุชาติ แสงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
รองศาสตราจารย์ ดร. อุทัยวรรณ ภูเทศ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
รองศาสตราจารย์กัญญารัตน์ เวชศาสตร์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์วาทินี ฐาปนวงศ์สานติ	มหาวิทยาลัยศรีปทุม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มารศรี สอทิพย์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คมกฤษ ตาชม	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. โอฬาร ถิ่นบางเตียว	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพล พรหมกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
	ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กรชนก สนิทวงศ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เสวียน เจนเขว่า	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทศนีย์ ปัทมสนธิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สัมพันธ์ รอดพึ่งครุฑ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภิญโญ ภูเทศ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ขนิภา พรหมมาศ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิเวศน์ คำรัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุชาติพิทย์ งามนิล	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรภพ วงศ์รอด	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชาติ พงษ์พานิช	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ดร. ศิริวรรณ ประสพสุข

ดร. พิสิษฐ์ จอมบุญเรือง

ดร. ไกรวิชญ์ ดีเอม

ดร. พรณราย เทียมทัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

แนวทางการจำแนกข้อมูลเชิงคุณภาพ

เพื่อสังเคราะห์งานวิชาการ

Guidelines of Qualitative Data Classification
for Synthesizing the Academic Works

สัณญา เคนาภูมิ*

* รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

E-mail : zumsa_17@hotmail.com

บทคัดย่อ

ปัญหาใหญ่อย่างหนึ่งของนักวิจัยคือความสามารถในการจำแนกข้อมูลที่ไม่ดีพอ โดยเฉพาะการวิจัยเชิงคุณภาพที่ไม่ได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยไว้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นงานวิจัยประเภทเริ่มจากข้อเท็จจริงไปสู่ทฤษฎีหรืองานวิจัยสร้างทฤษฎีจากปรากฏการณ์ เมื่อลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นแรก คือ “การสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎี” ขั้นนี้ถือเป็นปัญหาของนักวิจัยเนื่องจากนักวิจัยอาจขาดความชัดเจนว่าข้อสรุปเชิงทฤษฎีที่จะกำหนดประเด็นขึ้นนั้นคืออะไร สำหรับในทางปฏิบัติเรียกว่า “การจำแนกข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อสังเคราะห์งานวิชาการ” ซึ่งมีอยู่หลายวิธีการ ดังนี้ (1) การจำแนกเป็นหลักการทั่วไปและจุดเน้น (2) การจำแนกตามลำดับศักดิ์ (3) การจำแนกตามลำดับของการเกิด (4) การจำแนกตามลักษณะความสัมพันธ์ของตัวแปร (5) การจำแนกเชิงองค์ประกอบ (6) การจำแนกเชิงระบบ และ (7) การจำแนกตามแหล่งข้อมูล เป็นต้น นอกจากนั้นประเด็นสำคัญที่สุดของการกำหนดตัวแปรในกรอบแนวคิดการวิจัยมีสองหลักการสำคัญคือ (1) ตัวแปรที่กำหนดในกรอบแนวคิดการวิจัยจะต้องอยู่ภายใต้หลักการ และ (2) ชื่อตัวแปรจะต้องตั้งให้เป็นจุดเน้นมีสภาพเน้นทิศทางชัดเจนว่าเป็นบวกหรือลบ ไม่ใช่ตั้งชื่อเป็นหลักการทั่วไป

คำสำคัญ: การจำแนกข้อมูล, การสังเคราะห์, งานวิชาการ

Abstract

One big problem of researchers was ability to classify information not good enough especially the qualitative research that does not provide a framework for guiding to collect data that was research types starting from facts to Theories or creating the theory from phenomena (Grounded Theory) , when collected data then the first process was “theoretical conclusions Creating”. Therefore, this process rather make a problems for researchers. This article aimed to present the guidelines for classifying the qualitative data in order to synthesize as academic works, this approach were; the classification of (1) locus and focus, (2) stratum sequence, (3) birth order, (4) relationship of variables, (5) element factor, (6) system, and (7) data source. However this may the introduction approach but these are others. Moreover, the most important issues for setting variables in research conceptual framework were; (1) The variable must be based on the principle (concepts or theories) and (2) Variable names must be set as clearly focus direction as positive or negative, not be general principle.

Keywords : Data Classification, Synthesizing, Academic Works

บทนำ

งานวิชาการเป็นภารกิจที่เกี่ยวกับการพยายามอธิบายความจริงที่แท้จริงทั้งในมิติที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่เรียกว่า “ศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science) หรือเรียกว่าเป็นวิทยาศาสตร์ (Sciences)” และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาเป็นไปของมนุษย์และสังคมมนุษย์เรียกว่า “มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Humanity and Social Science)” อย่างไรก็ตามนอกจากความพยายามค้นหาความจริงที่แท้งจริงดังกล่าวแล้ว มนุษย์ก็ยังพยายามประยุกต์ใช้ประโยชน์จากความจริงที่แท้งจริงที่ค้นพบโดยการสร้างองค์ความรู้ประยุกต์ เรียกว่า “ศาสตร์ประยุกต์ (Applied Science)” เหล่านี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของงานวิชาการ

จะเห็นได้ว่างานวิชาการที่เป็นภารกิจค้นหาและอธิบายความจริงที่แท้จริงทั้งในมิติโดยธรรมชาติ มิติความเป็นมนุษย์ มิติสังคมมนุษย์ ตลอดจนความพยายามประยุกต์ใช้องค์ความรู้นั้น หากสรุปมาเป็นภาพกว้าง ๆ แล้ว จะพบว่างานวิชาการเกี่ยวข้องกับการสร้างองค์ความรู้ (Creating the body of Knowledge) เพื่อรับใช้มนุษยชาติซึ่งอาจจำแนกออกเป็นหลายประเภท เช่น แนวคิด (Concepts) งานวิจัย (Research) ทฤษฎี (Theory) หลักการ (Principle) กฎ (Rule) เป็นต้น ซึ่งความมีเสถียรภาพหรือความคงทนขององค์ความรู้ดังกล่าวย่อมแตกต่างกัน

อย่างไรก็ต้ององค์ความรู้แต่ละประเภทดังกล่าวย่อมเกิดขึ้นมาได้เนื่องจากผ่านกระบวนการวิจัยอย่างต่อเนื่องพอสมควร ทั้งนี้เพราะการวิจัยหมายถึงกระบวนการแสวงหาความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในสิ่งที่ต้องการศึกษา มีการเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดระเบียบข้อมูล การวิเคราะห์ และการตีความหมายผลที่ได้จากการวิเคราะห์ ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบอันถูกต้อง (Suchart Prasith-rathsint, 2003: 1) โดยดำเนินการตาม

กระบวนการทางวิทยาศาสตร์อย่างเป็นระบบ มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (Phot Saphienchai, 2003: 20) เป็นวิธีการแสวงหาความจริงหรือพิสูจน์ความจริง เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ โดยองค์ความรู้ที่ผ่านกระบวนการวิจัยจะทำให้ได้ความรู้ที่เชื่อถือได้ (Reliable Knowledge) เพื่อนำความรู้มาช่วยในการแก้ปัญหาหรือตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ (Schuessler, 1964) อย่างไรก็ตามการวิจัยแบ่งตามลักษณะของข้อมูลจำแนกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) เป็นการวิจัยที่เน้นข้อมูลที่เป็นตัวเลขเป็นหลักฐานยืนยันความถูกต้องของข้อค้นพบและข้อสรุปต่าง ๆ ของเรื่องที่ทำการศึกษาและข้อค้นพบสามารถนำไปใช้ได้กว้างขวางทั่วไป (Suchart Prasith-rathsint, 2003: 24-25) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อม โดยอาศัยมิติทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นหลักในการศึกษาและวิเคราะห์ปรากฏการณ์นั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการวิจัยเชิงปริมาณมักเน้นจากทฤษฎีไปสู่ปรากฏการณ์ โดยเริ่มจากการศึกษาทบทวนทฤษฎีเดิมที่ค้นพบแล้วให้ตกผลึกเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยให้ชัดเจน จากนั้นจึงนำกรอบแนวคิดนั้นไปศึกษาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพมักนำมาใช้จากการศึกษาปรากฏการณ์นำไปสู่การสรุปเป็นทฤษฎี โดยเริ่มจากการศึกษาปรากฏการณ์ด้วยเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ จากนั้นนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์สรุปเป็นทฤษฎี เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพก็มีมิติของความยาก และ/หรือ ความง่ายแตกต่างกันออกไป บทความนี้จะมุ่งเน้นการทำความเข้าใจ ในลักษณะของข้อมูล (Data) ของการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพมีทั้งข้อดีและข้อจำกัด ในส่วนของข้อดีเช่น

ช่วยให้นักวิจัยได้มองเห็นคุณลักษณะของสิ่งที่ศึกษาในสภาพที่เป็นธรรมชาติ โดยปราศจากสิ่งปรุงแต่ง ช่วยให้นักวิจัยเข้าใจปรากฏการณ์ที่ตนศึกษาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะปรากฏการณ์ที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษามาก่อน และวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพยังยืดหยุ่นและอำนวยโอกาสให้นักวิจัยศึกษาเรื่องใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง ส่วนข้อจำกัดก็มีหลายประการ เช่น ขนาดตัวอย่างโดยทั่วไปมักจะเล็ก อาจทำให้ไม่สามารถสรุปข้อมูลไปกว้างได้ (Wimmer and Dominick, 2011: 45) นอกจากนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมักจะขึ้นอยู่กับความสามารถในการจำแนกแยกแยะข้อมูล การตีความข้อมูล การอธิบายข้อมูลซึ่งอาจทำให้การวิเคราะห์นั้นแฝงด้วยอคติของนักวิจัยจนอาจขาดความเชื่อถือได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก (Grounded theory) ทั้งนี้ทฤษฎีฐานรากเป็นวิธีวิทยารูปแบบหนึ่งของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีแนวความคิดหลักว่า การศึกษาเพื่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์จำเป็นต้องเข้าใจในกระบวนการที่บุคคลได้สร้างความหมายในสิ่งต่าง ๆ ตามโลกทัศน์ของตนเอง (Phithak Siri Wong, 2004: 14) องค์ประกอบเชิงปฏิบัติของทฤษฎีฐานราก ได้แก่ (1) การดำเนินการไปพร้อม ๆ กันระหว่างการเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล (2) การสร้างรหัสการวิเคราะห์และการจัดประเภทจากข้อมูล ไม่ใช่จากแนวคิดที่กำหนดมาก่อนภายใต้สมมุติฐานที่ถูกนิรนัยเชิงตรรกะ (3) การใช้วิธีการเปรียบเทียบที่คงเส้นคงวาซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปรียบเทียบตั้งแต่ระยะขั้นแรก ๆ ของการวิเคราะห์ (4) การพัฒนาทฤษฎีระหว่างแต่ละขั้นตอนของการรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล (5) การเขียนบันทึกเพื่อสร้างรายละเอียดของประเภทการระบุคุณลักษณะ การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเภทและการระบุความแตกต่าง (6) การเลือกกลุ่มเป้าหมายการศึกษาหน่วยการเก็บ

รวบรวมข้อมูลตั้งอยู่บนฐานของการสร้างทฤษฎีไม่ใช่จากฐานของการเป็นตัวแทนประชากร และ (7) กระทำการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี หลังจากพัฒนาการวิเคราะห์อย่างเป็นอิสระ (Glaser and Strauss, 1967; Phichai Ratnatilaka Na Bhuket, 2012)

จะเห็นได้ว่าวิธีการเชิงคุณภาพต้องใช้ดุลยพินิจที่ลึกซึ้งแบบคายเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นนักวิจัยนอกจากเข้าใจและมีทักษะในกระบวนการวิจัยแล้ว ประเด็นที่สำคัญอันหนึ่งการรู้จักข้อมูลซึ่งหมายถึงความสามารถในการจำแนกแยกแยะข้อมูล (Data Classification) ในปรากฏการณ์ได้อย่างถูกต้อง การจำแนกข้อมูลเป็นความสามารถในการแบ่งประเภทสิ่งของโดยหาเกณฑ์ (Criteria) หรือสร้างเกณฑ์ในการแบ่งขึ้น เกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกประเภทของสิ่งของ ประกอบด้วย ความเหมือน (Similarities) ความแตกต่าง (Differences) ความสัมพันธ์ร่วม (Interrelationships) และ ส่วนประกอบ (Element) เป็นต้น แล้วแต่จะจำแนกแบบใดขึ้นอยู่กับเป้าหมายที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

สำหรับบทความนี้ผู้เขียนได้แบ่งการนำเสนอเนื้อหาเป็นสามส่วน กล่าวคือ ส่วนแรกเป็นส่วนนำ ส่วนที่สองเป็นส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อสังเคราะห์งานวิชาการและการประยุกต์ใช้หลักการจำแนกข้อมูลดังกล่าวเพื่อกำหนดตัวแปรในงานวิจัย ส่วนสุดท้ายเป็นข้อสรุปสำหรับประเด็นรายละเอียดของเนื้อหา ผู้เขียนจะนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

แนวทางการจำแนกข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อสังเคราะห์งานวิชาการ

ในทางวิชาการการวิจัยนำมาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์แก่มนุษยชาติ การวิจัยเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่มี

กระบวนการหลักและกระบวนการแนวปฏิบัติแยกย่อยหลายขั้นตอนในแต่ละขั้นตอนจะมีระเบียบวิธีในตัวของมันเพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อน (Error) เพราะความคลาดเคลื่อนจะนำไปสู่ “ความไม่สอดคล้องกับความจริงที่แท้จริง” หากมีความคลาดเคลื่อนเกิดขึ้นเกินกว่าข้อตกลง อาจกล่าวได้ว่า “งานวิจัยนั้นเป็นขยะทางวิชาการ” ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น การวิจัยสามารถแบ่งตามลักษณะของข้อมูลเป็น 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative) และ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ทั้งสองประเภทมีปรัชญาและที่มาที่ไปแตกต่างกัน แต่ในความแตกต่างกันก็ยังคงมีความเหมือนกันอยู่หลายประการ ความเหมือนกันอย่างหนึ่ง คือ “กรอบแนวคิดการวิจัย” แม้ว่า การวิจัยเชิงปริมาณจะเริ่มต้นด้วยการสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย (Research Conceptual Framework) ก่อนลงมือเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วน การวิจัยคุณภาพอาจมีสองลักษณะ กล่าวคือ มีการกำหนดกรอบแนวคิด เป็นการเบื้องต้นหรือไม่ได้กำหนดไว้ ดังเช่นงานวิจัยลักษณะการสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) เป็นต้น อย่างไรก็ตามแม้ไม่ได้กำหนดกรอบแนวคิดไว้แต่เริ่มต้น แต่ท้ายที่สุดผลการวิจัยจะต้องถูกสรุปเป็นกรอบแนวคิดเสมอ ดังนั้นประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ “การสร้างกรอบแนวคิด” เพื่อดำเนินการวิจัยต่อไป และ “การสรุปเป็นกรอบแนวคิด” ภายหลังจากดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว จำเป็นจะต้องกำหนดเป็นหลักการทั่วไป (General) (พิภักเดชแดน พรหมแดน หรือพื้นที่) ที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ กล่าวคือสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นจริงได้อย่างแท้จริง หรือ กรอบแนวคิดนั้นจะต้องสอดคล้องกับความจริงที่แท้จริงที่สุด

อย่างไรก็ดีปัญหาใหญ่อันหนึ่งของนักวิจัย คือความสามารถในการจำแนกข้อมูลได้ไม่ดีพอ โดยเฉพาะการวิจัยเชิงคุณภาพที่ไม่ได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยไว้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น งานวิจัย

ประเภทเริ่มจากข้อเท็จจริงไปสู่ทฤษฎีหรืองานวิจัยสร้างทฤษฎีจากปรากฏการณ์ (Grounded Theory) เมื่อลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นแรก คือ “การสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎี (Theoretical Conclusion)” ขั้นนี้แหละเป็นปัญหาหนึ่งของนักวิจัย เนื่องจากข้อสรุปเชิงทฤษฎีจะเป็นการกำหนดประเด็นโครงร่างขึ้น ว่ามีประเด็นเชิงทฤษฎีอะไร อธิบายว่าอย่างไร ผู้เขียนเรียกว่า “การจำแนกข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อสังเคราะห์งานวิชาการ” โดยแนวทางการจำแนกข้อมูลสามารถดำเนินการตามกรอบดังต่อไปนี้

1. การจำแนกเป็นหลักการทั่วไปและจุดเน้น (Locus and Focus)

English-Thai : NECTEC's Lexitron-2 Dictionary (2018)

อธิบายความหมายของ “Locus” หมายถึงสถานที่ตำแหน่ง ตำแหน่งที่ตั้ง ส่วนคำว่า “Focus” แปลว่า จุดเน้น จุตรวม เพ่งความสนใจ ประกอบกับ Henry (2010) ได้อธิบายเปรียบเทียบระหว่าง Locus และ Focus ว่า “Locus” จะเป็นการอธิบายว่าที่ตั้งอยู่ที่ไหน (Where) ซึ่งหมายถึงตำแหน่งที่ตั้งอยู่ ส่วน “Focus” อธิบายว่ามีอะไรอยู่ในนั้น (What) หรือเป็นการบอกว่ามีอะไรอยู่ใน Locus นั้น เช่น บ้านของนาย A ตั้งอยู่ที่ไหน (Locus) ส่วนการบอกว่าในบ้านของนาย A มีอะไรบ้าง (Focus) นอกจากนั้น Goodnow (1900) ออกหนังสือชื่อ “Politics and Administration” ซึ่งเป็นการเปิดฉากเริ่มต้นของความพยายามในการแยกตัวรัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration) ออกจากรัฐศาสตร์ (Political Science) โดยเขามองว่าสิ่งที่ศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ (องค์กรภาครัฐ ตัวแสดงภาครัฐ ภารกิจของภาครัฐ) เป็น “Locus” สถาบันของรัฐ (Institutional Where) เปรียบเสมือนคนไข้ (ยังต้องการปฏิรูปให้ดีขึ้น) ที่ต้องได้รับการรักษา ส่วน Focus เปรียบเสมือนยาที่ใช้รักษาคนไข้ หรือ สิ่งพิเศษเฉพาะเจาะจง (Specialized

What) ในการปฏิรูประบบการบริหารงานภาครัฐ

อย่างไรก็ดี Henry (2010) ได้จำแนกกระบวนทัศน์ทางรัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration Paradigm) หมายถึง ชุดของกรอบแนวคิดทางการบริหารงานภาครัฐที่ได้รับการยอมรับจากแวดวงวิชาการทางรัฐประศาสนศาสตร์ในห้วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ว่ามีการพัฒนาตามลำดับ ซึ่งหลายแนวคิดทฤษฎีและหลักการต่าง ๆ ที่ถูกพัฒนาขึ้นในอดีตเหล่านั้นก็ถูกท้าทายวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการในยุคต่อ ๆ มา ในหลากหลายแง่มุมทั้งในเชิงหลักการ (Locus) และจุดเน้น (Focus) ทางวิชาการที่ชัดเจนบ้างและไม่ชัดเจน ดังนี้

ตารางที่ 1 จำแนกกระบวนทัศน์ทางรัฐประศาสนศาสตร์

ลำดับกระบวนทัศน์ (Paradigm)	แหล่งที่ตั้ง/ที่เกิด (Locus) (Institutional Where)	จุดเน้นที่จะศึกษา (Focus) (Specialized What)
1.การบริหารแยกจากการเมือง	ศึกษาระบบราชการของรัฐ	ไม่ชัดเจนว่าศึกษาอย่างไร
2. หลักการบริหาร	ไม่สำคัญว่าจะนำหลักการบริหารไปใช้ที่ไหน	ใช้หลักการบริหาร
3. รัฐประศาสนศาสตร์ในรูปของรัฐศาสตร์	ศึกษาระบบราชการของรัฐ	ไม่ได้ให้คำตอบไว้ว่าควรจะศึกษาอย่างไร
4. รัฐประศาสนศาสตร์ในรูปของศาสตร์ในการบริหาร	ไม่แน่ใจกันว่าเป็น “สาระณะ” ของวิชารัฐประศาสนศาสตร์อยู่ตรงไหน	ทฤษฎีองค์การ เทคนิคทางวิทยาศาสตร์การจัดการ เช่น Organizational Development (OD) , Organizational Culture (OC) ,Modern Organization Design, Virtual-Organization, Knowledge Organization, Network Organization, Knowledge Management
5. รัฐประศาสนศาสตร์ในรูปของรัฐประศาสนศาสตร์ (วิชารัฐประศาสนศาสตร์พยายามมีเอกลักษณ์ไม่ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาใดโดยเฉพาะ)	ทุกข์สุขของประชาชน กิจกรรมสาธารณะของรัฐ	ทฤษฎีองค์การ เทคนิคการบริหาร นโยบายวิเคราะห์สหวิชา เน้นเรื่องค่านิยมและสิ่งที่ควรจะเป็น (Normative)

ดังนั้นในการจำแนกข้อมูลทางวิชาการในหลักการทั่วไปและจุดเน้น (Locus and Focus) คือ การจำแนกเป็น (1) ขอบข่าย (Locus of Study) หมายถึงขอบข่ายเนื้อหาสาระทางวิชาการที่จำแนกได้ และจุดเน้นที่สามารถศึกษาได้ (Focus of Study) หมายถึง ประเด็นรายละเอียดปลีกย่อยของแต่ละประเด็นในขอบข่ายทางวิชาการ ยกตัวอย่างการจำแนกประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับตัวคน ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงการจำแนกขอบข่าย (Locus of Study) และจุดเน้นที่สามารถศึกษา (Focus of Study)

ขอบข่าย (Locus of Study)	จุดเน้นที่สามารถศึกษา (Focus of Study)
การรับรู้ (Perception)	เช่น การสัมผัส, ความเข้าใจ, ความรู้เป็นต้น
ความรู้สึก (Feeling)	เช่น ความยินดี, ความพึงพอใจ, ความสุข, แรงจูงใจ, ขวัญกำลังใจ, ความผูกพัน เป็นต้น
พฤติกรรม (Behavior)	เช่น หลีกเว้น เข้าหา ร่วมมือ มีส่วนร่วม หุนส่วน เป็นต้น
พฤติกรรมเนืองนิตย์ (Habitual behavior)	เช่น นิสัย อุปนิสัย บุคลิกภาพ สันดาน เป็นต้น

2. การจำแนกตามลำดับศักดิ์ (Stratum Sequence)

ลำดับศักดิ์ทางวิชาการพิจารณาตามความมั่นคงหรือความมีเสถียรภาพ (Stability) ของประเด็นที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยอาจจัดลำดับจากศักดิ์สูงกว่าไปหาศักดิ์ที่ต่ำกว่า โดยพิจารณาจำแนกออกเป็นสองประเภทคือมิติฝ่ายวิชาการ และมิติการปฏิบัติการ

2.1 มิติฝ่ายวิชาการ ความเป็นวิชาการคือความพยายามอธิบายความจริงที่แท้จริงของปรากฏการณ์ทั้งโดยธรรมชาติและ/หรือโดยเจตนาของมนุษย์ แยกเป็นดังนี้

2.1.1 ทฤษฎี (Theory) หมายถึง ข้อเสนอสมมุติฐานที่ได้รับการตรวจสอบหลาย ๆ ครั้ง จนสามารถใช้อธิบายข้อเท็จจริงในปรากฏการณ์

และสามารถพยากรณ์เหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้อีก การจะยอมรับว่าเป็นทฤษฎีหรือไม่ มีหลักเกณฑ์การพิจารณา 3 ประการ ดังนี้ (1) ทฤษฎีต้องอธิบาย กฎ หลักการ ข้อเท็จจริง ของเรื่องราวที่อยู่ในขอบเขตของทฤษฎีนั้นได้ (2) ทฤษฎีจะต้องคาดคะเนตามหลักเหตุผลออกไปเป็นกฎหรือหลักการบางอย่างได้ และ (3) ทฤษฎีจะต้องทำนายปรากฏการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้

2.1.2 กฎ (Rule) หมายถึง ความสัมพันธ์ของตัวแปรในปรากฏการณ์ กล่าวคือ เป็นการบอกว่าถ้าอย่างหนึ่งเปลี่ยนแปลง อีกอย่างจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร มักจะเน้นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล สามารถทดสอบกี่ครั้งก็ได้ผลเหมือนเดิมทุกครั้ง แต่หากมีผลการทดลองค้นพบใหม่ที่ขัดแย้งกับกฎเดิม กฎนั้นย่อมถูกลบล้างยกเลิกไป

2.1.3 หลักการ (Principle) หมายถึง สาระสำคัญที่กำหนดไว้เป็นแนวทางปฏิบัติหรือแหล่งที่มาซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนทั่ว ๆ ไป

2.1.4 งานวิจัย (Research) หมายถึง ผลจากการค้นคว้าหาความรู้ว่ามีระบบเพื่อตอบประเด็นที่สงสัย โดยมีระเบียบวิธีอันเป็นที่ยอมรับในศาสตร์แต่ละศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง

2.1.5 แนวคิด (Concept) หมายถึง การกล่าวสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งใช้ความนึกคิดความคิดเห็นความเชื่อแ่งคิดมุมมองมโนคติ ความรู้และประสบการณ์เข้าร่วม อาจจะเป็นบทความ เป็นข่าว เป็นข้อเสนอแนะ หรือความคิดจากใครที่เชี่ยวชาญก็ได้ แนวคิดอาจจะถูกหรือผิดก็ได้

2.1.6 ข้อเท็จจริง (Fact) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ หรือ สิ่งที่เป็นอยู่จากการสังเกตข้อเท็จจริงในธรรมชาติ ไม่เปลี่ยนแปลงคงความเป็นจริงสามารถสาธิตและทดสอบได้ผลเหมือนเดิมทุกครั้ง อย่างไรก็ตามข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์จะได้รับการยอมรับเมื่อข้อเท็จจริงนั้นสามารถสังเกตได้

2.2 มิติการปฏิบัติการ

2.2.1 นโยบาย (Policies) หมายถึง แนวหรือวิธีการเพื่อการปฏิบัติที่รัฐบาลหรือสถาบันหรือกลุ่มหรือบุคคล เลือกจากทางเลือกหลาย ๆ ทาง เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยมีวัตถุประสงค์ของนโยบายซึ่งเป็น “จุดหมาย” (Ends) ที่คาดหวังให้บรรลุผล และแนวทางของนโยบายซึ่งเป็น “วิถีทาง” (Means) ที่จะดำเนินการให้บรรลุผลในจุดหมายนั้นซึ่งจุดหมายหนึ่ง ๆ อาจมีแนวทางเพื่อการปฏิบัติที่หลากหลาย หรือแนวทางหนึ่งอาจดำเนินการเพื่อการบรรลุผลเกินกว่าหนึ่งจุดหมายก็ได้

2.2.2 แผน (Plans) หมายถึง การกำหนดอนาคตล่วงหน้าเกี่ยวกับภารกิจหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

2.2.3 แผนงาน (Programs) หมายถึง ชุดของโครงการ (Set of Projects) คือ กลุ่มของโครงการตั้งแต่สองโครงการขึ้นไปที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน สามารถเป็นโครงการหลักโครงการสนับสนุนกัน มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

2.2.4 โครงการ (Projects) หมายถึง กลุ่มของกิจกรรมที่จะปฏิบัติซึ่งมีความสัมพันธ์กันโดยกำหนดระยะเวลาที่มีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุด

2.2.5 กิจกรรม (Activities) หมายถึง งานที่มีหน่วยกระทำจากการผสมผสาน แรงงาน เทคโนโลยี วัตถุดิบ วิธีการ และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เข้าด้วยกันจนก่อให้เกิดผลผลิตในลักษณะของผลิตภัณฑ์หรือบริการ

2.2.6 กลยุทธ์ (Strategies) หมายถึง วิธีดำเนินการ สิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ที่ผ่านการวิเคราะห์ภาพรวมทั้ง ภายในและภายนอก องค์ประกอบและปัจจัยตัวแปรที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

2.2.7 เทคนิค (Techniques) หมายถึง กลวิธี หลักวิชา ความสามารถทางเทคนิค วิธีการหรือความรู้ความชำนาญเฉพาะเรื่อง

2.2.8 แทกติก (Tactics) หมายถึง ยุทธวิธี การหาวิธีการ เพื่อให้ได้รับชัยชนะหรือเพื่อให้สามารถสำเร็จตามเป้าหมายเอาไว้ ซึ่งเป็น วิธีการที่นอกเหนือจากวิชาการและแบบแผนทั่วไป

3. การจำแนกตามลำดับของการเกิด (Birth order)

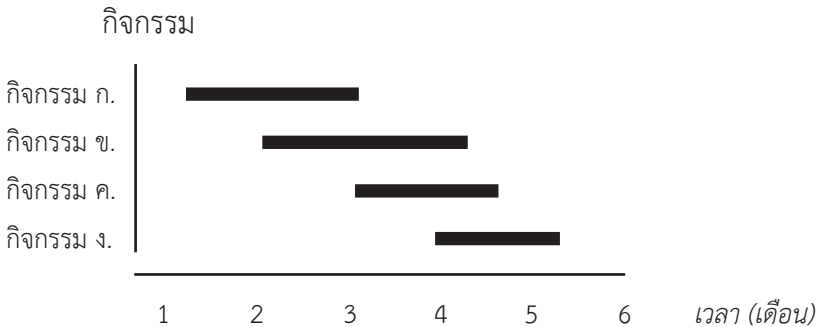
ปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกของความเป็นจริงเปลี่ยนแปลง ไปแบบพลวัต (Dynamic) อย่างไรก็ดีการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง ยิ่งตกอยู่ในสามัญลักษณะสามประการ คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และสลายไป หาก เราเอามิติแห่งเวลามาเป็นตัวอธิบายก็จะสามารถพิจารณาได้ว่าอะไรเกิดก่อน อะไรเกิดภายหลัง เป็นต้น ดังนั้นวิธีการจำแนกข้อมูลทางวิชาการอีกวิธีการ หนึ่งคือการพิจารณาว่าอะไรมาก่อนหรือมาภายหลัง เรียกว่า “การลำดับของ การเกิด” ตัวอย่างการจำแนกจากลำดับการเกิดของเหตุการณ์ เช่น

3.1 ตารางกำหนดการ (Schedule) หมายถึง การวางลำดับ ของกิจกรรมที่จะดำเนินการโดยเรียงลำดับจากจุดเริ่มต้นไปหาจุดสิ้นสุด

3.2 การวางแผนขั้นตอนการปฏิบัติงาน (Process) หมายถึง การวางแผนขั้นตอนหรือกระบวนการในการดำเนินการภารกิจใดภารกิจหนึ่ง

3.3 แผนภูมิแกนต์กับงานโครงการ (Gantt chart) แผนภูมิ แกนต์เป็นเทคนิคที่คิดขึ้นในปี 1917 โดย Henry L Gantt (Wilson, 2003) เพื่อใช้ในการวางแผนเกี่ยวกับเวลาใน Gantt Chart จะใช้แท่งสี่เหลี่ยมผืนผ้า แทนกิจกรรมแต่ละกิจกรรมที่เริ่มต้นและสิ้นสุดที่เวลาต่าง ๆ กันดังในภาพ

ข้างล่างดังนี้

แผนภาพที่ 1 แผนภูมิแกนต์กับงานโครงการ

จากแผนภาพ จะเห็นว่าแท่งสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ใช้แสดงกิจกรรมแต่ละกิจกรรมนั้นจะบอกถึงระยะเวลาที่ใช้ จุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของกิจกรรม แต่ละกิจกรรม เช่น กิจกรรม ก. ใช้เวลาทำงาน 2 สัปดาห์ เริ่มต้นที่เดือนที่ 1 และสิ้นสุดเดือนที่ 3 กิจกรรม ข. ใช้เวลา 2 เดือนครึ่ง เริ่มต้นที่เดือนที่ 2 สิ้นสุดที่กลางเดือนที่ 4 เป็นต้น

3.4 การวางแผนโครงการด้วย PERT/CPM งานโครงการ

มีลักษณะแตกต่างจากงานประจำในแง่ของเวลาและการดำเนินการ โครงการจะประกอบด้วยกิจกรรมซึ่งมีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งโครงการคืองานที่มีเวลาแล้วเสร็จแตกต่างกับงานประจำซึ่งไม่มีเวลาสิ้นสุดของการทำงาน การวางแผนโครงการก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับการวางแผนงานอื่น ๆ คือ การกำหนดแนวทางปฏิบัติว่าจะต้องทำอะไรบ้าง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

เทคนิคการประเมินผลและทบทวนโครงการ (Program Evaluation and Review Technique : PERT) และระเบียบวิธีวิฤต

(Critical Path Method : CPM) เป็นเทคนิคเชิงปริมาณด้านการวิเคราะห์
ข่ายงาน (Network analysis) ที่ใช้กันแพร่หลายในการวางแผนและควบคุม
งานที่มีลักษณะเป็นงานโครงการซึ่งเป็นงานที่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดและ
สามารถกระจายเป็นงานย่อยที่มีความสัมพันธ์กันได้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหาร
โครงการสามารถดำเนินโครงการให้สำเร็จตามเวลาและในงบประมาณ
ที่กำหนด

4. การจำแนกตามลักษณะความสัมพันธ์ของตัวแปร (Relationship of variables)

หากเราพิจารณาอย่างท่องแท้แล้วเราจะพบว่าสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้
มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยอาจมีความสัมพันธ์ทางตรงหรือ
ความสัมพันธ์ทางอ้อม กล่าวคือสรรพสิ่งในโลกนี้ย่อมเป็นเหตุหรือเป็นผล
ของกันและกัน ดังพุทธพจน์ ในเรื่อง “กฎของอิทัปปัจจยตา” ซึ่งแปลว่า
ธรรมชาติที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้น กล่าวคือ “สิ่งหนึ่งมีขึ้นย่อมมีผลให้เกิด
อีกสิ่งหนึ่งและย่อมมีสิ่งอื่นเกิดขึ้นตามมา” กรอบแนวคิดทางวิชาการที่อธิบาย
ความสัมพันธ์ของเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล ตัวแปร
ต่าง ๆ ในงานวิจัย หลักปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น สำหรับการจำแนกงาน
วิชาการตามลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่คุ้นเคยมักจะเป็นการ
อธิบายตัวแปรในมิติของงานวิจัย ดังนี้

ตัวแปรหมายถึง คุณลักษณะข้อมูลที่แตกต่างกันของสรรพสิ่ง
หรือปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมที่นักวิจัยสนใจจะศึกษา (Wiersma, 1991:
25) ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถแปรค่าได้ (Somwung Pitiyanuwat, 1992: 102)
สามารถกำหนดให้มีค่าที่แตกต่างกันตั้งแต่ 2 ค่าขึ้นไป (Nongluk Wiratchai,
2000: 162) ตัวแปรต้องวัดค่าและสังเกตได้ (Suwanna Thurachod, 1998:
60) โดยผู้วิจัยสามารถค้นหาตัวแปรได้หลายวิธี เช่น การทบทวนจากเอกสาร

และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานำร่อง การระดมสมอง เป็นต้น ประเภทของตัวแปรจำแนกตามการทำหน้าที่ของตัวแปร มีดังนี้ (Warangkanang Jankong, 2013)

1. ตัวแปรอิสระหรือตัวแปรต้น (Independent variables)

หมายถึง คุณลักษณะหรือคุณสมบัติที่เป็นเหตุที่ทำให้เกิดเหตุการณ์หรือลักษณะที่แปรผันของปรากฏการณ์ ตัวแปรที่อิสระไม่ขึ้นอยู่กับตัวแปรอื่น ๆ เป็นตัวแปรที่เกิดขึ้นก่อนเป็นตัวเหตุทำให้เกิดผลตามมาและมักเป็นตัวที่สามารถเปลี่ยนแปลงค่ายากหรือไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

2. ตัวแปรตาม (Dependent variables) หมายถึง คุณลักษณะ

ของปรากฏการณ์ที่ต้องการจะศึกษาในงานวิจัยแต่ละครั้งจัดว่าเป็นตัวแปรที่เกิดจากการจัดกระทำ เป็นตัวแปรที่เกิดขึ้นหรือแปรผันไปตามตัวแปรอิสระหรือกล่าวได้ว่าเป็นตัวแปรที่เป็นผลเมื่อตัวแปรอิสระเป็นเหตุ ตัวแปรตามอาจเรียกว่า ตัวแปรผลหรือตัวแปรที่ถูกกำหนด (Output variable หรือ Assigned variable) คือ เป็นผลที่ถูกกำหนดเนื่องจากตัวแปรที่จัดกระทำหรือทดลองนั่นเอง

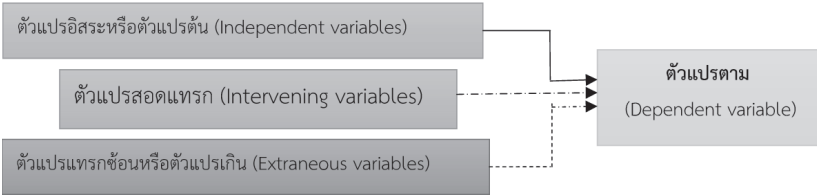
3. ตัวแปรแทรกซ้อนหรือตัวแปรเกิน (Extraneous variables)

หมายถึง ตัวแปรที่ผู้วิจัยไม่ได้สนใจจะศึกษา แต่ตัวแปรนี้มีผลกระทบต่อตัวแปรตาม มีลักษณะเหมือนตัวแปรอิสระแต่เป็นตัวแปรที่ผู้วิจัยไม่ได้มุ่งศึกษาซึ่งอาจจะมีผลหรือมีอิทธิพลต่อตัวแปรตาม ทำให้ข้อสรุปของการวิจัยขาดความถูกต้อง เทียงตรง หรือเกิดความคลาดเคลื่อน เพราะผลการวิจัยไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวแปรอิสระที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาเพียงอย่างเดียว ดังนั้นจึงต้องมีการควบคุมตัวแปรเหล่านี้

4. ตัวแปรสอดแทรก (Intervening variables) หมายถึง

ตัวแปรซึ่งมีผลกระทบตามทฤษฎีต่อตัวแปรตาม แต่ไม่สามารถมองเห็น วัด

หรือจัดกระทำได้โดยตรง ผลของตัวแปรจะต้องพิจารณาจากผลของตัวแปรอิสระที่มีต่อตัวแปรตาม กล่าวคือตัวแปรสอดแทรกเป็นตัวแปรอีกชนิดหนึ่งที่จะมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามคล้าย ๆ กับตัวแปรแทรกซ้อน แต่มีลักษณะต่างกันตรงที่ว่าตัวแปรชนิดนี้ ผู้วิจัยไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่ามีอะไรบ้างที่จะมีผลต่อตัวแปรตามและจะเกิดขึ้นเมื่อใดหรือแม้จะรู้ก็ไม่สามารถควบคุมได้

แผนภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

อย่างไรก็ดี Yuwadee Ruecharet al. (1994: 42) ได้นำเสนอ ลักษณะของตัวแปรต้น/อิสระและตัวแปรตาม/ผลในเชิงเปรียบเทียบดังตาราง การเปรียบเทียบลักษณะของตัวแปรต้น/อิสระและตัวแปรตาม/ผล

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบลักษณะของตัวแปรต้น/อิสระและตัวแปรตาม/ผล

ลักษณะ	ตัวแปรต้น/อิสระ	ตัวแปรตาม/ผล
1.ความเป็นเหตุเป็นผล	เป็นเหตุ	เป็นผล
2.การจัดกระทำ	จัดกระทำได้	เกิดขึ้นเอง, จัดกระทำไม่ได้
3.การพยากรณ์	ตัวพยากรณ์	ตัวถูกพยากรณ์
4.การกระตุ้น	ตัวกระตุ้น	ตัวตอบสนอง
5.การเกิดก่อน-หลัง	เกิดก่อน	เกิดหลัง
6.ความคงทน	คงทนกว่า	เปลี่ยนแปลงง่าย

5. การจำแนกเชิงองค์ประกอบ (Components)

องค์ประกอบ (Components) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบเป็นสิ่งใหญ่ ส่วนของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องประกอบทำให้เกิดเป็นรูปขึ้นใหม่ โดยเฉพาะ ส่วนประกอบก็เรียก (Thai-English Translation Dictionary, 2018) ส่วนประกอบอาจจำแนกได้ดังนี้

5.1 องค์ประกอบหลัก (Main components) หมายถึง ส่วนประกอบหลักสำคัญของส่วนใดสิ่งหนึ่งที่ประกอบกันเข้าจากหลายส่วนกลายเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

5.2 องค์ประกอบย่อย (Sub components) หมายถึง ส่วนประกอบย่อยของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ประกอบกันเข้ากลายเป็นองค์ประกอบหลักหรือส่วนประกอบต่างๆ ขององค์ประกอบหลัก

5.3 ตัวบ่งชี้ (Indicator) หมายถึง ตัวชี้วัดระดับเล็กสุดที่ประกอบกันเข้าในส่วนประกอบย่อย หรือส่วนประกอบต่าง ๆ ขององค์ประกอบย่อย

ตารางที่ 4 ตัวอย่างขององค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย และตัวบ่งชี้

องค์ประกอบหลัก (Main components)	องค์ประกอบย่อย (Sub components)	ตัวบ่งชี้ (Indicator)
องค์กร (Organization)	โครงสร้าง	ฝ่ายกรรมการบริหาร แผนกต่างๆ ฝ่ายปฏิบัติการ ฯลฯ
	วัตถุประสงค์	ดำเนินธุรกิจ ดำเนินสนับสนุนภาครัฐ รับผิดชอบต่อสังคม ฯลฯ
	บุคลากร	กรรมการองค์กร ผู้บริหาร หัวหน้าส่วน หัวหน้าแผนก พนักงาน ฯลฯ
การบริหารมหาวิทยาลัย	สภาพแวดล้อม	สภาพแวดล้อมภายในสภาพแวดล้อมภายนอก สภาพแวดล้อมต่างประเทศ
	ภารกิจทางการบริหาร	การผลิตบัณฑิตการวิจัย การบริการวิชาการ การบำรุงศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ
	วิธีการบริหาร	การบวนการบริหาร ทรัพยากรทางการบริหาร จิตวิทยาการบริหาร เทคนิคการบริหารฯลฯ
	ตัวแสดงทางการบริหาร	ผู้บริหาร คณาจารย์ ฝ่ายสนับสนุน ฯลฯ

6. การจำแนกเชิงระบบ (System)

ระบบ (System) หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันหรือเป็นการรวมตัวของสิ่งหลายสิ่ง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยส่วนประกอบต่าง ๆ ร่วมกันทำงานอย่างผสมผสานเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ ระบบเป็นการรวมสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะซับซ้อนให้เข้าลำดับประสานเป็นอันเดียวกันตามหลักเหตุผลทางวิชาการหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ซึ่งมีความสัมพันธ์ประสานเข้ากันโดยกำหนดรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Robbins et al., 2006) องค์ประกอบของระบบ ได้แก่

6.1 ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ปัจจัยเงื่อนไขที่จะนำไปใช้ในการดำเนินการหรือดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง

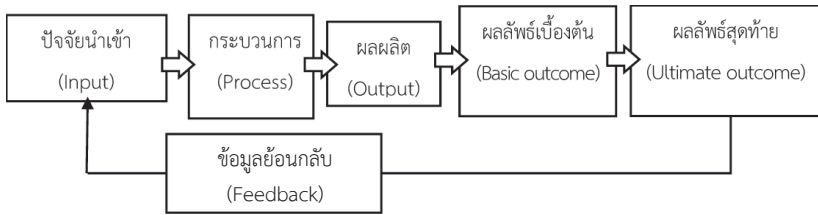
6.2 กระบวนการ (Process) หมายถึง กระบวนการแปรสภาพ (Transformation Process) โดยการนำปัจจัยนำเข้ามาสู่กระบวนการแปรสภาพให้กลายเป็นผลผลิต

6.3 ผลผลิต (Output) หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการแปรสภาพ เช่น สินค้า บริการ กำไรขาดทุน และผลที่คาดหวังอื่น ๆ

6.4 ผลลัพธ์เบื้องต้น (Basic outcome) หมายถึง ผลกระทบซึ่งอาจมีลักษณะเป็นบวก (Positive) หรือ ลบ (Negative) เบื้องต้นที่เกิดขึ้นซึ่งได้รับอิทธิพลหรือได้ผลจากผลผลิต (Output)

6.5 ผลลัพธ์สุดท้าย (Ultimate outcome) หมายถึง ผลกระทบทั้งบวกหรือลบที่ได้รับผลมาจากผลลัพธ์เบื้องต้น (Basic outcome)

6.6 ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) หมายถึง ผลสะท้อนย้อนกลับเพื่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงปัจจัยนำเข้า (Input) และกระบวนการ (Process)

แผนภาพที่ 3 องค์ประกอบของระบบ

7. การจำแนกตามแหล่งข้อมูล (Data Source)

แหล่งข้อมูล หมายถึง ที่อยู่หรือที่ตั้งของข้อมูล (Data) สามารถแบ่งได้เป็นสองประเภท กล่าวคือ ข้อมูลปฐมภูมิ หมายถึง ข้อมูลทั่วไปที่ได้จากการเก็บรวบรวม หรือบันทึกจากแหล่งข้อมูลโดยตรง อาจเป็นการสอบถาม การสัมภาษณ์ การจดบันทึก และการจัดหาด้วยเครื่องอัตโนมัติ และ ข้อมูลทุติยภูมิ หมายถึง ข้อมูลที่ได้มีผู้รวบรวมไว้แล้วในลักษณะเอกสารตีพิมพ์เผยแพร่และตำราทางวิชาการ เช่น ข้อมูลสถิติต่าง ๆ เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้มีการตีพิมพ์เผยแพร่เพื่อใช้งานหรือนำไปประมวลผล อย่างไรก็ดีการจำแนกข้อมูลตามแหล่งของข้อมูล อาจจำแนกได้ ดังนี้

7.1 ข้อมูลระดับปัจเจกบุคคล (Individual) หมายถึง ข้อมูลที่อยู่ในตัวคนซึ่งอาจเป็นสรีระร่างกาย (Physics) และความรู้สึกนึกคิด อย่างไรก็ตามข้อมูลวิจัยทางสังคมศาสตร์อาจจำแนกข้อมูลที่อยู่ในคน เช่น

- การรับรู้ หมายถึง การรับรู้รับทราบข้อมูลต่าง ๆ ของมนุษย์จากการได้สัมผัสข้อมูลเหล่านั้น เช่น การรับทราบ ความจำได้ ความเข้าใจ ความรู้ เป็นต้น
- ความรู้สึก หมายถึง กระบวนการที่เกิดตามมาภายหลังจากคนเราได้สัมผัสสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วจะเกิดความรู้สึกขึ้น เช่น ความพึงพอใจ ประทับใจ ความสุข ความเครียด ความผูกพัน แรงจูงใจ ขวัญกำลังใจ อุดมการณ์ เป็นต้น

- ทศนคติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะที่ชอบหรือไม่ชอบสิ่งนั้น

- ความคิดเห็น หมายถึง การให้มุมมองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นอย่างไร เช่น ดุลยพินิจ การให้ความเห็น การวิพากษ์ การวิจารณ์ เป็นต้น

- พฤติกรรม หมายถึง อากัปกิริยาของบุคคลที่แสดงออกทางกาย วาจา เช่น พฤติกรรมส่วนตัว พฤติกรรมการปฏิบัติงาน พฤติกรรมการบริหาร การมีส่วนร่วม การต่อต้าน การให้ความร่วมมือ เป็นต้น

- นิสัย หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่กระทำบ่อยครั้งจนกลายเป็นความเคยชินหรือจนเกิดทักษะ เช่น พฤตินิสัย เป็นต้น

- บุคลิกภาพ หมายถึง พฤติกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยองค์ประกอบและลักษณะของบุคลิกภาพ (Bootzin et al., 1991: 502-510) ได้แก่ (1) ลักษณะทางกาย ได้แก่ รูปร่าง หน้าตา สัดส่วน ผิวพรรณ สีมม ความสูง น้ำหนัก เป็นลักษณะประจำตัวของบุคคล (2) ลักษณะทางใจ ได้แก่ ความคิด ความจำ จินตนาการ ความสนใจ ความตั้งใจ การตัดสินใจ สติปัญญา เป็นเรื่องเกี่ยวกับสมอง (3) อุปนิสัย ได้แก่ ความสุภาพอ่อนโยน ความซื่อสัตย์เชื่อถือได้ ความเคารพสิทธิส่วนบุคคล ไม่เห็นแก่ตัว มีศีลธรรมจรรยา ซึ่งเป็นกิจวัตรที่สอดคล้องกับสภาพของสังคม (4) อารมณ์ ได้แก่ ความรู้สึกแห่งจิตที่ก่อให้เกิดอาการต่าง ๆ เช่น ตื่นเต้น ตกใจ โกรธ กล้าหาญ หวาดกลัว ร่าเริง หดหู่ หงุดหงิด วิตกกังวล (5) การสมาคม คือ กิริยาท่าที อาการที่บุคคลแสดงต่อผู้อื่น เช่น เป็นคนชอบคบหาสมาคมกับผู้อื่นหรือเป็นคนเก็บตัว เห็นใจผู้อื่น ไม่แยแ่ผู้อื่น

7.2 ข้อมูลระดับกลุ่ม (Group) กลุ่มคน หมายถึง การรวมตัวกันของปัจเจกบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปเพื่อวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งโดยมีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันภายใต้แบบแผนการปฏิบัติต่อกันและ

เป็นที่ยอมรับกันในบรรดาหมู่สมาชิกของกลุ่มเอง และอาจหมายรวมถึงกลุ่มอื่น ๆ ที่กลุ่มนั้นมีปฏิสัมพันธ์ด้วย การจำแนกข้อมูลของกลุ่มอาจจำแนกได้ดังนี้ (Kitichai Rattana, 2017)

- ผู้นำกลุ่ม หมายถึง บุคคลผู้เป็นแกนนำกลุ่มซึ่งมีบทบาทสำคัญในการนำหรือกำหนดทิศทางของกลุ่ม
- สมาชิกกลุ่ม หมายถึง บุคคลที่อยู่ภายใต้วัตถุประสงค์และกฎเกณฑ์ของกลุ่ม แต่ละกลุ่มอาจมีสมาชิกตั้งแต่สิบคนจนถึงหลายร้อยคนก็ได้ ขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่ม ส่วนใหญ่สมาชิกกลุ่มจะมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจสังคมที่คล้ายคลึงกัน
- กฎระเบียบของกลุ่ม หมายถึง การบริหารจัดการกลุ่ม ต้องอาศัยทั้งความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งอาจต้องกำหนดให้กลุ่มมีกฎเกณฑ์ กติกา หรือข้อบังคับที่จะใช้เป็นบรรทัดฐานในการทำงานของกลุ่มเอง
- คณะบริหารจัดการกลุ่ม หมายถึง บุคคลที่เป็นสมาชิกกลุ่มที่ได้รับการคัดเลือกหรือพิจารณาแล้วว่ามีคุณสมบัติที่เหมาะสมที่จะเป็นตัวแทนของกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ในตำแหน่งต่าง ๆ ที่กลุ่มกำหนดขึ้นมา โดยทั่วไปโครงสร้างการบริหาร เช่น ประธาน รองประธาน เลขานุการ ปฏิคม ประชาสัมพันธ์ เภรณูญิก เป็นต้น
- ทรัพยากรเพื่อการบริหารจัดการ หมายถึง ทรัพยากรเพื่อการบริหารจัดการของกลุ่ม เช่น งบประมาณ เครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ

7.3 ข้อมูลขององค์กร (Organization) องค์กร หมายถึง รูปแบบการทำงานของมนุษย์ที่มีลักษณะการทำงานเป็นกลุ่มที่มีการประสานงานกันตลอดเวลา ตลอดจนถึงต้องมีการกำหนดทิศทาง มีการจัดระเบียบวิธีทำงาน และติดตามวัดผลสำเร็จของงานที่ทำอยู่เสมอด้วย การจำแนกข้อมูลขององค์กรอาจจำแนกตามองค์ประกอบส่วนสำคัญดังนี้

- คน (Human) องค์การจะประกอบด้วยคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งส่วนใหญ่องค์การจะมีคนเป็นจำนวนมากปฏิบัติงานร่วมกัน หรือแบ่งงานกันทำ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด โดยที่คนจะปฏิบัติงานร่วมกันได้จำเป็นต้องอาศัยความรู้ทางพฤติกรรมศาสตร์เพื่อทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน

- เทคนิค (Technique) การบริหารองค์การต้องอาศัยเทคนิควิทยาการ หรือที่เรียกว่าเทคโนโลยีเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือตัดสินใจ หรืออาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันนี้องค์การไม่สามารถจะบริหารงานได้โดยอาศัยแต่เฉพาะประสบการณ์ความเฉลียวฉลาดของนักบริหารเท่านั้น ในหลายกรณีผู้บริหารต้องอาศัยเทคนิคทางการบริหารเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือการตัดสินใจ และในขณะเดียวกันก็เป็นการลดความเสี่ยงอีกด้วย

- ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารหรือเรียกว่าสารสนเทศ (Information) การปฏิบัติงานและการแก้ไขปัญหา การอาศัยเทคนิคทางการบริหารยังไม่เพียงพอสำหรับการบริหารองค์การ นักบริหารยังต้องอาศัยความรู้ข้อมูลข่าวสารเพื่อความเข้าใจเพื่อการวิเคราะห์ ตลอดจนการคาดคะเนแนวโน้มในอนาคตอีกด้วย ดังนั้นเทคนิคเพื่อการบริหารจึงควบคู่ไปกับความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

- โครงสร้าง (Structure) องค์ประกอบที่สำคัญไม่น้อยขององค์การซึ่งนักบริหารจะต้องจัดโครงสร้างให้สอดคล้องกับงาน เพื่อกำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบที่เหมาะสมเพื่อให้งานขององค์การบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ (Goal or Objectives) มนุษย์จัดตั้งองค์การขึ้นมาก็เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่มนุษย์ต้องการ ดังนั้นองค์การจึงต้องมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน

7.4 ข้อมูลสภาพแวดล้อม (Environment) หมายถึง สภาพทั่วไป ทั้งโดยตามธรรมชาติ เช่น ลักษณะภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ ป่าเขาลำน้ำไพร เป็นต้น และโดยการสร้างขึ้นของตัวมนุษย์ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม เทคโนโลยี เป็นต้น การจำแนกข้อมูลสภาพแวดล้อมอาจจำแนกได้ ดังนี้

- ปัจจัยแวดล้อมภายใน (Internal environment) หมายถึง สภาพแวดล้อมที่มีอยู่ภายในตัวบุคคล เช่น การรับรู้ ความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด พฤติกรรมส่วนตัว หรือเป็นสิ่งแวดล้อมภายในองค์กร โดยอาจสามารถควบคุมได้ (Controlable) ได้แก่ คน เครื่องจักร อุปกรณ์ อาคาร สถานที่ เงินทุน ความรู้ ระบบต่าง ๆ

- ปัจจัยแวดล้อมภายนอก (External environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายนอกบุคคลหรือภายนอกองค์กรซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ (Uncontrolable) แต่เป็นสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อองค์กรเป็นอย่างมาก ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

- ก. สิ่งแวดล้อมการดำเนินงาน (Operating environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่กระทบโดยตรงต่อบุคคลหรือองค์กรและถูกกระทบโดยตรง เช่น รัฐบาล ชุมชน ผู้จำหน่ายวัตถุดิบ คู่แข่ง ลูกค้า สหภาพแรงงาน กลุ่มผลประโยชน์ และสมาคมการค้า เป็นต้น

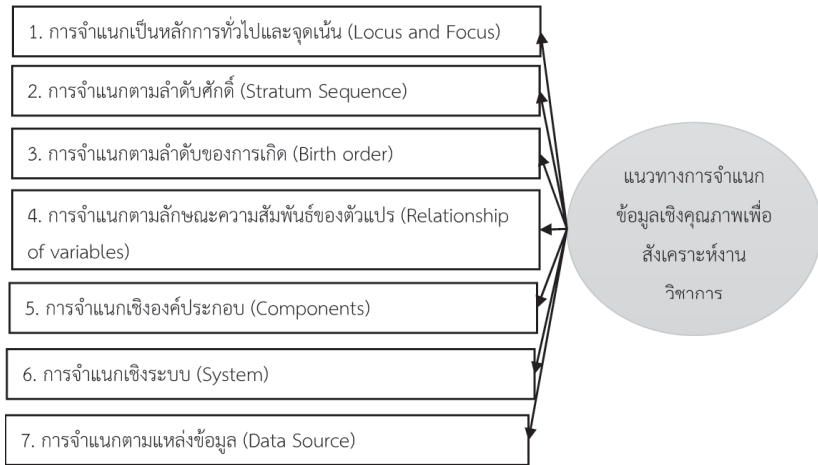
- ข. สิ่งแวดล้อมทั่วไป (General environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่มีขอบเขตกว้าง แม้จะไม่กระทบโดยตรงต่อบริษัท แต่จะกระทบต่อบุคคลหรือองค์กรผ่านสภาพแวดล้อมในการดำเนินงาน และจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในระยะยาว เช่น เศรษฐกิจ สังคมการเมือง และเทคโนโลยี เป็นต้น

7.5 ข้อมูลเอกสารและหลักฐาน หมายถึง ข้อมูลที่เป็นเอกสาร (Document) เช่น หนังสือ ตำรา วารสาร จุลสาร จดหมายเหตุ จดหมาย รายงานการประชุม เป็นต้น หรือ หลักฐาน (Evidences) ตามแหล่งต่าง ๆ เช่น สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ศิลาจารึก จิตรกรรม เป็นต้น อาจจำแนกได้ ดังนี้

- เอกสารหรือหลักฐานเบื้องต้น (Primary Documents/ Evidences) หมายถึง เอกสารและหรือหลักฐานที่ยังไม่ผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์อยู่ในรูปของข้อมูลดิบ เช่น จดหมาย จดหมายเหตุ รายงาน การประชุม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น

- เอกสารทางวิชาการ (Academic Documents) หมายถึง เอกสารที่เป็นผลงานทางวิชาการ เช่น หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย บทความวิจัย บทความวิชาการ ซึ่งงานวิชาการจะเกี่ยวข้องกับ ทฤษฎี (Theory) กฎ (Rule) หลักการ (Principle) งานวิจัย (Research) แนวคิด (Concept) และ ข้อเท็จจริง (Fact)

อย่างไรก็ตามประเด็นการจำแนกข้อมูลที่เขียนกล่าวมาเป็นเพียง มุมมองหนึ่งของการจำแนกข้อมูลเพื่อสังเคราะห์งานวิชาการ แต่มุมมองและ วิธีการจำแนกข้อมูลทางวิชาการอาจมีมากมาย นักวิจัย/นักวิชาการอาจมี มุมมองที่แตกต่างไปจากนี้หรือเติมเต็มให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นก็ได้ การจำแนก ข้ออาจสรุปเป็นผังมโนทัศน์เบื้องต้น ดังนี้

แผนภาพที่ 4 แนวทางการจำแนกข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อสังเคราะห์งานวิชาการ

การประยุกต์หลักการจำแนกข้อมูลเพื่อกำหนดตัวแปรในงานวิจัย

อย่างไรก็ดีประเด็นสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในการกำหนดตัวแปรของกรอบแนวคิด คือ 2 ประเด็น ดังนี้

1. ตัวแปรที่กำหนดจะต้องอยู่ภายใต้หลักการ (Principle) (ตัวแปรกำหนดขึ้นอยู่ในกรอบแนวคิดการวิจัย) ซึ่งกรอบแนวคิดการวิจัยต้องมีที่มาหรือมีฐานคติจากแนวคิด (Concepts) และหรือ ทฤษฎี (Theory) รองรับมิเช่นนั้นแล้วจะเป็นแค่การทำโพลที่ไม่จำเป็นต้องวางกรอบการศึกษาตามแนวคิดหรือทฤษฎี

2. ชื่อตัวแปรจะต้องตั้งชื่อให้เป็นจุดเน้น (Focus) มีสภาพเน้นทิศทางชัดเจนว่าเป็นบวก (Positive) หรือลบ (Negative) ไม่ใช่การตั้งชื่อเป็นหลักการทั่วไป (General) เช่น กรณีวิจัยทางการบริหารจะกำหนดตัวแปรอิสระที่ทำให้เกิดคุณภาพทางการบริหาร ดังนี้

ตัวแปรอิสระ (ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการบริหาร)		ตัวแปรตาม (คุณภาพการบริหาร)	
หลักการกำหนดตัวแปร (Locus)	ชื่อตัวแปรที่ควรตั้ง (Focus)	หลักการกำหนดตัวแปร (Locus)	ชื่อตัวแปรที่ควรตั้ง (Focus)
การวางแผน	การวางแผนเชิงกลยุทธ์	ประสิทธิผล	-สำเร็จตามเป้าหมาย
การบริหารคน	การจัดการคนเก่ง (Talent)		-เกิดการเรียนรู้และพัฒนา
			- เกิดการขยายตัวของกิจการ
ทรัพยากรการบริหาร	การบูรณาการทรัพยากร		-เกิดความพึงพอใจ
เทคโนโลยี	การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี	ประสิทธิภาพ	- คุ่มค่ากับทรัพยากร
ผู้บริหาร	ภาวะผู้นำของผู้บริหาร		- ลดการใช้งบประมาณ
การงบประมาณ	การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์		-ลดการใช้ทรัพยากร

กรณีตัวอย่าง “การศึกษาภาวะผู้นำ” โดยนักวิจัยได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้ว สามารถดำเนินการขั้นตอน ดังนี้

1. การสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎี เป็นวงประเด็นเชิงหลักการทั่วไป (Locus) ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจำเป็นต้องมีความรู้เชิงวิชาการบ้าง โดยเฉพาะการทบทวนวรรณกรรมที่ตรงและเกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน (Data based) การวางแผนประเด็นเชิงวิชาการนี้เปรียบเสมือนการสร้างแฟ้มไว้หรือกำหนดภาชนะไว้แล้วเอาข้อมูลชนิดเดียวกันมาใส่ไว้ในภาชนะเดียวกัน กรณีศึกษาภาวะผู้นำ ผู้วิจัยจำเป็นต้องมีองค์ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับทฤษฎีภาวะผู้นำมาบ้าง เช่นตัวอย่างการพิจารณาตามกระบวนการทัศนการศึกษาภาวะผู้นำ ดังนี้

1.1 ภาวะผู้นำมีคุณลักษณะ เช่น ความรู้ สติปัญญา บุคลิกภาพ คุณธรรม จริยธรรม เป็นต้น

1.2 ภาวะผู้นำมีพฤติกรรม เช่น เผด็จการ ประชาธิปไตย มุ่งคน มุ่งงาน ฯลฯ

1.3 ภาวะผู้นำมีสถานการณ์ เช่น ผู้นำที่มุ่งความสัมพันธ์ (Relationship-oriented leader) ผู้นำที่มุ่งงาน (Task-oriented leader) ผู้บริหารเชิงสถานการณ์ (Situation executive)

1.4 ภาวะผู้นำมิติเชิงปฏิรูป เช่น ภาวะผู้นำให้บริการ ภาวะผู้นำเชิงเศรษฐศาสตร์ ภาวะผู้นำเชิงอัจฉริยภาพ ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์

2. การพิจารณาข้อมูลที่เราไปเก็บรวบรวมมาแล้วว่าข้อมูล (Data) นั้นจำแนกประเภทเป็นข้อมูลประเภทใด ในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงต้องจำแนกแยกแยะประเภทของข้อมูลออกให้ได้ ซึ่งโดยส่วนใหญ่มักจะเป็นปัญหาของนักวิจัยพอสมควร

3. หยิบจับข้อมูลนั้นใส่ในภาชนะ (ข้อสรุปเชิงทฤษฎีที่กำหนดไว้คร่าว ๆ) การพิจารณาข้อมูลที่เราเก็บมาอาจพบว่าข้อมูลมีหลายประเด็น เช่น ข้อมูลตรงตัวข้อมูลต้องตีความ (ความหมายแฝงในข้อมูล) ข้อมูลสัมพันธ์เชื่อมโยง ฯลฯ

4. อาจต้องสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีเพิ่มเติม เมื่อพบว่าข้อมูลอยู่ในภาชนะข้อมูลเรียบร้อยแล้ว แต่ยังมีข้อมูลบางชนิดที่ไม่สามารถจับใส่ภาชนะข้อมูลได้ ผู้วิจัยสามารถกำหนดภาชนะขึ้นมาใหม่และตั้งชื่อข้อมูลนั้น หรือบัญญัติขึ้นมาใหม่ได้ ซึ่งสิ่งนี้คือทฤษฎีฐานราก (Grounded theory) ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm shift)

5. วางลำดับความสัมพันธ์ของข้อมูลในแต่ละภาชนะ ซึ่งเป็นการจัดลำดับของกลุ่มคำย่อยในภาชนะข้อมูล ด้วยหลักการลำดับของการเกิด (Birth order) หรือ ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

6. การเรียบเรียงด้วยภาษาวิชาการ (Academic language) กลุ่มคำเบื้องต้นที่ต้องนำเสนอ ได้แก่ หลักการ (Principle) คำนี้จะเป็นหัวข้อหลักแต่ละหัวข้อของการนำเสนอผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์จุดเน้น (Focus) การนำเสนอจุดเน้นของหลักการจากข้อดังกล่าวและการอธิบายขยายความ (Explanation or description) เป็นต้น

บทสรุป

การจำแนกข้อมูลที่ดีนำไปสู่การได้ข้อสรุปที่เป็นสารสนเทศที่ดีสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อยอดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน หากสารสนเทศที่ได้มิได้ผ่านกระบวนการจำแนกข้อมูลที่เป็นมาตรฐานก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้นำข้อมูลไปใช้ก็เป็นได้ ดังนั้นสมรรถนะในการจำแนกข้อมูลเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในตัวนักวิจัยซึ่งหากนักวิจัยหมั่นเรียนรู้และฝึกฝนก็จะเกิดความชำนาญการแบบรู้จริงและลึกในศาสตร์ที่ตนเองถนัดจนเรียกได้เป็น “อัจฉริยภาพส่วนบุคคล” นั่นเอง และความสามารถนี้จะนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการให้กับมนุษยชาติสืบต่อไป

บรรณานุกรม

- Bootzin, R. R., Bower, G. H., Crocker, J., and Hall, E. **Psychology Today an Introduction**. New York: John Wiley and Sons, 1991.
- English-Thai NECTEC's Lexitron-2 Dictionary : Locus. [Online]. 2018. Available from :
[https : //dict.longdo.com/search/locus](https://dict.longdo.com/search/locus)
- Glaser, B. G., and Strauss, A. L. **The discovery of Grounded Theory : Strategies for Qualitive Research**. Chicago: Aldine, 1967.
- Goodnow, F. J. **Politics and Administration**. New York: McMillan, 1900.
- Henry, N. **Public Administration and Public Affairs**. 11thed. New York: Longman, 2010.
- Kitichai Rattana. **Creating groups and networks in Social and Environmental Development**. [Online]. 2017. Available from : [http : //www.ieat.go.th/assets/uploads/cms/file/201604071732301596794406.pdf](http://www.ieat.go.th/assets/uploads/cms/file/201604071732301596794406.pdf)
- Nongluk Wiratchai. **Knowledge Boundary of Research and Statistics**. Chonburi: College of Public Administration Burapa university, 2000.

Phichai Ratnatilaka Na Bhuket. Book Reviews : Grounded Theory Methodology. **School of Social and Environmental Development Institute of Management Development**14(2) (2012): 101-110.

Phithak Siriwong. Grounded Theory : Research Methodology for Creating Theories in Country Development. **Journal of Silpakorn University** 19 (March-September 2004):14.

Phot Saphienchai. **School Administrators and Research for Creating the Learning Organization.** Bangkok: Sweet Chilli Graphics,2003.

Robbins, S. P., Bergman, R., Stagg, I., and Coulter, M. **Organization Behavior.** 11th ed. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2006.

Schuessler, K. F.**Social Research Methods.**Bangkok: Institute of Public Administration Thammasat University, 1964.

Somwung Pitiyanuwat. **Educational Evaluation Research Methodology.** Bangkok: Chulalongkorn University, 1992.

Suchart Prasith-rathsint. **Social Sciences Research Methodology.** Bangkok: Fuengfah,2003.

Suwanna Thurachod. **Cooperative Research Methods.** Bangkok: Kasetsart University, 1998.

Thai-English Translation Dictionary :Elements.[Online]. 2018. Available from :[https : //dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute/องค์ประกอบ](https://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute/องค์ประกอบ)

- Warangkanang Jankong. Variables in research. **Brochure of Online Health Sciences**. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University, 2013.
- Wiersma, W. **Research Method in Education : an Introduction**. 5th ed. USA: Allyn and Bacon, 1991.
- Wilson, J. M. Gantt Charts : A Centenary Appreciation. **European Journal of Operational Research** 149 (2) (2003): 430–437.
- Wimmer, R. D., and Dominick, J. R. **Mass Media Research : an Introduction**. Boston, Mass.: Cengage- Wadsworth, 2011.
- Yuwadee Ruechar and others. **Nursing Research**. 5th ed. Bangkok: Siam Art, 1994.

เรื่องเล่าจากข่าวหนังสือพิมพ์

ในสายพระเนตรสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ

เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

“จดหมายเหตุชาวบ้าน ข่าวสมเด็จพระย่าสวรรคตจาก
หนังสือพิมพ์”

Narrative from newspaper

In a vision of H.R.H Princess Galyani Vadhana,
Princess of Naradhiwas

“Popular Chronicle From The Press, The Demise
of the Princess Mother”

ประภัสสร จันทรสถิตย์พร*

* อาจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail : prapassornch@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจารณ์เอกสารด้วยวิธีการวิพากษ์เอกสารประกอบกับแนวคิดการเล่าเรื่อง พระนิพนธ์ “จดหมายเหตุชาวบ้าน ชาวสมเด็จพระเจ้าสุวรรณคตฯ” ในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สำคัญในพระนิพนธ์ที่ได้จากใช้ศึกษา สรุปได้ว่าปรากฏข้อมูลแบ่งเป็น 6 ส่วน ดังนี้ 1) สาเหตุของการสวรรคต คือ ข้อมูลเกี่ยวกับการแจ้งถึงพระอาการประชวรตั้งแต่แรกเริ่มในอดีต ลำดับการพระอาการ และพระอาการสุดท้ายที่นำมาซึ่งการสวรรคต 2) ความเศร้าโศกและความสูญเสีย คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก อารมณ์ของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่มีต่อการสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี 3) พระประวัติ คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพระประวัติของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตั้งแต่ต้นจนถึงปลายของชีวิต 4) การถวายเป็นอาลัยและไว้อาลัย คือ ข้อมูลเกี่ยวกับ กิจกรรม การสื่อสารเพื่อแสดงความไว้อาลัย การไว้อาลัยของกลุ่มคนต่าง ๆ 5) พระกรณียกิจ คือ ข้อมูลที่แสดงถึงพระกรณียกิจ ผลงาน งานอดิเรก สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระกรณียกิจ และ 6) พระราชพิธี คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ พระราชพิธี พระพิธี ที่จะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้น สืบเนื่องจากการสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

คำสำคัญ : การศึกษาเอกสาร, การวิเคราะห์ตัวบท, การเล่าเรื่อง

Abstract

This article is aimed to analyzed “Popular Chronicle From The Press, The Demise of the Princess Mother”, written by H.R.H Princess Galyani Vadhana, Princess of Naradhiwas. By used a documentary criticized and narrative approach. Overall issues in the material consist of six sets of data: 1) “Cause of death” is information about all illness in the past, symptoms, and the last symtomp leading cause of death. 2) “Grievance and Loss” represents people’s moods and feelings about death of the Princess Mother. 3) “Biography” details the Princess Mother’s personal background from early life to death. 4) “Mourning” describes activities, communication for mourning, people’s mourning. 5) “Duties” consists of her multifarious duties, achievements, hobbies, and the place of her multifarious duties. 6) “Royal Ceremony” explains schedule of Royal Ceremony or Ceremony proceeding to death of the Princess Mother.

Keyword : Documentary study, Textual analysis, Narrative

บทนำ

ในวโรกาสสำคัญครบรอบ 10 ปีแห่งการสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เมื่อวันที่ 2 มกราคม 2561 เป็นที่ทราบโดยทั่วกันว่าสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงมีพระปรีชาสามารถในด้านการนิพนธ์วรรณกรรมหลากหลายประเภทและหลายภาษา หนังสือพระนิพนธ์ ในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้มีการรวบรวมที่สำคัญไว้ทั้งสิ้น 25 เล่ม แบ่งเป็น 4 หมวด ได้แก่ หมวดพระราชวงศ์ 11 เรื่อง หมวดพระนิพนธ์แปล 3 เรื่อง หมวดสารคดีท่องเที่ยว 10 เรื่อง และบทความวิชาการ 1 เรื่อง ในบรรดาหนังสือพระนิพนธ์เหล่านี้ มี 2 เรื่องซึ่งอยู่ในหมวดพระราชวงศ์ ทรงใช้วิธีการนิพนธ์จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารจากสื่อหนังสือพิมพ์ที่เผยแพร่สู่สาธารณะ อันได้แก่ เล่มแรก “จดหมายเหตุชาวบ้าน ข่าวสมเด็จพระเจ้าสวรรคตจากหนังสือพิมพ์ Popular Chronicle From The Press, The Demise of the Princess Mother” กับเล่มถัดมาคือ “ส่งเสด็จสมเด็จย่า ประมวลเรื่องจากหนังสือพิมพ์”

ผู้เขียนใคร่ขอนำเสนอบทความนี้เพื่อเป็นแสดงถึงความสำคัญของการบันทึกข้อมูลข่าวสารที่เป็นระบบอันส่งประโยชน์ต่อการเป็นแหล่งค้นคว้าของคนรุ่นหลัง พระนิพนธ์ “จดหมายเหตุชาวบ้าน ข่าวสมเด็จพระเจ้าสวรรคตจากหนังสือพิมพ์ Popular Chronicle From The Press, The Demise of the Princess Mother” มีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ต่อผู้ได้มีโอกาสอ่านในฐานะที่เป็นสื่อกลางของการบันทึกเหตุการณ์สำคัญของชาติชิ้นหนึ่ง ขณะเดียวกันอาจถือได้ว่ายังมีบทบาทสำคัญ ในการเป็นเอกสารเพื่อการศึกษา

ทางด้านนิเทศศาสตร์ในแง่ของการรายงานข่าวการสิ้นพระชนม์ของสมาชิกในราชวงศ์ได้เป็นอย่างดีเพราะรวบรวมจากหนังสือพิมพ์จำนวนมากและหลากหลาย คือทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตลอดจนมีระยะเวลาในการรวบรวมข่าวที่ปรากฏค่อนข้างครอบคลุมเหตุการณ์ คือกินระยะเวลากว่าสองเดือน (สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, 2539)

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และวิจารณ์พระนิพนธ์นี้ในฐานะที่เป็นผลผลิตทางการสื่อสารจากพระราชวงศ์สู่สาธารณะ และเพื่อพิจารณาสาระสำคัญจากพระนิพนธ์ด้วยแนวคิดเชิงการวิเคราะห์เอกสารและการเล่าเรื่องที่ได้จากการอ่านตัวบท ที่ปรากฏเป็นภาพที่ได้คัดเลือกมาและข้อความที่กำกับไว้ในแต่ละส่วน เอกสารชิ้นนี้มีความน่าสนใจเป็นพิเศษสังเกตได้จากสาระซึ่งปรากฏคำนำในการพิมพ์ (บางส่วน) ดังนี้ (สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, 2539)

“สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สวรรคตเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2538 เวลา 21.17 น. วันรุ่งขึ้นและวันต่อ ๆ ไป หนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวการสวรรคตและพระประวัติอย่างละเอียด นักหนังสือพิมพ์ได้แสดงความเคารพและอาลัยของตนเองและของประชาชนอย่างจริงใจ ข่าวการฆาตกรรมและเหตุร้ายอื่น ๆ หายไปจากหน้า 1 ของหนังสือพิมพ์ไทยอยู่นาน ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกประทับใจและประสงค์จะเก็บหนังสือพิมพ์เหล่านี้ไว้เป็นที่ระลึก อุปสรรคคือกระดาษหนังสือพิมพ์เหลืองเร็ว ขาดง่าย และอ่านยาก เพราะขนาดใหญ่และเรื่องต่อ ๆ กันหลายหน้า ต้องพลิกและค้นหาด้วยความยากลำบากกว่าจะจบ ข้าพเจ้าจึงเอามาถ่ายสำเนาไว้และตัดต่อเป็นเรื่อง ๆ ปิดลงบนแผ่นกระดาษ

เมื่อสองสามวันผ่านไป ข้าพเจ้าได้มีความคิดว่าน่าจะจัดหน้าให้เรียบร้อยและพิมพ์เป็นหนังสือ อาจมีผู้ที่ได้อ่านหนังสือเหล่านี้แล้ว แต่ไม่สามารถเก็บไว้ด้วยเหตุผลต่าง ๆ หรืออยากอ่านอีกครั้งอย่างครบถ้วน เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ที่ทำให้คนไทยทั้งประเทศได้ร่วมทุกข์กันเป็นใจเดียวกัน ข้าพเจ้าจึงปรึกษาผู้ที่เคยทำหนังสือด้วยกันหลายครั้งและโรงพิมพ์เพื่อทราบว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ เมื่อที่ปรึกษาออกความเห็นว่าจะทำ ข้าพเจ้าก็เริ่มจัดรูปเล่ม...

...นิตยสารและหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับได้ลอกหนังสือ “แม่เล่าให้ฟัง” ของข้าพเจ้ามากกว่า ๓ บรรทัดเพื่ออัญมูพจน์ โดยมีได้ขออนุญาต ข้าพเจ้าไม่ยอมทำเช่นเดียวกัน จึงให้โทรศัพท์ไปถามหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ว่าจะต้องขออนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ ได้รับคำตอบว่าไม่ต้องและยินดี เว้น The Nation ซึ่งขอให้เอ่ยที่มาเมื่อใช้รูปภาพของเขา ข้าพเจ้ามิได้เขียนให้เป็นพิเศษ แต่ทุกครั้งที่เห็นภาพของหนังสือพิมพ์นี้ ข้าพเจ้าได้ทิ้งชื่อของหนังสือพิมพ์หรือของผู้ถ่ายไว้บนขอบของภาพ

โดยที่หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือสำหรับชาวบ้าน ข้าพเจ้าตั้งใจที่จะมอบให้ห้องสมุดประชาชนทั่วประเทศ และให้ทุกตำบลที่มีสถานที่อ่านหนังสือ

กัลยาณิวัฒนา

มกราคม ๒๕๓๙

พระนิพนธ์ในคำนำจากหนังสือ “จดหมายเหตุชาวบ้าน ชาวสมเด็จย่า สวรรคตจากหนังสือพิมพ์ Popular Chronicle From The Press, The Demise of the Princess Mother” ซึ่งจากนี้จะเรียกว่า “จดหมายเหตุชาวบ้านฯ” เป็นเอกสารที่รวบรวมการรายงานข่าว รวมถึงบทความและ

ข้อเขียนที่เกี่ยวข้องกับการสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย อันมีความพิเศษและมีความน่าสนใจศึกษาในความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนในเชิงนิเทศศาสตร์ในประเด็นแรกตรงที่ว่าผู้สร้างสารนั้น เป็นผู้ที่มีสัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้ที่อยู่ในเนื้อหาสารที่ได้รับการสื่อโดยสื่อมวลชน คือมีสถานภาพเป็นพระธิดา (ลูกสาว) ประเด็นที่สองคือกระบวนการสร้างสารของพระนิพนธ์เล่มนี้เป็นกรรวบรวบจากแหล่งข้อมูลอื่นอีกทีหนึ่ง และประการที่สาม ในบรรดาพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ที่มีการรวบรวมไว้ จำนวน 25 เรื่องนั้น มีเพียง 2 เรื่องที่ใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลักในการทรงนิพนธ์จากหนังสือพิมพ์ คือ “จดหมายเหตุชาวบ้าน ข่าวสมเด็จพระเจ้าสวรรคตจากหนังสือพิมพ์ Popular Chronicle From The Press, The Demise of the Princess Mother” นี้เล่มหนึ่ง และ “ส่งเสด็จสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอจากหนังสือพิมพ์” อีกเล่มหนึ่ง ซึ่งเป็นเล่มที่ต่อเนื่องจากจดหมายเหตุชาวบ้านฯ นี้

ผู้เขียนใช้มุมมองการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) อันเป็นวิธีการหนึ่งในการแสวงหาความรู้ที่มีจุดเริ่มต้นจากการศึกษาในด้านประวัติศาสตร์ ผ่านสื่อบันทึกต่าง ๆ ที่ปรากฏ เพื่ออธิบายหรือทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ สถานที่ บุคคล ฯลฯ ที่เกี่ยวข้อง กับประวัติศาสตร์เหล่านั้น ในขณะที่ไม่สามารถย้อนเวลา หรือข้ามผ่านข้อจำกัดในการเข้าหาบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น ๆ ได้โดยตรง นักวิชาการทางด้านการวิจัยเชิงคุณภาพได้สรุปประโยชน์หรือข้อดีของการศึกษาด้วยเอกสารว่ามีอยู่หลายประการ (สุรางค์ จันทวานิช, 2546) เช่น

1. เอกสารและสถิติเป็นข้อมูลที่อยู่นิ่ง เก็บได้จากแหล่งต่าง ๆ
ง่ายกว่าข้อมูลประเภทอื่น

2. ข้อมูลเป็นข้อมูลที่มีอยู่ตามธรรมชาติ จึงช่วยสะท้อนรายละเอียดของเหตุการณ์และบริบท หรือตามสภาพความเป็นจริงที่มีความครอบคลุม
3. ข้อมูลเอกสารและสถิติเป็นข้อมูลที่ไม่มีปฏิกิริยาต่อผู้เขียน เหมือนข้อมูลบุคคล จึงมีสภาพทวิสัยมากกว่าในแง่นี้ บันทึกความคิดเห็นของบุคคลหนึ่งย่อมแสดงความโน้มเอียงของบุคคลนั้น เมื่อนักวิจัยใช้บันทึกดังกล่าวเป็นแหล่งข้อมูลบันทึกย่อมสะท้อนความโน้มเอียงของความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาของผู้เขียน

ด้วยวิธีการดังกล่าว หากเราต้องการศึกษาข้อมูลที่มีการบันทึกอยู่ในรูปของเอกสาร จึงเหมาะสมที่จะใช้การวิเคราะห์เอกสารเป็นวิธีหลักหรืออย่างน้อยที่สุดเป็นวิธีเบื้องต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ด้านงานข่าวในช่วงหลัง คือนับแต่กลางทศวรรษ 1970 เริ่มสนใจศึกษาตัวงานหรือผลงานของผู้สื่อสาร มากกว่าบทบาท หน้าที่ โครงสร้างองค์กร หรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงานของนักข่าว มีการรับอิทธิพลแนวคิดการเล่าเรื่อง (Narrative) มาใช้เพื่อศึกษาว่านักข่าวประกอบสร้างเรื่องขึ้นมาอย่างไร มีธรรมเนียมปฏิบัติหรือไม่ ข้ำซากหรือไม่ แต่ละสังคมมีสิ่งนี้เหมือนหรือแตกต่างกันเฉพาะตัวตามแต่ละบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม สังคมนั้น ๆ เรียนรู้ความจริงอย่างไร รวมถึงสังคมประกอบสร้างความหมายของความเป็นจริงอย่างไร (กาญจนา แก้วเทพ, 2545)

การรายงานข่าวพระราชสำนักโดยทั่วไปแล้วมีลักษณะของการไหลของข่าวสารเป็นแบบบนลงล่าง คือ ทั้งเนื้อหาและภาพจะมาจากสำนักพระราชวังเท่านั้น เนื่องจากบทบาทหน้าที่ของข่าวประเภทนี้คือ การแจ้ง

เพื่อทราบ และจะมีรูปแบบที่ตายตัวเพื่อให้เป็นแบบแผน ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบของการรายงานข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ต่อเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระราชสำนักที่หากเป็นสาระหลักจะมาจากการใช้ข้อมูลจากสำนักพระราชวังเท่านั้น ส่วนข้อมูลแวดล้อมที่ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับพระราชวงศ์นั้น ก็มีความแตกต่างกันไปแล้วแต่สำนัก ทั้งในแง่การเรียบเรียงและการเลือกใช้ภาพ เมื่อสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาฯ ทรงนิพนธ์จดหมายเหตุชาวบ้านฯ ผู้เขียนพบลักษณะกระบวนการเก็บข้อมูล การศึกษาเอกสาร ในการผลิตสารของผู้เล่าเรื่อง ซึ่งอาจแสดงถึงความเชี่ยวชาญและความรอบรู้ วิธีการทรงงานพระนิพนธ์ของ สมเด็จพระเจ้าพี่นางฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ในการสร้างตัวสารในเรื่องนี้ก็มี 2 ระดับคือ ระดับส่วนพระองค์ในแง่นำเสนอข่าวนั้นในมุมมองคนใน การแสดงความสัมพันธ์แบบส่วนตัวใกล้ชิด ความประทับใจ การรำลึกถึง และระดับที่ต้องการเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าถึงเพื่อการศึกษา หรือร่วมรับรู้ในเหตุการณ์ที่นำเสนอผ่านมุมมองจากคนในที่ได้ปรับแก้หรือนำเสนอความถูกต้อง จะเห็นว่ามิติของผู้เล่าเรื่องมีทั้งมุมมองของคนในและคนนอกอยู่ในที่ อาจกล่าวได้ว่า เมื่อพิจารณาตัวบท (Text) ที่ปรากฏใน “จดหมายเหตุชาวบ้านฯ” ซึ่งเป็นการนำเสนอและจัดเรียงใหม่ (Re Order) อันเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการในการพิจารณาวรรณกรรมด้วยมุมมองแบบ Intertextuality ที่ นพพร ประชากุล ผู้ซึ่งได้กำหนดคำเรียกแนวคิด Intertextuality เป็นภาษาไทยว่า สัมพันธบท ได้อธิบายลักษณะของสัมพันธบทไว้อย่างชัดเจนว่า “ตัวบทหนึ่ง ๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตัวบทอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่ในยุคสมัยเดียวกันหรือในยุคสมัยก่อนหน้าไม่มากนักน้อย โดยที่ความสัมพันธ์เชื่อมโยงดังกล่าวมีหลักฐานยืนยันได้ในตัวบทชิ้นที่พิจารณาเป็นหลักอยู่” ด้วยเหตุนี้ตัวบทจึงได้กลายเป็นสัมพันธบท (นพพร ประชากุล, 2543)

สัมพันธบท (intertextuality) ได้รับการยอมรับในวงการศึกษาว่าสามารถอธิบายเรื่องตัวบทวรรณกรรม หลังจากที่มีการขานรับทฤษฎีการวิจารณ์ที่มีชื่อเสียงของโรลิ่งด์ บาร์ตส์ นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศส ซึ่งเขียนบทความเรื่อง “The Death of the Author” เมื่อค.ศ.1968 บทความนี้จุดประกายความคิดที่ว่านักประพันธ์มีได้อยู่ในฐานะผู้สร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมอีกต่อไป และตัวบทมิได้เป็นผลผลิตของอัจฉริยภาพของผู้แต่ง แต่เป็นพื้นที่หลากหลายมิติที่เปิดให้ข้อเขียนจากแหล่งต่าง ๆ ได้มาปะทะสังสรรค์กัน ทั้งนี้ ไม่มีข้อเขียนใดที่เป็นของแท้ดั้งเดิมแท้สักชิ้นเดียว ตัวบทคือผ้าถักทอด้วยสารพัดข้อความซึ่งมาจากแหล่งข้อมูลวัฒนธรรมอันหลากหลาย คำอธิบายนี้ทำให้เห็นว่า “ตัวบท” (Text) มีความหมายกว้างมาก (นพพร ประชากุล, 2543) นั้นอาจหมายถึงว่า ตัวบทในที่นี้อาจมิใช่วรรณกรรมในเชิงของงานประพันธ์แบบจินตคติ (Fiction) แต่เพียงอย่างเดียว หากแต่งานประพันธ์ประเภทที่เป็นสารัตถคติ (Non-Fiction) ได้เช่นกัน

เราอาจกล่าวได้ว่า “จดหมายเหตุชาวบ้านฯ” นั้นอาศัยทั้งกระบวนการทำให้เป็นทางการและทำให้ไม่เป็นทางการในคราวเดียวกันในการนำเสนอข่าวการสิ้นพระชนม์ของสมาชิกในพระราชวงศ์ ดังที่จะได้พบโดยทั่วไปว่าการนิพนธ์จดหมายเหตุนั้น โดยมากแล้วเป็นหน้าที่ของภาครัฐโดยเฉพาะหน่วยงานเช่นกรมศิลปากรจะจัดทำ คำว่า จดหมายเหตุ ยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด แต่ในความหมายเดิมของไทยหมายถึงหนังสือบอกข่าวคราวที่เป็นไป รายงานหรือบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงอธิบายไว้ในสาส์นสมเด็จพระเจ้า (วรณัฐวิณะสนธิ, ม.ป.ป.)

“เป็นการจดเรื่องราวที่มีขึ้น อาจเป็นเรื่องอะไรก็ได้ แต่เพราะเหตุที่เกิดขึ้นนั้นต้องจดอ้างไว้ว่าเกิดเมื่อไร แผ่นดินไหน”

จดหมายเหตุในความหมายเดิมจึงหมายถึง การบันทึกเหตุการณ์เรื่องหนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นในวัน เดือน ปี นั้น ๆ โดยเฉพาะเป็นเหตุการณ์ที่ผู้จดเห็นว่าสำคัญสมควรจะจดจำไว้ ซึ่งธรรมเนียมการจดบันทึกเหตุการณ์เช่นนี้มีมาแต่สมัยโบราณ เกิดจากราชสำนักโดยพระมหากษัตริย์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาลักษณ์จดบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมืองไว้โดยเป็นหน้าที่ของนายเสน่ห่และนายสุจินดา หุ้มแพร มหาดเล็กที่ต้องจดเหตุการณ์ต่าง ๆ เก็บไว้ในหอศาสตราคมหรือหอหนังสือ นอกจากราชสำนักแล้วยังมีการบันทึกเหตุการณ์โดยบุคคลทั่วไปอีกด้วยเช่น มิชชันนารี หรือโหราจดหมายเหตุตามความหมายเดิมของไทยจึงเป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่งเช่นเดียวกับพงศาวดาร ปุม คำให้การ ฯลฯ ซึ่งต่อมาได้มีการรวบรวม ชำระและตีพิมพ์ เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ตัวอย่างของจดหมายเหตุโบราณได้แก่ จดหมายเหตุโหรา จดหมายเหตุหอศาสตราคม จดหมายเหตุของหมอบรัดเลย์ เป็นต้น

ในวงการวิชาชีพจดหมายเหตุมีการกำหนดหรือการให้คำนิยามของจดหมายเหตุโดยนักจดหมายเหตุและกลุ่มองค์กรจดหมายเหตุจะแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับบริบททางด้านของเอกสารในประเทศนั้น ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้ (วรรณข วีณะสนธิ, ม.ป.ป.)

ประเทศอังกฤษ โดย Sir Hilary Jekinson ได้ให้ความหมายไว้ว่า

“จดหมายเหตุเป็นเอกสารที่รวมเป็นเรื่องขึ้นมา ตามกระบวนการของการปฏิบัติงานของหน่วยงานรัฐบาลหรือเอกชน และได้รับการเก็บรักษาไว้ในหน่วยงาน เพื่อประโยชน์ในการเป็นข้อมูลอ้างอิง สำหรับผู้ที่รับผิดชอบการปฏิบัติงานในหน่วยงานนั้น ๆ”

ประเทศสหรัฐอเมริกา โดย Theodore Schellenberg ได้ให้ความหมายไว้ว่า

“เอกสารจดหมายเหตุ หมายถึง เอกสารของหน่วยงานราชการหรือเอกชน ซึ่งได้รับการพิจารณาว่า มีคุณค่าสมควรเก็บรักษาไว้ เพื่อประโยชน์ต่อการค้นคว้าและวิจัย หรือเป็นเอกสารที่ควรนำมาเก็บ หรือได้รับการคัดเลือกเพื่อเก็บรักษาไว้ในหอจดหมายเหตุ”

ประเทศอิตาลี โดย Eugenio Casanova ได้ให้ความหมายไว้ว่า

“เอกสารจดหมายเหตุเป็นเอกสารที่สะสมเพิ่มพูนขึ้นตามลำดับ จากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของสถาบันหรือบุคคล และได้รับการสงวนรักษาไว้โดยสถาบันหรือบุคคลนั้น ๆ เพื่อวัตถุประสงค์ด้านการเมือง ด้านกฎหมาย และด้านวัฒนธรรม”

ดังนั้นลักษณะสำคัญของเอกสารจดหมายเหตุ คือ เป็นเอกสารที่เกิดจากการปฏิบัติงานหรือกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ของบุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ทั้งราชการและเอกชน มีการสะสมเพิ่มพูนตามลำดับ และได้รับการประเมินคุณค่าว่ามีคุณค่าทางจดหมายเหตุสมควรที่จะได้รับการจัดเก็บและอนุรักษ์ไว้เพื่อการศึกษาค้นคว้าอ้างอิงในอนาคต เช่น เอกสารของทางราชการที่มีการโต้ตอบระหว่างกันจนกว่าจะเสร็จสิ้นการดำเนินงานหรือกิจกรรมนั้น ๆ บุคคลหรือหน่วยงานที่ผลิตขึ้นหรือรับไว้แล้วนั้นจะดำเนินการกับเอกสารนั้น ๆ ตามกระบวนการและตามสาระที่เอกสารได้ระบุไว้โดยที่ผู้ผลิตเอกสารจะไม่สามารถล่วงรู้หรือคาดการณ์ได้ว่าเอกสารใดจะมีคุณค่าทางจดหมายเหตุงานของภาครัฐ

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ นำข่าวและสาระที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์มาทำในรูปแบบของ “จดหมายเหตุชาวบ้าน” ซึ่งถือเป็นการนำข้อมูลที่ได้เผยแพร่ไปแล้วนำมากลับมาใช้ใหม่เกือบทั้งหมด แต่ทว่า การบรรณาธิกรณพระนิพนธ์เล่มนี้ ก็ได้ใช้พระราชสิทธิ์ในฐานะพระธิดาในการแก้ไข วิจารณ์ ชี้แจงข้อมูลที่มีความคลาดเคลื่อนหรือไม่ถูกต้องไปพร้อม

กันได้สำหรับผู้เขียนแล้ว “จดหมายเหตุชาวบ้าน” นี้ถือเป็นสัมพันธบทของข่าวการสวรรคตของสมเด็จพระเจ้า เพราะเมื่อไปพิจารณาอย่างละเอียดจะเห็นมุมมองที่กว้างขวางและลึกซึ้งขึ้นไปจากที่ได้รับสารจากหน้าหนังสือพิมพ์จากสถาบันสื่อสารมวลชนแต่เพียงลำพัง

เมื่อได้ศึกษาพิจารณาเอกสารดังรายละเอียดข้างต้นทั้งหมดแล้วนั้น ผู้เขียนใช้การวิเคราะห์สาระและวิพากษ์เอกสารประกอบกับแนวคิดการเล่าเรื่อง โดยผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือ “จดหมายเหตุชาวบ้าน ข่าวสมเด็จพระเจ้าสวรรคตจากหนังสือพิมพ์ Popular Chronicle From The Press, The Demise of the Princess Mother” เป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. **สาเหตุของการสวรรคต** คือ ข้อมูลที่เกี่ยวกับการแจ้งถึงพระอาการประชวรตั้งแต่แรกเริ่ม ในอดีต ลำดับการพระอาการ และพระอาการสุดท้ายที่นำมาซึ่งการสวรรคต
2. **ความเศร้าโศกและความสูญเสีย** คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก อารมณ์ของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่มีต่อการสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
3. **พระประวัติ** คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพระประวัติของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตั้งแต่ต้นจนถึงปลายของชีวิต
4. **การถวายความอาลัยและไว้อาลัย** คือ ข้อมูลที่เกี่ยวกับกิจกรรมการสื่อสารเพื่อแสดงความไว้อาลัย การไว้อาลัยของกลุ่มคนต่าง ๆ
5. **พระกรณียกิจ** คือ ข้อมูลที่แสดงถึงพระกรณียกิจ ผลงานงานอดิเรก สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระกรณียกิจ บุคคลที่ถวายงานสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
6. **พระราชพิธี** คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ พระราชพิธี พระพิธีที่จะเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้น สืบเนื่องจากการสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ทั้งนี้ในการศึกษานั้น ควรเริ่มต้นด้วยการวิพากษ์คุณลักษณะของเอกสารเป็นสิ่งสำคัญ “จดหมายเหตุชาวบ้าน ข่าวสมเด็จพระเจ้าสุวรรรคตฯ” ผู้เขียนพบว่า ลักษณะภายนอกที่ปรากฏจากการวิพากษ์เอกสารภายนอกเป็นดังนี้

การวิพากษ์ภายนอก

● **ขนาด** หนังสือเรื่อง “จดหมายเหตุชาวบ้าน ข่าวสมเด็จพระเจ้าสุวรรรคตจากหนังสือพิมพ์: Popular Chronicle From The Press, The Demise of the Princess Mother” มีความกว้างของหน้า 10 นิ้วครึ่ง ความสูงของหน้า 14 นิ้ว ขนาดเท่ากับ หนังสือที่ผู้เขียนใช้เทียบเคียงอีกเล่มหนึ่งคือ “สังเสด็จสมเด็จพระเจ้า ประมวลเรื่องจากหนังสือพิมพ์” หนังสือนี้จัดเป็นหนังสือที่มีขนาดใหญ่ อาจจัดเป็นหนังสือประเภท “เกินขนาดปกติ” หรือที่เรียกว่า หนังสือ “over size”

ขนาดของหนังสือ คือการบอกปริมาณพื้นที่ของเนื้อหาที่หนังสือสามารถบรรจุได้ หน้าหนังสือเล่มเล็กหรือใหญ่ ย่อมส่งผลถึงจำนวนตัวอักษร ขนาดตัวอักษร จำนวนรูปภาพ ขนาดรูปภาพ ที่จะนำเสนอได้ ส่วนอีกหน้าที่หนึ่งนั้น ขนาดของหนังสือบ่งบอก “สัญลักษณ์” ของความ “ใหญ่” ของทั้งตัวหนังสือเองหรือความใหญ่ของเรื่องราวที่อยู่ในหนังสือ เราพบว่า หนังสือประเภทสารานุกรม พระไตรปิฎก หรือหนังสือแผนที่โลก มักมีขนาดใหญ่กว่าปกติ ซึ่งเมื่อจัดวางหนังสือกลุ่มนี้มักจะต้องแยกออกมาพิเศษด้วยขนาดที่ใหญ่โตกว่าหนังสือประเภทอื่น

● **รูปทรง** รูปทรงของหนังสือ “จดหมายเหตุชาวบ้านฯ” เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวนตั้ง คล้ายหนังสือทั่วไป เพียงแต่มีขนาดใหญ่กว่ามาก เรื่องรูปทรงนั้นก็ประกอบหนึ่งหนึ่งของหนังสือ ที่พบมาก็เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม

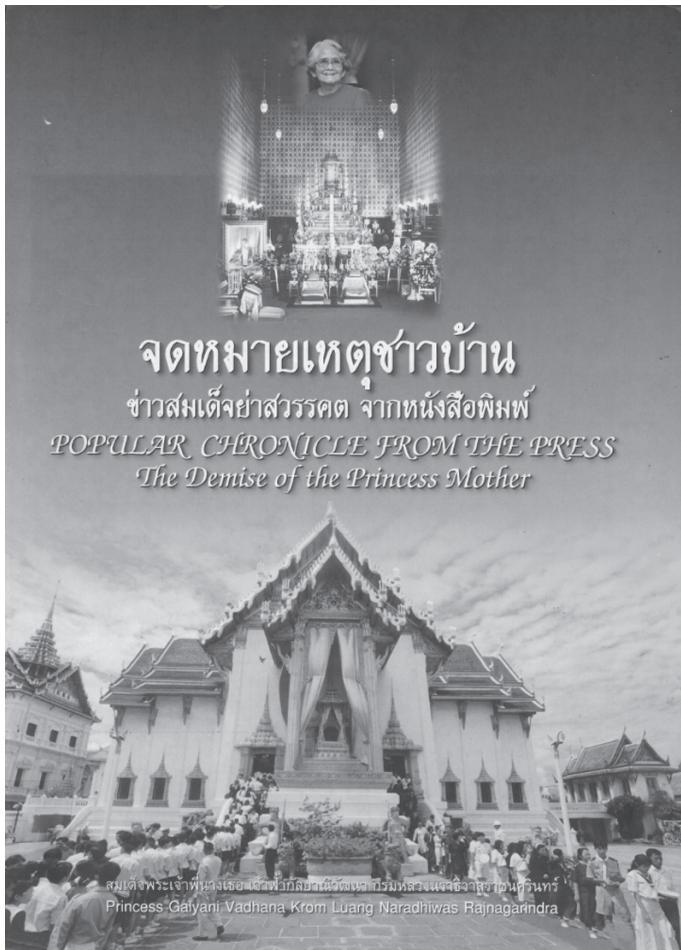
ผืนผ้าแนวตั้ง และอีกรูปทรงหนึ่งก็คือ สี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวนอน

ผู้เขียนสังเกตว่า รูปทรงหนังสือนี้อาจเป็นผลจากลักษณะเนื้อหาที่ปรากฏ เพราะเป็นข้อมูลที่รวบรวมมาจากหนังสือพิมพ์ซึ่งมีรูปทรงเป็นแนวตั้ง เมื่อได้เปรียบเทียบกับหนังสือ “ส่งเสริมสังคมเต็ญ่า ประมวลเรื่องจากหนังสือพิมพ์” ก็พบว่ามียุปรทรงเหมือนกัน

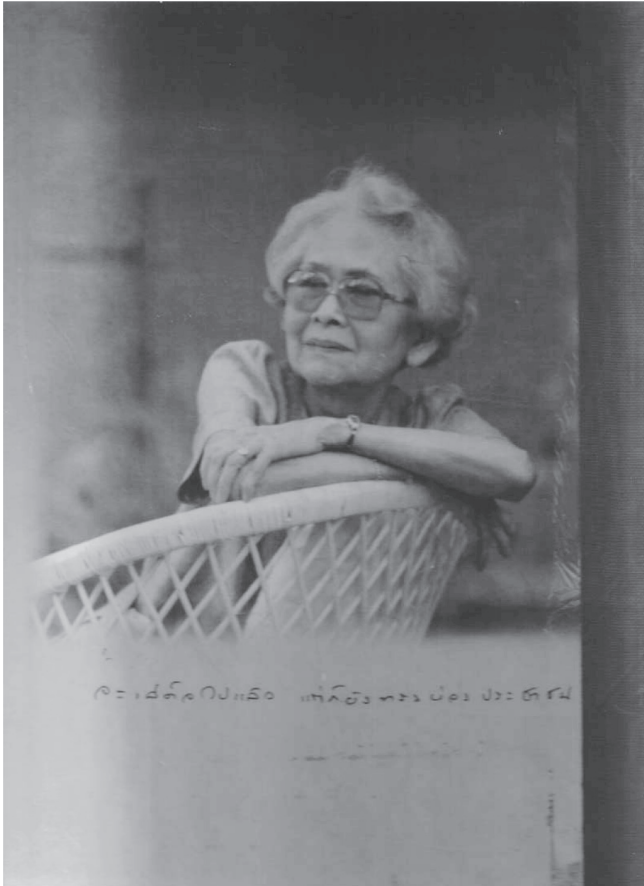
● **จำนวนหน้าพิมพ์** จำนวนหน้าพิมพ์ของหนังสือ “จดหมายเหตุชาวบ้าน” มีทั้งสิ้น 599 หน้า หากเทียบกับการเก็บข้อมูลของผู้เล่าเรื่องจากหนังสือพิมพ์ 16 วัน 6 ฉบับ ถือว่ามีจำนวนหน้าพิมพ์มาก เฉลี่ยคือ ใน 1 วัน จะมีเนื้อหาทั้งข่าว บทความ และภาพ ที่เกี่ยวข้องกับการสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประมาณ 37 หน้า

● **ภาพปกหน้า ภาพปกหลัง** ภาพปกหน้าและปกหลังของหนังสือ “จดหมายเหตุชาวบ้าน” มีลักษณะร่วมคือ มีภาพพระพักตร์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในขณะที่ภาพปกหน้าเป็นภาพขนาดเล็ก ลอยอยู่เหนือท้องพระโรงด้านในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เหนือพระบรมโกศ และมีชื่อหนังสือทั้งภาษาไทยและอังกฤษคั่นกลาง ถัดมาด้านล่างภาพ จะเป็นบริเวณภายนอกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ที่มีเหล่าพสกนิกรกำลังขึ้นและลงจากบันได ในโอกาสที่ได้เข้ากราบพระศพ และภายใต้ภาพทั้งหมดมีท้องฟ้าสีหม่นเป็นฉากหลัง ที่ด้านล่างสุดมีการระบุข้อความ “สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์” และ “Princess Galyani Vadhana Krom Luang Naradhiwas Rajnagarindra” กำกับไว้ ขณะที่ภาพปกหลังนั้น มีภาพถ่ายขนาดครึ่งตัวอยู่กลางปก ประทับนั่งในอริยาบถผ่อนคลาย พระพักตร์ยิ้มสรวลเล็กน้อยและทอดสายพระเนตรไปไกล บนเก้าอี้หวาย มีภาพฉากหลังเป็นภูเขาและต้นไม้เขียวต่าง ๆ อยู่ ภาพนี้มีฉากหลังที่ต่อเนื่องมาจากปกหน้าแต่ไม่ปรากฏท้องฟ้า เห็นเพียง

สีหม่นเทา ๆ เท่านั้น ได้ภาพมีลายพระหัตถ์ (ผู้เขียนคิดว่าเป็นลายพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์) ระบุว่า “จะเสด็จไปแล้ว แต่ก็ยังทรงห่วงประชาชน” ผู้เขียนได้คัดลอก หน้าปกทั้งสองส่วน ด้วยการสแกนด้วยคอมพิวเตอร์มาไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ภาพปกหน้า

ภาพปกหลัง (ขอบสีเขียวเกิดจากการเย็บหนังสือใหม่)

การจัดวาง การระบุข้อความ รวมทั้งการเลือกภาพของปกหน้า และปกหลังของหนังสือเล่มนี้ นอกจากมีความสวยงามเหมาะสมตามโอกาสการผลิตของหนังสือแล้ว ยังแฝงความหมายของความเคารพ ความเทิดทูน และการรักษาโบราณราชประเพณีไว้ได้อย่างดี ในเชิงของสัญลักษณ์แล้วนั้นก็ล้วนมี

ความหมายที่สอดแทรกอยู่จากการใช้ภาพต่าง ๆ โดยเฉพาะเมื่อไม่ใช่ภาพข่าว ในที่นี้ยกมา 2 ภาพดังมีรายละเอียดดังนี้

ภาพปกหน้า ที่บอกเล่าเรื่องราวทั้งที่เป็นเรื่อง “จริง” เป็น ปัจจุบัน คือ ภาพพสกนิกรได้เข้ากราบพระศพที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ที่เป็น สถานที่สัญลักษณ์อย่างหนึ่งของเขตพระราชฐาน ของสถาบันพระมหากษัตริย์ เราเห็นเครื่องแต่งกายของประชาชนในภาพที่ล้วนเป็นสีชาวดำ เราเห็นภาพ เจ้าหน้าที่ส่วนราชการที่คอยกำกับการเดินขึ้น ลง บริเวณพระที่นั่ง (แต่เราไม่เห็นภาพด้านในซึ่งอาจส่งผลในเชิงการค้นคว้า ด้านในหนังสือเล่มนี้ จะมีภาพด้านในพระที่นั่งให้เราได้เห็นหรือไม่) การปรากฏภาพพระพักตร์ “สมเด็จพระเจ้า” ที่ลอยอยู่เหนือพระบรมโกศ เป็นภาพ “ไม่จริง” แต่ถูกจัดวาง เพื่อแทนสัญลักษณ์ของการดำรงอยู่ และอยู่สูงเหนือสิ่งใด เหนือกระทั่ง ความตาย และยังบอกถึงองค์ประกอบของพระพิธีศพ ที่ต่างอย่างสิ้นเชิงกับ พิธีศพของคนโดยทั่วไป ลักษณะของประเภทตัวอักษรที่เลือกใช้ในภาพปกหน้านั้นมีความเป็นทางการ จัดเรียงแบบได้สมมาตรสี่สัภาพ

ภาพปกหลัง เป็น ภาพสมเด็จพระองค์สีเหลือง ทรงเครื่อง ประดับเพียงชั้นเดียวคือ พระธมรงค์ที่พระอนามิกาด้านซ้ายและนาฬิกา สายหนังที่ข้อมพระกรซ้าย แก้วอี หรือบรยากาศฉากหลังภาพที่เป็นธรรมชาติ พระอิริยาบถที่เป็นธรรมชาติ ความไม่เป็นทางการของท่วงท่า สายพระเนตร ที่ทอดไกลไปยังที่ใดเป็นคำถามที่คนที่ได้เห็นภาพ อาจอยากรู้คำตอบ ซึ่ง ผู้เล่าเรื่องได้ตอบไว้ด้วยข้อความที่อยู่ใต้ภาพว่า “จะเสด็จไปแล้ว แต่ก็ยังห่วง ประชาชน” ข้อความนั้นไม่ใช้การพิมพ์ด้วยแบบอักษรแต่เป็นการใช้ลายพระหัตถ์ ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ในเชิงสัญลักษณ์แล้วนั้น สายพระเนตรนั้น แทนบทบาทหน้าที่ที่ทรงเอาพระทัยใส่ต่อเหล่าพสกนิกรประชาชนเสมอมา แสดงถึงความห่วงใย โทนสีของภาพก็สอดคล้องกับข้อความที่เน้นความเป็น

ธรรมชาติและเป็นปฏุชนธรรมดาโดยเลือกภาพที่มีการจัดองค์ประกอบภาพที่เสมือนภาพถ่ายของคนในครอบครัว ภาพถ่ายของบุพการีหรือปู่ย่าตายายของเรา สร้างความเชื่อมโยงระหว่างเจ้าของภาพกับผู้ชมภาพได้มาก

● **สีสันของหนังสือ** เป็นไปตามสีสันของข้อมูลเบื้องต้นจากหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ คือหากภาพที่นำมาเป็นภาพสีก็จะยังคงเป็นสี และหากภาพที่นำมาเป็นขาวดำ ก็จะเป็นภาพขาวดำ สีกระดาษเป็นสีขาว สีตัวหนังสือเป็นสีดำ เว้นส่วนปกหน้าและหลังเท่านั้น ลักษณะเช่นนี้สะท้อนว่าต้องการให้การนำเสนอเรื่องราวนั้น สมจริงและตรงกับภาพที่ประชาชนได้เคยเห็นหรือมีโอกาสดูเห็นมาก่อน

● **ประเภทของเอกสาร** ผู้เขียนมองว่าเอกสารชิ้นนี้ เป็นการรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่ง ที่ผู้เล่าเรื่องใช้ข้อมูลเอกสารหนังสือพิมพ์ มาใช้เล่าเรื่องการสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในลักษณะที่ตัดข้อมูลส่วนที่ไม่เกี่ยวข้อง (ข่าวหรือเหตุการณ์อื่น ๆ) ออกหมด และหากพิจารณาจากการตั้งชื่อเรื่อง ก็จะพบว่าผู้เล่าเรื่อง ต้องการให้เอกสารชิ้นนี้เป็น **จดหมายเหตุ** แต่เป็น **จดหมายเหตุชาวบ้าน** คือชาวบ้านเป็นผู้ได้รับประโยชน์หลัก ข้อมูลมาจากชาวบ้าน (สื่อมวลชน) เพื่อชาวบ้าน ที่ผู้เล่านำมาเล่าใหม่

ในประเด็นการจัดประเภทเอกสารนี้ ผู้เขียนใคร่แนะนำเสนอความคิดว่า สำหรับฐานะของพระธิดาแล้ว หนังสือพระนิพนธ์เล่มนี้อาจมีความใกล้เคียงกับหนังสืออนุสรณ์งานศพ หรือหนังสือที่ระลึกงานศพ ซึ่งในการศึกษาเกี่ยวกับการจัดทำหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้น อนรรฆ พัทธกษัตราธิราช (2550) ได้สรุปสาระสำคัญจากการศึกษาหนังสืองานศพ ไว้ในงานเขียนเรื่อง หนังสืออนุสรณ์งานศพ : พื้นที่แห่งความทรงจำที่ถูกเลือกไว้อย่างน่าสนใจว่า หนังสืองานศพเป็นพื้นที่แห่งความทรงจำ ชนิดหนึ่งที่ไม่ใช่พื้นที่แห่งความสัมพันธ์เฉพาะ

คนใกล้ชิดผู้ตายเท่านั้น หากยังเปิดโอกาสให้ผู้คนที่ไม่ได้รู้จักสนิทสนมกับผู้ตายได้สร้างแบบแผนการรับรู้เกี่ยวกับผู้ตายได้เช่นเดียวกัน ผ่านองค์ประกอบหลัก ๆ ที่หนังสืองานศพมีคือ ประวัติผู้ตาย คำไว้อาลัย และสาระเนื้อหาประเภทอื่น ๆ

ในงานศึกษาของ อนรรฆ พิทักษ์ธานินทร์ ชื่นนี้ได้นำประวัติและคำไว้อาลัยจากหนังสืออนุสรณ์งานศพของชนชั้นนำทางการเมืองไทยสองท่านมาใช้ในการศึกษา อันได้แก่ นายควง อภัยวงศ์ และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และหนังสืออนุสรณ์การบรรจุอัฐิของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อันเนื่องจากเป็นบุคคลสำคัญที่รู้จักของสังคมไทยในวงกว้าง

ประวัติของผู้ตายเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในหนังสืออนุสรณ์งานศพเกือบทุกเล่ม ส่วนหนึ่งได้ช่วยให้บุคคลเข้าไปทำความรู้จักกับผู้ตายในรูปแบบที่รวดเร็วและอีกส่วนหนึ่งช่วยในการจัดวางรูปแบบการรับรู้เกี่ยวกับผู้ตายให้กับผู้ที่ไม่เคยมีความสัมพันธ์กับผู้ตายมาก่อน ลักษณะการเขียนประวัติของผู้ตายในหนังสืออนุสรณ์งานศพมีความสั้น กระชับ ลดทอนและมักมีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์แห่งการอ่านน้อยกว่าการเขียนประวัติบุคคลในรูปแบบอื่น ๆ หนังสืออนุสรณ์งานศพทั้งสามเล่มที่นำมาใช้ในการศึกษา เน้นเรื่องของการนำเสนอข้อเท็จจริงที่ไม่มีการให้ความหมายและคุณค่าต่อข้อเท็จจริงนั้น แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ปรากฏข้อเท็จจริงของผู้ตายในด้านลบ เช่น คดีความหรือกรณีอื่น ๆ ที่เป็นประวัติในเชิงลบของผู้ตาย ดังนั้นเนื้อหาลักษณะที่ถูกคัดเลือกดังกล่าวมาแล้วจะส่งผลต่อการสร้างความหมายหรือการตีความที่ผู้อ่านมีต่อตัวผู้ตายเมื่อได้อ่านตัวบท (อนรรฆ พิทักษ์ธานินทร์, 2550)

ขณะที่เมื่อกล่าวถึงคำไว้อาลัยต่อผู้ตาย ลักษณะคำไว้อาลัยโดยมากจะให้ภาพลักษณ์ของความดีและปิดบังแง่มุมของผู้ตายภายใต้เงื่อนไขของผู้เขียนที่มีความสัมพันธ์กับผู้ตายในฐานะผู้ไว้อาลัยและผู้ถูกไว้อาลัยจาก

ความสัมพันธ์ดังกล่าว การเขียนคำไว้อาลัยผู้ตายจึงมีอำนาจบางอย่างที่จะบังคับให้ผู้เขียนดำเนินการเขียนไปในเชิงเชิดชูแง่มุมที่ดีของผู้ตายเสียเป็นส่วนใหญ่เพื่อสร้างความทรงจำที่ดีระหว่างผู้ตายกับผู้อ่านหนังสือหรือเพื่อให้การกระทำความดีบางอย่างนั้นได้รับการยอมรับอ้างอิงหรือให้คุณค่ามากขึ้นไปอีกสำหรับผู้ที่ไม่ได้รู้จักหรือสนิทสนมกับผู้ตาย

หนังสืออนุสรณ์งานศพจึงเป็นพื้นที่แห่งความทรงจำ site of memory และเป็นตัวกลางในการสร้างการรับรู้ และสร้างความทรงจำร่วมบางอย่างให้เกิดแก่ผู้อ่านที่นอกเหนือจากสมาชิกใกล้ชิดของผู้ตาย ดังนั้นหนังสืออนุสรณ์งานศพจึงมีบทบาทในการกำหนดกรอบการจดจำเกี่ยวกับผู้ตายผู้นั้นอย่างเป็นทางการและมีความน่าเชื่อถือผ่านการบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ขณะเดียวกันก็มีอิทธิพลต่อการตีความและสร้างความรู้ความเข้าใจหรือความทรงจำแก่สาธารณะชนเช่นกัน (อนรรฆ พิทักษ์ธานินทร์, 2550)

● **บริบทภาพรวมของเหตุการณ์แต่ละช่วงเวลา** แบ่งเป็นช่วงเวลาเป็น 3 ช่วง จาก 16 วัน 16 บทคือ

ช่วงที่ 1 บทที่ 1-5 วันพุธที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 ถึงวันอาทิตย์ที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 นี้ บริบทเป็นช่วงต้นของเรื่อง คือหลังจากวันสวรรคตเพียงหนึ่งวัน ข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ (เดลินิวส์ ไทยรัฐ สยามรัฐ Bangkok Post The Nation และมติชน) ที่ปรากฏในหนังสือในช่วงนี้จะเน้นการนำเสนอข่าวการสวรรคตเป็นข่าวหลักเหมือนกันทั้งหมด บริบทที่สำคัญในช่วงนี้คือการถือเอาประกาศสำนักพระราชวังเป็นหัวเรื่องสำคัญในการนำเสนอข่าวการสวรรคต ซึ่งสะท้อนการเคารพและยึดถือพระราชประเพณีปฏิบัติ เกี่ยวกับการรายงานข่าวที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ บริบทด้านกรอบการปฏิบัติพิธีการที่ประชาชนสามารถเข้าร่วมได้ขณะนั้นคือ การเข้าถวายน้ำสรงพระบรมศพหน้าพระบรมฉายาลักษณ์

ซึ่งในพิธีศพทั่วไปนั้น การรดน้ำศพจะกระทำต่อหน้าศพผู้เสียชีวิต โดยทำในหมู่ญาติและผู้ใกล้ชิด แต่ในกรณีนี้จะเห็นบริบททางราชประเพณีที่มีข้อจำกัดแต่ก็เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ส่วนในระยะสองถึงสามวันถัดมาก็จะเป็นบริบทของภาพรวมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ประชาชนในส่วนภูมิภาคได้กระทำเพื่อเป็นการถวายสักการะ เช่นการประกาศสดอกรั้งเสา ประกาศการแต่งกายไว้ทุกข์ งดงานรื่นเริง เป็นต้น

ช่วงที่ 2 บทที่ 6-10 วันจันทร์ที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 ถึงวันศุกร์ที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 เป็นช่วงเข้าสู่สัปดาห์ที่ 2 ของการสวรรคต จะมีบริบทสำคัญคือการประกอบพระพิธีธรรม บำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน 7 วัน และมีการเปิดให้เข้ากราบพระบรมศพในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทภายหลังพ้น 7 วันไปแล้ว มีการกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับพระราชพิธีสำคัญ ๆ ที่จะตามมา การเตรียมงาน องค์ประกอบของเครื่องประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ระยะนี้จะเริ่มมีการถวายสักการะจากหน่วยงานราชการสำคัญ ๆ บุคคลสำคัญจากต่างประเทศ ชนชั้นนำ และผู้มีชื่อเสียง

ช่วงที่ 3 บทที่ 11-16 วันเสาร์ที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 ถึงวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2538 เป็นระยะที่บริบทของชนชายขอบ หรือคนในส่วนภูมิภาคเริ่มได้รับการนำเสนอ กลุ่มชนเผ่า ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาสเดินทางเข้าถวายสักการะ และบริบทของปริมาณคนมหาศาล การเดินทางที่ยากลำบาก สภาพอากาศที่ร้อนจัดถูกนำเสนอเน้นย้ำถึงความอดทนของผู้นำถวายสักการะควบคู่ไปกับความปิติที่ได้มีโอกาสร่วมในการแสดงความอาลัยนี้

การวิพากษ์ภายใน

จากการวิพากษ์ภายนอกเบื้องต้นทั้งหมดดังที่กล่าวมาแล้ว ผู้เขียนพิจารณารายละเอียดของเอกสารต่อด้วยวิธีการวิพากษ์ภายใน ซึ่งข้อสังเกตที่พบมีดังนี้

● **ปัจจัยเกี่ยวกับผู้เขียน (ผู้เล่าเรื่อง)** สมเด็จพระเจ้าฟ้างเฒ่า เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเป็นพระธิดาองค์แรกในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ที่ 6 พฤษภาคม พุทธศักราช 2466 ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ทรงมีพระอนุชา 2 พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร และ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในวัยพระเยาว์ ได้ตามเสด็จสมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนีในหลายประเทศ ทั้ง เยอรมนี ฝรั่งเศส สวิสเซอร์แลนด์และสหรัฐอเมริกา

จนมาถึงเมื่อสมเด็จพระบรมราชชนกทรงสำเร็จการศึกษาวิชาแพทยศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด จึงได้เสด็จนิวัติประเทศไทย แต่ต่อมาสมเด็จพระบรมราชชนนีทรงได้รับพระบรมราชานุญาตให้นำ พระโอรส - พระธิดาทั้ง 3 พระองค์ไปประทับ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ และเข้าศึกษาที่สวิสเซอร์แลนด์ สอบผ่านชั้นสูงสุดของระดับมัธยมศึกษาเป็นที่ 1 ของโรงเรียนและเป็นที่ 3 ของประเทศสวิสเซอร์แลนด์ จนจบการศึกษาปริญญาตรี ในคณะวิทยาศาสตร์ สาขาวิชาเคมี ณ มหาวิทยาลัยโลซานน์ ระหว่างนั้นได้ทรงศึกษาหลักสูตรสังคมศาสตร์-ครุศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ ในสาขาวิชาการศึกษา วรรณคดี ปรัชญาและจิตวิทยา

ในด้านการเขียน เมื่อพระชนมายุประมาณ 9 พรรษา ได้ทรงเริ่มออกวารสาร “รื่นรมย์” โดยทรงชักชวนพระสหายในวังสระปทุมเขียนเรื่อง

ทรงทำหน้าที่บรรณาธิการ และทรงเขียนบทความลงวารสารนี้ด้วย ผลงานพระนิพนธ์ที่ได้มีการรวบรวมไว้มีจำนวนมากถึง 25 เรื่อง เกี่ยวกับพระราชวงศ์ 11 เรื่อง พระนิพนธ์แปล 3 เรื่อง พระนิพนธ์สารคดีท่องเที่ยว 10 เรื่อง และบทความทางวิชาการ 1 เรื่อง

เมื่อสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จนิวัติประเทศไทยใน พ.ศ.2493 สมเด็จพระบรมราชชนนี รับสั่งแนะนำให้ทรงงานเป็นอาจารย์ โดยเริ่มต้นทรงเป็นอาจารย์พิเศษสอนภาษาฝรั่งเศส ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนถึง พ.ศ. 2501 ต่อมา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ขอรับพระราชทานพระกรุณาให้ทรงเป็นอาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ ทรงรับงานสอนและเป็นหัวหน้าสาขาสอนวิชาภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศส ระหว่างนั้นได้รับการกราบทูลเชิญให้เป็นองค์บรรยายพิเศษที่คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ด้วย ภายหลังภารกิจด้านอื่น ๆ มากเป็นลำดับจึงทรงลาออกจากตำแหน่งอาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ยังเสด็จฯ เป็นองค์บรรยายพิเศษต่อไปรวมทั้งทรงรับเป็นองค์บรรยายพิเศษวิชาภาษาฝรั่งเศส แก่คณะวิทยาศาสตร์ และอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ด้วย ต่อมาเมื่อทรงทราบถึงปัญหาการขาดแคลนอาจารย์ของคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ทรงมีพระเมตตาเสด็จฯ ไปสอนโดยประทับอยู่ในวิทยาเขตปัตตานี เช่นอาจารย์อื่น ๆ

จากที่กล่าวมาสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ผู้เล่าเรื่อง ทรงเป็นผู้มีความรู้ ได้รับการศึกษาในระดับสูงและมีผลการศึกษาระดับยอดเยี่ยม พระปรีชาสามารถด้านการเขียนที่เกิดจากการได้สั่งสมประสบการณ์ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่หลากหลายในต่างประเทศ การได้รับการสนับสนุนด้านการอ่านและการเขียนจากครอบครัว การได้บรรยาย

วิชาการความรู้แก่บุคคลหลากหลาย การถ่ายทอดและการใช้ทักษะการสื่อสารในเชิงวิชาการ มีส่วนอย่างยิ่งที่จะสร้างให้ผู้เล่าเรื่องมีระบบระเบียบวิธีคิดและวิธีการสื่อสารที่ดี นอกจากประเด็นความสามารถทางด้านการสื่อสารที่ปรากฏแล้ว จากพระประวัติ พบว่า ผู้เล่าเรื่อง มีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นใกล้ชิดมากกับเจ้าของเรื่อง ในฐานะที่เป็น “ลูกสาว”

ทั้งนี้หากจะพิจารณาปัจจัยภายในในด้านจุดมุ่งหมายในการเขียนหรือการเล่าเรื่อง รวมทั้งข้อมูลที่ผู้เล่าเรื่องใช้ ได้มีการชี้แจงไว้อย่างละเอียดในคำนำของหนังสือ ดังที่ผู้เขียนได้คัดลอกมานำเสนอในหน้าถัดไปนี้

คำนำ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘ เวลา ๒๑.๑๗ น. วันรุ่งขึ้นและวันต่อมา ไปหนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวการสวรรคตและพระประวัติอย่างละเอียด นักหนังสือพิมพ์ได้แสดงความเคารพและอาลัยของตนและขอประชาชนอย่าจริงจัง ข่าวฆาตกรรมและเหตุร้ายอื่นๆ หายไปจากหน้า ๑ ของหนังสือพิมพ์ไทยอยู่นาน ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกประหลาดใจและประสพศอกกับหนังสือพิมพ์เหล่านี้ไว้เป็นทีระลึก อุปสรรคคือกระดาษหนังสือพิมพ์เหลือทิ้งเร็ว ง่าย และอ่านยากเพราะขนาดใหญ่และเรื่องต่อๆ กันหลายหน้า ต้องพลิกและค้นหาด้วยความยากลำบากกว่าจะจบ ข้าพเจ้าจึงเอามาถ่ายสำเนาไว้และตัดต่อเป็นเรื่องๆ ปิดลงบนแผ่นกระดาษ

เมื่อสองสามวันผ่านไป ข้าพเจ้าได้มีความคิดว่าน่าจะจัดหน้าให้เรียบร้อยและพิมพ์เป็นหนังสือ อาจมีผู้ที่ได้อ่านหนังสือเหล่านี้แล้ว แต่ไม่สามารถเก็บไว้ด้วยเหตุผลต่างๆ หรือยากอ่านอีกครั้งอย่างครบถ้วนเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดไทยทั้งประเทศได้ร่วมทุกข์กันเป็นใจเดียวกัน ข้าพเจ้าจึงปรึกษาคู่ที่เคยทำหนังสือด้วยกันมาหลายครั้งและเรียงพิมพ์เพื่อทราบว่าเป็นไปได้หรือไม่ เมื่อที่ปรึกษาออกความเห็นว่าจะทำ ข้าพเจ้าก็เริ่มจัดรูปเล่ม

หนังสือพิมพ์ที่ใช้ก็คือหนังสือพิมพ์ ๕ ฉบับที่รับอยู่เป็นประจำ ๓ ฉบับเป็นภาษาไทย อีก ๒ ฉบับเป็นภาษาอังกฤษ ก-๔ สัปดาห์ต่อมาผู้จำหน่ายหนังสือพิมพ์ “มิติน” มาให้ ข้าพเจ้าเห็นว่ารูปถ่ายและการวางบทความส่วนหนึ่งน่าดู ข้าพเจ้าจึงเลือกมาลงในบทที่ ๑ และที่ ๒ และได้ใช้ภาพสำหรับปกด้วย บริษัทและองค์กรต่างๆ ได้แสดงการไว้อาลัยเป็นจำนวนมาก ได้เลือกมาเพียงจำนวนน้อย เฉพาะที่ประทับใจ เลขที่ของบทนั้นนำไปตั้งแต่หลังวันที่สวรรคตหนึ่งวัน เช่นวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๓๘ คือบทที่ ๑ สำหรับหนังสือพิมพ์ ๕ ฉบับที่รับประจำข้าพเจ้าได้พิมพ์ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ ถึงแม้ว่าเรื่องจะซ้ำกันบ้างแต่ก็เพราะอยากให้ผู้อ่านสามารถเปรียบเทียบหนังสือพิมพ์ด้วยกันเอง

ทั้งภาพและบทความได้ใช้ตัวหนังสือพิมพ์เป็นต้นฉบับ มิได้ขอรูปจริงหรือพิมพ์ใหม่ อยากให้มีความรู้สึกว่าเป็นหนังสือพิมพ์จริงๆ ดังนั้นบางรูปอาจไม่ชัดนัก สีก็ไม่ได้ตามสีของต้นฉบับ ตัวสะกดอาจมีผิดและการแยกอักษรในปลายและต้นบรรทัดอาจแปลกๆ หน่อย ข้อความก็อาจมีผิดพลาดบ้าง ส่วนมากจะไม่ได้แก้ แต่บางครั้งได้เขียนข้อสังเกตเมื่อเห็นว่าผิดอย่างมาก ในชั้นแรกคิดว่าจะทำจนถึง ๕๐ หรือ ๑๐๐ วัน แต่เมื่อได้จัดหน้าตามขนาดหนังสือแล้ว ๑๖ วันก็เกือบ ๖๐๐ หน้าแล้ว จึงต้องหยุดแค่นี้ ภาพและเรื่องที่น่าสนใจยังมีเหลืออีกจำนวนมาก ซึ่งจะต้องจัดทำหนังสืออีกแบบหนึ่ง

นิตยสารและหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับได้ลอกหนังสือ “แม่เล่าให้ฟัง” ของข้าพเจ้ามากกว่า ๓ บรรทัดเพื่อเป็นอนุญัตน์ โดยมีได้อ่อนนุฎา ข้าพเจ้าไม่ยากทำเช่นเดียวกัน จึงให้โทรศัพท์ไปถามหนังสือพิมพ์ต่างๆ ว่าจะต้องขออนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ ได้รับคำตอบว่าไม่ต้องและยินดี เว้น The Nation ซึ่งขอให้อยู่ที่มาเมื่อใช้รูปภาพของเขา ข้าพเจ้ามิได้เขียนให้เป็นพิเศษแต่ทุกครั้งที่เป็นภาพของหนังสือพิมพ์นี้ ข้าพเจ้าได้ตั้งชื่อของหนังสือพิมพ์หรือของผู้ถ่ายไว้บนขอบของภาพ

โดยที่หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือสำหรับชาวบ้าน ข้าพเจ้าตั้งใจที่จะมอบให้ห้องสมุดประชาชนทั่วประเทศและให้ทุกตำบลที่มีสถานที่อ่านหนังสือ

ปิยนุฏิกม

ภาพจากหน้า คำนำจากหนังสือ “จดหมายเหตุชาวบ้าน”

เมื่อทำการวิเคราะห์คำนำ จะพบว่า ผู้เล่าเรื่องได้ชี้แจงถึง ความประสงค์ ความมุ่งหมายในการจัดทำหนังสือไว้อย่างชัดเจน รวมทั้งระบุ เอกสารที่ใช้เป็นข้อมูลหลักในการผลิตหนังสือ แสดงเจตนาในการไม่ประสงค์ จะตบแต่งข้อมูล หรือแก้ไขเอกสารที่ได้นำมาใช้อย่างชัดเจน แต่ใช้การเสนอ ข้อสังเกตไว้เมื่อพบจุดบกพร่อง ในตอนหนึ่งยังมีการระบุไว้ว่า “ถึงแม้ว่าเรื่อง จะซ้ำกันบ้าง แต่ก็เพราะอยากให้ผู้อ่านสามารถเปรียบเทียบหนังสือพิมพ์ด้วย กันเอง”

หากวิเคราะห์คำนำแล้ว จะพบจุดสังเกตที่เป็นทัศนคติส่วนตัวของ ผู้เล่าเรื่องที่มีอยู่ ก็ได้แก่

แรงบันดาลใจ เกิดจากความประทับใจและต้องการเก็บหนังสือพิมพ์ เหล่านั้นเป็นที่ระลึก

การเลือกหนังสือพิมพ์ ได้ระบุว่าหนังสือพิมพ์ที่เลือกมาใช้นั้น เป็นหนังสือพิมพ์ที่รับอยู่ประจำ และอีกเล่มหนึ่งที่ได้มาภายหลังคือมติชน ก็ได้ระบุไว้ว่าเพราะการวางบทความและรูปถ่ายนั้นน่าดู

การเลือกบทความของบริษัทและองค์กรต่างๆ เลือกเฉพาะที่ประทับใจ ในย่อหน้าที่ 5 ได้แถลงถึงขั้นตอนในการจัดทำว่าได้มีการขออนุญาต จากหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ โดยอ้างถึงการที่หนังสือพิมพ์ได้คัดลอกหนังสือ พระนิพนธ์ “แม่เล่าให้ฟัง” อันเป็นผลงานของผู้เล่าเรื่องโดยมิได้ขออนุญาต ซึ่งมีความหมายโดยนัยว่า การกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง จากข้อความ ที่ว่า “นิตยสารและหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับได้คัดลอกหนังสือ “แม่เล่า ให้ฟัง” ของข้าพเจ้ามากกว่า 3 บรรทัดเพื่อเป็นอัญมณัจน์โดยมิได้ขออนุญาต ข้าพเจ้าไม่ยอมทำเช่นเดียวกัน...”

ในตอนท้ายได้แถลงไว้ว่า “โดยที่หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือสำหรับ ชาวบ้าน ข้าพเจ้าตั้งใจจะมอบให้ห้องสมุดประชาชนทั่วประเทศและให้

ทุกตำบลที่มีสถานที่อ่านหนังสือ” ข้อความนี้แสดงความตั้งใจในการผลิตสารเพื่อให้ไปถึงคนหมู่มาก เฉพาะอย่างยิ่งคนที่อยู่ในที่ห่างไกล ซึ่งผู้เล่าเรื่องอาจเล็งเห็นถึงความยากลำบากหรือโอกาสที่น้อยกว่าในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลของคนหมู่มากนั้น และยังอาจประสงค์ให้ความรู้สึกใกล้ชิดกับเจ้าของเรื่องคือ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ไม่เลือนหายไปก็ได้

เมื่อพิจารณาในมุมมองแบบการเล่าเรื่องแล้วนั้น องค์ประกอบตัวละคร ฉาก บทพูด การกระทำต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือถือเป็นสิ่งที่สามารถช่วยทำความเข้าใจมุมมองที่ผู้เล่าเรื่องมีต่อเหตุการณ์ได้ชัดเจนขึ้นโดยมีรายละเอียดคือ

ตัวละคร (Character) ตัวละครหลักของการเล่าเรื่องจากหนังสือ “จดหมายเหตุนักข่าวบ้านฯ” คือ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งจะดำเนินอยู่ตลอดการเล่า ความสัมพันธ์ที่ปรากฏระหว่างตัวละครกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ในเรื่องนั้น สืบเนื่องจากเป็นเรื่องเล่าจากข่าวการสวรรคต ดังนั้นการกล่าวถึงตัวละครจึงเริ่มจากการ “ไม่อยู่” หรือการ “จากไป” แล้วจึงนำเข้าสู่สถานการณ์ที่ตัวละครอื่น ๆ เช่น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระบรมวงศานุวงศ์ เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเหตุการณ์ของตัวละครหลัก และยังมีการเข้ามาสมทบของตัวละครรอบนอกเช่น ขนชั้นนำของประเทศ ผู้นำ บุคคลสำคัญในและต่างประเทศ ผู้ที่เคยถวายงานใกล้ชิด ประชาชนทั่วไป และผู้ด้อยโอกาส เข้ามาเกี่ยวกับสถานการณ์แต่ละช่วงด้วย ลดหลั่นกันไปตามความสำคัญและความใกล้ชิด ซึ่งจะเกี่ยวพันกับเรื่องเวลาในการเข้ามาของตัวละครแต่ละตัวด้วย

ฉาก (Setting) ฉากในการเล่าเรื่องนี้ แม้จะนำเสนอตามแหล่งข้อมูลเบื้องต้นที่ผู้เล่าเรื่องเลือกมา แต่มีข้อที่น่าสนใจว่า **ฉากที่ไม่เคยปรากฏ**

มาก่อนโดยทั่วไป ได้ถูกนำมาเสนอให้เห็น เช่น ฉากในอดีตของเจ้าของเรื่อง การบรรยายและการกล่าวถึงสถานที่เกิด การบรรยายประกอบ การนำเสนอภาพลักษณะครอบครัว การศึกษา แง่มุมส่วนตัว เช่น ความรัก ความผูกพันของเจ้าของเรื่องกับบุคคลในครอบครัว งานอดิเรก ภาพอริยาบถ ส่วนพระองค์ สะท้อนรายละเอียดเรื่อง **“ความเป็นปुरुชน”** ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่แทรกอยู่ในหนังสือตลอดทั้งเรื่อง

บทพูด (Dialogue) องค์ประกอบที่เน้นที่คำพูดของตัวละคร ที่มีความต้องการถ่ายทอดประสบการณ์ของเรื่องที่เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้รับสารรู้สึกใกล้ชิดกับเหตุการณ์ในเรื่องมากขึ้น สะท้อนบุคลิกภาพ ลักษณะพฤติกรรม รวมไปถึงความคิดของตัวละคร ซึ่งปรากฏในลักษณะการยกบทสัมภาษณ์บุคคลใกล้ชิด หรือการหยิบคำพูดที่ตัวละครพูดมาเสนอ ซึ่งก็พบเห็นได้มากตลอดทั้งเรื่องเช่นกัน โดยเน้นไปที่บทพูดที่เป็นการแสดงเอกลักษณ์เชิงบุคลิกภาพของเจ้าของเรื่อง และการให้แง่คิด การเป็นที่เทิดทูนเคารพบูชา

การกระทำ (Action) การกล่าวถึงพฤติกรรมของตัวละคร ผู้เล่าเรื่องจะเน้นไปที่การเลือกถ้อยคำบรรยาย การเลือกข้อความ บทความที่สะท้อนอากัปกิริยาต่าง ๆ ของตัวละครหลัก การกระทำของตัวละครที่ปรากฏจะทำให้ผู้อ่านหรือผู้รับสาร เข้าใจเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทั้งหมด เช่น ในการลำดับเหตุการณ์ทรงพระประสูติ ได้มีการใช้ข้อความ แสดงการกระทำที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งในการรักษาพระอาการของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีอย่างมาก เช่นการบรรยายการเข้ารับรักษาพระวรกาย ณ โรงพยาบาลหลายครั้ง การบรรยายพระอาการของพระอาการเกร็ง การรู้สึกพระองค์ พระอาการซึม เหล่านี้เป็นต้น

การพิจารณาเรื่องเล่านั้น อาจต้องอาศัยการวิเคราะห์ จากโครงสร้างเรื่อง ได้แก่ กรอบเรื่อง แก่นเรื่อง โครงเรื่อง มุมมอง ซึ่งในงานพระนิพนธ์นี้ ผู้เขียนพบว่า

กรอบเรื่อง (Story frame) เป็นการรวบรวมการนำเสนอข่าว และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่มีทิศทางเพื่อแสดงความระลึกถึง และเป็นเครื่องหมายของการรู้สึกประทับใจ ในปรากฏการณ์การสื่อสาร บนหน้าหนังสือพิมพ์ของสื่อมวลชน ดังนั้น ผลกระทบจากการกำหนดกรอบความคิด (Framing effect) ก็จะส่งออกไปยังผู้รับสารในทิศทางที่กรอบไว้

แก่นเรื่อง (Theme) ตามลักษณะของข้อมูลประเภทข่าวที่ผู้เล่าเรื่องเลือกมานำเสนอ ใช้แก่นเรื่องแบบที่ในทางการเล่าข่าวและคุณค่าข่าวเรียกว่า **แบบปลุขุชนสนใจ** คืออยู่ในสายตาและความรู้สึกของคนทั่ว ๆ ไป เพราะเหตุการณ์การสูญเสียคนที่รัก เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ต้องเกิดกับคนทุกคน ไม่ว่าจะยากดีมีจน เป็นเจ้าหรือไพร่ แก่นเรื่อง **“ความตายและการสูญเสีย”** เป็นแก่นเรื่องที่เป็นสัจธรรมอย่างหนึ่ง เป็นความจริงที่สากล และไม่ต้องการการตีความที่ซับซ้อน นอกจากนั้น แก่นเรื่องที่สนับสนุนให้การเล่าเรื่องมีความ **ใกล้ชิด** ต่อผู้รับสารมากขึ้นคือ แก่นเรื่อง **แบบผลกระทบ** โดยเฉพาะผลกระทบทางอารมณ์ ความรู้สึก การเป็นอยู่ของคนข้างหลังผู้สูญเสีย เป็นแก่นเรื่องขนานกับการเล่าเรื่อง **“ความตายและความสูญเสีย”** อย่างเลี่ยงไม่ได้อยู่แล้ว การกำหนดแก่นเรื่องในลักษณะที่ว่ามานี้ จะส่งผลถึงอารมณ์ความรู้สึกที่เข้ามากระทบผู้อ่านได้อย่างดี ขณะที่ **“ความดีของผู้วายชนม์”** ก็ถือเป็นแก่นเรื่องที่พบสัดส่วนในการเน้นย้ำตลอดทั้งเรื่องเช่นกัน

โครงเรื่อง (Plot) มีการจัดลำดับเหตุการณ์ที่ประกอบกันเข้าเป็นเรื่อง ลักษณะโครงเรื่องที่พบมาก มักเป็นการดำเนินเรื่องตามเหตุการณ์ ที่จัด

วางออกมาตามขั้นตอน การเริ่มเรื่อง พัฒนาการ ภาวะวิกฤติ และการยุติของเหตุการณ์ในหนังสือ “จดหมายเหตุชาวบ้านฯ” นี้ใช้การวางลำดับเรื่องแบบเริ่มด้วยเหตุการณ์ “จบ” ของชีวิต ซึ่งเป็นลักษณะที่พบได้ในการเล่าถึงการสูญเสียหรือความตาย แต่มีลักษณะการเล่าลำดับเหตุการณ์หลัก ๆ แบบรายวัน ตามเหตุการณ์ที่ปรากฏจริง จากวันที่ใกล้กับเหตุการณ์มากที่สุดจนไกลออกไป ขณะที่ในรายละเอียดของเหตุการณ์แต่ละลำดับนั้น หนังสือพิมพ์ก็จะมีการลำดับเรื่องแบบย้อนไปมา ทั้งอดีตมาสู่ปัจจุบัน เช่น ช่วงการเล่าถึงพระประวัติ หรือการคาดการณ์อนาคต ปัจจุบัน แล้วเทียบกับอดีต เช่น การกำหนดหมายกำหนดการพระราชพิธีต่าง ๆ หรือการอธิบายรายละเอียดพระราชพิธีที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วย้อนไปเทียบถึงเหตุการณ์ในอดีต

มุมมองที่ปรากฏในการเล่าเรื่อง (Point of view) ของผู้เล่าเรื่อง มุมมองของผู้เล่าเรื่องที่ปรากฏ ถือว่าเป็นทั้งแบบรอบด้านและแบบจำกัด คือใช้มุมมองหมายถึงการมองเหตุการณ์ การให้ความเห็นทั้งแบบผู้ใกล้ชิดและแบบคนวงนอก แบบใกล้ชิดคือการคัดเลือกจัดเก็บเอกสารต่าง ๆ ในฐานะลูกสาว การปรากฏการแก้ไขหรือตั้งข้อสังเกตจุดผิดพลาดบางอย่างที่พบในข้อมูลเบื้องต้น เช่น (ผู้เขียนคัดลอกตัวอย่างประกอบมานำเสนอในหน้าถัดไป) มีการแก้ไขความกำกวมไว้ได้ภาพซึ่งระบุว่า at Doi Tung Palace ไว้ด้านล่างของหน้ากระดาษว่า “not Doi Tung Palace but Switzerland” ในหน้า 34 ซึ่งมาจากบทความของหนังสือพิมพ์ The Nation วันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2538

หรือในอีกกรณีหนึ่ง ที่มีการระบุจุดแก้ไขและการชี้แจงไว้ด้านล่างของหน้า ถึง 3 จุดจากหนังสือพิมพ์สยามรัฐ วันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 หน้า 198 ว่า “ 1) ปกติข้าพเจ้าจะไม่แก้คำที่สะกดผิด คำภาษาไทยนั้นผู้อ่านก็สามารถแก้เอง แต่ในกรณีนี้เป็นภาษาอังกฤษและลอกมาผิดถึง 2 ครั้ง

คำนี้ควรแก้เป็น Sewing Circle 2) ม.จ.กุสุมา เกษมสันต์ ไม่ได้เป็นพระราชธิดา เพราะไม่ใช่ธิดาของพระเจ้าแผ่นดิน เป็นพระธิดา 3) ผลงานของข้าพเจ้า มิใช่พระราชนิพนธ์ เป็นพระนิพนธ์

การแก้ไขที่ปรากฏนี้ และมีอีกในที่อื่น เป็นการโต้ตอบด้วยมุมมอง คนใน ที่เข้ามาจัดการความไม่ถูกต้องของ คนนอก ที่นำเสนอเรื่องให้ผู้เล่าเรื่อง มีความสัมพันธ์โดยตรงอย่างแนบชิด ทำให้การสื่อสารผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ ธรรมดา ได้มีเวทีรับปฏิบัติยาตอบกลับจากผู้ใกล้ชิดกับเจ้าของเรื่อง ที่มีความรู้ข้อเท็จจริงเชิงลึกและยังสะท้อนว่า รายละเอียดแม้เพียงเล็กน้อยก็มี ความสำคัญต่อการรับรู้ของผู้รับสาร

HRH the Princess Mother with HRH Princess Galyani Vadhana, the elder sister of HM the King at Doi Tung Palace.*

A decade of troubled health

The Princess Mother had suffered health problems for the past 10 years.

● On Oct 28, 1985, she was admitted to hospital, reportedly suffering from a cerebral vascular disease which blocked the blood flow to the brain, an ailment often found in the elderly.

She was discharged on Nov 1 that year.

● In early April 1991, the Princess Mother suffered a head wound when she fainted in her bedroom at Doi Tung Palace. The wound required four stitches.

● On July 9, 1991, the Princess Mother was admitted to Siriraj Hospital after she collapsed in her bedroom at Sa Pathum Palace and broke her right hip.

A surgical team headed by Prof Pradit Charoenthaihawee performed hip-replacement surgery on July 10.

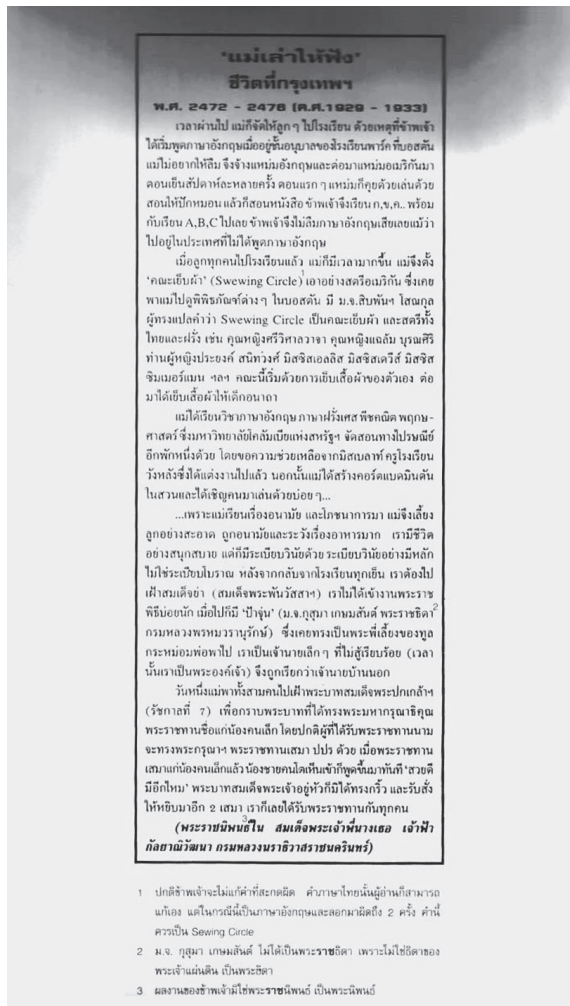
● On Nov 6, 1993, she suffered arterial coronary problems while staying at her hilltop Doi Tung Palace in the northern province of Chiang Rai. She was moved to Siriraj Hospital on Nov 13, 1993, and returned to Sa Pathum Palace in Bangkok the following January.

● On Dec 19, 1994, she was admitted to Siriraj Hospital with minor stomach and heart problems.

● On June 2, 1995, she was admitted to Siriraj Hospital with heart problems.

* Not Doi Tung Palace but Switzerland

ตัวอย่างภาพการแก้ไขข้อมูล “Not Doi Tung Palace but Switzerland”

ตัวอย่างภาพการแก้ไขข้อมูล ในที่นี้แก้ไข 3 ประเด็น “ 1) ปกติข้าพเจ้า
จะไม่แก้คำที่สะกดผิด คำภาษาไทยนั้นผู้อ่านก็สามารถแก้ไข แต่ในกรณีนี้เป็น
ภาษาอังกฤษและออกผาดผิดถึง 2 ครั้ง คำนี้ควรแก้เป็น Sewing Circle 2) ม.จ.กุสุมา
เกษมสันต์ ไม่ได้เป็นพระราชธิดา เพราะไม่ใช่ธิดาของพระเจ้าแผ่นดิน เป็นพระธิดา
3) ผลงานของข้าพเจ้ามิใช่พระราชนิพนธ์ เป็นพระนิพนธ์”

สรุปสาระสำคัญจากการศึกษาพระนิพนธ์ “จดหมายเหตุชาวบ้าน ข่าวสมเด็จพระเจ้าสุวรรณคตจากหนังสือพิมพ์”

เมื่อนำการวิเคราะห์เอกสารผนวกกับแนวคิดการเล่าเรื่อง ผู้เขียนใคร่ขอสรุปสาระสำคัญของพระนิพนธ์ “จดหมายเหตุชาวบ้าน ข่าวสมเด็จพระเจ้าสุวรรณคตจากหนังสือพิมพ์” ในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างมุมมองผู้เล่าเรื่องคือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ที่สื่อสารผ่านตัวบทเป็น 6 มิติดังนี้

สาเหตุของการสวรรคต คือ ข้อมูลที่เกี่ยวกับการแจ้งถึงพระอาการประชวรตั้งแต่แรกเริ่ม ในอดีต ลำดับการพระอาการ และพระอาการสุดท้ายที่นำมาซึ่งการสวรรคต เป็นข้อเท็จจริงหลักที่หนังสือพิมพ์ทุกฉบับใช้เป็นในการรายงาน ไม่สามารถปรับเปลี่ยนหรือนำเสนอบิดเบือนไปจากข้อมูลที่สำคัญพระราชวังได้แถลงการณ์ออกมา ถือเป็นข้อมูลชุดแรก และมีการนำเสนอเฉพาะบริบทช่วงที่ 1 ของเหตุการณ์ ที่สร้างความเข้าใจและก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่สืบเนื่องอีกหลายกรณีตามมา ข้อสังเกตที่พบคือ ผู้เล่าเรื่องมิได้มีข้อสังเกตหรือการแก้ไขข้อมูลในชุดนี้เลย สะท้อนว่า ในกรณีข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงของเหตุการณ์เช่นนี้ การรายงานแบบระมัดระวังและการเลือกใช้แหล่งข่าวสำนักพระราชวังเป็นกระบวนการทำงานที่สื่อมวลชนยึดถือปฏิบัติกันขณะเดียวกันบทที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ใช้ในการถ่ายทอดในจดหมายเหตุชาวบ้านนี้ก็ยึดถือสิ่งนี้เช่นเดียวกัน

ความเศร้าโศกและความสูญเสีย คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกอารมณ์ของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่มีต่อการสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เช่น ผู้เล่าเรื่องนำการบรรยายถึงสภาพของความรู้สึกภายหลังที่ประชาชนได้รับทราบเหตุการณ์ รวมทั้งการบรรยายถึงความเศร้าโศก

โหม่นัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช หรือสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์เอง ผู้เล่าเรื่องเลือกหน้าพาดหัวข่าวมานำเสนอเป็นส่วนหลักของการเปิดเรื่องในช่วงบริบทช่วงที่ 1 ของเหตุการณ์ มากที่สุดเมื่อเทียบกับช่วงอื่น และข้อความที่แสดงความโศกเศร้าและสูญเสียได้ถูกนำเสนอในช่วงนี้มากที่สุดเช่นกัน

ตัวบทส่วนนี้ เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ผู้เล่าเรื่องไม่เข้าไปตั้งข้อสังเกตหรือจัดการแก้ไข เพียงแต่นำเสนอเนื้อหาที่ได้รวบรวมมาเท่านั้น หากแต่ว่า ลักษณะเนื้อหาที่ผู้เล่าเรื่องเลือกมา พบกระบวนการลำดับความสำคัญของการแสดงออกซึ่งความโศกเศร้าเสียใจตามลำดับและสถานภาพของคนที่แสดงความเศร้าโศกอยู่ เช่นในตอนต้นใหม่ ๆ ของเหตุการณ์จะเป็นการแสดง ความเศร้าโศกเสียใจของบุคคลใกล้ชิด สนิทสนม เกี่ยวพันกับเจ้าของเรื่อง นั่นคือพระบรมวงศานุวงศ์ แล้วจึงค่อยขยายการนำเสนอภาพของบุคคลที่ไม่ได้ใกล้ชิด อันได้แก่ พสกนิกรทั่วไป รวมทั้งการเล่าด้วยการพาดหัวข่าว ทำให้ทั้งประเทศ นองน้ำตาทั้งแผ่นดิน ซึ่งจะถูกจัดลำดับเป็นหมวดหมู่ไปด้วย เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน ชนกลุ่มน้อย ผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ

พระประวัติ คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพระประวัติของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตั้งแต่ต้นจนถึงปลายของชีวิต ผู้เล่าเรื่องเลือกการนำเสนอพระประวัติมาจำนวนหนึ่งที่พบในหน้าหนังสือพิมพ์ทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่มีอ้างอิงมาจากพระนิพนธ์เล่าต่าง ๆ ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ อีกทอดหนึ่ง จากจุดนี้ สอดคล้องอย่างยิ่งในมิติของการนิพนธ์หนังสือเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ผู้ตาย ตามมุมมองของ อนรรฆ พิทักษ์ธานินทร์ ว่า การเขียนประวัติจำเป็นต้องมาจากการคัดเลือกข้อมูลที่ถูกต้องและตรงความต้องการที่จะให้เกิดการรับรู้ร่วมกันระหว่างบุคคลใกล้ชิดผู้ตายที่จะเกิดขึ้นต่อสาธารณะ เมื่อสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ

เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้นำตัวบทจากสื่อมวลชนคือหนังสือพิมพ์มาใช้เป็นข้อมูลในการนิพนธ์ แต่จากการรายงานของสื่อมวลชน การปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับพระประวัติปรากฏอยู่ทั่วไปไม่อยู่ในช่วงใดช่วงหนึ่งที่แน่นอน ผู้เล่าเรื่องเข้าไปมีบทบาทหรือเรียกได้ว่า มีอำนาจในการบอกเล่าอย่างมากในเนื้อหาส่วนนี้ เพราะเป็นผู้ใกล้ชิด และความจริงชุดนี้ได้รับการตั้งข้อสังเกตตั้งแต่ต้นเรื่องคือในคำนำชัดเจนว่า สื่อหนังสือพิมพ์หลายฉบับได้นำข้อมูลมาเสนอโดยมิได้ขออนุญาต นั่นหมายถึงพระองค์ทรงต้องการระบุความเป็นเจ้าของเรื่องในข้อมูลส่วนนี้อย่างเป็นทางการ

ข้อเท็จจริงส่วนพระประวัตินี้ ถือเป็นการเล่าซ้ำสามรอบเสียเป็นส่วนใหญ่คือ หนังสือพิมพ์นำข้อมูลหลัก ๆ มาจากพระนิพนธ์เรื่อง “แม่เล่าให้ฟัง” ซึ่งผู้เล่าเรื่อง เป็นผู้แต่ง และเมื่อมีการรวบรวมเนื้อหาเพื่อจัดทำหนังสือ “จดหมายเหตุชาวบ้านฯ” ผู้เล่าเรื่องก็ได้หยิบมานำเสนออีกทีหนึ่ง ดังนั้นความจริงชุดนี้จะเป็นชุดที่สะท้อนการอนุญาตให้เกิดความใกล้ชิดระหว่างเรื่องส่วนพระองค์กับเรื่องสาธารณะได้ ขณะเดียวกันก็มีการกำหนดขอบเขตหรือการตรวจสอบความถูกต้องในการนำเสนออยู่ด้วย

การถวายนามอาลัยและไวทุกข์ คือ ข้อมูลที่เกี่ยวกับกิจกรรมการสื่อสารเพื่อการแสดงความไว้อาลัย การไวทุกข์ของกลุ่มคนต่าง ๆ ซึ่งเป็นความจริงชุดที่ถือเป็นแกนหลักของหนังสือ “จดหมายเหตุชาวบ้านฯ” ส่วนหนึ่งรองจากเรื่องความสูญเสียและความโศกเศร้า การเล่าเนื้อหาในหนังสือ สะท้อนว่าสื่อหนังสือพิมพ์ทำหน้าที่รายงานความรู้สึกร่วมเรื่อง “ความจงรักภักดี” ต่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีหรืออาจกล่าวได้ว่าต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ของคนไทยอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่องผ่านรูปแบบ “การถวายนามไว้อาลัยและไวทุกข์” ที่ถือเป็นสัญลักษณ์ที่คนอยู่ระลึกถึงคนที่จากไป ขณะเดียวกันการแสดง ความไว้อาลัยและการไวทุกข์

ก็เป็นสัญลักษณ์ทำให้เรารู้ว่าคนที่จากไปยังอยู่ ยังปรากฏในภาพข่าว ด้วยการแต่งกายด้วยชุดดำที่เราแสดงออกให้ การลดระดับธงชาติบนเสาธง หรือการแสดงออกต่าง ๆ ในพิธีทำบุญอุทิศเป็นพระราชกุศลในแทบทุกศาสนา

พระกรณียกิจ คือ ข้อมูลที่แสดงถึงพระกรณียกิจ ผลงาน งานอดิเรก สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระกรณียกิจ บุคคลที่ถวายงานสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นชุดความจริงที่สร้างและย้าอยู่เสมอ แม้ในตอนที่ยังมีพระชนม์ก็จะนำเสนอในช่วงข่าวในพระราชสำนัก และเมื่อสวรรคต ก็ยังมีการประมวลมานำเสนอ

การนำเสนอตัวบทเกี่ยวกับพระกรณียกิจ นี้สะท้อนความเสียสละ ความมีพระเมตตา ความเอาพระทัยใส่ และเป็นสัญลักษณ์ของหน้าที่หรืองานของสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่จะนำเสนอด้วยโครงการต่าง ๆ ที่ประกอบด้วย ความคิดสร้างสรรค์ พระปรีชาสามารถ ตอกย้ำความศรัทธาในผลงานที่ปรากฏเป็นรูปธรรมต่าง ๆ ความจริงชุดพระกรณียกิจที่ผู้เล่าเรื่องนำมาเสนอ จึงเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ไม่พบการแก้ไขหรือตั้งข้อสังเกตใด ๆ หากแต่เป็นการสนับสนุนเน้นย้ำความหมายที่ตัวบทเดิมจากหนังสือพิมพ์ได้ทำไว้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นไป อีกทั้งยังเพิ่มความหมายด้วยการนำเสนอมุมมองเชิงคนในที่ได้ใกล้ชิดกับสมเด็จพระย่าในช่วงเวลาของการปฏิบัติพระกรณียกิจเหล่านั้น เพื่อสร้างการรับรู้เชิงอารมณ์ร่วมและสร้างควมมีชีวิตชีวาให้กับกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้อพระกรณียกิจเหล่านั้นให้เด่นชัดขึ้นด้วย

พระราชพิธี คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ พระราชพิธี พระพิธี ที่จะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตัวบทส่วนนี้ ชี้ให้เห็นชัดเจนอย่างยิ่งว่า ความเหมือนที่แตกต่างระหว่างประชาชนธรรมดา กับสมาชิกสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นคือ ความเป็นทางการอย่างยิ่งที่ปรากฏ โดยอาศัยกรอบของ “โบราณราชประเพณี”

ที่ต้องยึดถือและปฏิบัติอย่างถูกต้อง แม้ความตายจะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่ภาพพระราชพิธีหรือพระพิธีศพ ที่นำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์ที่ถูกนำมาเสนอผ่าน “จดหมายเหตุชาวบ้านฯ” ทำให้เราทราบว่ **ความตายนั้นเป็นธรรมชาติแต่เหตุการณ์หลังความตายนั้นไม่เท่าเทียมกัน** การเข้าไปมีส่วนร่วมในพระพิธีหรือพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับการสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีนั้นได้รับการรายงานข่าวว่า นับเป็นบุญของไพร่ฟ้า ขณะ que การปฏิบัติตามกฎ กติการมายาพิเศษต่าง ๆ ที่เป็นขั้นตอนละเอียดลออ มากกว่าการใช้ชีวิตประจำวันของคนทั่วไปอย่างระมัดระวัง เป็นสิ่งพึงต้องปฏิบัติตามด้วยความเคารพ เคารพทูลอย่างยิ่ง โดยท่าทีของสื่อมวลชนในการรายงานเนื้อหาส่วนนี้ก็สะท้อนความเคารพและเทิดทูลอย่างสูงของพสกนิกรไทยอย่างเด่นชัด

ขณะที่เมื่อสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้ทรงพระนิพนธ์เนื้อหาส่วนนี้ก็ทรงรักษาไว้ซึ่งขนบเหล่านั้น แต่ขณะเดียวกันนั้นก็ทรงนำเสนอภาพของความซาบซึ้งและขอบพระทัยในฐานะพระธิดาของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีต่อความมานะ อุทิศตนและความเคารพที่ประชาชนไทยมีต่อพระมารดา ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างและรักษาความรู้สึกเชื่อมโยงระหว่างให้สถาบันพระมหากษัตริย์กับพสกนิกรให้ใกล้ชิดแน่นแฟ้นกันได้

สรุปได้ว่าสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ในฐานะผู้เล่าเรื่อง มีจุดมุ่งหมายในการผลิตสารเพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงความประทับใจของตน ที่มีต่อเหตุการณ์ส่วนหนึ่งในฐานะพระธิดาและมีความประสงค์จะให้หนังสือเผยแพร่โดยทั่วไป สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์มีจุดมุ่งหมายในการสร้างสาร 2 ระดับคือระดับส่วนพระองค์ในแง่

ความประทับใจ การรำลึกถึง และระดับที่ต้องการเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าถึงเพื่อการศึกษา หรือร่วมรับรู้ในเหตุการณ์ที่น่าเสนอ เป็นเอกสารที่เป็นการเขียนประวัติศาสตร์ในแง่มุมของทั้งคนในและคนนอกอยู่ในที่เอกสารนี้จึงมีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ เชิงวิชาการที่สะท้อนสัมพันธ์บทที่ปรากฏในการสื่อสาร ต่อผู้ที่ศึกษาด้านวรรณกรรม ด้านการสื่อสารหรือผู้สนใจโดยทั่วไป พระผู้ทรงนิพนธ์ใช้การเก็บรวบรวมเอกสารจากหนังสือพิมพ์หลากหลายฉบับทั้งภาษาไทยและอังกฤษแสดงออกถึงความใส่ใจในการผลิตสารเพื่อให้ไปถึงคนหมู่มาก และยังอาจประสงค์ให้สาธารณชนยังคงดำรงรักษารูสีกใกล้ชิดกับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระผู้สววรรคต ซึ่งถือเป็นตัวแทนสมาชิกแห่งราชวงศ์จักรี มิให้เลือนหายไปก็เป็นได้

บรรณานุกรม

- กัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้าฯ. จดหมายเหตุชาวบ้าน ข่าวสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
หนังสือพิมพ์ Popular Chronicle From The Press, The
Demise of the Princess Mother. กรุงเทพมหานคร: วงศ์จร,
2539.
- กาญจนา แก้วเทพ. เมื่อสื่อส่องและสร้างวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร: ศาสาแดง, 2545.
- นพพร ประชากุล. สัมพันธบท. วารสารสารคดี 16(182) (2543): 175- 77.
- วรรณข วีนะสนธิ. รู้จักจดหมายเหตุ [ออนไลน์]. (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา:
<http://www.finearts.go.th/nat/plugins/law-pr/item/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%8A%E0%B8%99%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%B9%E0%B9%89-copy-2.html> [15 มิถุนายน 2561]
- สุภางค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- อนรรฆ พิทักษ์ธานินทร์. หนังสืออนุสรณ์งานศพ : พื้นที่แห่งความทรงจำ
(ที่ถูกเลือก). วารสารดำรงวิชาการ 6(1) (2550): 134-158.

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้บนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับ
การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผล
แบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตร
วิชาชีพชั้นสูง

The Development of Adaptive Web-based
Learning Model with Problem-based Learning
Based on Cloud Computing for High Vocational
Certificate

รัชพล กลัดชื่น*
สุธิดา ชัยชมชื่น**

* อาจารย์ประจำแผนกคอมพิวเตอร์ธุรกิจ วิทยาลัยอาชีวศึกษานครปฐม
E-mail: pmc.ratchapol@gmail.com

** อาจารย์ประจำภาควิชาคอมพิวเตอร์ศึกษา
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
E-mail: suthida.c@fte.kmutnb.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์พัฒนา และประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การพัฒนารูปแบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ 2) การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน ด้านบทเรียนคอมพิวเตอร์แบบปรับเหมาะ และด้านเทคโนโลยีการศึกษา จำนวน 5 ท่าน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจงเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบประเมินความเหมาะสม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า 1) ผลการพัฒนารูปแบบประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ คือ ส่วนผู้เชี่ยวชาญ ส่วนองค์ความรู้ ส่วนแบบจำลองผู้เรียน ส่วนการสอน ส่วนการติดต่อสื่อสาร และส่วนการประเมินผล 2) ผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.56$, $S.D.=0.24$) แสดงว่าสามารถนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ : การเรียนบนเว็บ, การเรียนแบบปรับเหมาะ, การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน, ระบบประมวลผลกลุ่มเมฆ

Abstract

The purposes of this research study wereto synthesize, develop andevaluate appropriateness of adaptive web-based learning model with problem-based Learning based on cloud computing for high vocational certificate. The research methodology was divided into two steps. The first step was to develop adaptive web-based learning model with problem-based Learning based on cloud computing, and the second step was to evaluate appropriateness of adaptive web-based learning model with problem-based Learning based on cloud computing. The samples in the research study consisted of five purposively selected experts incurriculum and instruction, adaptive learning and educational technology.Data were analyzed using mean($\bar{X}$) and standard deviation (S.D.).The results shown the evaluation of designed learning pattern is match at highest level with the mean 4.56 and the standard deviation 0.24for the standard deviation which indicates that the learning process is appropriate and applicable to real practice.

Keywords : web-based learning, adaptive learning, problem-based Learning, cloud computing

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้านข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 เน้นความสมดุลยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายในการจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งเน้นการปฏิรูปการศึกษาทั้งด้านการบริหารและการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิตตามความถนัด ตามความสนใจ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็นทำเป็น

พระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2551 เน้นความสำคัญของการจัดการอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมวิชาชีพให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนการศึกษาแห่งชาติข้างต้น โดยได้กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาไว้ 3 รูปแบบ คือ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษานอกระบบ และ 3) การศึกษาระบบทวิภาคี (สำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ, 2551) การศึกษาระบบทวิภาคี เป็นการจัดการศึกษาวิชาชีพที่เกิดจากข้อตกลงระหว่างสถานศึกษาอาชีวศึกษาหรือสถาบันกับสถานประกอบการ เรื่องการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล โดยผู้เรียนใช้เวลาส่วนหนึ่งในสถานศึกษาอาชีวศึกษาหรือสถาบัน และเรียนภาคปฏิบัติในสถานประกอบการ (อนันท์ งามสะอาด, 2554)

จากงานวิจัยพบว่าปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอน และทางด้านสถานประกอบการเองยังมีปัญหาด้านครูฝึกที่ไม่เพียงพอ อีกทั้งยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาทวิภาคี และขาดทักษะในการถ่ายทอดความรู้ ไม่มีเวลาสอนงานเนื่องจากมีภาระอื่นมาก

การจัดการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมไม่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมักจะเป็นการเรียนการสอนแบบกลุ่มใหญ่ ไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้เรียนที่มีความสามารถในการเรียนรู้สูงต้องรอผู้เรียนที่มีความสามารถทางการเรียนต่ำ ผู้เรียนบางคนอาจต้องการการสนับสนุนทางการเรียนหรือต้องการความช่วยเหลือทางการเรียนจากผู้สอนหรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญมากกว่าในการให้คำชี้แนะและแนะนำเพิ่มเติม ดังนั้นอาจมีผู้เรียนบางส่วนที่ไม่บรรลุถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่คาดหวัง จึงจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่มุ่งตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน มีการส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกคนบรรลุถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับที่คาดหวัง

การเรียนรู้แบบปรับเหมาะ เป็นการออกแบบการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นสามารถปรับให้เหมาะกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนได้ เช่น การจัดเนื้อหา การจัดบทเรียน การทดสอบที่มีความยืดหยุ่นสูง สามารถปรับตัวเองให้เข้ากันได้กับความถนัด ความชำนาญและความแตกต่างของผู้เรียนเป็นรายบุคคลได้ ผู้เรียนที่เรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วจะได้รับกิจกรรมที่เหมาะสมและท้าทายความสามารถ ในขณะที่ผู้เรียนที่ยังไม่เข้าใจและยังไม่บรรลุเป้าหมายจะได้รับเนื้อหาที่แตกต่างออกไปตามความสามารถในการเรียน (ธิดารัตน์ จอดนอก, 2556)

การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากปัญหาที่เกิดขึ้น โดยสร้างความรู้จากกระบวนการทำงานกลุ่ม

เพื่อแก้ปัญหาหรือสถานการณ์เกี่ยวกับชีวิตประจำวันและมีความสำคัญต่อผู้เรียน ตัวปัญหาจะเป็นจุดตั้งต้นของกระบวนการเรียนรู้และเป็นตัวกระตุ้นการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาด้วยเหตุผล และการสืบค้นหาข้อมูลเพื่อเข้าใจกลไกของตัวปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหา (สำนักงานมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ, 2551) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบผู้ใหญ่ (adult learning) ซึ่งผู้เรียนจะกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ของตนเอง เรียนรู้เมื่อสิ่งนั้นมีความหมายหรือนำไปใช้ได้ เรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็นสำหรับใช้แก้ปัญหา มากกว่าจะเรียนเพื่อท่องจำ เรียนรู้ตามความถนัดและศักยภาพของตนเอง และสามารถประเมินตนเองเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และสิ่งที่เรียนรู้ได้

จากปัญหาข้างต้น ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญในการนำรูปแบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เพื่อใช้แก้ปัญหาคความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน โดยบูรณาการรูปแบบการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนการสอนบนเว็บ และระบบประมวลผลกลุ่มเมฆ มาใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาการพัฒนาเว็บด้วยเทคโนโลยีจาวา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เต็มศักยภาพของตนและบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้

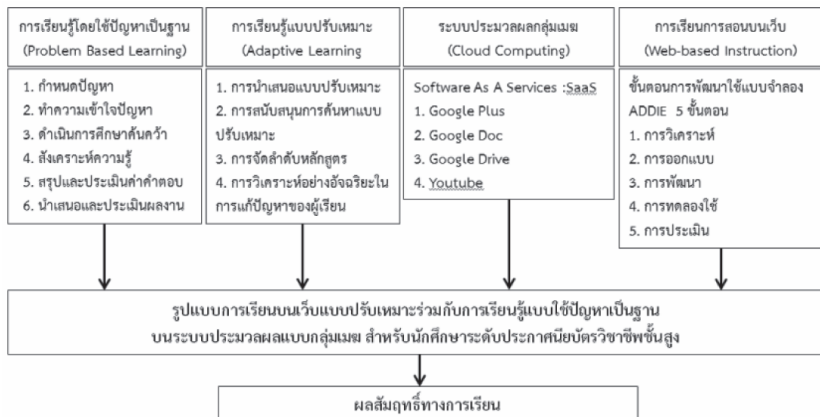
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับ

นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

3. เพื่อประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆสำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

ขอบเขตการวิจัย

1. ตัวแปรต้น คือ รูปแบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

2. ตัวแปรตาม คือ ความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนบนเว็บไซต์แบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน ด้านบทเรียนคอมพิวเตอร์แบบปรับเหมาะ และด้านเทคโนโลยีการศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ที่มีประสบการณ์อย่างน้อย 5 ปี โดยแบ่งออกเป็นด้านหลักสูตรและการสอน จำนวน 1 ท่าน ด้านบทเรียนคอมพิวเตอร์แบบปรับเหมาะ จำนวน 2 ท่าน และด้านเทคโนโลยีการศึกษา จำนวน 2 ท่าน ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจง

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การพัฒนารูปแบบการเรียนบนเว็บไซต์แบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.1 ศึกษาบทความเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบปรับเหมาะ การสอนบนเว็บไซต์ การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน ระบบประมวลผลกลุ่มเมฆและทฤษฎีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศเพื่อสังเคราะห์รูปแบบการเรียนบนเว็บไซต์แบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

1.2 วิเคราะห์บริบทการเรียนการสอน ดังนี้ 1) วิเคราะห์ผู้เรียน 2) วิเคราะห์โครงสร้างหลักสูตร คำอธิบายรายวิชา 3) วิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี 4) กำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม และ 5) กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน

1.3 ร่างกรอบแนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้บนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

1.4 นำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ให้อาจารย์ที่ปรึกษาทำการตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

1.5 กำหนดกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเป็นผู้ประเมินรูปแบบการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

1.6 สร้างแบบสอบถามเพื่อประเมินความเหมาะสมของกรอบแนวคิด ในด้านความเหมาะสมต่าง ๆ โดยสร้างแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) เพื่อหาความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น พร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่าง ๆ จากผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นที่ 2 การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้บนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง โดยผู้เชี่ยวชาญ โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.1 นำกรอบแนวคิด และกระบวนการเรียนรู้บนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆฯ เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาและประเมินความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 แบบ คือ 1) แบบฟอร์มออนไลน์ของกูเกิลฟอร์ม 2) แบบฟอร์มการประเมินพร้อมเอกสารแสดง

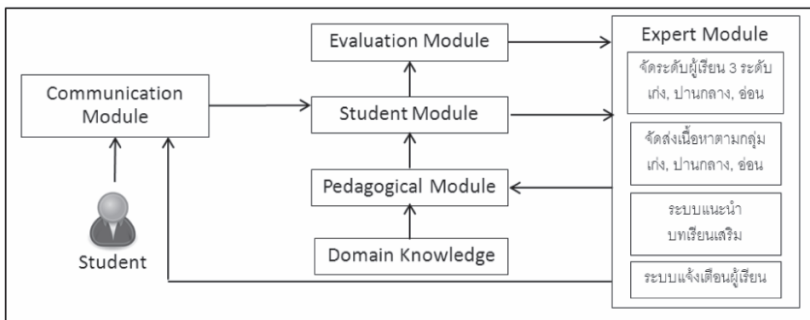
รายละเอียดโดยส่งแบบประเมินความเหมาะสมของกรอบแนวคิดที่ได้พัฒนาขึ้นให้กับผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน

2.3 ปรับปรุงแก้ไขและสรุปผล ผู้วิจัยได้ทำการปรับปรุงรูปแบบกระบวนการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆฯ ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

2.4 วิเคราะห์ผลการประเมินความเหมาะสมของกระบวนการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆฯ โดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยได้รู้รูปแบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน บนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

ภาพที่ 2 องค์ประกอบของระบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ

จากภาพที่ 2 องค์ประกอบกระบวนการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะ ร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 องค์ประกอบ

1. ส่วนผู้เชี่ยวชาญ (Expert Module) ทำหน้าที่วิเคราะห์ผู้เรียน วิเคราะห์ระดับความรู้ผู้เรียน วิเคราะห์ความเข้าใจของผู้เรียน วิเคราะห์ผลการเรียนของผู้เรียน วิเคราะห์เนื้อหา สถานการณ์ปัญหา แบบทดสอบและลำดับหัวข้อเพื่อการเรียนของผู้เรียน และจัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เพื่อนำไปใช้ในการเตรียมการสอนให้กับผู้เรียนแต่ละคน รวมถึงการวิเคราะห์สถานะการเรียนของผู้เรียนว่ามีการเข้าเรียนสม่ำเสมอหรือไม่ และมีการแจ้งเตือนไปยังผู้เรียน กรณีผู้เรียนไม่เข้าระบบการเรียนเป็นเวลานาน

2. ส่วนองค์ความรู้ (Domain Knowledge) เป็นส่วนที่ถูกออกแบบมาเพื่อจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหา แบบฝึกหัดหรือแบบทดสอบต่าง ๆ ของวิชาหรือเนื้อหาที่ต้องการจะใช้จัดการเรียนการสอน โดยทำการจัดเก็บข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ลงในฐานข้อมูลเพื่อให้สามารถนำออกมาใช้และแสดงผลได้ตามที่ผู้สอนต้องการ

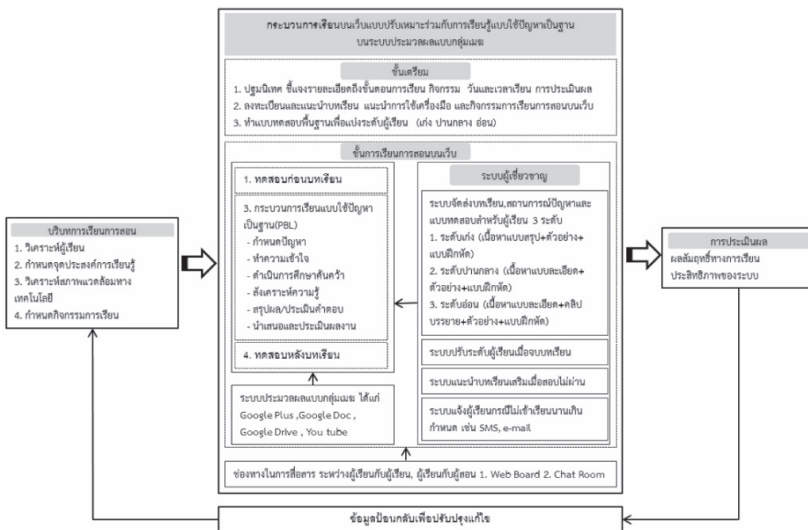
3. ส่วนแบบจำลองผู้เรียน (Student Module) ทำหน้าที่จัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน โดยข้อมูลที่จัดเก็บประกอบไปด้วยข้อมูลทั่วไปของผู้เรียน เช่น ชื่อ-นามสกุล เพศ อายุ ประวัติการศึกษา เป็นต้น ข้อมูลผลงาน ข้อมูลความก้าวหน้าของผู้เรียนในการเรียนเนื้อหาวิชาแต่ละหน่วยการเรียน และข้อมูลรูปแบบของผู้เรียน โดยนำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์สร้างเป็นโมเดลที่แทนลักษณะของผู้เรียนในแต่ละคนหรือแต่ละระดับ เพื่อที่จะให้ระบบสามารถวิเคราะห์ผู้เรียนและนำเสนอเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้เรียน

4. ส่วนการสอน (Pedagogical Module) เป็นส่วนที่ทำหน้าที่เสนอวิธีการสอนสำหรับผู้เรียนโดยใช้การเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน เลือกคำถาม

และเนื้อหาจากส่วนองค์ความรู้มาใช้ในการสอนผู้เรียนแต่ละคนตามระดับความรู้ของผู้เรียนตามโมเดลของผู้เรียนที่เข้ามาเรียนในระบบ

5. ส่วนการติดต่อสื่อสาร (Communication Module) ทำหน้าที่ควบคุมการปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ทั้งหมดระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับระบบการสอนแบบเว็บอัจฉริยะ โดยมีการติดต่อผ่านช่องทางในการสื่อสาร ได้แก่ กระดานสนทนา การสนทนาผ่านกล่องข้อความเพชฌัญญ์ และ ไลน์

6. ส่วนการประเมินผล (Evaluation Module) ทำหน้าที่จัดเก็บแบบฝึกหรือแบบทดสอบต่าง ๆ ของวิชาหรือเนื้อหาที่ต้องการใช้ในการเรียนการสอน รวมถึงแบบทดสอบพื้นฐานก่อนเรียน

ภาพที่ 3 รูปแบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆสำหรับนักศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

จากภาพที่ 3 รูปแบบการเรียนรู้บนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆสำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลักดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การออกแบบการเรียนรู้

บริบทการเรียนรู้การสอน เป็นการเตรียมความพร้อม โดยผู้สอนจะต้องมีความรู้ในการใช้งานกูเกิลพลัส กูเกิลไดรฟ์ กูเกิล ด็อกส์ และยูทูบ เพื่อใช้เก็บสื่อการสอนต่าง ๆ ไว้บนระบบประมวลผลกลุ่มเมฆ จากนั้นดำเนินการตามขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ผู้เรียน ผู้เรียนเป็นนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ระบบทวิภาคี ชั้นปีที่ 2 สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ มีความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศพื้นฐาน ได้แก่ สามารถใช้สื่อสังคมออนไลน์ กูเกิล ยูทูบ

2. วิเคราะห์โครงสร้างหลักสูตร คำอธิบายรายวิชาเพื่อกำหนดเนื้อหาที่จะนำมาสร้างบทเรียน ในการทดลองครั้งนี้ใช้วิชาการพัฒนาเว็บด้วยเทคโนโลยีจาวา รหัสวิชา 3901-2007 จำนวนหน่วยกิต 3 (1-4) ของสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง พุทธศักราช 2557

3. กำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมของแต่ละเนื้อหา แต่ละเรื่องให้ชัดเจน และจัดลำดับเนื้อหาเป็นแผนการนำเสนอบทเรียน โดยในแต่ละเรื่องจะมีการนำเข้าสู่บทเรียน เนื้อหาในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ เนื้อหาแบบสรุป เนื้อหาแบบละเอียด ตัวอย่างของแต่ละบทเรียน คลิปบรรยายในแต่ละบทเรียน แบบฝึกหัด สถานการณ์ปัญหาในแต่ละบทเรียนแยกตามระดับความสามารถผู้เรียน และแบบทดสอบก่อนและหลังบทเรียน สื่อการเรียนรู้

การสอนแบบอิเล็กทรอนิกส์จะถูกเก็บที่กูเกิลไดรฟ์และสื่อประเภทวิดีโอที่ค้นจะเก็บที่ยูทูบ

4. วิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี ระบบการสอนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานจะทำงานอยู่บนระบบประมวลผลแบบก้อนเมฆ ผ่านเครื่องแม่ข่ายคุณภาพสูงและระบบเครือข่ายของ Amazon Web Services และเนื่องด้วยความก้าวหน้าของระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงบทเรียนได้ทุกที่ทุกเวลาผ่านอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ หรือสมาร์ตโฟน

5. กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ โดยใช้เครื่องมือสื่อสารได้แก่ ห้องสนทนา กระดานสนทนา เฟซบุ๊ก ไลน์ การส่งงานผ่านระบบ

ขั้นตอนที่ 2 การเรียนการสอนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ

1. ขั้นเตรียม

1.1 เตรียมความพร้อมของผู้เรียนด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศพื้นฐานที่จำเป็นต้องใช้ในการเรียน จากนั้นชี้แจงรายละเอียดของการเรียนการสอน คำอธิบายรายวิชา สังเขปเนื้อหา วันเวลาการเรียน การประเมินผลการเรียน และอธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

1.2 ให้ผู้เรียนลงทะเบียน โดยกรอกข้อมูลพื้นฐานต่างๆ เช่น รหัสนักศึกษา ชื่อ-นามสกุล วันเกิด สาขาวิชา อีเมล ระบบจะทำการบันทึกข้อมูลของผู้เรียน และแนะนำวิธีการใช้บทเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ลักษณะของบทเรียน สถานการณ์

ปัญหาในแต่ละบทเรียน กิจกรรม แบบฝึกหัด

1.3 ผู้เรียนทำแบบทดสอบพื้นฐานเพื่อแบ่งระดับผู้เรียนตามความสามารถทางสติปัญญา ซึ่งทำให้ระบบมีความยืดหยุ่น และเหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนแต่ละคน ผ่านทางระบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน จากนั้นผู้เรียนจะถูกส่งไปยังบทเรียนตามระดับที่ระบบได้ทำการวิเคราะห์แล้ว

2. ขั้นตอนการเรียนการสอนบนเว็บ

2.1 ผู้เรียนเข้าระบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหา ระบบผู้เชี่ยวชาญจะส่งผู้เรียนไปยังหน่วยการเรียนตามระดับของผู้เรียน โดยบทเรียน สถานการณ์ปัญหา ตัวอย่างและแบบฝึกหัดที่ได้รับในแต่ละระดับแตกต่างกันดังนี้ 1) ระดับเก่ง บทเรียนแบบสรุป ตัวอย่างและแบบฝึกหัด 2) ระดับปานกลาง บทเรียนแบบละเอียด ตัวอย่างและแบบฝึกหัด 3) ระดับอ่อน บทเรียนแบบละเอียด ตัวอย่าง คลิปการบรรยาย และแบบฝึกหัด

2.2 ผู้เรียนทำแบบทดสอบก่อนบทเรียน ระบบบันทึกคะแนนเพื่อนำไปวิเคราะห์ความก้าวหน้าของผู้เรียน

2.3 กระบวนการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน 6 ขั้นตอน
ผู้เรียนจะได้รับสถานการณ์ปัญหา ได้แก่สถานการณ์ปัญหาทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน และนำสถานการณ์นั้นมาแก้ปัญหาด้านการเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 ขั้นกำหนดปัญหา จัดสถานการณ์ต่าง ๆ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และมองเห็นปัญหา สามารถกำหนดสิ่งที่เป็นปัญหาที่ผู้เรียนอยากรู้ อยากเรียน เกิดความสนใจที่จะค้นหาคำตอบ ผู้เรียนทำความเข้าใจเกี่ยวกับโจทย์ปัญหาว่ามีโมโนทัศน์ใดที่ยังไม่เข้าใจ จะต้อง

พยายามหาคำอธิบายให้ชัดเจน โดยใช้ความรู้เดิม

ขั้นที่ 2 ขั้นทำความเข้าใจกับปัญหา ปัญหาที่ต้องการเรียนรู้ ต้องสามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้ ผู้เรียนสามารถสรุปรวบรวมความรู้และแนวคิดเกี่ยวกับขบวนการและกลไกการเกิดปัญหาได้

ขั้นที่ 3 ขั้นดำเนินการศึกษาค้นคว้า ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองด้วยวิธีการหลากหลาย เช่น จากบทเรียน อินเทอร์เน็ต หรือสอบถามจากเพื่อนผ่านกระดานสนทนา หรือกระดานข่าว

ขั้นที่ 4 ขั้นสังเคราะห์ความรู้ ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ค้นคว้ามา และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน อภิปรายผลและสังเคราะห์ความรู้ที่ได้มาว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด ผ่านกระดานสนทนา หรือกระดานข่าว

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินค่าหาคำตอบ ผู้เรียนนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาพิสูจน์ เพื่อแก้ปัญหาที่กำหนด พร้อมทั้งสามารถสรุปหลักการต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาปัญหานี้และนำเสนอแนวทางในการนำไปใช้แก้ปัญหาต่อไป

ขั้นที่ 6 ขั้นนำเสนอและประเมินผลงาน ผู้เรียนนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการแก้ปัญหา และนำเสนอเป็นผลงานในรูปแบบที่หลากหลาย โดยส่งผลงานเข้าไปในส่วนการแสดงผลงาน เพื่อให้ผู้เรียนร่วมทุกคนรวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาร่วมกันประเมินผลงาน ผ่านกระดานสนทนา หรือกระดานข่าว

2.4 ผู้เรียนทำแบบทดสอบหลังบทเรียน ระบบบันทึกคะแนนเพื่อนำไปวิเคราะห์ความก้าวหน้าของผู้เรียน และทำการประเมินคะแนนทดสอบหลังบทเรียน ถ้าได้คะแนนตั้งแต่ 70% ขึ้นไป ผู้เรียนจะสามารถไปสู่บทเรียนต่อไปได้ แต่ถ้าได้คะแนนทดสอบหลังบทเรียนน้อยกว่า

70% ถือว่าผู้เรียนไม่ผ่านการทดสอบต้องกลับไปเรียนรู้เพิ่มเติมจากระบบ การเรียนการสอนอีกครั้ง โดยระบบผู้เชี่ยวชาญจะมีการเสนอบทเรียนเสริม ให้ผู้เรียนเพิ่มเติม

2.5 กระบวนการเรียนเสริม เป็นกิจกรรมซ่อมเสริมสำหรับผู้เรียนที่มีผลการประเมินไม่ผ่านตามเกณฑ์ที่ผู้สอนกำหนดไว้ โดยจะเป็น กิจกรรมหรือเนื้อหาที่ผู้สอนได้กำหนดไว้เพิ่มเติม ซึ่งอาจจะเป็นเนื้อหาที่มีความละเอียดเพิ่มมากขึ้น ตัวอย่างการฝึกปฏิบัติมากขึ้น หรือแหล่งการเรียนรู้ให้ผู้เรียนสำหรับศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

2.6 เมื่อผ่านบทเรียนแรกแล้ว ผู้เรียนสามารถเข้าสู่ บทเรียนที่สองได้ ระบบผู้เชี่ยวชาญจะทำการวิเคราะห์ผู้เรียนจากคะแนน แบบทดสอบหลังเรียนในบทเรียนก่อนหน้าร่วมกับคะแนนทดสอบพื้นฐาน และทำการแบ่งระดับผู้เรียนอีกครั้ง และนำเสนอเนื้อหาบทเรียน แบบฝึกหัด ตามระดับของผู้เรียน

2.7 ดำเนินการตามกระบวนการข้อ 2.1 – 2.6 จนจบทุก บทเรียน

2.8 ในระหว่างการเรียนรู้ระบบผู้เชี่ยวชาญจะทำการ วิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนผ่านล็อกไฟล์ที่เก็บบันทึกเอาไว้ เช่น วัน เวลาที่เริ่มเข้าเรียนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ เวลาที่ใช้ในการเรียนในแต่ละ หน่วยการเรียนรู้ ถ้าผู้เรียนเข้าเรียนในหน่วยการเรียนรู้ไหนแล้วค้างหน้าจอไว้ นาน ๆ ระบบจะส่งข้อความเพื่อให้คำแนะนำผู้เรียนว่าต้องศึกษาเพิ่มเติม ตรงเนื้อหาส่วนไหน หรือผู้เรียนไม่เข้าเรียนเป็นเวลานาน ระบบจะทำการ แจ้งเตือนไปยังผู้เรียน ผ่านระบบข้อความ (SMS) หรืออีเมล พร้อมแจ้งไปยัง ผู้สอนรายวิชาอีกด้วย โดยในระบบการแจ้งเตือนนี้จะถูกแบ่งออกเป็นระดับ การแจ้งเตือน ได้แก่ 1) ระดับ 1 ขาดการเข้าเรียนเกิน 7 วัน ระบบจะส่ง

ข้อความไปหาผู้เรียน 2) ระดับ 2 ขาดการเข้าเรียนเกิน 15 วัน ระบบจะส่งอีเมลไปยังผู้เรียน และ 3) ระดับ 3 ขาดการเข้าเรียนเกิน 30 วัน ระบบจะส่งอีเมลไปยังผู้สอน

ขั้นตอนที่ 3 การวัดผลประเมินผล

เป็นการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนหลังจบบทเรียนทั้งหมดแล้วว่าผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และประเมินประสิทธิภาพของระบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานว่ามีความเหมาะสมหรือไม่

ขั้นตอนที่ 4 ข้อมูลย้อนกลับ

เป็นการนำผลการประเมินในขั้นตอนที่ 3 เพื่อวิเคราะห์ระบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหา และปรับปรุงระบบให้มีความสมบูรณ์ต่อไป

ผลจากการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำรูปแบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆสำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงไปสอบถามความเหมาะสมของรูปแบบได้ผลการประเมินความเหมาะสมดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลจากการประเมินรูปแบบการเรียนรู้บนเว็บแบบปรับ
เหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่ม
เมฆสำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1. ความเหมาะสมด้านองค์ประกอบของระบบการเรียนรู้บนเว็บแบบปรับเหมาะ	4.60	0.55	มากที่สุด
2. ความเหมาะสมด้านการออกแบบการเรียนรู้บนเว็บแบบปรับเหมาะ	4.60	0.55	มากที่สุด
3. ความเหมาะสมด้านการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน	5.00	0.00	มากที่สุด
4. ความเหมาะสมด้านระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ	4.20	0.45	มาก
5. ความเหมาะสมด้านการวัดประเมินผล	4.40	0.55	มาก
รวม	4.56	0.24	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าภาพรวมรูปแบบการเรียนรู้บนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ มีความเหมาะสมมากที่สุด ($\bar{X}=4.56$, S.D.=0.24)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้การเรียนรู้บนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆสำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง จำนวน 5 ท่าน พบว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด และสามารถนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรสวรรค์ อินสร (2555) กลุนารีนิยมไทย และเนาวนิตย์ สงคราม (2557) จิตรัตน์ จอดนอก (2556) พบว่าการนำรูปแบบการเรียนรู้บนเว็บแบบปรับเหมาะและการเรียนรู้แบบใช้ปัญหา

เป็นฐานมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ สามารถช่วยส่งเสริมและเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้ผู้เรียน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชญา รุ่งสุวรรณ (2558) ที่กล่าวว่า การเรียนการสอนบนเทคโนโลยีก๊อนเมฆสามารถสนับสนุนการเรียนการสอนด้านคอมพิวเตอร์ ดังนั้นการเรียนแบบปรับเหมาะเป็นการปรับให้เหมาะกับความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน และช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆยังเป็นช่องทางการสื่อสารรูปแบบใหม่เพื่อเติมเต็มเทคโนโลยีที่มีอยู่ในปัจจุบัน ด้วยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่และระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ข้อเสนอแนะ

รูปแบบการเรียนบนเว็บแบบปรับเหมาะร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานบนระบบประมวลผลแบบกลุ่มเมฆ สามารถนำไปใช้กับรายวิชาอื่น ๆ ในสาขาคอมพิวเตอร์ที่เน้นการปฏิบัติและใช้ทักษะในการแก้ปัญหาทั้งยังสามารถนำไปพัฒนาทักษะด้านความร่วมมือการทำงานเป็นทีมได้

บรรณานุกรม

- กุลนารี นิยมไทย และเนาวนิตย์ สงคราม.ผลการเรียนการสอนบนเว็บด้วย
สถานการณ์จำลองแบบปรับเหมาะเพื่อส่งเสริมความสามารถในการ
แก้ปัญหาของนิสิต นักศึกษา คณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์. วารสาร
อิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา 1(9) (2557): 16-27.
- จิตรรัตน์ จอดนอก. การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบปรับเหมาะที่มีปฏิสัมพันธ์
ผ่านคอมพิวเตอร์แบบหน้าจอสัมผัส.ปริญญาานิพนธ์การศึกษาดุษฎี
บัณฑิต,สาขาวิชาเทคโนโลยีเทคนิคศึกษา ภาควิชาครุศาสตร์
เทคโนโลยี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
พระนครเหนือ, 2556.
- พรสวรรค์ อินศร. การพัฒนารูปแบบการแนะนำผู้เรียนแบบปรับเปลี่ยนได้
เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดเชิงตรรกะในการเรียนแบบใช้
ปัญหาเป็นฐาน.ปริญญาานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต,สาขาวิชา
คอมพิวเตอร์ศึกษา ภาควิชาคอมพิวเตอร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2555.
- มาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ, สำนัก. คู่มือการปฏิบัติงานทะเบียน
ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา
[ออนไลน์]. 2551. แหล่งที่มา:
[http://bsq2.vec.go.th/document/คู่มืองานทะเบียน%20Final/
คู่มือ.pdf](http://bsq2.vec.go.th/document/คู่มืองานทะเบียน%20Final/คู่มือ.pdf) [25 พฤศจิกายน 2560]
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน.การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน.
กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2550.

วิชา รุ่งสุวรรณ์. การพัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนบนเทคโนโลยี
ก่อนเมฆเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนด้านคอมพิวเตอร์.

ปริญญานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาเทคโนโลยีเทคนิค
ศึกษา ภาควิชาครุศาสตร์เทคโนโลยี บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. 2558.

อนันท์ งามสะอาด. กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนอาชีวศึกษา
[ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: [https://sisatblog.wordpress.com/2010/08/07/rr/\[1 ธันวาคม 2560\]](https://sisatblog.wordpress.com/2010/08/07/rr/[1 ธันวาคม 2560])

การศึกษาอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ร่วมของเพื่อนบ้าน:
กรณีศึกษาลาว เมียนมาร์ และจีน

The Investigation of Identities and Shared
Identities of the Neighboring Countries :
A Case Study of Laos, Myanmar, and China

สุทัศน์ คล้ายสุวรรณ*

* นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษาและพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และผู้ช่วยศาสตราจารย์ โปรแกรมวิชาภาษา
และวัฒนธรรมไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
E-mail : thats2010@hotmail.co.t

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของเพื่อนบ้าน ลาว เมียนมาร์ และจีน 2) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ร่วมของประเทศเพื่อนบ้าน ลาว เมียนมาร์ จีน กับไทย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผลการศึกษา พบว่าทั้งสี่ประเทศมีอัตลักษณ์ต่าง ๆ ร่วมกัน ได้แก่ อัตลักษณ์บุคคล ทั้งสี่ประเทศมีความคิดจิตใจ บุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย ความประพฤติ ค่านิยมที่เหมือนกัน คือ ความกตัญญูต่อ บรรพบุรุษและบุพการี การแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส มีความภาคภูมิใจในความเป็นชาติของตนเอง ส่วนอัตลักษณ์ทางสังคม ทั้งสี่ประเทศมีอัตลักษณ์ร่วมกันดังนี้ ด้านเชื้อชาติ มีความหลากหลายของชนชาติพันธุ์ มีการอพยพ ย้ายถิ่นฐานของชนชาติพันธุ์ มีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ ด้านภาษา มีการใช้ภาษาอังกฤษในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ด้านศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม มีการนับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อเรื่อง สิ่งเหนือธรรมชาติ การพยากรณ์ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายและการกลับชาติมาเกิดใหม่ ด้านวัฒนธรรม มีประเพณีสงกรานต์และประเพณีลอยกระทงที่เหมือนกัน ด้านวิถีชีวิต การแต่งกาย และอาหารการกิน ทั้งสี่ประเทศนิยมนำผ้าไหมและผ้าฝ้าย มาประดิษฐ์เป็นเครื่องแต่งกาย นิยมประดับร่างกายด้วยของมีค่า เพื่อบ่งบอกฐานะทางสังคม และนิยมรับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก ด้านศิลปะการแสดง มีการแสดงที่สวยงามและสนุกสนาน ส่วนด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มีการพัฒนาระบบเศรษฐกิจเป็นแบบเปิดเสรีทางการค้า ที่เหมือนกัน แต่ไม่พบอัตลักษณ์ร่วมด้านการเมือง เนื่องจากแต่ละประเทศ

มีระบอบการปกครองแตกต่างกัน และด้านการศึกษา ทั้งสี่ประเทศมีการให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาภาคบังคับ ดังนั้นอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ร่วมดังกล่าวคือความงามที่หลากหลาย การมีความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติที่ดีต่ออัตลักษณ์ของเพื่อนบ้านเป็นวิถีคิดของกลุ่มคนที่ต้องอาศัยการอยู่ร่วมกัน ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตลอดเวลา ทั้งทางด้านการบริโภค การไหลบ่าทางวัฒนธรรม การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันและกัน รวมทั้งในด้านอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน และควรได้มีเป้าหมายในการพัฒนาสังคมของเพื่อนบ้านร่วมกัน เพื่อให้ประชากรมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ลดปัญหาที่เกิดจากความไม่เข้าใจกัน

คำสำคัญ : อัตลักษณ์, อัตลักษณ์ร่วม, เพื่อนบ้าน

Abstract

This Qualitative Research aims to investigate the identities of neighboring countries (Laos, Myanmar, China); and to analyze the shared identities of neighboring countries (Laos, Myanmar, China) and Thailand. The research instrument was structured interview. The results revealed that the 4 neighboring countries illustrated the shared identities within 2 aspects. That is, Personal Identity comprised thought and mind, personality, characteristics, behavior. And, their shared values were gratefulness to ancestors and parents, paying respects to seniors, pride of their nations. The Social Identity included nationality, diverse ethnic groups, migration of ethnic groups, and cross-ethnic marriage. The language aspect used English for communication among neighboring countries. The religion, belief and ritual shared similarities in Buddhism belief, belief about mysterious and supernatural phenomena, fortunetelling, belief about karma consequences, and belief about life after death and reincarnation. The cultural aspect shared Songkran Festival and Loykrathong Festival. The way of life aspect shared costume and food lifestyle in using silk and cotton for making dress and using jewelry to indicate social class as well as consuming rice as main dish. The arts and performance aspects shared presentation of joy and fun. The economic, social, and politics aspects relied on free

trade. The education aspect focused on compulsory education. These identities and shared identities meant the beauty of diversity. So, knowledge, understanding, and attitude towards the identities of the neighboring countries were an effort of people who preferred co-existence and interdependence in many aspects from household consumption, trading, and cultural diffusion. This excellent relationship among the neighboring countries is aimed for developing the society for the better livelihood of the people and alleviating problems caused by misunderstanding.

Keywords : Identities, Shared Identities, Neighboring Countries

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วในปัจจุบันส่งผลและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาในทุกมิติของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชนพยายามกระตุ้นและปลูกฝังให้ผู้ปฏิบัติในหน่วยงานได้ส่งเสริมและเกิดความตระหนักในสำคัญของการพัฒนาเพื่อให้เกิดศักยภาพและความพร้อมสำหรับการปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตในยุคที่สังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข การก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนนับว่าเป็นส่วนสำคัญที่จุดประกายให้ทุกภาคส่วนของสังคมไทยได้ตื่นตัวและเริ่มตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพเศรษฐกิจภายในประเทศเป็นตัวชี้วัดให้เห็นถึงสภาพสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ทุกมิติในสังคมไทยล้วนมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ อาทิ การศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เป็นต้น สิ่งหนึ่งที่เป็นหัวใจที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือการพัฒนาหรือเตรียมความพร้อมให้แก่ประชาชนในประเทศ ซึ่งที่ผ่านมาพบว่าประชาชนมักเข้าใจไม่ถึงแหล่งข้อมูลหรือไม่ทราบถึงการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนไม่เห็นความสำคัญหรือสภาวะการณ์ที่จะเกิดขึ้น

การเตรียมความพร้อมให้แก่ประชาชนควรเริ่มที่การปลูกฝังและส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานหรืออาจจะทำไปพร้อม ๆ กันในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์เพื่อนบ้าน เปรียบเสมือนเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจของเพื่อนบ้านในประชาคม

อาเซียนได้อีกทางหนึ่ง เพราะอัตลักษณ์แฝงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ตลอดจนสะท้อนระบบและความเป็นไป อันอาจบอกเล่าเรื่องราวและสถานการณ์ของประเทศและประชาชนของประเทศเพื่อนบ้านได้ ดังนั้น การศึกษาอัตลักษณ์จึงเป็นเครื่องมือหรือกลไกสำคัญสำหรับการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศให้แก่ประชาชน เป็นสื่อกลาง สร้างเสริมความเข้าใจกับเครือข่าย ครอบครัวยุคน ชุมชน สังคมในระดับนานาชาติ และระดับท้องถิ่น ประการสำคัญสังคมไทยจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเตรียมคนให้พร้อมรับกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของประเทศไทยในอนาคต เพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศไทยในประชาคมอาเซียน

การศึกษาเรื่องของอัตลักษณ์ (Identity) เป็นแนวคิดที่มีการศึกษาอย่างกว้างขวางในกลุ่มวัฒนธรรมศึกษา ดังที่กาญจนา แก้วเทพ (2549: 131-132) ได้กล่าวไว้ว่าแนวคิด “อัตลักษณ์” เป็นแนวคิดหนึ่งที่สำนักวัฒนธรรมศึกษาให้ความสนใจอย่างมากและแนวคิดอัตลักษณ์มีความเชื่อมโยงกับแนวคิดอื่น ๆ เช่น อำนาจการสื่อสารปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น และมีนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ให้ความสนใจศึกษาเรื่องอัตลักษณ์อยู่แล้ว เริ่มตั้งแต่การให้คำนิยาม กระบวนการก่อตัวและการคลี่คลายหรือศึกษาหน้าที่ของอัตลักษณ์ เป็นต้น อัตลักษณ์ต้องเป็นกระบวนการแบบเหรียญ 2 ด้าน ด้านหนึ่งก็คือการรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันและอีกด้านหนึ่งคนอื่นก็ต้องรู้สึกเช่นนั้นด้วย อัตลักษณ์จึงเป็นความพยายามสร้างขอบเขตของบุคคล คือการตอบคำถามให้ได้ว่าเราเป็นใคร แตกต่างจากคนอื่นอย่างไรตรงไหน สัมพันธ์กับใครและคนอื่น สัมพันธ์กับเราอย่างไร

อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2546: 5-6) กล่าวว่าอัตลักษณ์เป็นมโนทัศน์ที่คาบเกี่ยวอยู่กับความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดมากับความเป็นพ่อ ความเป็น

เพื่อน ความเป็นสามี-ภรรยา ความเป็นศิษย์-อาจารย์ ในมิตินี้อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ด้วยเพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวกระทำผ่านสัญลักษณ์หลายแบบ อีกด้านหนึ่งอัตลักษณ์ก็เกี่ยวข้องกับมิติภายในความเป็นตัวเราทั้งในด้านอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่เขาได้สัมพันธ์กับโล กจึงมีการแบ่งประเภทอัตลักษณ์เป็นสองระดับคือ อัตลักษณ์บุคคล (Personal Identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) เพื่อศึกษาความคาบเกี่ยวและความสัมพันธ์ในสองระดับนี้

กล่าวได้ว่าการศึกษาที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า “อัตลักษณ์” หรือความเป็นตัวตนเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมักจะก่อรูปขึ้นเมื่อมีการเผชิญหน้ากับคนอื่น อัตลักษณ์ที่เกิดจากความสัมพันธ์นั้นไม่ได้หยุดนิ่งตายตัวหรือคงที่ อยู่อย่างนั้น หากแต่ยังมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของความสัมพันธ์ จากโครงสร้างทางสังคมที่กำหนด ทั้งนี้เพื่อจะแสดงให้เห็นว่าตัวของเราเป็นใคร ความเป็นมาอย่างไร มีความเหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร ในบริบทที่ดำรงอยู่ เมื่อบริบทเปลี่ยนแปลงไปอาจมีความสัมพันธ์หรือการแสดงออกในอีกรูปแบบหนึ่ง

คงไม่มีประเทศใดในขณะนี้จะสามารถดำรงชีวิตของชนชาติได้อย่างโดดเดี่ยว โดยไม่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเผ่าพันธุ์หรือเชื้อชาติอื่น ทั้งทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม เครือญาติ และการศึกษา เมื่อเป็นเช่นนี้ การที่จะรู้เรื่องของตนเองในอดีต รู้เรื่องของคนใกล้ชิด (รู้เขารู้เรา) และการปรับตัวจึงเป็นข้อกำหนดของความดีในการสร้างความสัมพันธ์ต่อกันในมิติข้อมูลความรู้ทางสังคมวัฒนธรรม เพื่อยึดหลักวิถีชีวิตของกันและกัน อย่างเพียงพอ ทำให้หลีกเลี่ยงความขัดแย้งหรือการเข้าใจผิดต่อกันให้เป็นความรู้ เข้าใจ และเจตคติที่ดี นำสู่ความรัก ความผูกพัน การเสริมสร้าง

สัมพันธ์ภาพ ความร่วมมือที่ดีระหว่างกัน และนำไปสู่ความไว้วางใจซึ่งกันและกันของประเทศเพื่อนบ้าน

การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ร่วมของเพื่อนบ้าน กรณีศึกษาลาว เมียนมา จีน ครั้งนี้จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในสิ่งที่เรียกว่า “อัตลักษณ์” ซึ่งครอบคลุมเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี แบบแผนการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม ความเป็นอยู่ และสภาพทางสังคมของประเทศเพื่อนบ้าน ที่สะท้อนออกมาจากอัตลักษณ์บุคคล (Personal Identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) จึงนับเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างมิตรภาพและความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ระหว่างกันของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านดังกล่าว ที่มีพรมแดนติดต่อเชื่อมโยงถึงกัน ทั้งนี้ผลจากการศึกษาข้างต้นย่อมที่จะขยายผลในทางการศึกษาไปสู่การปฏิบัติของบุคลากรระดับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่จำเป็นต้องอาศัยแนวคิดจากการศึกษาวิจัยนี้ เพื่อประโยชน์ในการจัดทำหรือการกำหนดยุทธศาสตร์หรือการจัดทำแผนนโยบายเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันระหว่างประเทศ โดยมุ่งที่สันติสุขและความเท่าเทียมกันของประชาชนในสังคมท้องถิ่นเป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับการพัฒนาสังคมร่วมกันอย่างยั่งยืนตลอดไป

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของเพื่อนบ้าน ลาว เมียนมาร์ และจีน
- 2) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ร่วมของประเทศเพื่อนบ้าน ลาว เมียนมาร์ จีน กับไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของเพื่อนบ้าน ลาว เมียนมาร์ และจีน และเพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ร่วมของประเทศเพื่อนบ้าน ลาว เมียนมาร์ จีน กับไทย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยใช้เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างโดยการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติดังนี้ คือ 1) เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมและสังคมศาสตร์เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน ลาว เมียนมาร์ และจีน ทั้งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน จำนวน 10 คน 2) ประชาชนในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปี ขึ้นไป จำนวน 10 คน และนำผลการศึกษาที่ได้มาเรียบเรียงโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ประมวลจากการศึกษาและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างสามารถสรุปอัตลักษณ์เพื่อนบ้านแต่ละประเทศตามลำดับ ได้แก่ อัตลักษณ์เพื่อนบ้านลาว อัตลักษณ์เพื่อนบ้านเมียนมาร์ และอัตลักษณ์เพื่อนบ้านจีน ได้ดังต่อไปนี้

อัตลักษณ์เพื่อนบ้านลาว

1. ด้านอัตลักษณ์บุคคล (Personal Identity)

ด้านความคิดจิตใจด้านบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัยความประพฤติ

ค่านิยม

คนลาวเป็นคนรักชาติ ชาตินิยม มีความเป็นหนึ่งเดียว ผูกพันกับประเทศชาติ ทำอะไรคิดถึงประเทศของตนเองเสมอ คนลาวรักสนุกสนาน

ใช้ความสนุกสนานหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว คนลาวพบกันบ่อย ยึดความสนุกสนานมาเป็นจุดเชื่อมความสัมพันธ์กัน เช่น กินเลี้ยงด้วยกัน ไปไหนไปด้วยกัน เรื่องกินมีหรือไม่มีก็กิน เช่นในงานแต่งงาน (งานดอง) จะหมดเครื่องดื่มเปียร์เป็นจำนวนมาก จะมีหรือไม่มี เรื่องกิน สนุกสนาน เงินเดือนรัฐบาลลาวไม่มีเงินจ่าย แต่คนลาวมีเปียร์กินทุกวัน สนุกสนานเฮฮาตลอด คนลาวมีความกตัญญู เคารพผู้สูงอายุ และผู้อาวุโส คนลาวมีลักษณะนิสัยเป็นคนซื่อสัตย์ จริงใจ ถือเป็นชนชาติที่มีความยิ่งใหญ่มาก่อน มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อน มีระบบกษัตริย์เช่นเดียวกับของไทย นับถือกษัตริย์

2. ด้านอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity)

2.1 เชื้อชาติ

ลาวประกอบด้วยชนชาติต่างๆ หลากหลายเชื้อชาติ ซึ่งในภาษาลาวจะเรียกรวมกันว่า “ประชาชนบรรดาเผ่า” สามารถจำแนกได้เป็น 68 ชนเผ่าโดยประมาณ แบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ตามถิ่นที่อยู่อาศัย ได้แก่ 1) ลาวลุ่ม หมายถึงชาวลาวที่อาศัยอยู่ในเขตที่ราบ ส่วนใหญ่ได้แก่คนเชื้อชาติลาว ภูไท ไทดำ ไทลื้อ ฯลฯ ใช้ภาษาลาวหรือภาษาตระกูลภาษาไทเป็นภาษาหลัก ประชาชนกลุ่มนี้มีอยู่ร้อยละ 68 ของจำนวนประชากรทั้งหมดและอาศัยกระจายอยู่ทั่วประเทศ ถือว่าเป็นกลุ่มชาวลาวที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศ 2) ลาวเทิง หมายถึงชาวลาวที่อาศัยอยู่ในเขตที่ราบสูง เช่น ชาวบรู มะกอง งวน ตะโอย ตาเลียง ละเมียด ละเวน กะตัง ฯลฯ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางภาคใต้ของประเทศ เช่น แขวงจำปาสัก แขวงเซกอง แขวงอัตตะปือ คิดเป็นร้อยละ 22 ของจำนวนประชากรทั้งหมด 3) ลาวสูง หมายถึงชาวลาวที่อาศัยอยู่ในเขตภูเขาสูง เช่น ชาวม้ง เย้า มูเซอ ผู้น้อย และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ส่วนมากอาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือของลาว เช่น แขวงหลวงพระบาง แขวงเชียงขวาง และตามแนวตะเข็บชายแดนภาคเหนือ ชาวลาวกลุ่มนี้คิดเป็นจำนวนร้อยละ 9 ของจำนวนประชากรทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีชาวลาว

เชื้อสายเวียดนาม ชาวลาวเชื้อสายจีน รวมทั้งชาวต่างชาติอื่น ๆ ในลาว คิดเป็นร้อยละ 2 ของจำนวนประชากรทั้งหมดด้วย(กระทรวงการต่างประเทศ, กรมอาเซียน, 2556)

2.2 ภาษา

คนลาวมีภาษาของตนเอง ใช้ภาษาลาวเป็นภาษาทางการ ทั้งในส่วนของการพูดและระบบการเขียน ภาษาพูดเหมือนภาษาอีสาน มีการทักทายด้วยคำว่า สบายดี ซึ่งหมายถึงคำว่า สวัสดี ในภาษาไทย ส่วนในกลุ่มชาวลาวเทิงและชาวลาวสูงยังคงมีการใช้ภาษาประจำเผ่าของตนควบคู่กับภาษาลาว ส่วนภาษาต่างประเทศอื่นที่มีการใช้ได้แก่ภาษาฝรั่งเศส ซึ่งมีการใช้มาตั้งแต่สมัยอาณานิคม ปัจจุบันยังคงใช้ในวงราชการและการติดต่อกับค้าขายบ้าง อีกภาษาหนึ่งที่สำคัญคือภาษาอังกฤษซึ่งใช้ในการติดต่อกับต่างประเทศและการค้า ซึ่งนับวันการศึกษาภาษาอังกฤษก็ยิ่งจะขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนั้นชาวไทยและชาวลาวยังสามารถสื่อสารกันเข้าใจได้เป็นส่วนใหญ่

2.3 ศาสนาความเชื่อและพิธีกรรม

ชาวลาวส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเป็นศาสนาประจำชาติควบคู่ไปกับลัทธินับถือผีบรรพบุรุษของชนชาติส่วนน้อยในแถบภูเขาสูง ส่วนชาวลาวที่นับถือศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามมีจำนวนที่ค่อนข้างน้อยมาก นอกจากนี้ชาวลาวมีความเชื่อในเรื่องพญานาค วิญญาณ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องการตายแล้วกลับมาเกิดใหม่ ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย

2.4 วัฒนธรรม

ลาวมีวัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา คล้ายคลึงกับภาคอีสานของไทยเป็นอย่างมาก โดยกิจกรรมทุกอย่าง

จะเข้มงวดกว่าไทย ทุกเข้ามีการใส่บาตรข้าวเหนียวเทศกาลสำคัญ ๆ ของลาว จะคล้ายคลึงกับของไทย เช่น ประเพณีสงกรานต์ มีการแห่นางสังขารทุกปี และโดดเด่นกว่าไทย โดยเฉพาะที่เมืองหลวงพระบาง หรือวัฒนธรรมข้าว ที่อยู่ในวิถีชีวิตของคนลาว อาทิ ก่อนปลูกข้าว จะมีพิธีกรรมแรกนา ตั้งศาลบูชา ลาวมีประเพณีทางพระพุทธศาสนาและอื่น ๆ เช่น วันมาฆบูชา วันสงกรานต์ วันออกพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวฉลาก บุญส่วงเฮือ (แข่งเรือ) เป็นต้น ลาวกับไทยมีประเพณีและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน

2.5 วิถีชีวิต การแต่งกาย และอาหารการกิน

การแต่งกายของคนลาวในสมัยปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะรูปแบบของการนุ่งห่ม และคุณภาพของการนุ่งห่ม มีความทันสมัย และเป็นสากลกว่าเดิม ผู้ชายลาวโดยทั่วไปมีการนุ่งห่มหลายแบบ เช่น นุ่งชุดชาฟารี เสื้อแขนสั้น แขนยาว คอตั้ง กางเกงขายาว ไม่นิยมนุ่งกางเกงสีแดง และสีเหลืองนุ่งชุดสุภาพธรรมดา เอาเสื้อเข้าข้างในกางเกง ใส่เข็มขัดสีดำ ตัดผมจอน หวีผมเปีย หรือหวีไปทางตั้ง การใช้น้ำหอมสเปย์พอเหมาะสม ส่วนผู้หญิงลาวนุ่งห่มมีหลายแบบกว่าผู้ชายลาว โดยทั่วไปแล้วจะนิยมนุ่งซิ่น ผ้าย ชิ่นไหม สีเรียบ เสื้อแขนสั้น แขนยาว เอวปล่อย หรือเสื้อเข้าข้างใน ใส่เข็มขัด รองเท้ารัดส้น หวีผมเรียบร้อยด้วยการมัด ปล่อยผม นุ่งเครื่องให้ ถนอมร่างกาย ไม่นุ่งกางเกงและเสื้อสายเดี่ยว ใช้เครื่องสำอางดีฟองามกับกาลเทศะ อาหารของคนลาว ลาวจะทานข้าวเหนียวเป็นหลัก อาหารที่เป็นเอกลักษณ์คือ แจ่ว ส้มตำ ไก่ย่าง เป็นต้น นอกจากนี้ คนลาวนิยมกินเผอ (ก้วยเตี่ยว) โดยจะกินเป็นอาหารเช้าและอาหารกลางวัน และคนลาวยังคงมี วัฒนธรรมการกินหมากในทุกภาค (กระทรวงการต่างประเทศ กรมอาเซียน, 2556)

2.6 ศิลปะการแสดง

ลาวมีศิลปะการแสดงโดยเฉพาะการแสดงเต้นรำบาโล่ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะของลาวที่คนลาวทุกวัยสามารถรำรำและออกลีลาอย่างเชี่ยวชาญ สำหรับดนตรีลาวนั้นมีแคน ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประจำชาติ วงดนตรีของลาวก็คือวงหมอลำ มีหมอลำ และหมอแคน หมอขับ ท่วงทำนองของการขับลำจะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น ทางภาคเหนือเรียกว่า “ขับ” ภาคใต้จากบอลิคำไซลงไปเรียกว่า “ลำ” เช่น ขับจิมเวียงจันทน์ ขับพวนเชียงขวาง ลำสาละวันของแขวงสาละวัน ลำภูไท ลำดั่งหวาย ลำคอนสะหวัน ลำบ้านซอกของแขวงสะหวันนะเขต ขับโสม ลำสีพันดอนของแขวงจำปาสัก ลำมะหาไซของแขวงคำม่วน ขับทุ่มของแขวงหลวงพระบาง ขับล้อของชาวลื้อ เป็นต้น (กระทรวงการต่างประเทศ กรมอาเซียน, 2556)

2.7 เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ปัจจุบันนี้ ประเทศลาวอยู่ในระหว่างการพัฒนา และมีศักยภาพในการพัฒนาสูง เพราะทรัพยากรธรรมชาติของลาวยังอุดมสมบูรณ์ ลาวมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง คือได้ปรับเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมสู่ระบบเศรษฐกิจเสรีการตลาด มีนโยบายลดการพึ่งพาเศรษฐกิจไทย และแสวงหาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับจีนและเวียดนามเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ลาวยังได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรนานาชาติ ที่เคยเข้ามาช่วยเหลือไทย แต่ปัจจุบันย้ายไปอยู่ที่ประเทศลาวแทบทั้งหมด อนึ่ง ลาวมีบทบาทในเวทีการเมืองนอกประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและระดับสากล โดยเฉพาะคณะรัฐบาลลาวชุดใหม่ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากผู้อาวุโสมาเป็นคนรุ่นใหม่ เจ้าแขวงต่าง ๆ ก็มีบทบาทมากขึ้น เพราะตำแหน่งเจ้าแขวงของลาวเทียบเท่ารัฐมนตรีคนหนึ่ง คนเป็นรัฐมนตรีสามารถที่จะเป็นเจ้าแขวงได้ ลาวไม่ใช่ระบบกระจายอำนาจ แต่เป็นระบบแบ่งปันอำนาจ

เจ้าแขวงมีอำนาจเหมือนรัฐมนตรี เก็บภาษีเองได้ มีอำนาจอะไรหลายอย่างของตนเอง ส่งเข้าส่วนกลางส่วนหนึ่ง มีอำนาจในแขวงเต็ม

2.8 การศึกษา

การศึกษาในประเทศลาวนั้นจัดระบบการศึกษาเริ่มตั้งแต่ระดับอนุบาลและก่อนวัยเรียน โดยโรงเรียนในประเทศลาวมีทั้งโรงเรียนของรัฐบาลและเอกชน เปิดรับนักเรียนเมื่ออายุ 3 ถึง 6 ปี ใช้เวลาเรียน 3 ปี มีระดับชั้นอนุบาล 1 ถึง ระดับชั้นอนุบาล 3 เมื่อจบจากระดับชั้นอนุบาลก็เลื่อนชั้นไปเรียนระดับชั้นประถมศึกษา หลังจากนั้นเป็นการศึกษาภาคบังคับของประเทศลาว คือระดับประถมศึกษา ระดับประถมศึกษาในประเทศลาวใช้เวลาเรียน 5 ปี เด็กจะเริ่มเข้าเรียนเมื่ออายุ 6 ปี ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ใช้เวลาในการศึกษา 3 ปี และอยู่ในช่วงที่พัฒนาการศึกษาโดยจะเน้นให้เด็กได้เรียนภาษาอังกฤษเพิ่มเติมมากขึ้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายใช้เวลาในการศึกษา 3 ปี ส่วนระดับอุดมศึกษา รวมถึงการศึกษาด้านเทคนิค สถาบันการศึกษาชั้นสูงหรือมหาวิทยาลัย ซึ่งอยู่ในความดูแลและรับผิดชอบของกรมอาชีวศึกษาและมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ ยกเว้นการศึกษาเฉพาะทางซึ่งอยู่ในความดูแลของกระทรวงอื่น โดยเมื่อเด็กจบการศึกษาในระดับประถมและมัธยมศึกษาแล้ว จะมีการคัดเลือกนักเรียนเพื่อเสนอกระทรวงศึกษาธิการให้เด็กได้เข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ส่วนสายอาชีพใช้เวลาศึกษา 3 ปี ในวิทยาลัยเทคนิคต่าง ๆ เช่น ทางด้านไฟฟ้า ก่อสร้าง บัญชี ป่าไม้ เป็นต้น (กระทรวงการต่างประเทศ กรมอาเซียน, 2556)

อัตลักษณ์เพื่อนบ้านเมียนมาร์

1. ด้านอัตลักษณ์บุคคล (Personal Identity)

ด้านความคิดจิตใจบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัยความประพฤติ

คำนิยาม

คนเมียนมาร์พื้นฐานโดยรวมเป็นคนจิตใจดี ใสซื่อ ไม่คดโกง และมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ชาวเมียนมาร์มีบุคลิกภาพของผู้ที่มีสติปัญญา มีลักษณะความเป็นมิตร กลุ่มชาติพันธุ์ในเมียนมาร์มีความรู้ไม่ได้ด้อยพัฒนา มีเป้าหมายต้องการอิสรภาพ เมียนมาร์ตั้งอยู่ในเขตแห้งแล้ง (เนปิตอว์) ชนเผ่าต่าง ๆ ต้องต่อสู้กัน ทำให้เกิดเรื่องสงคราม ฉลาดเฉลียว (อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, 2559: 3-4) ส่วนคนไตในเมียนมาร์ โดยเฉพาะในรัฐฉาน เชียงตุง จะมีความรู้สึกผูกพันกับคนไทยในแง่จิตใจ ถ้าบอกว่าเขาเป็นคนไต เขาจะภาคภูมิใจในความเป็นคนไตของเขามากกว่าเป็นคนเมียนมาร์ ชอบพูดภาษาไทยมากกว่าภาษาเมียนมาร์ เด็ก ๆ ชาวไตสามารถพูดและฟังภาษาไทยได้ เหตุที่ชอบพูดและฟังภาษาไทย เพราะเขารู้สึกว่ามีความผูกพันกับคนไทย มีความเหมือนกับคนไทย ทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ และการนับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกับคนไทย ทุกหมู่บ้านจะมีวัดประจำ ช่วงหลัง ๆ คนไทยเข้าไปช่วยบูรณะปฏิสังขรณ์วัดและทำบุญในเชียงตุงมากขึ้น เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนเชียงตุงผูกพันกับคนไทย ด้านจิตใจนั้นจะมีความเป็นพี่เป็นน้อง ผูกพันเป็นเครือญาติเดียวกันกับคนไทยมากกว่าคนเมียนมาร์

2. ด้านอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity)

2.1 เชื้อชาติ

ประเทศเมียนมาร์มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ประชากรมีหลายเชื้อชาติ ส่วนใหญ่มีเชื้อชาติเมียนมาร์ ประกอบด้วยชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ มากมาย อาทิ ไทยใหญ่ พยู พม่า ยะไข่ มอญ ชาน จีน กะเหรี่ยง

คะฉิ่น อาระกัน ต่างฝ่ายต่างรบพุ่งแย่งชิงกันเป็นใหญ่ จนในที่สุดพม่าก็ได้เป็นใหญ่ปกครองประเทศให้เป็นอาณาจักรเดียว แต่ก็ไม่สามารถสร้างเอกภาพขึ้นได้อย่างถาวรตราจบจนปัจจุบัน สงครามแย่งชิงความเป็นใหญ่ การล่มสลายของนครรัฐและอาณาจักรน้อยใหญ่ และการย้ายราชธานีบ่อยครั้ง ส่งผลต่อพัฒนาการที่ไม่ต่อเนื่องในด้านต่าง ๆ ของพม่า อย่างไรก็ตามพม่าเป็นชนชาติที่สามารถครองอำนาจได้ต่อเนื่องและยาวนาน คือ ราชวงศ์พุกาม ราชวงศ์ตองอู และราชวงศ์คองบอง แต่เดิมชาวตะวันตกเรียกประเทศนี้ว่า Burma จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2532 ได้เปลี่ยนชื่อประเทศเป็น Myanmar การเปลี่ยนชื่อประเทศในครั้งนี้ รัฐบาลเมียนมาร์ต้องการให้มีความหมายถึงชื่อของประเทศซึ่งรวมชนกลุ่มชาติพันธุ์ทุกเชื้อชาติ ไม่ได้หมายถึงเฉพาะชนชาติ “พม่า” แต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นชื่อประเทศที่เปลี่ยนใหม่นี้ จึงแสดงให้เห็นถึงนโยบายสมานฉันท์และต้องการสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นภายในประเทศ

2.2 ภาษา

ภาษาราชการคือภาษาเมียนมาร์ สำหรับภาษาอื่นที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ ภาษาไทใหญ่ ภาษากะเหรี่ยง ภาษาม้ง ภาษาว้า ภาษาอารากัน ภาษาที่นิยมใช้ในการติดต่อธุรกิจคือ ภาษาเมียนมาร์ และภาษาอังกฤษ

2.3 ศาสนาความเชื่อ พิธีกรรม

ประชากรในเมียนมาร์นับถือศาสนาแบ่งได้ดังนี้ ศาสนาพุทธร้อยละ 80 ศาสนาคริสต์ร้อยละ 7 (นิกายโปรเตสแตนต์ร้อยละ 5 นิกายโรมันคาทอลิกร้อยละ 2) ศาสนาพื้นบ้านพม่าร้อยละ 6 ศาสนาอิสลามร้อยละ 4 ศาสนาฮินดูร้อยละ 2 และศาสนาอื่น ๆ ร้อยละ 1 และเมียนมาร์บัญญัติให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติตั้งแต่ปี ค.ศ.1974 ปัจจุบันพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่แข็งแกร่งที่สุดในเมียนมาร์ สืบเนื่องจากประเพณี

ปฏิบัติอันยาวนานหลายประการ ประการแรกความใกล้ชิดระหว่างสถาบัน กษัตริย์กับสถาบันสงฆ์ ซึ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกันและกัน ประการที่สอง การรักษาความเข้มข้นขององค์ความรู้และวินัย โดยผ่านการปะทะสังสรรค์ กับผู้นำทางศาสนาประเทศอื่น ๆ ในเครือพุทธศาสนาเถรวาท โดยเฉพาะ ศรีลังกาและไทย และประการที่สามคือการทุ่มเททรัพยากร สมบัติวัตถุ และ งานฝีมืออันประณีตบรรจงให้กับภิกษุ ปุชนิยสถาน และโลกทางกายภาพของ ชาวพุทธ (นฤมล จีรวัดน์ และคณะ, 2551: 234-235)

นอกจากนี้เมียนมาร์ยังคงมีความเชื่อในเรื่องพญานาค วิญญาณ ผี (นัต) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องการตายแล้ว กลับมาเกิดใหม่ ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย ชาวเมียนมาร์ที่เป็นชนชาติ ไทใหญ่ จะให้ความเคารพในสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของไทย ส่วนด้าน ความเชื่อเรื่องการรักษาโรคและการพยากรณ์นั้น สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2553: 92) กล่าวว่าแฝงอยู่ในนาฏยศิลป์ของเมียนมาร์ คือ การฟ้อนผี หรือนัตปวย ที่ผู้หญิงเชิญผีหรือนัตมาประทับทรงเพื่อทำนายทายทัก รักษาโรค และขจัด ปัดเป่าภัยอันตรายทั้งปวง ผีนัตในเมียนมาร์มีทั้งสิ้น 37 ตน แต่ละตนมีอิทธิฤทธิ์ แตกต่างกันไป และมีอาณาเขตเฉพาะของตน นัตปวยยังคงเป็นส่วนหนึ่งของ วิถีชีวิตชาวพม่าในปัจจุบัน

2.4 วัฒนธรรม

ประเพณีจะคล้ายคลึงกับของไทย เช่น ประเพณีปีใหม่มะ สกรานต์ ประเพณีลอยกระทง บั้งไฟพญานาค ชาวเมียนมาร์เป็นชนชาติ ที่ยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต การยึดมั่นในคุณค่าของอดีตทำให้ชาวเมียนมาร์ยังคงดำเนินชีวิตตามแบบที่ คนโบราณเคยยึดถือ โดยเฉพาะในเรื่องของจริยธรรม การนับถือศาสนาพุทธ เป็นศาสนาประจำชาติและการปฏิบัติตามประเพณีที่ได้รับการสืบทอดต่อ

กันมา ชาวเมียนมาร์ได้ชื่อว่าเป็นหนึ่งในชนชาติที่ยึดมั่นในคำสอนของศาสนาพุทธอย่างเหนียวแน่นมากที่สุดในโลก จึงมีการสร้างเจดีย์ พระธาตุ และศาสนสถานทั่วทั้งประเทศ เช่น เจดีย์ชเวดากอง เจดีย์ชเวมอร์ดอร์ เป็นต้น และประเพณีที่สำคัญจึงมักเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ อาทิ ประเพณีปอยส่างลอง หรืองานบวชลูกแก้ว เป็นงานบวชสามเณรที่สืบทอดกันมานาน และชาวเมียนมาร์ให้ความสำคัญมาก เพราะถือเป็นบุญอันยิ่งใหญ่ของครอบครัว

2.5 วิถีชีวิต การแต่งกายและอาหารการกิน

สังคมเมียนมาร์หรือพม่าที่ผ่านมา นับได้ว่าเป็นสังคมที่แทบหยุดกาลเวลา และหยุดความเปลี่ยนแปลงไว้ได้ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้เพราะเมียนมาร์ปิดประเทศมานานกว่า 3 ทศวรรษ ในช่วงเวลาดังกล่าวสังคมเมียนมาร์อยู่ได้ด้วยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น เน้นความเป็นอยู่แบบพึ่งพาตนเอง สิ่งจำเป็นจึงมีเพียงแค่ปัจจัยสี่ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค (วิรัช นิยมธรรม และ อรุณ นิยมธรรม, 2551: 81)

วัฒนธรรมข้าว มีความอุดมสมบูรณ์ ที่ดินดี แต่การเมืองไม่มั่นคง เป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพ ทำนาได้ปีละ 2-3 ครั้ง เมื่อการเมืองมีผลกระทบต่องานวิถีชีวิต ชาวเชียงตุงบางส่วนจึงอพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่อำเภอแม่สาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จึงเกิดการผสมผสานทางด้านการใช้ชีวิตประจำวัน การแต่งกาย และอาหารการกิน เช่น ข้าวแรมพิน น้ำเงี้ยว เป็นต้น

เมียนมาร์ยังคงมีวัฒนธรรมการกินหมาก แม้ว่าจะเข้าสู่ยุคศตวรรษที่ 21 แล้ว ที่เมียนมาร์ก็ยังนิยมการกินหมาก เหตุที่รัฐบาลเมียนมาร์ไม่ประกาศยกเลิกการกินหมาก เนื่องจากหมากเป็นพืชเศรษฐกิจ ปลุกกันเป็นจำนวนมากในทั่วประเทศ ดังนั้นหากรัฐบาลเมียนมาร์ประกาศยกเลิก

การกินหมากอาจก่อให้เกิดผลกระทบและความเสียหายต่อเศรษฐกิจของประเทศ คนอาจจะตกงาน เพราะมีการปลูกหมากกันมากนั่นเอง

ด้านการแต่งกาย ผู้หญิงชาวเมียนมาร์จะนิยมใส่ผ้าซิ่นหรือผ้าถุง ยาวถึงข้อเท้า สวมเสื้อข้างในเป็นคอกลม เอวสั้น โดยมีเสื้อนอกแขนกระบอกยาว ซึ่งนิยมใช้ผ้าเนื้อบางลายลูกไม้หลากหลายสีสด หากต้องเข้าร่วมงานฉลองงานสำคัญต่าง ๆ นิยมใส่เครื่องประดับ ต้องหนีบชายผ้าไว้ที่เอวให้แน่นโดยไม่ใช้เข็มขัด อาจมีผ้าบางคล้องไหล่และสวมรองเท้าแตะ ส่วนผู้ชายนิยมนุ่งลองจี (Longi) มีลักษณะคล้ายโสร่ง ส่วนใหญ่เป็นลายสก๊อต ยาวตั้งแต่เอวถึงข้อเท้า สวมคู่กับเอ่งจีหรือไต้โป่ง คือเสื้อคลุมคอกลมแขนยาวอีกทีหนึ่ง หากต้องแต่งกายอย่างเป็นทางการ นิยมสวมกางนั๊บบาวน์ (GaungBaung) หรือผ้าพันรอบศีรษะ แต่ปัจจุบันทำเป็นหมวกสำเร็จรูปเพื่อความสะดวกในการใช้และสวมรองเท้าแตะ ผู้หญิงชาวเมียนมาร์จะนิยมเรื่องการรักษาความงาม โดยเฉพาะใบหน้าและผิวพรรณ จะมีการใช้แป้งทานาคาปะทั่วใบหน้าเพื่อรักษาผิวพรรณและถนอมรักษาใบหน้าที่ดูดี ชะลอวัย ดังจะพบเห็นการทาทานาคาได้ทั่วไปปัจจุบัน ไม่เฉพาะผู้หญิงชาวเมียนมาร์เท่านั้น แต่รวมถึงผู้ชายชาวเมียนมาร์ด้วยที่ทาแป้งทานาคาที่ใบหน้า (มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร. ศูนย์เมียนมาร์ศึกษา, 2560)

2.6 ศิลปะการแสดง

นฤมล ชีรวัฒน์ และคณะ (2551: 222) ได้กล่าวถึงศิลปะการแสดงโยวเต หรือหุ่นชักเมียนมาร์ เป็นศิลปะที่นิยมในราชสำนักเมียนมาร์ เป็นการแสดงที่สื่อถึงนัยยะสำคัญทางการเมือง เรื่องราวต่าง ๆ ในราชสำนักที่ไม่สามารถพูดได้อย่างตรงไปตรงมาได้ ในอดีตผู้ชักหุ่นต้องเป็นชายเท่านั้น นักเล่นหุ่นชักหลายคนได้รับการยกย่องให้เป็นถึงขุนนาง แต่ต่อมาในภายหลังเริ่มมีการถ่ายทอดความรู้หุ่นชักเมียนมาร์ให้แก่ผู้หญิง อาจารย์ผู้ควบคุมคณะ

ได้ถ่ายทอดวิชาให้แก่ลูกและหลานที่เป็นผู้หญิง เพื่อสืบทอดวิธีการชักหุ่น
เมียนมาร์ตามรูปแบบที่มีมาแต่โบราณ นอกจากผู้ชักหุ่นแล้วยังมีนักร้องและ
นักดนตรีวงปี่พาทย์ เสียงและกรรมของนักร้องนับเป็นจุดเด่นและปัจจัยวัด
ความสำเร็จของคณะหุ่นชัก นอกจากนี้ นฤมล ธีรวัฒน์ และคณะ (2551: 225)
ยังได้กล่าวถึงศิลปะการแสดงอะเง่วย ที่หมายถึงการแสดงตลกแบบเมียนมาร์
การแสดงชนิดนี้ผู้แสดงสามารถเป็นได้ทั้งชายและหญิง แต่ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย
แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสีสดฉูดฉาดสะดุดตา ส่วนเครื่องดนตรีนั้น เมียนมาร์แบ่งออก
เป็น 5 ประเภท คือ ทองเหลืองหรือเครื่องโลหะ เครื่องสาย เครื่องหนัง
เครื่องลม และเครื่องตี โดยมีคำเรียกให้คล้องจองเป็นภาษาเมียนมาร์ว่า
“เจ โจ ตะเหย เหล่ ไคว่” (นฤมล ธีรวัฒน์ และคณะ, 2551: 207) ส่วนด้าน
นาฏยวรรณกรรม เมียนมาร์มีนิทานพื้นบ้านหรือชาดกถูกนำมาดัดแปลง
เล่นเป็นละคร นิยมนำเรื่องในชาดก อาทิ เรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งเมียนมา
เรียกว่า เวทานตยา (Waytandaya) ขณะเดียวกันเมียนมาร์ก็ให้ความสำคัญ
กับชาดกบางเรื่องเป็นพิเศษ อาทิ เรื่องมโหสถชาดก ซึ่งเมียนมาร์เรียกว่า
มาฮอ (Mahaw)

2.7 เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ประเทศเมียนมาร์ เป็นประเทศกำลังพัฒนาขั้นต่ำหรือ
มีรายได้เฉลี่ยต่อคนอยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก เกษตรกรรมถือว่าเป็นอาชีพหลักของ
ชาวเมียนมาร์ ปลูกข้าวเจ้า ปอกระเจ้า อ้อย และพืชเมืองร้อนอื่น ๆ การทำ
เหมืองแร่ ภาคกลางตอนบนมีน้ำมันปิโตรเลียม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ขุดแร่หิน สังกะสี และภาคตะวันออกเฉียงใต้ ทำเหมืองดีบุก การทำป่าไม้
มีการทำป่าไม้สักทางภาคเหนือ ส่งออกขายและล่องมาตามแม่น้ำเอยาวดี
เข้าสู่ย่างกุ้ง ด้านอุตสาหกรรมกำลังมีการพัฒนาอยู่บริเวณตอนล่างของ
ประเทศสินค้าเกษตรที่สำคัญของเมียนมาร์ ได้แก่ ข้าว ข้าวสาลี ข้าวโพด

ลูกเต๋อย พืชตระกูลถั่ว พืชน้ำมัน ฝ้าย ปอกระเจา ยางพารา อ้อย ปาล์ม และยาสูบ

ปัจจุบันรัฐบาลเมียนมาร์พยายามเร่งพัฒนาภาคการเกษตร การส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ การส่งเสริมการท่องเที่ยว การนำทรัพยากรมาใช้ โดยเฉพาะก๊าซธรรมชาติและพลังน้ำ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2557)

ส่วนด้านสังคมนั้น เมียนมาร์ให้ความสำคัญต่อการยกระดับจิตใจและศีลธรรมของประชาชน การรักษาเอกลักษณ์ทางสังคมและเน้นความรักชาติ ภายหลังจากที่เมียนมาร์ได้รับเอกราชจากอังกฤษ โดยมีผู้นำทางการเมืองทหารปกครอง ผ่านมาจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน เมียนมาร์เริ่มปฏิรูปประเทศ โดยเปิดให้มีการเลือกตั้งทั่วประเทศ และเปลี่ยนผู้นำประเทศจากสายทหารมาเป็นสายพลเรือน ทั้งนี้ก็นับว่าเมียนมาร์ได้พัฒนาการและก้าวผ่านระบบสังคมและการเมืองในอดีตมาสู่ปัจจุบันในแนวทางที่ดีขึ้นสำหรับประชาชนชาวเมียนมาร์ แม้ว่าจะยังไม่เป็นเอกภาพเท่าที่ควร เนื่องจากระบบการปกครองที่มีหัวเมืองใหญ่ ๆ ของแต่ละชนชาติพันธุ์ในการบริหารจัดการ ประกอบกับปัญหาชนชาติพันธุ์กลุ่มน้อยต่าง ๆ ที่ยังไม่ยอมรับและต่อต้านรัฐบาลกลางของเมียนมาร์ และก่อตั้งกองกำลังชนชาติพันธุ์กลุ่มน้อยตามแนวตะเข็บชายแดนและเคลื่อนไหวโจมตีและต่อต้านรัฐบาลเมียนมาร์เมื่อมีโอกาส เป็นปัญหาของรัฐบาลกลางเมียนมาร์ที่จะต้องวางแผนและแก้ไขในระยะยาวต่อไป

ทางด้านเศรษฐกิจ เมียนมาร์มีเมืองสำคัญด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ เมืองเมะละหม่าง ซึ่งเป็นเมืองเอกของรัฐมอญ มีประชากรประมาณสองล้านคน ประกอบด้วยพลเมืองเชื้อชาติมอญส่วนใหญ่ สภาพทั่วไปเป็นเมืองเกษตรกรรมใกล้ชายทะเลริมอ่าวเมะละหม่างมีความโดดเด่นของเมือง

แห่งนี้คือ เป็นเมืองตากอากาศชายทะเลที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของประเทศเมียนมาร์ และเมืองเมียวดีเป็นเมืองชายแดนด้านตะวันออกของเมียนมาร์ ติดกับอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก มีแม่น้ำเมยเป็นเขตกันและเชื่อมด้วยสะพานมิตรภาพไทย-เมียนมาร์ เป็นตลาดการค้าชายแดนที่สำคัญแห่งหนึ่งซึ่งรัฐบาลเมียนมาร์จัดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ถือว่าเมียวดีเป็นเมืองสำคัญในการกระจายสินค้าจากประเทศไทยไปยังเมืองต่าง ๆ ของเมียนมาร์ ตั้งอยู่ในรัฐกระเหรี่ยง มีประชากรประมาณหนึ่งล้านคน ถือได้ว่าเป็นเส้นทางขนส่งสินค้า นำเข้าและส่งออก โดยทางรถยนต์ทางหลักจากประเทศไทยและภูมิภาคอินโดจีน ประเทศเมียนมาร์มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ เช่น หยก อัญมณี น้ำมัน แก๊สธรรมชาติและทรัพยากรแร่อื่น ๆ ประการสำคัญคนเมียนมาร์นิยมทำธุรกิจกันด้วยเงินสด จึงเป็นเรื่องลำบากของสังคมเมียนมาร์ในเรื่องการจับจ่ายซื้อของ เพราะในสังคมเมียนมาร์แต่ก่อนไม่มีบัตรเครดิต ไม่เชื่อถือในระบบธนาคารของรัฐและเอกชน ฉะนั้นคนเมียนมาร์จึงเก็บเงินสดไว้ที่บ้าน และหอบเงินไปซื้อของกันเป็นจำนวนมาก

2.8 การศึกษา

ระบบการศึกษาของเมียนมาร์ มีกระทรวงศึกษาธิการของเมียนมาร์เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารการศึกษาของประเทศ ใช้ระบบการศึกษาเป็นระบบ 5 : 4 : 2 กล่าวคือ ประถมศึกษา 5 ปี (อนุบาล 1 ปี และประถม 4 ปี) มัธยมศึกษาตอนต้น 4 ปี มัธยมศึกษาตอนปลาย 2 ปี อาชีวศึกษา 1-3 ปี อุดมศึกษา 4-6 ปี แต่เดิมนั้นเป็นระบบบริหารซึ่งรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง ต่อมาได้มีการกระจายอำนาจการบริหารออกไปสู่ระดับรัฐและหัวเมืองต่าง ๆ รัฐเป็นผู้สนับสนุนด้านงบประมาณของทุกโรงเรียน โดยนักเรียนจะเสียค่าเล่าเรียนเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเท่านั้น การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของเมียนมาร์นั้น เมียนมาร์พยายามที่จะจัด

ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ของประเทศ แต่ยังมีปัญหาที่ไม่สามารถจัดหาอาคารสถานที่ วัสดุและอุปกรณ์ให้กับโรงเรียนในบางท้องที่ได้ รัฐบาลเมียนมาร์ได้ตั้งเป้าหมายที่จะให้มีโรงเรียนอย่างน้อยหนึ่งแห่งในทุกหมู่บ้าน ส่วนการจัดการศึกษาด้านเกษตรกรรม พณิชยกรรม วิศวกรรมเครื่องกล การประมง คหกรรมและการฝึกหัดครูทางด้านช่างเทคนิค การเรียนการสอนมีทั้งเต็มเวลาและนอกเวลา มีทั้งหลักสูตรระยะยาวและระยะสั้น เพื่อรองรับความต้องการของตลาดแรงงานในสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเมียนมาร์ที่กำลังเปลี่ยนแปลง และการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เมียนมาร์มีมหาวิทยาลัยใน 3 เมืองสำคัญ คือ มหาวิทยาลัย Yangon Mandalay และ Manlamyine นอกจากนี้ยังมีสถาบันเทคโนโลยีที่จัดการศึกษาวิชาชีพระดับสูงที่ใช้เวลาในการศึกษา 4-6 ปี ตามลักษณะวิชาอีกด้วย มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง (University of Yangon) เป็นมหาวิทยาลัยที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศเมียนมาร์ โดยปัจจุบันเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับปริญญาโท และปริญญาเอก

นอกจากนี้ อุกฤษณ์ ปัทมานันท์ (2559: 4) ได้สะท้อนถึงแนวคิดทางการศึกษาที่แยบคายของชาวเมียนมาร์ว่า สังคมของชาวเมียนมาร์ให้ความสำคัญกับระบบอาวุโสและระบบอุปถัมภ์ สถานภาพของชายจะสูงกว่าหญิง ที่ผ่านมาในอดีตบางที่เมียนมาร์ยอมเสียทรัพยากรบางส่วนให้จีน เพราะเมียนมาร์รู้ว่าจะเสียเพื่ออะไร ปัจจุบันเมืองมาริด เมืองทวายของเมียนมาร์ มีโรงเรียนกวดวิชาเพิ่มขึ้นจำนวนมาก นักศึกษาเมียนมาร์ต้องการสอบเข้ามหาวิทยาลัย แสดงให้เห็นว่าในอนาคตอันใกล้เมียนมาร์จะก้าวไปไกลจริง ๆ เมียนมาร์ไม่ได้ต้องการประชาธิปไตยอะไรแต่ต้องการโอกาสที่จะแสดงออก

อัตลักษณ์เพื่อนบ้านจีน

1. ด้านอัตลักษณ์บุคคล (Personal Identity)

ด้านความคิดจิตใจ บุคลิกภาพลักษณะนิสัยความประพฤติ

ค่านิยม

คนจีนเป็นคนฉลาดหลักแหลม สังเกตได้จากอารยธรรมอันรุ่งเรืองของจีนที่ปรากฏ เป็นคนช่างคิด ลุ่มลึก คิดตามความเป็นจริงให้ความสำคัญและใส่ใจกับเพื่อน มีความมั่นใจ ตรงต่อเวลา มักพูดเสียงดัง เพราะเป็นการแสดงออกถึงความจริงใจ มีเป้าหมายและมุ่งมั่นตั้งใจสูงในการศึกษา การประกอบอาชีพ การสร้างฐานะและครอบครัวให้มั่นคง ใจกว้างขวาง มีความภาคภูมิใจในความเป็นคนจีนสูง ชาตินิยม มีอุดมการณ์ชาตินิยม มีการปลูกฝังความรักชาติถ่ายทอดต่อคนในครอบครัว นอกจากนี้คนจีนยังมีความเข้มแข็งอดทน กระตือรือร้น ขยันและมีทักษะในการประกอบอาชีพทางด้านการค้า สอดคล้องกับทิวศศักดิ์ มหัทธโนบล (2558: 3) ได้ให้ความเห็นไว้ว่าคนจีนเวลาจะทำเรื่องใดจะทำจริงจัง ถ้าไม่ทำก็ไม่ทำเลย เรื่องความขยันเป็นคุณสมบัติของคนจีน นอกจากนี้ คนจีนมีนิสัยรักการอ่าน เห็นได้จากที่รัฐบาลพยายามรณรงค์ให้ประชาชนรู้หนังสือมากที่สุดและปัจจุบันห้องสมุดและร้านหนังสือในจีนแทบจะไม่มีที่สำหรับให้บริการ

2. ด้านอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity)

2.1 เชื้อชาติ

จีนเป็นประเทศเอกภาพที่มีหลายชนชาติประกอบด้วยชนชาติทั้งสิ้น 56 ชชาติพันธุ์ โดยในสามลำดับแรก ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ฮั่น ถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศจีน รองลงมาคือกลุ่มชาติพันธุ์จ้วง (Zhuang) ถือเป็นชนกลุ่มน้อยที่ใหญ่ที่สุดในประเทศจีน และรองลงมาคือ กลุ่มชาติพันธุ์แมนจู (Manchu) ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งเป็นชนชาติที่ยิ่งใหญ่ในอดีต และเป็นผู้ก่อตั้งราชวงศ์ชิงของจีน

2.2 ภาษา

ภาษาจีนกลาง (แมนดาริน) เป็นภาษาเก่าแก่และเป็นภาษามาตรฐานของจีน เป็นภาษาหลักที่คนจีนใช้มากที่สุดภาษาหนึ่ง และใช้ในการสื่อสารระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ และในชนเผ่าต่าง ๆ ของจีน นอกจากนี้ในส่วน of ท้องถิ่นแต่ละพื้นที่แม้ชาวจีนทุกคนสามารถใช้ภาษาจีนได้ แต่จากการที่ประเทศจีนมีอาณาเขตที่กว้างขวาง ทำให้ท้องถิ่นต่าง ๆ มีภาษาพูดที่แตกต่างกัน โดยภาษาพูดที่ใช้กันในแต่ละท้องถิ่นคือ “ภาษาถิ่น” ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ติดต่อกันเฉพาะในท้องถิ่น ภาษาท้องถิ่นของจีนที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้มีหลายภาษา เช่น ภาษาเหนือ ภาษาอู๋ ภาษาเซียง ภาษาก้าน ภาษาแคะ ภาษาหมิ่น ภาษาเยว่ ทั้งหมดนี้ภาษาเหนือเป็นภาษาที่มีการใช้กันมากที่สุด

2.3 ศาสนาความเชื่อ พิธีกรรม

ประชาชนจีนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยนับถือนิกายมหายานและวัชรยาน โดยนับถือปนไปกับลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋าจำนวนกว่า 300 ล้านคน นอกนั้นนับถือนิกายเถรวาท มีนับถือศาสนาอิสลามกว่า 11 ล้านคน และนับถือศาสนาคริสต์อีก 5.2 ล้านคน คนจีนนับถือศาสนาพุทธเนื่องจากสภาวะการณปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปมากจากอดีตของสังคมจีน การแข่งขันและยกระดับทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น ตั้งแต่ระดับครอบครัว สังคม ชุมชน มณฑล และประเทศ คนจีนส่วนใหญ่เริ่มมองหาที่พึ่งทางใจอันเนื่องมาจากปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการแข่งขันกันทางสังคม ส่งผลให้ต้องการที่พึ่งทางใจและสามารถยึดถือให้มีแรงบันดาลใจและขวัญกำลังใจ ดังนั้นคนจีนส่วนใหญ่จึงโน้มเอียงมาทางการนับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก รองลงมาคือนับถือและศรัทธาในขงจื้อ เพราะขงจื้อสอนและถ่ายทอดปรัชญาในการดำเนินชีวิต ยึดหลักจริยธรรมและหน้าที่ โดยคิดจากพื้นฐานความเป็นจริงอยู่กับความเป็นจริง ไม่ใช่อุดมคติหรือเพ้อฝัน เพราะ

ประวัติของขงจื้อใช้ชีวิตในสภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัด ทุรกันดาร อยู่ท่ามกลางชนเผ่า ต่อสู้แข่งขัน เป็นการคิดเพื่อให้ตัวเองสามารถดำเนินชีวิตและอยู่รอดได้ นอกจากนี้ชาวจีนยังเชื่อถือในเรื่องตัวเลขนำโชค หมอดู และการพยากรณ์ ตั้งแต่ครั้งโบราณ แนวคิดเรื่องพรหมลิขิตของจีนเริ่มมีขึ้นในยุคสังคมศักดินาที่ผู้คนเชื่อกันว่า “เทพเจ้า” สามารถตัดสินชะตาของคนได้ เฟิงส่วย (ฮวงจู้/น้ำและลม) เป็นศาสตร์แห่งการพยากรณ์ที่มีมาแต่โบราณ เช่น การดูโหงวเฮ้ง ดูลายมือ ดูดวงจากวันเดือนปีเกิด และเวลาตกฟาก ใช้ตั้งดูตโชคลาภและปัดเป่าเคราะห์ร้ายนานา คนจีนที่เชื่อถือศาสตร์นี้จะไปขอคำแนะนำจากอาจารย์ดูเฟิงส่วยทุกเรื่อง ทั้งการออกแบบ หาดูกษ์ยามการตกแต่งงานหรือสำนักงาน เป็นต้น

2.4 วัฒนธรรม

จีนทางตอนใต้ มีวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายคลึงกับของไทย เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง และคนจีนจะยึดถือข้างเป็นสัตว์สัญลักษณ์มงคล นอกจากนี้คนจีนมีศิลปะการป้องกันตัวแบบจีนคือ กังฟู ไทเก๊ก ศิลปะการประดิษฐ์งานฝีมือต่าง ๆ เช่น การตัดกระดาษจีน การเขียนพู่กันจีน การถักเชือกจีน การทำอาหารจีน วัฒนธรรมการดื่มชาของคนจีน ก็นับว่ามีความโดดเด่นและมีชื่อเสียง ได้รับการยอมรับไปทั่วโลก โดยเฉพาะชาผู้เอ๋อ จากเมืองผู้เอ๋อ (ชื่อเดิมเมืองซือเหมา) มณฑลยูนนาน การแสดงอุปรากรจีน (จิว) รวมถึงวรรณกรรมจีนที่มีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ที่ดีของจีนอันสะท้อนวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ที่แฝงไว้ในวรรณกรรมซึ่งถ่ายทอดผ่านภาพยนตร์หรือละครโทรทัศน์ในสายตานานาชาติ

2.5 วิถีชีวิต อาหารการกินการแต่งกาย

อัตลักษณ์ด้านวิถีชีวิตของคนจีน โดยเฉพาะด้านที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพการทำนาไทยทำนาบนที่ราบ แต่คนจีนทำนาบนพื้นที่สูง

ที่เรียกว่า ทำนาขั้นบันได เนื่องจากจีนพื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูง จึงมีการทำมาหากินบนพื้นที่สูงและมีความรู้เกี่ยวกับการดำรงชีพบนพื้นที่สูงอย่างดี อาหารจีนมักเป็นอาหารที่ประกอบขึ้นตามวัฒนธรรมของชาวจีน โดยทั่วไปนิยมรับประทานอาหารจานผักและธัญพืชเป็นหลัก นอกจากนี้ในราชสำนักในสมัยอดีตก็จะมีอาหารประเภทเนื้อ ตัวอย่างอาหารที่รู้จักกัน เช่น ก๋วยเตี๋ยว ต้มยำ หลดลาม กระเพาะปลา วัฒนธรรมการกินเป็นการกินร่วมกันโดยอุปกรณ์การกินหลักคือตะเกียบ

ส่วนด้านอาหารจีนคนจีนไม่นิยมอาหารรสจัด มักรับประทานข้าวต้มและข้าวสวย และอาหารประเภทเส้น (ก๋วยเตี๋ยว) ใช้เกลือในการปรุงอาหาร ไม่นิยมใส่น้ำปลา อาหารที่ประกอบส่วนใหญ่จะเน้นผักที่ใส่น้ำมันมาก ๆ หรือต้มซุบต่าง ๆ มื้อเย็นเป็นมื้อสำคัญของคนจีน จะรับประทานแบบครอบครัวใหญ่และมีปริมาณอาหารค่อนข้างมาก และคนจีนจะนิยมดื่มเปียร์หรือเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ในขณะที่รับประทานอาหารโดยเฉพาะในมื้อเย็นหรือในงานเลี้ยงสังสรรค์ต่าง ๆ มีกระบวนการแปรรูปอาหารที่หลากหลาย เช่น เต้าหู้เห็มหมื่น เต้าหู้ยี้ ขาหมูเค็ม ซึ่งสามารถเก็บไว้รับประทานได้เป็นเวลานาน ส่วนด้านการแต่งกายของจีนนั้น เนื่องจากจีนเป็นเมืองหนาวระยะเวลานานกว่าฤดูกาลอื่น ดังนั้นการแต่งกายส่วนใหญ่ของคนจีนจึงออกแบบให้สวมใส่อบอุ่นตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า และมีแฟชั่นด้านเครื่องแต่งกายฤดูหนาวที่หลากหลายทันสมัย

2.6 ศิลปะการแสดง

เรื่องของดนตรี การแสดง ทุกพื้นที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ เช่น จีนทางตอนใต้ มีการแสดงการฟ้อนรำกยูง การแสดงศิลปวัฒนธรรมชนชาติต่าง ๆ การแสดงดนตรีของชนชาติต่าง ๆ เป็นต้น จะดึงเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นมาแสดง มณฑลยูนนานมี 26 ชนชาติ จึงดึงเอา

ศิลปวัฒนธรรมเด่น ๆ มาโชว์ เช่น ชนชาติว่า โชว์การแสดงการสับตม วัฒนธรรมการตีกลอง ส่วนจีนทางภาคเหนือ มีการแสดงศิลปวัฒนธรรม เช่น การแสดงอุปรากรจีน (จีน) ระบายเปลี่ยนหน้ากาก การแสดงกายกรรมจีน เป็นการเอาโชว์ที่เด่น ๆ ของแต่ละพื้นที่ออกมาสร้างเอกลักษณ์แต่ละพื้นที่ของจีน

2.7 เศรษฐกิจ สังคม การเมือง

จีนจัดเป็นรัฐเอกราชที่มีประชากรมากที่สุดในโลก กว่า 1,300 ล้านคน โครงสร้างการปกครองเป็นการเมืองแบบพรรคคอมมิวนิสต์ บริหารงานแบบพรรคเดียว สามารถตัดสินใจในเรื่องการพัฒนาและการบริหารได้ทันที วรศักดิ์ มหัทธโนบล (2558: 2-3) ให้ความเห็นว่า กลไกการบริหารจัดการของจีน พรรคคอมมิวนิสต์ยังมีอิทธิพลต่อองค์กรธุรกิจ บทบาทของพรรคยังเป็นเจ้าของกิจการสำคัญ มีหุ้นส่วนกับเอกชนและมีอิทธิพลสูงมาก ประการสำคัญ การปกครองในแต่ละรัฐของจีน สามารถออกกฎหมายและนโยบายของท้องถิ่นได้ นับตั้งแต่การปฏิรูปเศรษฐกิจประเทศจีนได้กลายมาเป็นหนึ่งในเศรษฐกิจสำคัญที่เติบโตเร็วที่สุดในโลก เป็นเศรษฐกิจแบบตลาดสังคมนิยม เป็นผู้ส่งออกสินค้ารายใหญ่ที่สุดของโลก และเป็นผู้นำเข้าสินค้ารายใหญ่ที่สุดและมีขนาดเศรษฐกิจใหญ่ที่สุดเป็นอันดับที่ 2 ของโลกในมิติทางการเมือง วรศักดิ์ มหัทธโนบล (2558: 2) ได้เสนอความเห็นไว้ว่า ผู้นำจีนสามารถบริหารจัดการได้ แต่ปัญหาที่รุนแรงมากคือคอร์รัปชัน ซึ่งผู้นำชุดปัจจุบันของจีนเอาจริงกับปัญหานี้อย่างเข้มงวด

2.8 การศึกษา

ด้านการศึกษา รัฐบาลกลางเป็นผู้วางแผนจัดระบบการศึกษาของจีนโดยมีกระทรวงศึกษาธิการจีนเป็นหน่วยงานหลักที่สำคัญที่สุดในการควบคุมดูแลระบบการศึกษา รับผิดชอบโดยตรงในเรื่องของการบัญญัติ

กฎหมาย กำหนดนโยบาย และแผนงานด้านการศึกษา ดูแลและวางแผนการพัฒนาระบบการศึกษาจีน ปรับเปลี่ยนนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษา ให้เป็นแนวทางเดียวกันทั้งประเทศ จีนมีการการศึกษาภาคบังคับทั้งหมด 9 ปี ได้แก่ ระดับประถมศึกษา 6 ปี และมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี ทั้งนี้ในภาพรวมของระบบการศึกษาของประเทศไทยแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ การศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาด้านวิชาชีพ การศึกษาระดับอุดมศึกษา และการศึกษาผู้ใหญ่ โดยที่รัฐบาลจีนให้ความสำคัญกับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างมาก

การศึกษาระดับประถมศึกษาของจีนเริ่มเมื่ออายุ 6 ปี ตามกฎหมายการศึกษาของจีน การศึกษาระดับมัธยมต้นของจีนมีระยะเวลา 3 ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในจีน แบ่งออกเป็นมัธยมปลายทั่วไป มัธยมปลายด้านวิชาชีพ และอาชีวศึกษา โดยการศึกษาระดับมัธยมปลายของจีนใช้เวลา 3 ปี เป็นระดับการศึกษาที่ไม่บังคับ ดังนั้นนักเรียนจะต้องรับผิดชอบ ค่าเล่าเรียนเอง ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีระดับค่าเล่าเรียนที่ต่างกันไป โรงเรียนมัธยมปลายในจีน ส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนของรัฐ แต่ก็มีบางส่วนที่เป็นโรงเรียนเอกชน ทั้งนี้ การเข้าเรียนในระดับมัธยมปลายในจีน จำเป็นต้องสอบเข้า ส่วนการศึกษาด้านวิชาชีพ เป็นหลักสูตรอบรมวิชาชีพระยะสั้น เพื่อพัฒนาด้านอาชีวศึกษาของจีนให้พัฒนาอย่างรวดเร็วและการศึกษาระดับอุดมศึกษาคือการศึกษาระดับอนุปริญญา ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท รวมถึงการศึกษาระดับปริญญา นอกจากนี้ ส่วนการศึกษาผู้ใหญ่ คือการศึกษาประเภทต่างๆ ที่จัดขึ้นสำหรับผู้ใหญ่ และผู้ไม่รู้หนังสือ หรือ การศึกษาอื่นที่มีรูปแบบใกล้เคียงกันปัจจุบันจีนให้ทุนการศึกษาผลิตบุคลากรและเยาวชนจากทั่วโลก เพื่อมาศึกษาที่ประเทศจีนในเมืองและมณฑลต่างๆ

ผลการวิเคราะห์อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

จากการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของเพื่อนบ้าน ลาว เวียดนาม จีน ทั้งในด้านอัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคมทั้งสามประเทศ เพื่อนบ้านมีอัตลักษณ์ร่วมกับไทย ในประเด็นสำคัญต่าง ๆ ซึ่งจะได้นำเสนอในรูปแบบตารางดังต่อไปนี้

อัตลักษณ์	อัตลักษณ์ร่วมของเพื่อนบ้าน ลาว เวียดนาม จีน กับ ไทย
1. ด้านอัตลักษณ์บุคคล (Personal Identity)	
ด้านความคิดจิตใจ บุคลิกภาพ ลักษณะ นิสัยความประพฤติ ค่านิยม	ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและบุพการี การแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส มีเป้าหมายและมุ่งมั่นตั้งใจสูงในการศึกษาและการประกอบอาชีพ การสร้างฐานะและครอบครัวให้มั่นคง มีความภาคภูมิใจในความเป็นชาติของตนเอง
2. ด้านอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity)	
2.1 เชื้อชาติ มีความหลากหลาย ของชนชาติพันธุ์	มีการอพยพย้ายถิ่นฐานของชนชาติพันธุ์ มีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์มีชาติพันธุ์ได้ ม้ง อาข่า อาศัยอยู่ในทั้ง 4 ประเทศเพื่อนบ้าน มีรูปลักษณะหน้าตา ร่างกายและผิวพรรณที่คล้ายคลึงกัน
2.2 ภาษา	มีการใช้ภาษาอังกฤษในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน
2.3 ศาสนา ความ เชื่อ และพิธีกรรม	นับถือศาสนาพุทธมีความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น พญานาค วิญญาณ ความเชื่อเรื่องการพยากรณ์ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายและการกลับชาติมาเกิดใหม่
2.4 วัฒนธรรม	มีประเพณีสงกรานต์และประเพณีลอยกระทง
2.5 วิถีชีวิตการ แต่งกาย และ อาหารการกิน	นิยมนำผ้าไหมและผ้าฝ้ายมาประดิษฐ์เป็นเครื่องแต่งกายนิยมประดับร่างกายด้วยของ มีค่า เช่น ทองคำและอัญมณี เพื่อบ่งบอกฐานะทางสังคม นิยมรับประทานข้าวเป็น อาหารหลัก มีวิธีการถนอมอาหารที่หลากหลาย มีความรู้เรื่องสมุนไพรและการรักษา แบบการแพทย์ทางเลือก ค่านิยมเรื่องการตกแต่งและการเสริมความงามด้วยเครื่อง สำอางต่าง ๆ
2.6 ศิลปะการแสดง	มีการแสดงที่สวยงามและสนุกสนาน และมีศิลปินท้องถิ่นที่มีอัจฉริยภาพ
2.7 เศรษฐกิจ สังคม และ การเมือง	มีการพัฒนาระบบเศรษฐกิจเป็นแบบเปิดเสรีทางการค้า มีการปรับโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภคภายในประเทศเชื่อมโยงและรองรับ ความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน
2.8 การศึกษา	มีการให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาภาคบังคับ

บทสรุป

จากการศึกษาอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ร่วมของประเทศเพื่อนบ้าน ลาว เมียนมาร์ จีน กับไทย พบว่า ทั้งสี่ประเทศมีอัตลักษณ์ต่าง ๆ ร่วมกันได้แก่ อัตลักษณ์บุคคล ทั้งสี่ประเทศมีความคิดจิตใจ บุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย ความประพฤติ ค่านิยมที่เหมือนกัน คือ ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและบุพการี การแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส มีความภาคภูมิใจในความเป็นชาติของตนเอง

ส่วนอัตลักษณ์ทางสังคม ทั้งสี่ประเทศมีอัตลักษณ์ร่วมกันดังนี้ ด้านเชื้อชาติ มีความหลากหลายของชนชาติพันธุ์ มีการอพยพย้ายถิ่นฐานของชนชาติพันธุ์ มีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ ด้านภาษา มีการใช้ภาษาอังกฤษในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ด้านศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม มีการนับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ การพยากรณ์ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายและการกลับชาติมาเกิดใหม่ ด้านวัฒนธรรม มีประเพณี สงกรานต์และประเพณีลอยกระทงที่เหมือนกัน ด้านวิถีชีวิต การแต่งกาย และอาหารการกิน ทั้งสี่ประเทศนิยมนำผ้าไหมและผ้าฝ้ายมาประดิษฐ์เป็นเครื่องแต่งกาย นิยมประดับร่างกายด้วยของมีค่า เพื่อบ่งบอกฐานะทางสังคม และนิยมรับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก ด้านศิลปะการแสดง มีการแสดงที่สວຍງາມและสนุกสนาน ส่วนด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มีการพัฒนาระบบเศรษฐกิจเป็นแบบเปิดเสรีทางการค้าที่เหมือนกัน แต่ไม่พบอัตลักษณ์ร่วมด้านการเมือง เนื่องจากแต่ละประเทศมีระบอบการปกครองแตกต่างกัน และด้านการศึกษา ทั้งสี่ประเทศมีการให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาภาคบังคับ ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ อภิญา เพื่องฟูສຸຄລ (2546: 27-28) สรุปได้ว่าอัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์ของปัจเจก

มีความแตกต่างกัน มีความเชื่อมโยงกัน และมีบางส่วนที่ซ้อนทับกัน ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2542: 84) สรุปไว้ว่า ความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์เป็นผลจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่รวมกันในสังคมหนึ่ง ต่างให้นิยามอัตลักษณ์แต่ละฝ่ายปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมที่ไม่เคยหยุดนิ่ง เพราะความสัมพันธ์นั้น ๆ มีอยู่สืบเนื่องตลอดเวลา

จากการศึกษาดังกล่าว หากพิจารณาอัตลักษณ์ของเพื่อนบ้านและอัตลักษณ์ร่วมของเพื่อนบ้านลาว เมียนมาร์ จีน กับไทย จะเห็นว่า อัตลักษณ์และอัตลักษณ์ร่วมดังกล่าวคือความงามที่หลากหลาย การมีความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติที่ดีต่ออัตลักษณ์ของเพื่อนบ้านเป็นวิถีคิดของกลุ่มคนที่ต้องอาศัยการอยู่ร่วมกัน ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตลอดเวลา ทั้งทางด้านการบริโภค การไหลบ่าทางวัฒนธรรม การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน และกัน รวมทั้งในด้านอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน และควรได้มีเป้าหมายในการพัฒนาสังคมของเพื่อนบ้านร่วมกันเพื่อให้ประชากรมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ลดปัญหาที่เกิดจากความไม่เข้าใจกัน สอดคล้องกับที่ ชวัญชนก วิริยกุลโอภาส (2556) ได้กล่าวว่าควรมีความร่วมมือในการพัฒนา 6 ด้านร่วมกัน คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Development) เน้นการพัฒนาให้มนุษย์ได้รับการศึกษาที่เหมาะสมแก่การนำไปประกอบอาชีพ ส่งเสริมการลงทุนในด้านการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต การคุ้มครองและสวัสดิการทางสังคม (Social Welfare and Protection) โดยมุ่งเสริมความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดี สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice and Rights) ซึ่งจะส่งเสริมและคุ้มครองให้ประชาชนทุกกลุ่มมีโอกาสเท่าเทียมกัน ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและลดปัญหามลพิษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการสร้างอัตลักษณ์เพื่อนบ้าน

(Building Identity) ส่งเสริมให้ตระหนักถึงการเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกัน ความเป็นเอกภาพ ตลอดจนส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน ในเรื่องของวัฒนธรรมและการลดช่องว่างทางการพัฒนา (Narrowing the Development Gap) เน้นการส่งเสริมและให้ความช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านที่ยังมีการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับที่ต่ำ เพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศเพื่อนบ้านให้สูงขึ้น

บรรณานุกรม

การต่างประเทศ, กระทรวง. กรมอาเซียน. ASEAN MINI BOOK.

พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ,
2556.

กาญจนา แก้วเทพ. “สตรีนิยมและวัฒนธรรมศึกษา”. ใน **อยู่ชายขอบมอง
ลดความรู้ รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี**

ฉลาดชาย รมิตานนท์, หน้า 99-137. กรุงเทพฯ: มติชน, 2549.

ขวัญชนก วิริยะกุลโอภาส. **การเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน.**

สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ, 2556.

นฤมล ชีรวัฒน์ และคณะ. **มองพม่าผ่านขเวดากอง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
ไอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, 2551.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ตั้งโลกตามชื่อ.” **ศิลปวัฒนธรรม** 20(7) (2542): 83-86.

ราชภัฏกำแพงเพชร, มหาวิทยาลัย. ศูนย์เมียนมาร์ศึกษา. การแต่งกาย.

[ออนไลน์]. (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา:

[http://myanmarcenter.kpru.ac.th/myanmar/index.](http://myanmarcenter.kpru.ac.th/myanmar/index.php/2017[20 มิถุนายน 2561])

[php/2017\[20 มิถุนายน 2561\]](http://myanmarcenter.kpru.ac.th/myanmar/index.php/2017[20 มิถุนายน 2561])

ราชภัฏสงขลา, มหาวิทยาลัย. เศรษฐกิจของเมียนมาร์.[ออนไลน์]. (ม.ป.ป.).

แหล่งที่มา: [http://61.47.41.107/w/content/99/\[20 มิถุนายน
2561\]](http://61.47.41.107/w/content/99/[20 มิถุนายน 2561])

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. **กว่าจะรู้เท่าทันจีน**. กรุงเทพฯ:ธุรกิจ (กรกฎาคม 2558).

วิรัช นิยมธรรม และ อรุณ นิยมธรรม. **เรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมพม่า.**

พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, 2551.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. **นาฏยศิลป์พม่า**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

อภิญญาเฟื่องฟูสกุล. **อัตลักษณ์ (Identity) : การทบทวนทฤษฎีและกรอบคิด**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546.

อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. “ตีท้ายครัวเพื่อนบ้าน.” **กรุงเทพธุรกิจ** 29 (10008) (กุมภาพันธ์ 2559): 1-2.

การรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Perception on Community Identities of Ethnic
Students in Chiang Rai Rajabhat University

น่านฟ้า จันทะพรหม*

* อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

E-mail : susunakarp@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของ นักศึกษาชาติพันธุ์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษา ชาติพันธุ์ประกอบด้วย 1. ชาติพันธุ์อาข่า 2. ชาติพันธุ์ม้ง 3. ชาติพันธุ์ลาหู่ สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จำนวน 132 คน ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามการรับรู้ อัตลักษณ์ชุมชน จำนวน 14 ประเด็น เก็บข้อมูลจากการสำรวจ และการศึกษา จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลจากค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) อภิปรายผลจากการวิเคราะห์แยกประเภท ข้อมูล (Typological Analysis) และใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Induction) ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ การรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนมากที่สุดด้าน ภาษาที่ใช้ในชุมชนร้อยละ 100.00 รองลงมา คือ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ด้านการ นับถือศาสนาร้อยละ 99.20 และการรับรู้น้อยที่สุด คือ ด้านภูมิปัญญาชุมชน ร้อยละ 19.70 และ 5 อันดับแรกของอัตลักษณ์ชุมชนที่เลือกจากแบบสอบถาม ได้แก่ อัตลักษณ์ด้านของที่ระลึกมีผู้เลือกมากที่สุดร้อยละ 76.50 (ค่าเฉลี่ย = 1.23, S.D. = 0.42) รองลงมาคือด้านประเพณีและเทศกาลร้อยละ 73.50 (ค่าเฉลี่ย = 1.26, S.D. = 0.44) ด้านพิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยมร้อยละ 70.50 (ค่าเฉลี่ย = 1.29, S.D. = 0.45) ด้านภูมิปัญญาชุมชนและด้านการ แต่งกายตามแบบประเพณีมีค่าร้อยละเท่ากัน 62.10 (ค่าเฉลี่ย = 1.37, S.D. = 0.48) และด้านอาหารประจำถิ่นร้อยละ 56.80 (ค่าเฉลี่ย = 1.43, S.D. = 0.49)

คำสำคัญ : การรับรู้อัตลักษณ์, อัตลักษณ์ชุมชน, นักศึกษาชาติพันธุ์

Abstract

This study aimed to investigate the perception on community identities of ethnic students in Chiang Rai Rajabhat University. The samples were Akha, Hmong, and Lahu ethnic students in Chiang Rai Rajabhat University. 132 ethnic students were purposively selected. The instrument was the questionnaire on 14 topics about the perception on ethnic students' community identities. The research methodologies were mixed designed using questionnaire, and studied from research journals. The findings were analyzed by percentage, mean (), S.D. and Typological Analysis, Analytical Induction and Descriptive presentation. The findings of the study indicated that the highest level mean scores of perception on the community identities were language (100.00 %) religion (99.20 %), and the lowest level was the local wisdom (19.70 %). Moreover, the survey also was revealed the perception on community identity development including five community identities. The results presented five highest levels from questionnaire were souvenir (76.50 %, $\bar{x} = 1.23$, S.D. = 0.42), festivals and fairs (73.50 %, $\bar{x} = 1.26$, S.D. 0.44), rituals, beliefs and values (70.50 %, $\bar{x} = 1.29$, S.D. = 0.45), local wisdom and Custom Dressing (62.10 %, $\bar{x} = 1.37$, S.D. = 0.48) and local food (56.8 %, $\bar{x} = 1.43$, S.D. = 0.49).

Keywords : Identity Perception, Community Identities, Ethnic Students

บทนำ

อัตลักษณ์ชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

สังคมมีพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ประสบการณ์ที่สั่งสมมาในแต่ละด้านส่งผลให้มนุษย์สามารถประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ทันสมัย สร้างความก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ประกอบกับความทะเยอทะยานของผู้คนในการที่จะกอบโกยเอาในสิ่งที่ต้องการมาให้ได้มากที่สุดทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี มนุษย์จึงนำวิธีการจัดการสมัยใหม่ โดยเฉพาะการคมนาคม ขนส่ง ติดต่อสื่อสาร เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้สามารถดำเนินกิจการต่าง ๆ ได้รวดเร็ว สะดวก มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และการบริการที่ดีให้กระจายไปอย่างกว้างขวางในแต่ละพื้นที่ (สุนิสา ตุลาธร, 2555: 31–32) ในขณะเดียวกันชุมชนจึงปฏิเสธไม่ได้ว่าชุมชนเองก็ได้รับผลกระทบจากความทันสมัย การใช้เทคโนโลยีของผู้คนในกลุ่มวัยต่าง ๆ เช่น กลุ่มวัยรุ่น เยาวชน นักเรียน นักศึกษาในแต่ละบริบท

ในชุมชนหนึ่งสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตนของคนหรือชุมชนนั้นแสดงผ่านอัตลักษณ์ที่มีอัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ผู้คนให้ความสนใจศึกษาโดยมีผู้ศึกษาทฤษฎีอัตลักษณ์ซึ่งเริ่มต้นขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1950–1960 โดยนักปรัชญา 3 ท่าน คือ เจ.เจ.ซี. สมาร์ท, ยู. ที. เฟลส และเฮอร์เบิร์ตเฟิลก์ (J.J.C. Smart, U.T. Place and Herbert Feigl) ซึ่งในช่วงหลังของศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา โครงสร้างของระบบโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากโดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจที่ส่งผลมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมและการปฏิวัติดิจิทัลสื่อสารในกระบวนการโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการบริโภควัฒนธรรมที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในโลกตะวันตก ภาพรวมของการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมค่อย ๆ เปลี่ยนจาก

การเน้นลงทุนผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคมายังสินค้าในภาคบริการและสินค้าวัฒนธรรมมากขึ้น การเน้นสินค้าวัฒนธรรมค่อย ๆ กระจายสู่ประเทศโลกที่สามด้วยเช่นกัน สินค้าวัฒนธรรมทำให้ประเด็นเรื่องอัตลักษณ์กลายเป็นหัวใจสำคัญเพราะบริโศคนิยมนั้นอาศัยการสร้างสัญญาเป็นแกน และสัญญาต่าง ๆ ก็เกาะติดกับอัตลักษณ์แบบใดแบบหนึ่งเสมอไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ระดับปัจเจก ระดับท้องถิ่น หรือระดับชาติ ก็ล้วนสามารถถูกทำให้กลายเป็นสินค้าได้ทั้งสิ้น (นุชจรินทร์ ทับทิม, 2553: 11-14) อัตลักษณ์จึงเป็นส่วนสำคัญที่เข้าไปมีส่วนร่วมกับการสังคมในทุกสภาวะการณ์และเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงบริบทสังคมเข้าด้วยกัน

Stryker & Burke (2000) ได้กล่าวถึงนิยามของคำว่า อัตลักษณ์ หรือ Identity นั้นเป็นหน่วยเล็ก ๆ ในการศึกษาทางสังคมวิทยา ซึ่งเชื่อมโยงเรื่องของทัศนคติที่มีตัวตน หรือเอกลักษณ์ เป็นความสัมพันธ์ในเชิงบทบาทหน้าที่และพฤติกรรมอันเกิดจากบทบาทของบุคคล อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงทั้งปัจจัยที่อยู่ในตัวตนของคนคนนั้นผ่านการใช้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สิ่งที่เป็นที่ยอมรับในบทบาทหน้าที่ พฤติกรรมที่แสดงออกมาของคน นักทฤษฎีอัตลักษณ์ได้ตั้งข้อโต้แย้งกันว่า ตัวตน คือ การรวมกันของอัตลักษณ์ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของลักษณะเฉพาะของบทบาท เช่นเดียวกับการที่เราตอบคำถามตัวเองว่าตัวฉันคือใคร แล้วเราก็ได้คำตอบว่าฉันเป็นพ่อฉันเป็นแม่ ซึ่งคำตอบเหล่านี้ก็เชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลนั่นเอง

ในด้านความหมายของอัตลักษณ์ มีผู้ให้ความหมายคำว่าอัตลักษณ์ไว้ดังนี้ (อภิญา เพื่องฟูสกุล, 2546: 8) คำว่า “อัตลักษณ์” (Identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า *identitas* ซึ่งหมายถึงลักษณะเฉพาะ และสิ่งที่เป็นสมบัติของคน หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด ที่ทำให้สิ่งนั้นเกิดโดดเด่นขึ้นมา หรือ

มีแตกต่างจากสิ่งอื่น ๆ และในปัจจุบันพบว่ามีการใช้คำว่า อัตลักษณ์ เข้ามาแทนที่คำว่า เอกลักษณ์ เพราะว่าปัจเจกบุคคลนั้นสามารถมีได้หลายอัตลักษณ์ ขณะเดียวกันนั้นความหมายของอัตลักษณ์อาจเปลี่ยนแปลงเลื่อนไหลไปตามบริบท มิได้หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวอีกต่อไป สอดคล้องกับการศึกษาของ ประสิทธิ์ ลิปะรีชา (2547: 33 - 34) อัตลักษณ์สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือระดับปัจเจกบุคคล (Individual identity) และ อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (Collective identity) ในระดับปัจเจกบุคคล บุคคลหนึ่งอาจมีได้หลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเองเช่น เพศชาติ ลำดับชั้นทางสังคม อาชีพ เป็นต้น ส่วนอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มนั้น ถูกสร้างขึ้นโดยพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งบนพื้นฐานของความเหมือนกันของกลุ่ม ย่อมมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่นมาเป็นตัวกำหนดความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตนด้วย นัทธนัย ประสานนาม (2550: 45) ได้นิยามความหมายไว้ว่า อัตลักษณ์ (Identity) คือ ความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ระหว่างตัวเรากับบุคคลคนอื่นโดยผ่านการมองตนเองและการที่คนอื่นมองเราอัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (Awareness) อัตลักษณ์จึงเกี่ยวข้องกับตัวเราเองในพฤติกรรม กิจกรรมประจำวัน การมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่นในด้านต่าง ๆ และทำให้เรารู้ว่าเราเป็นใคร และแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร อัตลักษณ์จึงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของแต่ละบุคคล เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวของแต่ละบุคคลนั้น แสดงออกมาเป็นพฤติกรรม การดำเนินกิจกรรมประจำวัน การมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ตามหน้าที่ที่รับผิดชอบ อัตลักษณ์จึงสร้างทั้งความตระหนักในการบอกตัวตนของบุคคลคนนั้นว่า เขาคือใคร มีความโดดเด่นอย่างไร และในขณะเดียวกันก็สร้างการรับรู้ให้ผู้อื่นมองตัวตนของบุคคลคนนั้นว่าเขามีความแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับร่วมของกลุ่มในสังคม

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2551: 688) ได้ให้แนวคิดของอัตลักษณ์ว่า อัตลักษณ์ของคนเรา ไม่ได้เป็นสิ่งที่ติดตัวเรามาแต่กำเนิด หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาโดยสังคมในภายหลัง และการจะนิยามตัวตนว่าเราเป็นใครได้นั้น จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อเราเข้าไปปฏิสัมพันธ์หรือสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลอิทธิพล และผลกระทบโดยตรงจากความเจริญก้าวหน้า นั่นคือ กลุ่มเยาวชน เทคโนโลยียังส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของเยาวชน นักเรียน นักศึกษา ทั้งในแง่บวกและลบ ในด้านลบนั้น จากการศึกษาของ สุณีย์ กัลยะจิตร (2546: บทคัดย่อ) พบว่า ผลของการใช้เทคโนโลยีทำให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนในยุคโลกาภิวัตน์ ได้แก่ การเสพติด การมั่วสุมทางเพศ การขายบริการทางเพศ การทะเลาะวิวาท การลักขโมย การดูการ์ตูน/ภาพยนตร์ลามก การเลียนแบบความรุนแรงในภาพยนตร์โทรทัศน์ การเล่นเกมคอมพิวเตอร์ในรูปแบบที่ไม่เหมาะสม การชอบความท้าทายและชอบเสี่ยง และการมีพฤติกรรมรกร่วมเพศ สอดคล้องกับการศึกษาของ (สาวิกา จันทรหอม, 2550) ที่ระบุผลกระทบจากการใช้เทคโนโลยี ความทันสมัยมีผลต่อการรับทราบว่าชุมชนมีเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ ทุนทางสังคม และวัฒนธรรมอะไรบ้าง การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้าง การเข้าสังคมของวัยรุ่นเยาวชน นักเรียน นักศึกษาลดลง คลุกตัวเองฝังตัวเองอยู่กับสื่อทางเทคโนโลยีต่าง ๆ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นการรับวัฒนธรรมที่แฝงเข้ามากับแหล่งข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ จากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง ซึ่งอาจก่อให้เกิดค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ในสังคมนั้น เช่น พฤติกรรมที่แสดงออกทางค่านิยมของเยาวชนด้านการแต่งกาย และการบริโภค การมอมเมาเยาวชน ในรูปแบบเกมส์อิเล็กทรอนิกส์ ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาอารมณ์ แล้วทำให้มีค่านิยมผิด ๆ นอกจากการใช้เทคโนโลยีในรูปแบบที่กล่าวมาแล้ว การจัดการเรียนการสอนยังมีส่วนสำคัญต่อการหลั่ง

อัตลักษณ์ชุมชนดังการศึกษาวิจัยของของ พรณี มามาตร และคณะ (2559: บทคัดย่อ) เรื่องกระบวนการสร้างการคงอยู่ของอัตลักษณ์สำหรับเยาวชนชาติพันธุ์ดาราอั้งในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย พบว่ากระทรวงศึกษาธิการทำหน้าที่ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษาของชาติ และกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนแบบเบ็ดเสร็จ ทำให้การจัดการเรียนรู้ถูกผูกขาดโดยครูฝ่ายเดียว ส่งผลให้การเรียนรู้ของชุมชนในเรื่องความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนอ่อนแอลงไป โดยละเลยความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ เป็นตัวตนของชุมชนเป็นเหตุให้เด็กหรือเยาวชนขาดจิตสำนึกรักและหวงแหน รวมทั้งขาดโอกาสในการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของตัวตนลงไปยังมาก โอกาสของการสูญหายย่อมมีสูงซึ่งหมายถึงการขาดหายไปหรือการถูกกลืนกลายทางชาติพันธุ์ ประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นส่วนสำคัญต่อการหลงลืมอัตลักษณ์ชุมชน ทั้งในรูปแบบที่บุคคลนั้นเป็นผู้กระทำเอง การขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของสังคมที่อาศัยอยู่

การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล การศึกษาค้นคว้า การฝึกฝนพัฒนาทักษะต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ส่งผลให้ผู้คนมีความเคยชินต่อใช้คอมพิวเตอร์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เทคโนโลยี โทรศัพท์มือถือเป็นหลัก เชษฐา เมี้ยนมนัส (2553:1) กล่าวว่า เทคโนโลยีในปัจจุบันมีการพัฒนาขึ้นอย่างแพร่หลายแม้แต่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารก็เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตมนุษย์ เช่นเดียวกันคอมพิวเตอร์เป็นเทคโนโลยีที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีความสะดวกสบายและมีประสิทธิภาพสูงในการใช้งาน โดยเฉพาะในด้านการประกอบอาชีพผู้ที่ยอมเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีได้ก็มีโอกาสจะประสบผลสำเร็จในการทำงานและหน้าที่ เทคโนโลยีจึงมีความสำคัญ

กับมนุษย์ในสังคม ทำให้มนุษย์ยอมรับเทคโนโลยีเข้าสู่วิถีชีวิต แปรสภาพมนุษย์ให้กลายเป็นหน่วยทางการผลิต เนื่องจากเน้นไปที่ความสะดวกรวดเร็ว ไม่มีความอดทนต่อการรอคอย คิดแต่สิ่งที่ทันสมัยแต่ขาดซึ่งปฏิสัมพันธ์ในการพบปะ พูดคุย สัมผัสจากสถานการณ์จริง ห่างเหินจากการเข้าสังคม ขาดการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) จากประเด็นปัญหาที่กล่าวมา ทุกภาคส่วนต้องให้ความตระหนักเร่งส่งเสริม พัฒนาคุณลักษณะ ทักษะที่ดีให้กับเยาวชน นักเรียน นักศึกษา เพื่อให้มีศักยภาพในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

ชาติพันธุ์กับการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

ภาคเหนือของประเทศไทยมีชาติพันธุ์อาศัยอยู่หลายกลุ่ม ก่อตั้งชุมชนมาเป็นเวลายาวนาน มีความหลากหลายในกลุ่มชาติพันธุ์ สืบสานประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา ฯลฯ ผ่านสู่รุ่นลูกหลานจนถึงปัจจุบัน ในด้านความหมายของชาติพันธุ์นั้น ชาวเขา หมายถึง กลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมประเพณีและภาษาพูดเป็นของตนเอง อาศัยอยู่บนภูเขา มีอาชีพและรายได้จากการเกษตรเป็นหลัก ลักษณะด้านครอบครัว เครือญาติและชุมชนระดับหมู่บ้านของแต่ละชาติพันธุ์มีเอกลักษณ์ของตน ซึ่งแตกต่างกันทุกชาติพันธุ์และยังคงนับถือผีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งการแต่งงานก็ยังนิยมแต่งงานกันกับคนในเผ่าของตนเองมากกว่า แต่งกับคนนอกเผ่า หน่วยงานราชการได้ให้คำจำกัดความ “ชาวเขา” (ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 43 จังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2550) หมายถึง บุคคลที่อยู่ใน 9 เผ่า คือ กะเหรี่ยง, ม้ง, เมี่ยน/เย้า, มูเซอ, ลีซอ, อาข่า, ลัวะ, ขมุ และถิ่น ส่วนชาติพันธุ์อื่น ๆ ไม่ถือว่าเป็นชาวเขา สำหรับชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น ผีตองเหลือง ปะหล่อง ปางตอง คะฉิ่น ไทยใหญ่ มอญ จีนฮ่อ ฯลฯ กลุ่มชนเหล่านี้ถูกเรียกว่า

ชนกลุ่มน้อย (Minority Group) หรือกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group) อย่างไรก็ตาม นักวิชาการด้านมนุษยวิทยาบางท่านก็มีความเห็นว่า ผิดต้องเหลือปะหล่งและปางตอง น่าจะจัดอยู่ในกลุ่มชนที่เรียกว่า “ชาวเขา” เนื่องจากมีความเจริญในระดับเผ่าพันธุ์เท่านั้น และสามารถแบ่งตามที่อยู่และการอพยพเป็น 2 กลุ่ม คือ ชาวไทยภูเขา กลุ่มที่ 1 ได้แก่ มูเซอ เมี่ยน/เย้า กะเหรี่ยง ลีซอ ม้ง ฯลฯ ที่มีถิ่นฐานเดิมตั้งอยู่บนดอยสูงตามชายแดนประเทศไทย กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มจีนฮ่อ (อดีตทหารจีนคณะชาติกองพลที่ 93 ของไต้หวัน) ที่อพยพเข้ามาประเทศไทยจากการปราบปรามจีนคอมมิวนิสต์ และชนกลุ่มจ๋องสัญชาติเมียนมาร์ซึ่งเป็นไทยลื้อ ไทยใหญ่ และแรงงานต่างชาติดพม่า (ธีระพงศ์ อินทนาม, 2543: 30-35, 45-47) และชนกลุ่มน้อยปะหล่งหรือดาราอั้งที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองตองเป็งได้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ประมาณปี พ.ศ. 2527 เพราะหนีภัยการสู้รบกับรัฐบาลเมียนมาร์และหนีความอดอยากเข้ามาหางานทำในประเทศและอาศัยอยู่มาจนถึงปัจจุบัน (สุจริตลักษณ์ ตีผดุง และ ปิยนันท์ ทองคำชุม, 2548: 17) จากข้อมูลที่ได้นำเสนอมาของกลุ่มชาวเขา กลุ่มชนกลุ่มน้อย และกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งที่อยู่อาศัยในประเทศไทยแต่เดิมมา และอพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยในประเทศไทย ทำให้พื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยมีความหลากหลายของชาติพันธุ์กระจายตัวอาศัยสร้างชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ส่วนมากเป็นพื้นที่สูง ลักษณะเป็นภูเขาห่างไกลจากชุมชนเมือง และมีวิถีชีวิต เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ที่โดดเด่นขึ้นมาเป็นลำดับ

จังหวัดเชียงรายเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลัก 17 ชาติพันธุ์ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, 2559: 12-13) ประกอบด้วย ชาติพันธุ์อาข่า (อิก้อ), ม้ง, ลาหู่ (มูเซอ), เมี่ยน (เย้า), ดาราอั้ง (ปะหล่ง), กะเหรี่ยง (ปกากะญอ), จีนฮ่อ (ฮ่อ), ไทหย่า, ไทยวน, ไทใหญ่ (ไตโหลง), ขมุ,

ไทเขิน (ไทซิ่น), ไทลื้อ (ไตลื้อ) ลัวะ (ถิ่น), ไทยอง, ปืซู และไทฮีสาน โดยที่ ประเพณีและวัฒนธรรมของชนชาวเขาจะแตกต่างกันในแต่ละชาติพันธุ์ แต่ ในภาพรวมแล้วจะมีความคล้ายคลึงกันอยู่ไม่น้อย เช่น ในเรื่องลัทธิความเชื่อ และการทำมาหากิน ซึ่งชาวเขาส่วนมากคือกลุ่มคนเร่ร่อน หาที่ทำกิน ไปเรื่อย ๆ โดยการตัดไม้ทำลายป่า ปลุกไฟต้องห้าม คือ ไฟนํ้า ไร่เลื่อนลอย เช่น ข้าวโพด ข้าวไร่ พอดินจืดก็จะพากันย้ายไปหาที่ทำกินแห่งใหม่ ทำให้ ต้องสูญเสียทรัพยากรป่าไม้ไปเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันมีชาวเขาอยู่ใน ประเทศไทยประมาณ 400,000 กว่าคน มีกะเหรี่ยงเป็นชาวเขากลุ่มใหญ่ที่สุด คือมีกว่า 200,000 คน (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, 2559: 12 - 13) ชาวเขาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย มาก่อนชนชาติไทย และกลุ่มที่อพยพเข้ามาหลังชนชาติไทย (สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, 2559: 12-13)

ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยมีชาวเขากระจายตัวอาศัยอย่าง กว้างขวาง ในภาคเหนือตอนบนเป็นภูมิภาคที่ชาวเขาอาศัยอยู่มากที่สุด เพราะมีสภาพภูมิอากาศหนาวเย็น มีเทือกเขาสลับซับซ้อนมากมาย ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน น่าน ลำพูน แพร่ พะเยา และลำปาง ภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ ตาก สุโขทัย เพชรบูรณ์ พิษณุโลก และกำแพงเพชร โดย 2 ใน 3 ของจำนวนชาวเขาในส่วนนี้ เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ในจังหวัด ตาก ภาคกลางตอนบนและภาคตะวันตก มีชาวเขาอาศัยอยู่ใน 7 จังหวัด คือ กาญจนบุรี อุทัยธานี ราชบุรี เพชรบุรี สุพรรณบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และ นครสวรรค์ ร้อยละ 95 เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง นอกจากนี้ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือคือที่จังหวัดเลย เป็นจังหวัดเดียวที่มีชาวเขาอาศัยอยู่ ซึ่งเป็นชาวเขาเผ่าม้งที่อพยพหนีภัยมาจากประเทศลาว (สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย, 2559: 12-13)

การดำรงคงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้กล่าวมาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งต่อการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนในทุกพื้นที่ กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนก็คือกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ และในขณะเดียวกันกลุ่มเยาวชนชาติพันธุ์ก็ได้รับผลกระทบจากกระแสการพัฒนาทางเทคโนโลยี และเศรษฐกิจ จากการศึกษาของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2541: 36) ที่ได้พบว่าระบบการเรียนรู้ของคนภายในชุมชนยังเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากเช่นกัน เมื่อรัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งไปสู่ความทันสมัย สอดคล้องกับ พรธณี มามาตร และคณะ (2559: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเรื่องกระบวนการสร้างการคงอยู่ของอัตลักษณ์สำหรับเยาวชนชาติพันธุ์ดาราอั้งในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย พบว่ากระทรวงศึกษาธิการทำหน้าที่ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษาของชาติ และกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนแบบเบ็ดเสร็จ ทำให้การจัดการเรียนรู้ถูกผูกขาดโดยครูฝ่ายเดียว ส่งผลให้การเรียนรู้ของชุมชนในเรื่องความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนอ่อนแอลงไป โดยละเลยความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ เป็นตัวตนของชุมชนเป็นเหตุให้เด็กหรือเยาวชนขาดจิตสำนึก รักและหวงแหน รวมทั้งขาดโอกาสในการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของตัวตนลงไปอย่างมาก โอกาสของการสูญหายย่อมมีสูง ซึ่งหมายถึงการขาดหายไปหรือการถูกกลืนกลายทางชาติพันธุ์ ดังนั้นหากมีกระบวนการหรือวิธีการใดที่จะช่วยให้เกิดการถ่ายทอดที่มีประสิทธิภาพแล้วก็ย่อมทำให้การเป็นอัตลักษณ์นั้นยังคงอยู่สืบไป วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งมีโอกาสที่จะสูญเสียอัตลักษณ์อย่างรวดเร็ว ถ้าไม่มีการตั้งรับ และยังได้รับผลกระทบจากกระแสการพัฒนาที่ส่งผลต่อวิถีชุมชน เช่นเดียวกับที่อื่น ๆ ซึ่งชุมชนได้ตระหนักถึงผลเสียจากการที่ต้องสูญเสียอัตลักษณ์ไป ส่วนกระบวนการสร้างการคงอยู่ของอัตลักษณ์สำหรับเยาวชนชาติพันธุ์ดาราอั้งในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

ใช้รูปแบบสร้างการรับรู้ในเรื่องการมีบรรพบุรุษร่วมกัน (The Primordialist model) ใช้ภาษาดารอั้งในการสื่อสารกัน นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในการระลึกถึงของชาวดารอั้งโดยผ่านการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม (Enculturation) จากคนรุ่นปู่ ย่า สู่คนรุ่นลูกหลาน การดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ชุมชนท่ามกลางการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ชุมชนจึงต้องให้ความสำคัญกับทุกภาคส่วนในการสนับสนุน ส่งเสริมการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชุมชน โดยสร้างโอกาส และการมีส่วนร่วมแก่ทุกภาคส่วนในชุมชน ตั้งแต่ระดับครอบครัว กลุ่มองค์กร หน่วยงานในชุมชน อาทิเช่น การส่งเสริมการใช้ภาษาถิ่น ภาษาประจำชาติพันธุ์ในการสื่อสารในชุมชน การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้อาวุโสในชุมชนแก่เยาวชน หรือผู้ที่สนใจในชุมชน เป็นต้น

ในการศึกษาประเด็นการคงอยู่ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่คล้ายกันนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนพงษ์ ลมอ่อน (2557: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาพบว่าชาวกัมพูเ่งก็พยายามที่จะปรับตัวและต่อรองกับสถานการณ์ดังกล่าว (ระบบทุนทางเศรษฐกิจและความทันสมัย) เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมและความมั่นคงในชีวิตให้กับตนเอง ผ่านการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าต่อต้านกับกลุ่มที่มีอำนาจต่าง ๆ อย่างตรงไปตรงมา และพยายามที่จะผลิตซ้ำอัตลักษณ์และความเป็นชาติพันธุ์เดิมของตนเองให้เป็นที่ยอมรับ ซึ่งถูกแสดงให้เห็นผ่านทางพื้นที่ของการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมเช่นเทศกาลปีใหม้กัมพู นอกจากนี้แล้ว ประเทศไทยเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ในเอเชียอาคเนย์ที่มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในภาคเหนือจะพบว่ามีชนกลุ่มน้อยอยู่กระจัดกระจายทั่วไป แต่มิได้สร้างปัญหาในการปกครองแต่อย่างใด โดยรัฐบาลถือว่าชนกลุ่มน้อยเหล่านั้นก็คือคนไทย เพราะฉะนั้นยิ่งความเจริญได้แผ่กระจายออกไปมากเท่าใด โอกาสที่ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้

จะกลายเป็นคนไทยอย่างแท้จริงก็ย่อมมีมากขึ้น (ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, 2517: 1) จากการศึกษาและข้อมูลดังกล่าวทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชน สร้างความภาคภูมิใจ สร้างการสื่อสารอัตลักษณ์ให้กับสาธารณะชนได้รับทราบความสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชน และสามารถถ่ายทอดให้กับผู้อื่นอย่างภาคภูมิใจ

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เป็นคณะวิชาที่เปิดหลักสูตรด้านภาษา ประกอบด้วยโปรแกรมวิชาภาษาและวัฒนธรรม โปรแกรมวิชาภาษาจีน โปรแกรมวิชาภาษาตะวันตก โปรแกรมวิชาภาษาญี่ปุ่น และโปรแกรมวิชาภาษาเกาหลี มีจำนวนนักศึกษาที่เรียนอยู่ในปัจจุบันโดยประมาณ 2000 คน (ฝ่ายวิชาการคณะมนุษยศาสตร์, 2560) มีความหลากหลายของนักศึกษาชาติพันธุ์ เช่น

ชาติพันธุ์อาข่า

ชาติพันธุ์อาข่าเป็นชนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีบรรพบุรุษดั้งเดิมอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ในประเทศจีนเรียกว่า “ฮานี หรือ โวน” โดยมีเส้นทาง 2 เส้นทาง คือ เส้นทางแรก อพยพจากประเทศพม่าแคว้นเชียงตุงเข้าสู่ประเทศไทยเนื่องจากเกิดปัญหาทางการเมือง ด้านฝั่งเขตอำเภอแม่จันทง หมู่บ้านพญาไพร (ปัจจุบันเป็นอำเภอแม่ฟ้าหลวง) และเส้นทางที่สอง อพยพโดยตรงจากประเทศจีนโดยเดินทางผ่านบริเวณตะเข็บชายแดนพม่าและแม่น้ำโขงประเทศลาว และเข้าสู่ประเทศไทยโดยตรงที่อำเภอแม่สาย ปัจจุบันชนเผ่าอาข่าได้กระจายอยู่ในเขตจังหวัดภาคเหนือ 5 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ตาก แพร่ และมีอาข่าบางส่วนได้อพยพไปอยู่จังหวัดน่าน พิจิตรโลก และหลายจังหวัดของประเทศไทย ในประเทศไทยสามารถแบ่งชนเผ่าอาข่าได้เป็น 8 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มอุโล้อาข่า กลุ่มลอม้ออาข่า กลุ่มผะหม้ออาข่า กลุ่มหน่าค้ออาข่า กลุ่มเปี้ยะอาข่า กลุ่ม

อำเภออาข่า กลุ่มอำเภออาข่า กลุ่มอุพ้ออาข่า และในจังหวัดเชียงรายอาศัยอยู่ที่อำเภอแม่จัน (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, 2559: 110)

ชาติพันธุ์ม้ง

ชาติพันธุ์ม้ง หมายถึง อีสระชน เดิมอาศัยอยู่ในประเทศจีน ต่อมาชาวจีนเข้ามาปราบปราม เป็นเหตุให้อพยพลงมาถึงตอนใต้ของจีนและเขตอินโดจีน ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และตอนเหนือของประเทศไทย ประมาณ พ.ศ. 2500 โดยมีสองกลุ่ม ได้แก่ ม้งน้ำเงินและม้งขาว ไม่ชอบให้เรียกว่า แม้ว โดยถือว่าเป็นการดูถูกเหยียดหยาม ประชากรของม้งในประเทศไทยมีมากเป็นอันดับ 2 รองจากกะเหรี่ยง ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามภูเขาสูงหรือที่ราบเชิงเขาในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ ลำปาง กำแพงเพชร เลย พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และตาก ปัจจุบันในพื้นที่จังหวัดเชียงรายอาศัยอยู่ที่อำเภอเวียงแก่น (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, 2559: 82)

ชาติพันธุ์ลาหู่

ชาติพันธุ์ลาหู่ หรือ มูเซอ อาศัยอยู่ในประเทศจีน เมื่อถูกรุกรานจึงอพยพมาทางตอนใต้เข้าสู่ประเทศพม่า และทางเหนือของประเทศไทย โดยเข้ามาทางอำเภอแม่จัน อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, อำเภอฝาง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีเพียงส่วนน้อยที่มาจากอำเภอแม่สวด จังหวัดตาก มูเซอที่รู้จักกันมาก ได้แก่ มูเซอดำ มูเซอแดง มีวัฒนธรรมประเพณีคล้ายคลึงกัน มูเซอเป็นภาษาพม่าแปลว่านายพราน เนื่องจากมีความชำนาญในการล่าสัตว์โดยใช้หน้าไม้ ภาษาอังกฤษเรียกว่าลาฮูในกลุ่มมูเซอดำ เรียกว่า ลาฮูนา มูเซอแดง เรียกว่า ลาฮูยี ลาหู่ หรือ มูเซอแบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มใหญ่ 2 กลุ่ม ได้แก่ มูเซอดำและ

มุเซอแดง และกลุ่มเล็ก 2 กลุ่ม ได้แก่ มุเซอฉี หรือมุเซอกุย และมุเซอเฉเล ปัจจุบันในประเทศไทยมีชนเผ่าลาหู่อาศัยโดยกระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ตามแนวชายแดนไทย-พม่ากว่า 800 หมู่บ้าน พื้นที่ที่มีชาวลาหู่อาศัยอยู่มาก ได้แก่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และลำปาง โดยเฉพาะตามพื้นที่ติดชายแดน ส่วนใหญ่แล้วชนเผ่าลาหู่มักจะอาศัยปะปนกับชนเผ่าอื่น ๆ หรือคนไทย มีเพียงส่วนน้อยที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มหรือเป็นหมู่บ้าน เผ่าลาหู่ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย คือ ลาหู่แดง ซึ่งมีการนับถือผี โดยโตโบหรือผู้นำทางศาสนา ส่วนลาหู่ดำหรือลาหู่เหลือง ก็มีการนับถือผีเช่นกัน นอกจากนี้เผ่าลาหู่ก็ยังมีการนับถือศาสนาคริสต์อีกด้วย และในพื้นที่จังหวัดเชียงรายอาศัยอยู่ที่บ้านขาหย่างพัฒนา ตำบลปาดัง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, 2559: 102) นอกจากนี้แล้ว ยังมีนักศึกษาชาวจีนเข้ามาศึกษาในรายวิชาที่สนใจเป็นจำนวนมาก และมีการติดต่อสื่อสารกับชาวต่างประเทศที่เข้ามาเป็นวิทยากรในการสอนภาษา การค้าขาย การทำกิจกรรมต่าง ๆ จากสถานการณ์ที่กล่าวมา นักศึกษาชาติพันธุ์ คือ กลุ่มคนหนึ่งที่จะมีบทบาทหลักในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของชุมชน ร่วมกับการสื่อสารอัตลักษณ์ของชุมชนให้กับผู้ที่สนใจ หรือตระหนักที่จะศึกษาเรียนรู้ประเพณี วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชน

ในสถานการณ์ปัจจุบันชุมชนจึงต้องให้ความสำคัญต่อการรับรู้ อัตลักษณ์ และในขณะเดียวกันก็สามารถถ่ายทอด สื่อสาร ด้วยวิธีการต่าง ๆ สื่อสารธารณะได้ ดังการศึกษาของ ดวงกมล บางสมบุญ (2549: 67 - 68) เรื่อง การธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเมี่ยน กรณีศึกษา : ชุมชนบ้านใจไก่ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน พบว่า การใช้แนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ในการหล่อหลอมความรู้สึกของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีร่วมกันที่เป็นลักษณะร่วมและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม เช่น ภาษา ศาสนา ความผูกพัน

ของระบบเครือญาติ พิธีกรรม พฤติกรรมทางสังคม เป็นเหมือนเส้นแบ่งความเป็นรูปแบบเฉพาะของแต่ละวัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถข้ามไปมาระหว่างวัฒนธรรมได้ และยังขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีต่อกลุ่มอื่น ๆ ด้วย สอดคล้องกับการศึกษาของ สลิตา ศิลปดินทร์ และสามชาย ศรีสันต์ (2555: บทคัดย่อ) เรื่อง การรักษาอัตลักษณ์ความเป็นภูไทของบ้านนาสะอาด ตำบลเสนางคนิคม อำเภอสว่างคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ จากการศึกษาพบว่า สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นภูไทคือ สำเนียงภาษาพูด ผ้าลายขิด ประเพณีภูไท และการอยู่ร่วมกับป่า ซึ่งเมื่อศึกษาถึงรายละเอียดจะพบความแตกต่างระหว่างสิ่งเหล่านี้ของบ้านนาสะอาดและหมู่บ้านอื่น ๆ ใกล้เคียงได้อย่างชัดเจน ส่วนเงื่อนไขที่ทำให้สามารถรักษาความเป็นภูไทคือการยอมรับอัตลักษณ์กระแสหลักความเป็นไทย การสร้างอัตลักษณ์ในฐานะเป็นตัวแทนภูมิภาคเพื่อตอบโต้ความแห้งแล้งกันดารของชาวอีสาน และการนิยามความเป็นพื้นที่ถิ่นที่สอดคล้องกับกระแสการบริโภค “ความเป็นชนบท” จากข้อมูลดังกล่าว การปรับตัวหรือยอมรับตามกระแสหลักของสถานการณ์ปัจจุบัน และดำรงไว้ซึ่งตัวตน ความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชนจึงเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญเท่า ๆ กัน เพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้

นอกจากการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชาติพันธุ์แล้ว การสื่อสารอัตลักษณ์ของชุมชนให้กับสาธารณะชนถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่จะรักษาอัตลักษณ์ชุมชนไว้ได้ ดังการศึกษาของ รัชชนก สวนสีดา (2556: 111-125) เรื่องกระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของ ชุมชนไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีพบว่า การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยพวนเป็นรูปแบบการสื่อสารแบบเครือข่าย ลักษณะแบบเผชิญหน้า และการรับรู้ว่ามีอัตลักษณ์อะไร ชุมชนมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นอะไร ภายใต้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชน และสามารถสื่อสารให้สาธารณะชนได้รับทราบ

จึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ชุมชนต้องร่วมกันมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของการสืบสานอัตลักษณ์ของชุมชน ผ่านการรับรู้ถ่ายทอดจากผู้อาวุโสในชุมชน เข้าไปเรียนรู้ประเพณี วัฒนธรรม และกิจกรรมของชุมชน

ด้วยสถานการณ์ของสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี และข้อมูลที่ได้นำเสนอในเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการศึกษาการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลการรับรู้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์จากการสอบถามและรวบรวมข้อมูลนักศึกษาชาติพันธุ์หลักในพื้นที่ต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย สร้างการรับรู้ในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในด้านต่างๆ และสำรวจความจำเป็นเร่งด่วนในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ทั้งนี้เพื่อสร้างความตระหนักในสำคัญของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ เสริมสร้างความเข้าใจให้กับนักศึกษาชาติพันธุ์และสาธารณชน สร้างการรับรู้ในด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ให้กับนักศึกษา เยาวชนในชุมชน ผ่านการมีส่วนร่วม ความร่วมมือของคนในชุมชน นอกจากนี้แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมการสร้างความรู้เข้าใจในด้านการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมให้กับผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบ ผู้คนทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะผู้คนในประชาคมอาเซียน ASEAN ที่เดินทางผ่านหรือท่องเที่ยวในพื้นที่ชาติพันธุ์จังหวัดเชียงราย เพื่อสร้างความเข้าใจที่ดี อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข พร้อมกับการหาแนวทางร่วมกันในการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในลักษณะต่าง ๆ และสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

รูปแบบเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร

ประชากรในการศึกษาการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้แก่ นักศึกษาปีที่ 1 – ปีที่ 3 สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่ลงทะเบียนเรียนในปีการศึกษา 2560 ประกอบด้วยชาติพันธุ์ 1. ชาติพันธุ์อาข่า จำนวน 128 คน 2. ชาติพันธุ์ม้ง จำนวน 49 คน 3. ชาติพันธุ์ลาหู่/มูเซอ จำนวน 22 คน รวมทั้งหมดจำนวน 200 คน (สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน, 2560) โดยพิจารณาคัดเลือกจากจำนวนนักศึกษาชาติพันธุ์ที่มีจำนวนเกินกว่า 20 คนขึ้นไป และมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดเชียงรายในขณะที่ศึกษาอยู่

2.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้แก่ นักศึกษาปีที่ 1 – ปีที่ 3 สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่ลงทะเบียนเรียนในปีการศึกษา 2560 มีเชื้อสายชาติพันธุ์ โดยมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดเชียงรายประกอบด้วย 1. ชาติพันธุ์อาข่า 2. ชาติพันธุ์ม้ง 3. ชาติพันธุ์ลาหู่/

มูเซอ เทียบการประมาณค่าสัดส่วนของ Krejcie & Morgan (1970) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 132 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบใช้การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ขอบเขตเนื้อหาและตัวแปร

ขอบเขตเนื้อหา

1. การศึกษาบริบทอัตลักษณ์ชุมชน ของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย สื่อสิ่งพิมพ์ คัมภีร์โบราณ เอกสารบันทึกด้าน ประเพณี วัฒนธรรม สังคม การสำรวจการรับรู้จากนักศึกษา และการสอบถามการรับรู้อัตลักษณ์จาก นักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์จากแต่ละพื้นที่ชาติพันธุ์

2. การศึกษาการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชน ของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ทำการศึกษากลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จาก 3 ชาติพันธุ์ ประกอบด้วย ชาติพันธุ์อาข่า ชาติพันธุ์ม้ง และชาติพันธุ์ ลาหู่/มูเซอ โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาตามข้อมูลในกลุ่มประชากร

ตัวแปรต้น

นักศึกษาชาติพันธุ์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ตัวแปรตาม

การรับรู้อัตลักษณ์ชุมชน

เครื่องมือในการวิจัย

1. แบบสอบถามการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เก็บรวบรวมข้อมูล 4 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสำรวจ ด้านเพศ ชาติพันธุ์

ภูมิลาเนา ช่วงอายุ โปรแกรมวิชา และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชน จัดทำเป็นแบบรายการให้ผู้ตอบแบบสอบถามทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่สอดคล้องกับความคิด จำนวน 14 ด้าน ประกอบด้วย 1. ประวัติชาติพันธุ์ 2. อาชีพหลักของชุมชน 3. การรวมกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน 4. ภาษาที่ใช้ในชุมชน 5. การแต่งกายตามแบบประเพณี 6. อาหารประจำถิ่น 7. ที่อยู่อาศัย 8. สถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน 9. ภูมิปัญญาชุมชน 10. ของที่ระลึกในชุมชน 11. การละเล่น 12. การนับถือศาสนา 13. ประเพณีและเทศกาล 14. พิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยม

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในด้านต่าง ๆ ใน 5 ด้านอัตลักษณ์ที่จำเป็นเร่งด่วนในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้แก่การศึกษาชาติพันธุ์โดยผู้ตอบแบบสอบถามเลือกจาก 14 ด้านจากส่วนที่ 2

ตอนที่ 4 ข้อมูลในการเสนอแนะด้านอื่น ๆ

การสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

1. ผู้วิจัยศึกษาถึงจุดประสงค์ในงานวิจัยครั้งนี้ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย วิทธานิพนธ์ เอกสาร หนังสือ ที่เกี่ยวกับชุมชนชาติพันธุ์ในประเทศไทย ในแต่ละภาคของประเทศไทยและเน้นพื้นที่ในจังหวัดเชียงราย เพื่อสรุปประเด็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

2. ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลนักศึกษาชาติพันธุ์ เนื้อหาในแบบสอบถามประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสำรวจด้านเพศ ชาติพันธุ์ ภูมิลาเนา ช่วงอายุ โปรแกรมวิชา และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนที่ 2 ข้อมูลการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชน

จัดทำเป็นแบบรายการให้ผู้ตอบแบบสอบถามทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่สอดคล้องกับความคิด จำนวน 14 ด้าน ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในด้านต่างๆ ใน 5 ด้านอัตลักษณ์ที่จำเป็นเร่งด่วนในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้นักศึกษาชาติพันธุ์ โดยผู้ตอบแบบสอบถามเลือกจาก 14 ด้านจากส่วนที่ 2 ตอนที่ 4 ข้อมูลในการเสนอแนะด้านอื่น ๆ

3. ผู้วิจัยส่งเครื่องมือให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่านพิจารณาตรวจสอบ และประเมินคุณภาพของเครื่องมือ และความเที่ยงตรงของเนื้อหา โดยจัดทำแบบแบบตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยใช้สูตรคำนวณ ดังนี้

$$\text{สูตรคำนวณ IOC} = \frac{\text{คะแนนรวม}}{\text{จำนวนผู้เชี่ยวชาญ}} = \frac{\sum R}{N}$$

ใช้เกณฑ์การตัดสินค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จากผลของแบบตรวจสอบฯ ของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน ได้ผล IOC เท่ากับ 0.84 และเลือกข้อรายการที่มีค่า IOC มากกว่า 0.50 มาใช้เป็นข้อรายการในแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถาม จำนวน 30 ชุด ทดสอบกับกลุ่มทดลองเครื่องมือวิจัย เพื่อตรวจสอบว่ามีความเหมาะสมและมีคุณภาพหรือไม่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จากนั้นนำไปประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ดังนี้ (สมบัติท้ายเรือคำ, 2551)

$$\text{สูตร } \alpha = \frac{K}{K-1} \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right]$$

โดย α แทน ค่าความเชื่อมั่น

K แทน จำนวนข้อ

S_i^2 แทน ผลรวมความแปรปรวนแต่ละข้อ

S_t^2 แทน ความแปรปรวนของคะแนนรวม

โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach's alpha coefficient; α) จากเกณฑ์การประเมินความเที่ยงสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ดังนี้ (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2544)

ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α) การแปลความหมายระดับความเที่ยง

มากกว่า .90

ดีมาก

มากกว่า .80

ดี

มากกว่า .70

พอใช้

มากกว่า .60

ค่อนข้างพอใช้

มากกว่า .50

ต่ำ

น้อยกว่า หรือเท่ากับ .50

ไม่สามารถรับได้

ผู้วิจัยหาค่าความเชื่อมั่นโดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach's alpha coefficient) ที่ค่าระดับความเชื่อมั่นของแบบสอบถามได้ผลเท่ากับ 0.87 ซึ่งถือได้ว่าอยู่ในระดับความเที่ยงระดับดี หมายถึงแบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปศึกษากับกลุ่มตัวอย่างจริงได้

4. นำข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงตามข้อเสนอนี้ ในการปรับเปลี่ยนหัวข้อรายการที่จะใช้สอบถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

งานวิจัย จำนวน 3 หัวข้อรายการ ประกอบด้วย 1. อาชีพในชุมชน ปรับเปลี่ยนเป็นอาชีพหลักในชุมชน 2. กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ปรับเปลี่ยนเป็นการรวมกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน และ 3. สิ่งก่อสร้าง ปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยในชุมชน นอกจากนี้แล้ว ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะให้ผู้วิจัยศึกษาเพิ่มเติมในด้านการยอมรับและระยะเวลาการสร้างอัตลักษณ์ในหัวข้อที่เกี่ยวข้อง และจัดทำเครื่องมือเพื่อนำไปทดลองใช้กับนักศึกษาชาติพันธุ์ที่มีคุณลักษณะใกล้เคียงในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง ผลการหาคุณภาพเครื่องมือพบว่า กลุ่มนักศึกษา ชาติพันธุ์ที่ใช้ในการทดลองตอบแบบสอบถามได้ครบทุกข้อ ใน 4 ส่วนของแบบสอบถาม คำชี้แจงในแต่ละส่วนมีความชัดเจน และรายการในการสอบถาม จำนวน 14 ข้อรายการ นักศึกษากลุ่มทดลองตอบครบรายการที่สอบถาม ในส่วนข้อเสนอแนะ นักศึกษากลุ่มทดลองได้เสนอให้มีการจัดรูปแบบหน้ากระดาษของแบบสอบถาม และใช้คำในแบบสอบถามที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย

5. ปรับปรุงเครื่องมือจากการทดลองใช้

6. นำแบบสอบถามการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เก็บข้อมูลจริงกับกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยที่ผ่านการอบรมการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสาร หนังสือ ที่เกี่ยวกับชุมชนชาติพันธุ์ในประเทศไทย ในแต่ละภาคของประเทศไทย พื้นที่ภาคเหนือ และเน้นในพื้นที่ในจังหวัดเชียงรายเพื่อสรุปประเด็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

2. เก็บข้อมูลการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายจากกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ อาข่า ชาติพันธุ์ม้ง และชาติพันธุ์ลาหู่ จำนวน 132 คน ผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามคืน จำนวน 132 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 โดยผู้วิจัยได้ประสานงาน ติดตามการทำแบบสอบถามและการนำแบบสอบถามคืน ร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัย นักศึกษาผู้ประสานงาน 3 กลุ่มชาติพันธุ์ และอาจารย์ที่ปรึกษาประจำโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาศาสตร์

3. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ในแต่ละส่วนของแบบสอบถาม ประกอบด้วย

3.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยค่าร้อยละ วิเคราะห์แยกประเภท (Typological Analysis) และใช้การพรณนาวิเคราะห์ (Analytical Induction)

3.2 ข้อมูลการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชน วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3.3 ข้อมูลการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนให้ผู้ตอบแบบสอบถามเลือกตอบ 5 อันดับแรกที่ต้องการเสริมสร้างอัตลักษณ์เร่งด่วน ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดอันดับ การใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3.4 ข้อมูลข้อเสนอแนะทั่วไป วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์แยกประเภท (Typological Analysis) และใช้การพรณนาวิเคราะห์ (Analytical Induction)

4. สรุปผลการวิจัยและนำเสนอข้อมูลการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชน ของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย สรุปผลการวิจัย ได้ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิงมากที่สุดร้อยละ 78.00 และเป็นเพศชายร้อยละ 22.00 ส่วนใหญ่มีเชื้อสายชาติพันธุ์อาข่ามากที่สุดร้อยละ 64.40 รองลงมาคือชาติพันธุ์ม้งร้อยละ 26.50 และชาติพันธุ์ลาหู่/มูเซอร้อยละ 9.10 มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอเมืองมากที่สุดร้อยละ 26.50 รองลงมาคืออำเภอมะสรวยร้อยละ 16.70 และอำเภอมะฟ้าหลวงร้อยละ 12.90 ตามลำดับ ผู้ตอบแบบสอบถามมีช่วงอายุ 18 ปี มากที่สุด ร้อยละ 47.70 รองลงมาคือ อายุ 19 ปี ร้อยละ 31.10 และ 20 ปี ร้อยละ 20.50 สังกัดโปรแกรมวิชาภาษาจีนมากที่สุดร้อยละ 49.20 รองลงมาโปรแกรมวิชาภาษาตะวันตกร้อยละ 38.60 และน้อยที่สุดโปรแกรมวิชาภาษาเกาหลีร้อยละ 3.80 ผู้ตอบแบบสอบถามมีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านอยู่ในช่วง 16 – 20 ปีมากที่สุดร้อยละ 95.50 และ ระยะเวลา 11-15 ร้อยละ 4.50

2. การศึกษาการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ โดยในแบบสอบถามจัดทำเป็นแบบรายการให้ผู้ตอบแบบสอบถามทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่สอดคล้องกับความคิดในด้านการรับรู้ ไม่รับรู้ และไม่แน่ใจ จำนวน 14 ด้าน สรุปผลการศึกษาดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงข้อมูลการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษา
ชาติพันธุ์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

อัตลักษณ์ชุมชนในแต่ละด้าน	รับรู้ (%)	ไม่รับรู้ (%)	ไม่แน่ใจ (%)
1. ประวัติชาติพันธุ์	46.20	9.80	43.90
2. อาชีพหลักของชุมชน	97.70	0.80	1.50
3. การรวมกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน	85.60	6.80	7.60
4. ภาษาที่ใช้ในชุมชน	100.00	0.00	0.00
5. การแต่งกายตามแบบประเพณี	57.60	2.30	40.20
6. อาหารประจำถิ่น	50.00	0.00	50.00
7. ที่อยู่อาศัย	95.50	0.00	4.50
8. สถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน	93.90	0.80	5.30
9. ภูมิปัญญาชุมชน	19.70	1.50	78.80
10. ของที่ระลึกในชุมชน	38.60	6.80	54.50
11. การละเล่น	62.90	2.30	34.80
12. การนับถือศาสนา	99.20	0.00	0.80
13. ประเพณีและเทศกาล	82.60	2.30	15.20
14. พิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยม	39.40	5.30	54.50

จากตารางที่ 1 พบว่า การรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนมากที่สุด คือ ด้านภาษาที่ใช้ในชุมชนร้อยละ 100.00 รองลงมา คือ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ด้านการนับถือศาสนาร้อยละ 99.20 และการรับรู้อัตลักษณ์น้อยที่สุด คือ ด้านภูมิปัญญาชุมชนร้อยละ 19.70 ในด้านที่ผู้ตอบแบบสอบถามไม่รับรู้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มากที่สุด ได้แก่ ด้านประวัติชาติพันธุ์ร้อยละ 9.80 รองลงมาคือด้านการรวมกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน และด้านของที่ระลึกในชุมชนร้อยละ 6.80 น้อยที่สุด คือ ด้านอาหารประจำถิ่น ที่อยู่อาศัย และการนับถือศาสนา ร้อยละ 0 เท่ากัน และในด้านที่ผู้ตอบแบบสอบถามไม่แน่ใจเกี่ยวกับการรับรู้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มากที่สุด ได้แก่ ด้านภูมิปัญญาชุมชนร้อยละ 78.80 รอง

ลงมาคือด้านของที่ระลึกและพิธีกรรมความเชื่อ และค่านิยมร้อยละ 54.50 เท่ากัน และน้อยที่สุดด้านภาษาที่ใช้ในชุมชนร้อยละ 0.00

3. ความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของนักศึกษา ชาติพันธุ์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายจากแบบสอบถามการรับรู้อัตลักษณ์ ชุมชน ของนักศึกษาชาติพันธุ์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย โดยพิจารณา เลือก 5 ด้านอัตลักษณ์ชุมชนที่ต้องการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเร่งด่วน จาก 14 ด้าน ประกอบด้วย 1. ประวัติชาติพันธุ์ 2. อาชีพหลักของชุมชน 3. การรวมกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน 4. ภาษาที่ใช้ในชุมชน 5. การแต่งกายตาม แบบประเพณี 6. อาหารประจำถิ่น 7. ที่อยู่อาศัย 8. สถานที่ท่องเที่ยว ในชุมชน 9. ภูมิปัญญาชุมชน 10. ของที่ระลึกในชุมชน 11. การละเล่น 12. การนับถือศาสนา 13. ประเพณีและเทศกาล 14. พิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยม ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ตารางแสดงข้อมูลการเลือกอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อเสริมสร้างการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย (พิจารณาเลือก 5 ค่าร้อยละสูงสุด)

อัตลักษณ์ชุมชน (ด้าน)	ค่าร้อยละ (%)	$\bar{x}$	S.D.	ลำดับการเลือก
1. ประวัติชาติพันธุ์	14.40	1.85	0.35	8
2. อาชีพหลักของชุมชน	0.00	2.00	0.00	12
3. การรวมกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน	0.00	2.00	0.00	12
4. ภาษาที่ใช้ในชุมชน	21.20	1.78	0.41	7
5. การแต่งกายตามแบบประเพณี	62.10	1.37	0.48	4
6. อาหารประจำถิ่น	56.80	1.43	0.49	5
7. ที่อยู่อาศัย	6.10	1.93	0.23	10
8. สถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน	9.80	1.90	0.29	9
9. ภูมิปัญญาชุมชน	62.10	1.37	0.48	4
10. ของที่ระลึกในชุมชน	76.50	1.23	0.42	1
11. การละเล่น	49.20	1.50	0.50	6
12. การนับถือศาสนา	1.50	1.98	0.12	11
13. ประเพณีและเทศกาล	73.50	1.26	0.44	2
14. พิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยม	70.50	1.29	0.45	3

จากตารางที่ 2 พบว่า 5 ด้านเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่กลุ่มตัวอย่างเลือกจากแบบสอบถามการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนมากที่สุด คือ อัตลักษณ์ด้านของที่ระลึกชุมชนมีผู้เลือกมากที่สุดร้อยละ 76.50 (ค่าเฉลี่ย = 1.23, S.D. = 0.42) รองลงมาคือด้านประเพณีและเทศกาลร้อยละ 73.50 (ค่าเฉลี่ย = 1.26, S.D. = 0.44) ด้านพิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยมร้อยละ 70.50 (ค่าเฉลี่ย = 1.29, S.D. = 0.45) ด้านภูมิปัญญาชุมชนร้อยละ 62.10 เท่ากันกับด้านการแต่งกายตามแบบประเพณี 62.10 (ค่าเฉลี่ย = 1.37, S.D. = 0.48) และด้านอาหารประจำถิ่นร้อยละ 56.80 (ค่าเฉลี่ย = 1.43, S.D. = 0.49)

4. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ต่อการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จากแบบสอบถามส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งมีข้อเสนอแนะให้มีการจัดแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานสำคัญต่าง ๆ ในระดับคณะและมหาวิทยาลัย จัดกิจกรรมพบปะและเปลี่ยนกิจกรรมด้านทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์ และจัดอบรมภาษาอังกฤษให้กับนักศึกษาชาติพันธุ์ เพื่อใช้ในการสื่อสารอัตลักษณ์ให้กับชาวต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อให้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์คงอยู่ต่อไป

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยในภาพรวมเกี่ยวกับการศึกษาการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบสอบถามการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากเป็นนักศึกษาเพศหญิง มีเชื้อสายชาติพันธุ์อาข่ามากที่สุด ทั้งนี้ชาติพันธุ์อาข่าเป็นชาติพันธุ์ใหญ่ มีพื้นที่ครอบคลุมหลายอำเภอในจังหวัดเชียงราย (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, 2559: 110–111) เช่น อำเภอเมือง อำเภอแม่สรวย อำเภอแม่ฟ้าหลวง อำเภอแม่จัน เป็นต้น โดยชาติพันธุ์ม้งมีจำนวนรองลงมา และมีพื้นที่ส่วนมากบริเวณอำเภอเวียงแก่น อำเภอเทิง และชาติพันธุ์ลาหู่/มูเซอ อาศัยในพื้นที่อำเภอแม่สรวย เป็นต้น กลุ่มตัวอย่างศึกษาอยู่ในโปรแกรมวิชาภาษาจีนเป็นส่วนมาก ซึ่งเป็นโปรแกรมวิชาที่มีกลุ่มชาติพันธุ์เรียนอยู่มากที่สุดในคณะมนุษยศาสตร์ (ฝ่ายวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์, 2560) ส่วนหนึ่งมาจากพื้นฐานภาษาชนเผ่าที่สามารถ

เข้าใจภาษาจีนได้เร็ว รองลงมาคือโปรแกรมวิชาภาษาตะวันตก ซึ่งเป็นโปรแกรมวิชาที่สอนภาษาอังกฤษ มีช่วงอายุ 18 ปี ศึกษาอยู่ในช่วงปีที่ 1 และอาศัยอยู่ในชุมชนมาแล้วเป็นเวลา 16–20 ปี เป็นส่วนมาก

2. การศึกษาการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนของนักศึกษาชาติพันธุ์ พบว่า การรับรู้อัตลักษณ์ชุมชนมากที่สุด คือ ด้านภาษาที่ใช้ในชุมชนร้อยละ 100.00 รองลงมา คือ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ด้านการนับถือศาสนาร้อยละ 99.20 และการรับรู้ต่ำที่สุด คือ ด้านภูมิปัญญาชุมชนร้อยละ 19.70 จากการสอบถามพบว่า กลุ่มตัวอย่างไม่มีความเข้าใจในภูมิปัญญาอย่างถ่องแท้ จึงไม่มีความมั่นใจในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ด้านนี้สู่สังคม สอดคล้องกับ พรณี มามาตร และคณะ (2559: บทคัดย่อ) เรื่องกระบวนการสร้างการคงอยู่ของอัตลักษณ์สำหรับเยาวชนชาติพันธุ์ดารำอั้งในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย พบว่ากระทรวงศึกษาธิการทำหน้าที่ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษาของชาติ และกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนแบบเบ็ดเสร็จ ทำให้การจัดการเรียนรู้ถูกผูกขาดโดยครูฝ่ายเดียว ส่งผลให้การเรียนรู้ของชุมชนในเรื่องความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนอ่อนแอลงไป โดยละเลยความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ เป็นตัวตนของชุมชนเป็นเหตุให้เด็กหรือเยาวชนชาติพันธุ์จิตสำนึก รักและหวงแหน รวมทั้งขาดโอกาสในการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของตัวเองลงไปอย่างมาก ในด้านการไม่รับรู้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์จากแบบสอบถาม มีผู้ตอบไม่รับรู้มากที่สุด คือ ด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ร้อยละ 9.80 รองลงมา คือ ด้านการรวมกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน และด้านของที่ระลึกในชุมชนร้อยละ 6.80 น้อยที่สุด คือ ด้านอาหารประจำถิ่น ที่อยู่อาศัย และการนับถือศาสนาร้อยละ 0 เท่ากัน และในด้านไม่แน่ใจต่อการรับรู้อัตลักษณ์ จากแบบสอบถามมีผู้ตอบไม่แน่ใจต่อการรับรู้อัตลักษณ์มากที่สุด คือ ด้านภูมิปัญญาชุมชนร้อยละ 78.80 รองลงมา คือ ด้านของที่ระลึกและพิธีกรรม

ความเชื่อ และค่านิยมร้อยละ 54.50 เท่ากัน และน้อยที่สุดด้านภาษาที่ใช้ในชุมชนร้อยละ 0.00 ในประเด็นที่กล่าวมาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่เยาวชนนักเรียน นักศึกษา ชุมชนต้องร่วมกันมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของการสืบสานอัตลักษณ์ของชุมชน ผ่านการรับรู้ ถ่ายทอดจากผู้อาวุโสในชุมชนเข้าไปเรียนรู้ประเพณี วัฒนธรรม และกิจกรรมของชุมชน สอดคล้องกับข้อมูลจากส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น จากแบบสอบถามที่นักศึกษามีความคาดหวังในการจัดกิจกรรมพบปะ แลกเปลี่ยนกิจกรรมด้านทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์ การจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้ด้านภูมิปัญญาชาติพันธุ์ เป็นต้น

3. ความคิดเห็นต่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของนักศึกษาชาติพันธุ์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย โดยพิจารณาเลือก 5 ด้านอัตลักษณ์ชุมชนที่ต้องการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเร่งด่วน จาก 14 ด้าน พบว่า 5 ด้านของอัตลักษณ์ชุมชนที่กลุ่มตัวอย่างเลือกจากแบบสอบถามการรับรู้อัตลักษณ์ชุมชน คือ อัตลักษณ์ด้านของที่ระลึกชุมชนมีผู้เลือกมากที่สุด ร้อยละ 76.50 (ค่าเฉลี่ย = 1.23, S.D. = 0.42) สอดคล้องกับ อิศราพร ไจกระจำ และคณะ (2559: บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ระลึกด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ผู้บริโภคส่วนใหญ่เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่ระลึกด้านของใช้และของประดับตกแต่ง เพื่อเป็นของฝาก/ ของที่ระลึก ดังนั้นผู้ประกอบการควรผลิตผลิตภัณฑ์ที่ระลึกด้านของใช้และของประดับตกแต่งที่มีคุณภาพดีและมีความหลากหลาย มีการบรรจุในบรรจุภัณฑ์ที่สวยงาม ตั้งราคาที่เหมาะสมกับคุณภาพ วางจำหน่ายในร้านขายผลิตภัณฑ์ที่ระลึกทั่วไปในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะช่วงเทศกาลสารทเดือนสิบ และควรมีการจัดร้านที่โดดเด่น จาก

ข้อมูลดังกล่าว ของที่ระลึกชุมชนที่อยู่ในรูปแบบของงานฝีมือ งานหัตถกรรม ที่ต้องใช้ความประณีต และมีสถานที่จำหน่ายสินค้าในทำเลที่ดี จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ด้านความรู้ด้านของที่ระลึกชุมชนมากที่สุด

ในขณะที่ สุภาวดี ชาวผ้าขาว (2548: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ ในการเลือกซื้อของที่ระลึกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สอดคล้องกับ ผลการวิจัยที่ต้องการนำผลิตภัณฑ์ไปวางจำหน่ายในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ผลการวิจัยดังกล่าว พบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ มีจุดประสงค์ในการ เดินทางเพื่อท่องเที่ยวและพักผ่อน นิยมซื้อผลิตภัณฑ์งานฝีมือ/งานแกะสลัก ซื้อสินค้าของที่ระลึกเพื่อเป็นที่ระลึกในการเดินทาง โดยตัดสินใจซื้อ ของที่ระลึกด้วยตนเอง ค่าใช้จ่ายในการซื้อของที่ระลึก ไม่ต่ำกว่า 500 บาท โดยซื้อของที่ระลึกจากบริเวณแหล่งท่องเที่ยว จากการผลการศึกษาที่กล่าว มา กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ด้านของที่ระลึก เนื่องจากชุมชนต้องมีการเรียนรู้ พัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบของที่ระลึกใน ชุมชนเพื่อให้สาธารณชนได้รับทราบข้อมูลของที่ระลึก และในขณะเดียวกัน นักศึกษาก็สามารถอธิบายถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ให้กับผู้ที่มาซื้อของที่ระลึก ได้ รองลงมาคือด้านประเพณีและเทศกาลร้อยละ 73.50 (ค่าเฉลี่ย = 1.26, S.D. = 0.44) ด้านพิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยมร้อยละ 70.50 (ค่าเฉลี่ย = 1.29, S.D. = 0.45) ด้านภูมิปัญญาชุมชนร้อยละ 62.10 (ค่าเฉลี่ย = 1.37, S.D. = 0.48) และด้านอาหารประจำวันร้อยละ 56.80 (ค่าเฉลี่ย = 1.43, S.D. = 0.49) สอดคล้องกับ ธนพงษ์ ลมอ่อน (2557: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาพบว่าชาวกัมพูเองก็พยายามที่จะปรับตัวและต่อรองกับสถานการณ์ดังกล่าว (ระบบทุนทางเศรษฐกิจและความทันสมัย) เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมและ

ความมั่นคงในชีวิตให้กับตนเอง ผ่านการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าต่อต้านกับกลุ่มที่มีอำนาจต่าง ๆ อย่างตรงไปตรงมา และพยายามที่จะผลิตซ้ำอัตลักษณ์และความเป็นชาติพันธุ์เดิมของตนเองให้เป็นที่ยอมรับ ซึ่งถูกแสดงให้เห็นผ่านทางพื้นที่ของการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมเอกชน เทศกาลปีใหม่กำมู และกิจกรรมด้านประเพณีต่าง ๆ

จากการนำเสนอในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปว่า ชุมชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความต้องการ 5 ด้านนี้ โดยนำผู้อาวุโส ผู้รู้ในท้องถิ่นมาถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาในการประดิษฐ์ของที่ระลึก ชุมชน งานฝีมือ งานหัตถกรรมที่กลุ่มตัวอย่างมีความสนใจ ผ่านการปฏิบัติทดลองทำให้ออดคล้องกับฤดูกาลในแต่ละปี และเข้าไปมีบทบาทอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมกิจกรรมทางด้านประเพณี เทศกาล พิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยมด้านภูมิปัญญาชุมชน และอาหารประจำถิ่นโดยจัดกิจกรรมให้ชุมชนรับทราบข้อมูลต่าง ๆ ของกิจกรรม สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกระดับ ส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านให้มีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่เยาวชน มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่เด่นๆ ให้สาธารณะชนได้ทราบผ่านสื่อต่าง ๆ การจัดการอบรมการสื่อสารภาษาต่างประเทศให้เยาวชน ผู้สนใจในชุมชนเพื่ออธิบายข้อมูลอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ในด้านต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ สอดคล้องกับข้อมูลจากส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น จากแบบสอบถามที่กลุ่มตัวอย่างมีความสนใจในการอบรมภาษาอังกฤษเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษกับชาวต่างประเทศในบริบทที่นักศึกษามีความสนใจ และได้ใช้จริงในชีวิตประจำวัน และผู้วิจัยเองมีแนวทางในการศึกษารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนทั้ง 5 ด้านควบคู่กับการสื่อสารภาษาอังกฤษในอนาคตต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ควรบูรณาการงานวิจัยด้านอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ร่วมกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษกับชาวต่างประเทศ ในเนื้อหาที่นักศึกษามีความสนใจ สอดคล้องกับสถานการณ์ และความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องเข้าไปแก้ปัญหาของชุมชน
2. ควรมีการศึกษาข้อมูลและทำวิจัยที่สามารถสร้างนวัตกรรมในการสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านสื่อและเทคโนโลยีที่สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ได้อย่างครอบคลุม

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน. การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่อง การสื่อสารชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2551.

ขจิตถัย บุรุษพัฒน์. ปัญหาชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2517.

เชษฐา เมียนมนัส. การวิเคราะห์ปัญหาทางเทคโนโลยีที่มีผลกระทบต่อเด็ก ไทยจากการติดเกมส์ออนไลน์. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553.

ดวงกมล บางสมบุญ. การอ้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเยเมน กรณีศึกษา : ชุมชนบ้านโจโก้ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน. ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชามนุษยวิทยา โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

ธนพงษ์ ลมอ่อน. “กามุริมของ ความเป็นชายขอบและการสร้างพื้นที่ทาง สังคม.” วารสารสังคมศาสตร์ 26(2) (2557): 93.

ธีระพงศ์ อินทนาม. ปัญหาการดำเนินนโยบายรวมพวกชนกลุ่มน้อยใน จังหวัดเชียงราย. รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและ การปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.

นัทธนัย ประสานนาม. เพศ ชาติพันธุ์ และปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ในภาพยนตร์เรื่อง Touch of Pink [ออนไลน์]. (2550).

แหล่งที่มา: <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document95248.html> [25 พฤษภาคม 2560]

- นุชจรินทร์ ทับทิม. การสื่อสารอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านวัวลาย จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านกิจกรรมถนนคนเดิน. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553.
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. “การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง.” ใน **วาทกรรมอัตลักษณ์**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2547.
- ฝ่ายวิชาการคณะมนุษยศาสตร์. **สถิตินักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์**. เชียงราย: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2560.
- พรรณี มามาตร์ และคณะ. “กระบวนการสร้างการคงอยู่ของอัตลักษณ์สำหรับเยาวชนชาติพันธุ์ดาราอั้งในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย.” **วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ** 9(1) (2559): 114-131.
- พัฒนาสังคมหน่วยที่ 43, ศูนย์. จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ข้อมูลการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา [ออนไลน์]. (n.d.). แหล่งที่มา: <http://www.mhsdc.org/interest1.htm> [20 พฤษภาคม 2560]
- รัชชนก สอนสีดา และคณะ. “กระบวนการทัศน์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของ ชุมชนไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี.” **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่** 6(1) (2556): 111-125.
- วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, สำนักงาน. **เสน่ห์เชียงรายหลากหลายชาติพันธุ์**. เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนสามัญ นิติบุคคลมหาชนที่แมกกาซีน, 2559.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. **ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- สมบัติ ท้ายเรือคำ. **วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย**. มหาสารคาม: ภาควิชาวัดผลและวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553.

สลิตา ศิลปดิโนทร์ และ สามชาย ศรีสันต์. “การรักษาอัตลักษณ์ความเป็น
ภูไทของบ้านนาสะอาด ตำบลเสนางคนิคม อำเภอสว่างคนิคม
จังหวัดอำนาจเจริญ.” ใน การประชุมเครือข่ายวิชาการบัณฑิต
ศึกษาแห่งชาติครั้งที่ 1, ปทุมธานี: สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.

สาวิกา จันทอม. สภาพและปัญหาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการ
จัดการศึกษาของโรงเรียนดาราวิทยาลัย. การค้นคว้าอิสระ
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2550.

สุจิตต์ลักษณ์ ดีผดุง และ ปิยะนันท์ ทองคำชุม. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์
ในประเทศไทย : ดาระอาง (ปะหล่อง). กรุงเทพฯ: เอกพิมพ์ไทย,
2548.

สุณีย์ กัลยาจิตร์. การวิเคราะห์สาเหตุการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชน
ในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.

สุนิสา ตุลารธรรม. ความเข้าใจชีวิตที่พอเพียงท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์
ของนักศึกษา แผนกวิชาคหกรรม วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่.
ปริญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนากุมิสังคม
อย่างยั่งยืน สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้,
2555.

สุภาวดี ขาวผ้าขาว. พฤติกรรมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย
และชาวต่างประเทศในการเลือกซื้อของที่ระลึกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการทั่วไป บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ
พระนครศรีอยุธยา, 2548.

ส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน, สำนัก. **ระบบฐานข้อมูลนักศึกษา.**

เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2560.

อภิญา เพื่องฟูสกุล. **อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด.**

กรุงเทพฯ: สำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546.

อนันท์ กาญจนพันธุ์. **รายงานการวิจัยเรื่องสถานภาพไทศึกษา : กรณีการผสมผสานทางชาติพันธุ์และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม.**

กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

อิสราพร ใจกระจ่าง และคณะ. “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ระลึกด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช.” ใน, **การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 7.** สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, 2559.

Krejcie, R. V., and Morgan, D. W. Determining Sample Size for Research Activities. **Educational and Psychological Measurement** 30(3) (1970): 607-610.

Stryker, S., and Burk, P. The past, present, and future of an identity theory. **Social Psychology Quarterly** 63(4) (2000): 284-297.

การผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อเล่าเรื่องเพื่อนบ้านอาเซียน Creative Media Production For Stories about ASEAN countries

ปอรัชญ์ ยอดเนร**

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “เรื่องเล่าดิจิทัลกับการสร้างความเป็นพลเมืองอาเซียน” (ASEAN Integrated Media Practice Scholarship) กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** อาจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail paonrach.y@chula.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นโครงการย่อยในโครงการวิจัยเรื่อง “เรื่องเล่าดิจิทัลกับการสร้างความเป็นพลเมืองอาเซียน”(ASEAN Integrated Media Practice Scholarship) กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดกระบวนการสร้างสรรค์เชิงสื่อสารการแสดงที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อเล่าเรื่องเพื่อนบ้านอาเซียน และเพื่อสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ที่แตกต่างของประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน ผ่านการผลิตสื่อสร้างสรรค์ ทั้งนี้ได้มุ่งเน้นวิธีการเปลี่ยนผ่านความคิดและความเข้าใจโดยใช้งานสร้างสรรค์แขนงต่าง ๆ เป็นเครื่องมือให้เกิดการผลิตสื่อสร้างสรรค์โดยมีระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยบนพื้นฐานการปฏิบัติการ (Practice-based research) กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย นักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตขึ้นไปและนักวิชาชีพเกี่ยวกับสื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ จากประเทศในอาเซียน ได้แก่ ลาว พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย เวียดนาม กัมพูชา สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ ไทย และบรูไน จำนวน 30 คน โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 เป็นการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ด้านสื่อสารการแสดงในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเอื้อให้กลุ่มทดลองได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนและสร้างสรรค์ผลงานร่วมกัน และระยะที่ 2 เป็นการให้ระยะเวลาในการสร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเองจากเรื่องเล่าของแต่ละประเทศด้วยสื่อประเภทต่าง ๆ

ผลการวิจัยพบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงสื่อสารการแสดงที่เหมาะสมสำหรับการสื่อสารและการเล่าเรื่องเพื่อนบ้านอาเซียน 1.ต้องเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อให้เกิดการทำงานกลุ่ม (Group Work) 2.การพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน (Dialogue and Discussion) และ 3.เป็นการเรียนรู้ที่สามารถ

ก้าวข้ามอุปสรรคด้านภาษาได้ อาทิ การเรียนรู้ผ่านร่างกาย (Body-telling Technique) การเล่าเรื่องด้วยละครภาพ (Image Theater) และการใช้หุ่นเงา (Shadow Puppet) โดยใช้วิธีการผลิตสื่อแบบผสมผสาน ทั้งใช้เทคนิคข้างต้นร่วมกับสื่อวีดิทัศน์ ในส่วนของความเข้าใจในอัตลักษณ์ที่แตกต่างของประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจในความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมของเพื่อนบ้านอาเซียนอย่างละเอียดอ่อนขึ้น และจากการทำกิจกรรมกลุ่มและการแลกเปลี่ยนกันนั้นพบว่าความหมายเชิงสัญลักษณ์และวัฒนธรรมในอาเซียนนั้นมีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันในหลายประเด็น อาทิ เรื่องภาษาและท่าทางในการทักทายกันของประเทศที่มีพรมแดนติดกัน เรื่องเล่าและตำนานเกี่ยวกับเทพเจ้าที่เหมือนกันแต่แตกต่างในรายละเอียด และเรื่องวัฒนธรรมการเมืองการปกครอง เป็นต้น

คำสำคัญ : อาเซียน, การเล่าเรื่อง, กระบวนการเรียนรู้เชิงสื่อสารการแสดง, การผลิตสื่อสร้างสรรค์

Abstract

This research is a sub-project of the ASEAN Integrated Media Practice Scholarship (AIMS), sponsored by Ratchadapisek-Sompote Fund, Chulalongkorn University. The study was purposed to examine performing art-based creative process and its roles to 1) create creative story-telling and narrative arts relating to ASEAN community building and civic engagement; 2) create better understandings of different identities of ASEAN neighboring countries through the creative media production. Guided by concepts of performing arts-based learning as a tool to transform inner thoughts and produce creative media, practice-based research method was employed with 30 participants, who were graduate students and media professionals from the ASEAN countries, i.e. Myanmar, Laos, Cambodia, Vietnam, Malaysia, Singapore, Indonesia, Brunei, the Philippines and Thailand. The study was divided into 2 phases. In the first phase, performing art-based creative process was employed to facilitate work collaboration among the groups of participants: to share ideas, discuss, and create narrative story of each country; whereas in the second phase, the groups of participants were assigned to apply the narrative story of each country to create their own performing arts-based piece of work.

The results indicated that, the performing arts-based creative

process to create creative story-telling and narrative arts of ASEAN neighboring countries was characterized by 1) learning activities that enhance work collaboration, 2) dialogue-and-discussion approach, and 3) narrative techniques and tools that help the narrator to overcome the language barriers, i.e. body-telling technique, image theatre, and shadow puppets, mixing with video-clip technique. In terms of creating the better understandings of different identities of their ASEAN neighboring countries, through the performing arts-based creative process, the participants were more sensitive and had more accurate understandings relating to the identity differences of their ASEAN neighborhood. Besides, through the group activities and discussion, interestingly, cultural similarities among the ASEAN countries in terms of greeting symbols (language and gesture), tales and myths relating to their gods (slightly different in details), and cultural and political perspectives, were also found.

Keywords : ASEAN, Storytelling, Performing arts-based learning, Creative media production

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยได้ประกาศให้ปี 2558 เป็นปีของ ASEAN Community และเป็นปีที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า การรวมตัวกันของกลุ่มประเทศอาเซียนเป็นไปตามนโยบายของแต่ละประเทศเพื่อพัฒนาโอกาสทางเศรษฐกิจการค้าและการลงทุนกับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ในขณะที่เดียวกันเราพบว่าประเทศในกลุ่มอาเซียนมีความแตกต่างในเรื่องนโยบายเศรษฐกิจ การปกครอง และสังคมวัฒนธรรมกันอยู่มาก โดยเฉพาะเรื่องสังคมวัฒนธรรมที่แลดูเหมือนจะใกล้เคียงกันแต่ไม่เหมือนกัน (Diversity in Unity) ในขณะที่กฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) (กระทรวงการต่างประเทศ, 2551) ได้ยึดถือหลักการเป็นเอกภาพผ่านการเคารพในความหลากหลายที่เกิดขึ้น ผ่านตราประจำอาเซียนอันได้แก่ สัญลักษณ์รวงข้าว หมายถึง ความไฝ่ฝันของผู้ก่อตั้งให้ประเทศสมาชิกผูกพันกันอย่างมีมิตรภาพและเป็นหนึ่งเดียว และ วงกลม หมายถึง เอกภาพของอาเซียน

จากรายละเอียดในกฎบัตรอาเซียนข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่า ในอาเซียนนั้นมีความแตกต่างหลากหลายซ่อนอยู่ ดังนั้นการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของอาเซียนจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจความหลากหลายดังกล่าว ศิลปะของการเล่าเรื่องจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้คน เพราะศิลปะมีศักยภาพที่จะเปลี่ยนความคิด ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้คนในการสื่อสารเรื่องราวและประเด็นสำคัญต่าง ๆ

การเล่าเรื่องเป็นการถ่ายทอดความรู้ ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก รวมถึงประสบการณ์ที่พบเจอจากคนผู้หนึ่งไปสู่อีกผู้หนึ่ง การสื่อสารต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal communication)

หรือการสื่อสารผ่านสื่อ (Mediated communication) ถือเป็นการเล่าเรื่องทั้งสิ้น ในปัจจุบันการเล่าเรื่องได้นำมาใช้ปรับประยุกต์ใช้ในการบำบัดรักษา และการพัฒนาองค์กร เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด และแบ่งปันประสบการณ์เพื่อดำเนินการพัฒนาแนวทางหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น Their (2013) อธิบายหลักการของการจัดการการเล่าเรื่องสำหรับการสื่อสารในองค์กร ไว้ดังนี้ มุมมองที่หลากหลายเข้ามาแทนที่ความคิดมิติเดียว การยินดียอมรับเข้ามาแทนที่การสัมภาษณ์ การให้ความสำคัญกับบริบทเข้ามาแทนที่ข้อเท็จจริง การสะท้อนกลับเข้ามาแทนที่การพินิจเฉพาะเอกสาร การมีส่วนร่วมเข้ามาแทนที่กระบวนการจากบนลงล่าง ซึ่งสอดคล้องกับ วรรณดี สุทธินรากร (2560) กล่าวว่า ศิลปะเหล่านี้สามารถสื่อสารความคิดเห็นของผู้คนที่แตกต่างกันซึ่งนำมาสู่การอภิปราย พุดคุย สนทนา และนำไปเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน

ผู้วิจัยจึงสนใจในเรื่องการจัดกระบวนการสร้างสรรค์เชิงสื่อสาร การแสดงที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อเล่าเรื่องเพื่อนบ้านอาเซียนที่เหมาะสม โดยเป็นการปฏิบัติการร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มประเทศอาเซียน และมองว่าเครื่องมือปฏิบัติการเชิงสื่อสารการแสดง อาทิ การแสดง โดยการใช้ร่างกาย การใช้อุปกรณ์หุ่นเงา การใช้เทคนิคการเล่าเรื่องด้วยภาพนิ่ง และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากเรื่องเล่าบุคคลที่หนึ่ง จะสามารถช่วยให้ก้าวข้ามอุปสรรคในเรื่องภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ใหม่ให้ได้มาซึ่งคำตอบที่จะนำไปสู่การทำความเข้าใจซึ่งกันและกันผ่านงานศิลปะ และการเล่าเรื่องเชิงสื่อสารการแสดง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดกระบวนการสร้างสรรค์เชิงสื่อสารการแสดงที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อเล่าเรื่องเพื่อนบ้านอาเซียน
2. เพื่อสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ที่แตกต่างของประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนผ่านการผลิตสื่อสร้างสรรค์

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก คือ 1. แนวคิดด้านสื่อสารการแสดงประเภทต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมที่จะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเตรียมความพร้อมในการผลิตสื่อสร้างสรรค์ 2. แนวคิดด้านการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนำมาใช้เพื่อออกแบบกระบวนการในการแลกเปลี่ยนและแบบสังเกตความเปลี่ยนแปลงและคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

แนวคิดด้านสื่อสารการแสดงประเภทต่าง ๆ

1. การสื่อสารโดยใช้ร่างกายและอวัจนภาษาเชิงการแสดงในการสื่อสาร (Body Movement and Non-verbal Communication in Performing Arts) โดยนำวิธีการในการสื่อสารด้วยภาษากายในลักษณะต่าง ๆ มาเป็นฐานในการออกแบบกิจกรรมโดยการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้

1.1 ราไทย เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างได้พูดคุยแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ศิลปะไทย ในการจัดกิจกรรมในชั้นเรียนจึงได้เลือกภาษาท่าทางนาฏยศิลป์ที่เรียกว่ารำบท เพราะเป็นการใช้ร่างกายสื่อความหมายโดยการแสดงท่ารำแทนคำพูด ในการออกท่าทางแต่ละครั้งนั้นมีความหมาย

ต่าง ๆ รวมถึงต้องแสดงอารมณ์และความรู้สึกภายในด้วย จึงเป็นการสื่อสารผ่านร่างกายและการร่ายรำที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด (สุนนมาลย์ นิมเนติพันธ์, 2532; อารมณ์ สุนทรวาท, 2551)

1.2 เทคนิคการแสดงภาพนิ่งแบบตาโบลว็อง (Tableaux vivant) เป็นรูปแบบการแสดงประเภทหนึ่งที่มีความนิยมมากในช่วงปี ค.ศ.1830 – 1920 โดยคำว่า “ตาโบลว็อง” มีรากศัพท์มาจากภาษาฝรั่งเศส แปลว่า ภาพที่มีชีวิต (Living Picture) การแสดงรูปแบบนี้นักแสดงจะนำเสนอเหตุการณ์ตอนหนึ่งที่คัดมาจากวรรณกรรม ศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือชีวิตประจำวันต่าง ๆ ให้ปรากฏต่อหน้าผู้ชม เมื่อ màn เวทีเปิดออกในแต่ละฉาก สิ่งที่ปรากฏบนเวทีจะไม่ก่อให้เกิดเสียงและไม่มีการเคลื่อนไหวใด ๆ ในระยะเวลาประมาณ 30 วินาที เสมือนผู้ชมกำลังดูภาพถ่ายหรือภาพนิ่ง การสื่อความหมายในฉากนั้น ๆ จะเห็นได้จากองค์ประกอบทางการแสดงอื่นๆ ร่วมด้วย อาทิ การจัดเรียงอุปกรณ์ประกอบฉาก การจัดทำทางร่างกาย เสื้อผ้า การแต่งหน้า แสง และการแสดงออกผ่านทางสีหน้าของนักแสดง ในบางครั้งอาจมีบทกวีหรือบทเพลงประกอบฉากอีกด้วย

2. แนวคิดการเล่าเรื่อง (Storytelling or Narrative Theory) การเล่าเรื่องเป็นการถ่ายทอดความรู้ ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก รวมถึงประสบการณ์ที่พบเจอจากคนผู้หนึ่งไปสู่อีกผู้หนึ่ง การสื่อสารต่าง ๆ ถือว่าเป็นการเล่าเรื่องทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal communication) หรือการสื่อสารผ่านสื่อ (Mediated communication)

อุบลรัตน์ ศิริยุตศักดิ์, ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ และศุจิรา สุวีรานนท์ (2542) ได้ให้คำอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในการศึกษาเรื่องเล่า ดังนี้ การเปลี่ยนแปลงบทบาทของเรื่องเล่า จากการเป็นภาพสะท้อนของความเป็นจริง (Reflection) สู่การมองว่าเรื่องเล่าไม่ได้เป็นสิ่งที่สะท้อนโลก

ของความเป็นจริง แต่เรื่องเล่ามีการประกอบสร้างในตัวของมันเอง เราจะหันมาให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่าการประกอบสร้าง (Construction) ของเรื่องเล่ามากกว่ามองว่ามันสะท้อนความเป็นจริง การเปลี่ยนแปลงในกระบวนทัศน์ของการศึกษาเรื่องขอบเขตของเรื่องเล่า จากเดิมที่เรื่องเล่าถูกจำกัดด้วยทออยู่แต่เฉพาะในงานประเภتبันเทิงคดี (Fiction) ตอนนี้ขยายออกไปสู่ตัวบทประเภตสารัตถคดี (Non-fiction) ขอบเขตของตัวเรื่องเล่ากว้างขึ้นจากเดิมที่มีแต่เรื่องสั้นนวนิยายขยายไปสู่ข่าวและสารคดี ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงคในการศึกษา จากเดิมที่เน้นเรื่องความซาบซึ้ง (Appreciation) เปลี่ยนมาเป็นความเข้าใจ (Understanding) เป็นหลักแทน ใช้คำว่าเปลี่ยนจุดเน้นเพราะเราไม่ได้ถึงกับละทิ้งเรื่องความซาบซึ้ง เพียงแต่เราไม่เน้นที่จุดนั้น เป้าหมายของการศึกษาเปลี่ยนมาที่การพยายามทำความเข้าใจกับตัวเรื่องเล่ามากกว่า

ผลผลิตจากการเล่าเรื่อง คือ เรื่องเล่า ซึ่งเรื่องเล่ามีหน้าที่ต่าง ๆ ดังนี้ การถ่ายทอดจินตนาการและความเพเลิดเพเลิน การเปิดเผยข้อเท็จจริงในปัจจุบันหรือในทางประวัติศาสตร์ การนำเสนอความคิดเห็นและมุมมองของผู้เขียน การให้การศึกษาเพื่อพัฒนาบุคลากร และการโน้มน้าวจรรโลงจิตใจ

3. เทคนิคการแสดงหุ่นเงา หุ่นเงาเป็นการแสดงประเภทหนึ่ง โดยเชิดหุ่นด้านหลังของผ้าขาวผืนใหญ่ซึ่งตั้งที่ใช้เป็นจอ ใช้มือจับที่แกนลำตัวหุ่นแล้วเชิดจากด้านล่าง เคลื่อนไหวไปในแนวนานกับจอ (หุ่นประเภทนี้เรียกว่า Puppets) แล้วใช้แสงจากด้านหลังฉายไปบนจอผ่านตัวหุ่นนั้น จึงทำให้เกิดเงาขึ้น ในขณะที่เชิดหุ่นก็มีการบรรยายหรือการพากย์ไปด้วย ผู้ชมการแสดงที่นั่งอยู่หน้าจอจะเห็นภาพของหุ่นปรากฏขึ้นบนจอ นั้น ไม่ได้ชมการแสดงจากการมองตัวหุ่นโดยตรง หลักการของหุ่นเงานี้ได้นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น หนังใหญ่และหนังตะลุง

ของไทย สะแบกรมของกัมพูชา และว้ายกุลิตของมาเลเซียและอินโดนีเซีย (ศักดา ปั่นเหง่งเพ็ชร, 2551; อติศักดิ์ ศรีสม, 2558)

ด้วยเหตุนี้เองผู้วิจัยจึงเลือกวิธีการเล่าเรื่องผ่านร่างกายด้วยเทคนิคการแสดงภาพนิ่งและรำบทเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แบ่งปันประสบการณ์ กล้าเปิดเผยเรื่องราวหรือสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ในการทำความเข้าใจและเข้าถึงเรื่องราวของผู้อื่นมากยิ่งขึ้น ในส่วนของเทคนิคการแสดงหุ่นเงานั้น ผู้วิจัยมองว่าเป็นการใช้อุปกรณ์ที่หาได้ง่ายรอบตัวและไม่มีค่าใช้จ่ายมากนัก เพื่อนำมาใช้ประกอบการเล่าเรื่องให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

แนวคิดด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

แนวคิดการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ (Transformative Learning Theory) เป็นแนวคิดที่ได้รับการเสนอขึ้นในปี คศ.1978 โดย Jack Mezirow นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน โดยเขาให้ความหมายว่า “การเรียนรู้ซึ่งเป็นกระบวนการที่บุคคล ปรับเปลี่ยนกรอบความคิดที่เคยยึดถือมา เช่น นิสัย สิ่งที่บุคคลยึดถือ ไปเป็นมโนทัศน์ใหม่ที่มีความครอบคลุมกว่าเดิม เปิดกว้าง มีความชัดเจน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดได้ เป็นมโนทัศน์ที่เกิดจากการวิพากษ์ในอดีต ที่ก่อให้เกิดความเชื่อใหม่ขึ้นมา และความคิดความเชื่อนี้ได้รับการยอมรับว่าเหมาะสม และสามารถเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป” (Mezirow, 2000 อ้างถึงใน ชิตชงค์ ส. นันทนาเนตร, 2549)

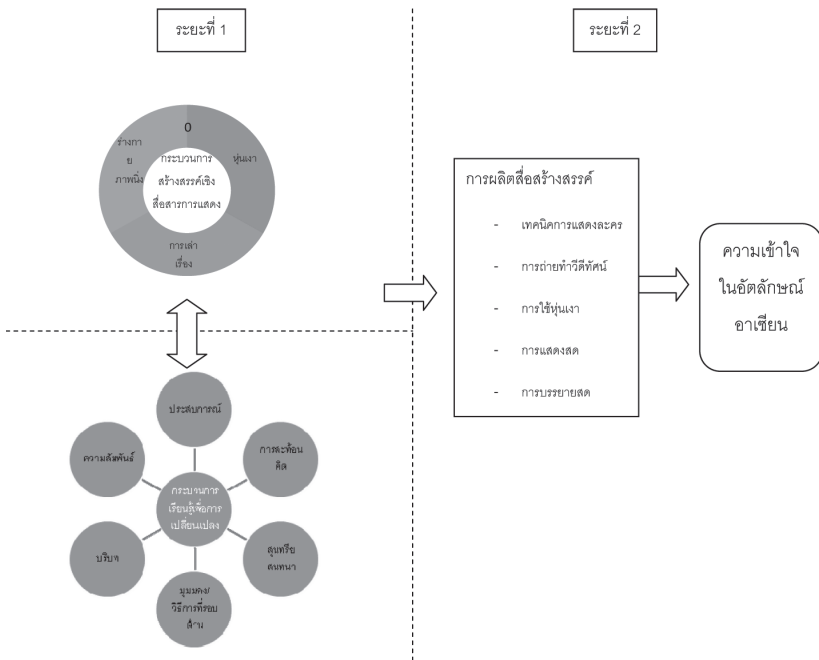
องค์ประกอบของแนวคิดการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ ประกอบด้วย 6 ประการ ได้แก่ 1. ประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล 2. การสะท้อนคิดอย่างจริงจัง มี 3 แบบ คือ Content Reflection สะท้อน

คิดว่าอะไรสิ่งที่เรารับรู้ รู้สึก คิด และทำ Process Reflection สะท้อนคิดว่าอย่างไร และ Premise Reflection สะท้อนคิดว่าทำไมเราจึงรับรู้ รู้สึก คิด และทำ 3. สนทนาสนทนาช่วยให้มีการตรวจสอบและเปิดเผยสิ่งที่ซ่อนอยู่ ลึก ๆ ภายในใจของแต่ละคนออกมา นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งส่วนบุคคล และการเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในกลุ่ม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทั้งสองระบบจะส่งเสริมซึ่งกันและกัน 4. มุมมอง/วิธีการที่ครบด้าน (Holistic) การผสมหรือบูรณาการกับการเรียนรู้ด้านในร่วมกับความรู้ภายนอก โดยวิธีการจัดเรียนรู้ในการแสดงออกร่วมกัน เช่น ให้เล่าเรื่อง (Storytelling) และ กระบวนการค้นหาที่ทำให้เข้าใจความรู้สึกของตนเอง และเข้าใจความรู้สึกของกันและกัน (Cooperative Inquiry) 5.ให้ความสำคัญต่อบริบท (Context) เป็นการทำความเข้าใจเชิงลึกต่อปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยเชิงสังคมและวัฒนธรรม ทำให้เป็นการเรียนรู้ที่ไม่แคบหรือไม่แยกส่วนจากความเป็นจริง 6. ความสัมพันธ์ที่อยู่บนฐานของความจริงใจ โดยปัจจัยหลักทั้ง 6 ด้านนี้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันภายใต้บรรยากาศที่ถูกต้องและการอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม (วิจารณ์ พานิช, 2558)

วรรณดี สุทธิณารการ (2560) ได้สรุปความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง พบว่ามีจุดหมายปลายทางเดียวกัน คือ มุ่งสู่การเปลี่ยนแปลงท่ามกลางการเรียนรู้ที่เกิดจากฐานความรู้ใหม่กับโลกและชีวิต และนำความรู้ไปสร้างสิ่งที่ดีด้วยการปฏิบัติ มีการสะท้อนผลการปฏิบัติเพื่อให้เกิดบทเรียนแห่งการเรียนรู้ สำหรับเครื่องมือหลักที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้นมีหลายประเภท ได้แก่ 1.การตั้งคำถาม 2.การเสวนาวิวาทะ 3.การสะท้อนเป็นการใคร่ครวญไตร่ตรองผลจากการคิดการปฏิบัติอย่างลึกซึ้ง เป็นเครื่องมือสำคัญที่เกิดขึ้นตลอดกระบวนการของการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ โดยเกิดขึ้นใน 2 ลักษณะ คือ

การสะท้อนผลในระดับกลุ่มและระดับตนเอง 4.การใช้เรื่องเล่าเป็นความพยายามในการอธิบายความสัมพันธ์ของเรื่องราวที่นำไปสู่การเรียนรู้ชีวิต ทำให้เห็นมุมมองของตนเองผ่านการเล่าเรื่องราว 5.การฝึกสอน 6.การใช้ศิลปะเป็นฐานในการเข้าถึง สามารถสื่อสารความคิดเห็นของผู้คนที่แตกต่างกันซึ่งนำมาสู่การอภิปราย พูดคุย สนทนา 7.การสร้างพื้นที่ของการอุทิศให้ โดยพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรองอยู่ในพื้นที่ส่วนบุคคล

ด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวมานี้ มีความสัมพันธ์อย่างเห็นได้ชัดเจนนกับการนำเครื่องมือเชิงสื่อสารการแสดงมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสะท้อนคิดอย่างใคร่ครวญ การทำความเข้าใจความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์หรือสร้างความเข้าใจร่วมบริบทเดียวกันให้เกิดขึ้นจากตัวผู้เรียนเอง ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์เป็นแนวคิด เพื่อใช้ในการวิเคราะห์และสร้างกระบวนการในการสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ที่แตกต่างของประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยบนพื้นฐานการปฏิบัติการ (practice-based research) ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง

1. นักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตขึ้นไปและนักวิชาชีพเกี่ยวกับสื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ จากประเทศในอาเซียน ได้แก่ ลาว พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย เวียดนาม กัมพูชา สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ ไทย และบรูไน จำนวน 30 คนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ ระยะเวลาโครงการ 8 เดือน
2. ผู้ชมการแสดงที่เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ที่มีความสนใจเรื่องอาเซียน จำนวน 34 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. กระบวนการเชิงสื่อสารการแสดง ได้แก่ กิจกรรมด้านการแสดง ที่นำมาใช้ในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ในการอบรมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งประกอบด้วย การสื่อสารโดยใช้ร่างกาย (Bodymovement) รำไทย (Thai Classical Dance) การใช้ภาพนิ่งเล่าเรื่องแบบตาโบลววง และการใช้หุ่นเงาเล่าเรื่อง
2. แบบสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยชุดคำถามที่เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนอย่างเปิดเผยเพื่อนำไปสู่การเข้าใจความคิด ความรู้สึกและข้อจำกัดด้านร่างกายของตนเองและผู้อื่น
3. แบบสะท้อนความคิด เพื่อบันทึกความคิดและความรู้สึกของกลุ่มตัวอย่างหลังจากกิจกรรม เพื่อติดตามและวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลง
4. แบบประเมินความพึงพอใจของกลุ่มผู้ชมที่ได้ชมผลงานการผลิต สื่อสร้างสรรค์เพื่อเล่าเรื่องเพื่อนบ้านอาเซียน ใช้ในการวิเคราะห์การรับรู้ ความพึงพอใจและการวัดทัศนคติของผู้ชมที่มีต่อผลงานและทัศนคติที่มีต่อประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะเวลาของการจัดกิจกรรมทั้งหมด 8 เดือนแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 กระบวนการสร้างสรรค์เชิงสื่อสารการแสดง มีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาทฤษฎีและแนวคิดด้านสื่อสารการแสดงจากเอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. สร้างรูปแบบกิจกรรม จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีเพื่อเลือกกิจกรรมที่จะเหมาะสมกับการพัฒนากลุ่มตัวอย่าง

3. ทดลองใช้กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ในช่วงเวลา 10 วัน กลุ่มตัวอย่าง ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรมจะเดินทางมาทำกิจกรรมร่วมกันที่กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย โดยนำรูปแบบกิจกรรมเชิงสื่อสารการแสดงที่ได้ออกแบบไว้ มาทดลองใช้ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนนี้จะประกอบไปด้วยการทำ กิจกรรมกลุ่มในกระบวนการเชิงสื่อสารการแสดงและทักษะด้านการผลิต สื่อสร้างสรรค์ด้วยเทคนิคประเภทต่าง ๆ ร่วมด้วย อาทิ การถ่ายทำและ ตัดต่อวิดีโอ การออกแบบคอมพิวเตอร์กราฟฟิก การบันทึกเสียง เป็นต้น ในระยะนี้กลุ่มตัวอย่างจะต้องมีผลงานที่ผลิตขึ้นใหม่ร่วมกัน 1 ชิ้น พร้อมกับ โจทย์การผลิตผลงานเพื่อเล่าเรื่องประเทศของตนเอง

ระยะที่ 2 การนำเสนอผลงานการผลิตสื่อสร้างสรรค์มีขั้นตอน ดังนี้

1. นำเสนอผลงานการผลิตสื่อสร้างสรรค์ในการเล่าเรื่องจากแต่ละ ประเทศ

2. ออกแบบผลงานร่วม โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และระดมสมอง เพื่อออกแบบผลงานการสร้างสรรค์ชิ้นใหม่โดยต่อยอดจากผลงาน ที่แต่ละกลุ่มผลิตมาแล้วเพื่อเชื่อมโยงเรื่องราวเข้าด้วยกัน

3. นำเสนอผลงานร่วมต่อกลุ่มผู้ชม โดยขั้นตอนนี้แบ่งออกเป็น 2 ช่วง เพื่อศึกษาการรับรู้ของผู้ชมกลุ่มที่แตกต่างกัน โดยในช่วงที่ 1 เป็นการนำเสนอผลงานที่จังหวัดเชียงราย และในช่วงที่ 2 เป็นการนำเสนอผลงานที่กรุงเทพมหานคร

4. ประมวลผลการเก็บข้อมูลจากทั้ง 2 ระยะ จากกลุ่มตัวอย่างเพื่อทดสอบความเปลี่ยนแปลงและวิเคราะห์ผลการรับรู้ของผู้ชมที่มีต่อผลงานผลิตสื่อสร้างสรรค์

สรุปผลการวิจัย

1. การจัดการกระบวนการสร้างสรรค์เชิงสื่อสารการแสดงที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อเล่าเรื่องเพื่อนบ้านอาเซียน

การจัดการกระบวนการสร้างสรรค์เชิงสื่อสารการแสดงที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อเล่าเรื่องเพื่อนบ้านอาเซียนแบ่งออกเป็น 5 กิจกรรม ประกอบด้วย

1.1 การจัดกิจกรรมเรียนรำไทยในรูปแบบของการเรียนรำบท โดยการใช้ท่ารำต่าง ๆ เป็นสื่อแทนคำพูดและให้กลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสออกแบบบทพูดโดยใช้ท่ารำของรำไทย นอกจากการออกท่าทางแล้ว ในชั้นเรียนนี้ได้จัดให้มีการหัดผูกและนุ่งโจงกระเบน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้เข้าใจลักษณะการแต่งกายระหว่างการสอนการแสดงดังกล่าว อีกทั้งยังรวมถึงการอธิบายลักษณะของท่าทางในการรำรำของประเทศเพื่อนบ้านที่มีการใช้ท่ารำคล้ายกัน แต่อธิบายว่าแตกต่างกันอย่างไร เช่น ท่ารำของประเทศลาว มีการใช้จีบเหมือนกันแต่ตำแหน่งของการวางจีบหรือการตั้งวงอยู่คนละตำแหน่ง การเชื่อมโยงเรื่องราวในการรำ เช่น ท่ารำในรามเกียรติ์ตอนหนุมานจับนางมัจฉานุ ซึ่งประเทศอินโดนีเซียและประเทศเมียนมาร์ก็มีการแสดงเรื่อง

รามเกียรติ์เหมือนกันแต่เนื้อหาแตกต่างกัน ทำให้เกิดการอภิปรายเรื่องเล่า รามเกียรติ์ของแต่ละประเทศอย่างกว้างขวาง นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรื่องราว และตำนานอื่น ๆ ของในแต่ละประเทศ

1.2 การจัดกิจกรรมการใช้ร่างกายเพื่อการเล่าเรื่อง (Body-telling) โดยการใช้เทคนิคภาพนิ่งตาโบลว็องเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้ใช้ร่างกาย ในการแสดงท่าทางแทนสรรพสิ่งหรือสถานการณ์ต่าง ๆ และการเรียงร้อย เรื่องราวโดยผนวกกับเทคนิคภาพนิ่งเล่าเรื่อง (Image Theater) เพื่อให้เกิด ความต่อเนื่องและเข้าถึงความรู้สึกของผู้แสดงและผู้ชมได้โดยง่าย ในชั้นเรียน นี้กลุ่มตัวอย่างสามารถสร้างสรรค์เรื่องราวจากตำนานและเรื่องเล่าที่ได้ อภิปรายกันไปแล้วมาสร้างสรรค์เป็นการแสดงด้วยภาพนิ่งจำนวน 3 ภาพ ให้สามารถสื่อความหมายได้ครบทั้งเรื่อง

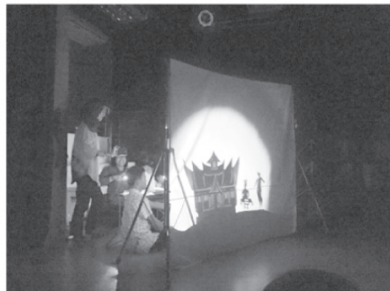
1.3 การจัดกิจกรรมหุ่นเงาเล่าเรื่อง (Puppet and Object Theatre) โดยการใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีรอบตัว และการตัดกระดาษแข็งเพื่อนำมาฉายภาพเงาผ่านจอผ้าสีขาวเพื่อใช้เล่าเรื่องแทนสถานที่หรือสรรพสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการดำเนินเรื่องราวในรูปแบบที่แตกต่างออกไปและก้าวข้ามข้อจำกัดสำหรับกลุ่มตัวอย่างบางคนที่ไม่สะดวกในการใช้ร่างกายในการเล่าเรื่อง พบว่า กลุ่มผู้เรียนได้มีการผสมผสานเทคนิคการใช้หุ่นกระดาษและสิ่งของเข้าด้วยกันเพื่อเล่าเรื่องตำนานที่เล่าผ่านร่างกายในกิจกรรมเบื้องต้นมาแล้วได้อย่างละเอียดและสนุกสนานมากยิ่งขึ้น

1.4 การทำกิจกรรมกลุ่ม (Group Work) หลังจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ จะแบ่งกลุ่มตามประเทศ ให้แต่ละกลุ่มได้ผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของประเทศตนโดยใช้เทคนิคดังที่กล่าวมา จำนวน 5 ผลงาน

1.5 การสนทนากลุ่ม หลังจากการนำเสนอผลงานของแต่ละกลุ่มแล้ว กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแสดงความคิดเห็นหลังจากการชมผลงานเพื่อรับฟังความคิดเห็นของผู้ชมร่วมกัน

ภาพที่ 2-3 ภาพกิจกรรมการใช้ร่างกายเล่าเรื่อง Bodytelling

ภาพที่ 4-5 ภาพกิจกรรมหุ่นเงา

ภาพที่ 6 ภาพกิจกรรมรำบาท

ภาพที่ 7 ภาพการสนทนากลุ่มหลังกิจกรรม

2. การผลิตสื่อสร้างสรรค์

เมื่อกลุ่มตัวอย่างได้เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มด้วยการจัดกระบวนการเชิงสื่อสารการแสดงเสรีจิ้นแล้วนั้น กลุ่มตัวอย่างจะต้องผลิตสื่อที่ใช้เล่าเรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศของตน โดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาในระยะเวลาที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างสามารถสร้างผลงานที่ใช้ความรู้เชิงสื่อสารการแสดงโดยใช้การบันทึกผ่านวิดีโอได้รวมทั้งสิ้น 5 เรื่อง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ผลงานสื่อสร้างสรรค์ในระยะเวลาที่ 1 จากกลุ่มตัวอย่าง

ชื่อเรื่อง	เนื้อเรื่อง	เทคนิคที่ใช้	ภาพตัวอย่าง
Respect	ตำนานของการเคารพ เชื่อฟังผู้ใหญ่ จาก ประเทศฟิลิปปินส์	-หุ่นเงา -การแสดงโดยใช้ ผู้แสดงจริงฉายเงา บนจอ - ถ่ายทำวิดีโอ	
Empathy	ความมีน้ำใจของคน ในอาเซียนที่มีต่อ นักท่องเที่ยว	-หุ่นกระดาษ -ถ่ายทำวิดีโอด้วยเทคนิค stop motion	
Rice	การปลูกข้าวในมุมมอง ของแต่ละประเทศ	-ภาพการ์ตูนกราฟฟิค -วีดิทัศน์สารคดี	
Market	วัฒนธรรมการจ่ายตลาด และการทำอาหารของ คนไทยและคนลาว	-การแสดงละคร -ถ่ายทำวิดีโอ	

ชื่อเรื่อง	เนื้อเรื่อง	เทคนิคที่ใช้	ภาพตัวอย่าง
Hope	การร้องเพลงสันติภาพใน แต่ละภาษา	-การแสดงละคร -การร้องเพลง -การถ่ายทำวิดีโอ	

การผลิตสื่อในระยะที่ 2 เกิดขึ้นหลังจากระยะที่ 1 เป็นเวลา 5 เดือน โดยกลุ่มตัวอย่างในแต่ละประเทศต้องรวมตัวกันเพื่อผลิตสื่อของตนเองมา นำเสนอ พบว่า มีการผลิตสื่อสร้างสรรค์รวมทั้งหมด 8 ชิ้นงาน ประกอบด้วย 2.1 วิดีทัศน์การแสดงละครเรื่อง ASEAN's Haunted จากกลุ่มตัวอย่าง ประเทศไทย 2.2 วิดีทัศน์การแสดงโดยใช้หุ่นเงาเรื่อง Creatures of Philippine folklore จากกลุ่มตัวอย่างประเทศฟิลิปปินส์ 2.3 วิดีทัศน์สารคดีสั้นเรื่อง Youth and Identity จากกลุ่มตัวอย่างประเทศพม่า 2.4 การแสดงสดบนเวทีเรื่อง Embracing and moving beyond differences during festivals จากกลุ่มตัวอย่างประเทศมาเลเซีย 2.5 การบรรยายสดเรื่อง Hello ASEAN จากกลุ่มตัวอย่างประเทศเวียดนาม 2.6 วิดีทัศน์เรื่อง ASEAN community-based tourism: A gateway to ASEAN Identity จากกลุ่มตัวอย่างประเทศกัมพูชา 2.7 วิดีทัศน์สารคดีถึงการแสดงเรื่อง Youth and Identity จากประเทศลาว และ 2.8 วิดีทัศน์การแสดงละครใบ้เรื่อง Multicultural as ASEAN's asset and identity จากกลุ่มตัวอย่างประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งการผลิตสื่อในระยะที่ 2 นี้ กลุ่มตัวอย่างแต่ละประเทศจะนำสื่อสร้างสรรค์ที่ตนเองผลิตมาแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จากนั้นจึงประชุมกลุ่มเพื่อนำผลงานของแต่ละกลุ่มมาคัดเลือกและแบ่งกลุ่มเพื่อร้อยเรียงเรื่องราวจากทุกผลงานให้แบ่งออกเป็น 2 ผลงานใหญ่ โดยกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการแบ่งกลุ่มจากการวิเคราะห์เนื้อหาของแต่ละผลงานที่มีความใกล้เคียงกันมารวมอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น

2 หัวข้อ คือ ASEAN Hospitality และ Power โดยแต่ละกลุ่มจะสร้างสรรค์การแสดงโดยใช้รูปแบบของการแสดงสดบนเวทีเพื่อผสมผสานและเรียงร้อยเรื่องราวก่อนนำเข้าสู่สื่อสร้างสรรค์จากวีดิทัศน์ทั้ง 8 เรื่อง

ตารางที่ 2 ผลงานสื่อสร้างสรรค์ในระยະที่ 2 จากกลุ่มตัวอย่าง

ชื่อเรื่อง	สมาชิกกลุ่ม	ภาพตัวอย่าง
ASEAN Hospitality	1.การแสดงสดบนเวทีเรื่อง Embracing and moving beyond differences during festivals จากกลุ่มตัวอย่างประเทศมาเลเซีย 2.การบรรยายสดเรื่อง Hello ASEAN จากกลุ่มตัวอย่างประเทศเวียดนาม 3.วีดิทัศน์สารคดีถึงการแสดงเรื่อง Youth and Identity จากประเทศลาว 4. วีดิทัศน์เรื่องASEAN community-based tourism:A gateway to ASEAN Identity จากกลุ่มตัวอย่างประเทศกัมพูชา	
Power	1.วีดิทัศน์การแสดงละครเรื่อง ASEAN's Haunted จากกลุ่มตัวอย่างประเทศไทย 2.วีดิทัศน์การแสดงโดยใช้หุ่นเงาเรื่อง Creatures of Philippine folklore จากกลุ่มตัวอย่างประเทศฟิลิปปินส์ 3.วีดิทัศน์สารคดีสั้นเรื่อง Youth and Identity จากกลุ่มตัวอย่างประเทศพม่า 4.วีดิทัศน์การแสดงละครใบ้เรื่อง Multicultural as ASEAN's asset and identity จากกลุ่มตัวอย่างประเทศอินโดนีเซีย	

3. ผลการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงจากบทสะท้อนของผู้เข้าร่วมและผู้ชม

ผลการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์จากกลุ่มตัวอย่างได้จากวิเคราะห์แบบสนทนากลุ่มและแบบบันทึกสะท้อนความคิด พบว่า กลุ่มตัวอย่างเองมีความเข้าใจในวัฒนธรรมของแต่ละประเทศอย่างละเอียดลึกซึ้งมากขึ้น อาทิเช่น การออกเสียงคำทักทายของแต่ละประเทศในอาเซียนจะมีความคล้ายกันด้วยขึ้นต้นด้วยอักษร “ส/ซ” เหมือนกัน เช่น สวัสดี (ไทย) ซัวสะเดย (กัมพูชา) สบายดี (ลาว) ซาลามัต (มาเลเซียและอินโดนีเซีย) หรือ เรื่องเล่ารามเกียรติ์ที่นำมาใช้ในการทำกิจกรรมรำไทยที่นำไปสู่การเสวนาเรื่องรามเกียรติ์ในประเทศต่าง ๆ ที่มีเหมือนกันแต่เนื้อหาและรายละเอียดบางช่วงบางตอนไม่เหมือนกัน เป็นต้น ซึ่งทำให้ได้ขยายความรู้เรื่องวัฒนธรรมที่หลากหลายและได้แลกเปลี่ยนความเหมือนที่แตกต่างได้อย่างตรงประเด็นมองเห็นประเด็นที่จะนำไปขยายต่อเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเมื่อกลับไปยังประเทศของตนเอง

ผลของการเปลี่ยนแปลงการรับรู้จากผู้ชมโดยวิเคราะห์จากแบบสอบถามหลังจากชมผลงานการนำเสนอระยะที่ 2 ในประเด็นเรื่องทัศนคติที่มีต่อประเทศเพื่อนบ้านหลังจากได้ชมผลงานมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร พบว่า มีทัศนคติในแง่บวกกับทุกประเทศ โดยประเทศลาวมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในแง่บวกสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 82 รองลงมาคือ มาเลเซียและเวียดนามที่ได้คะแนนเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 73 ความคิดเห็นผู้ชมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในเรื่องความเหมือนหรือความต่างของประเทศอาเซียน พบว่า ในด้านวัฒนธรรม ภาษา และ วิถีชีวิต ของทุกประเทศมีความเหมือนและความต่างกันอยู่ในสิ่งเดียวกัน

ตารางที่ 3 ทศนคติของผู้ชมต่อประเทศเพื่อนบ้านหลังจากชมการนำเสนอผลงานจากโครงการ

ประเทศ	แง่บวก	ไม่เปลี่ยน	แง่ลบ
ลาว	28	5	
มาเลเซีย	25	7	1
เวียดนาม	25	9	
พม่า	24	10	
กัมพูชา	23	11	
อินโดนีเซีย	22	11	1
ฟิลิปปินส์	20	14	

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า กระบวนการเชิงสื่อสารการแสดงผลต่อการสื่อสารในเรื่องการก้าวข้ามอุปสรรคด้านภาษาและวัฒนธรรมที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างเองสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวของตนเองเข้ากับผู้อื่น และสามารถสื่อสารถึงผู้ชมได้โดยยังคงรักษาเนื้อหาของสารหลักที่ต้องการสื่อสารได้

กระบวนการเชิงสื่อสารการแสดงผลที่นำมาใช้เป็นกระบวนการในการเรียนรู้ร่วมกันแต่ละกิจกรรมนั้น พบว่า กิจกรรมรำไทย ก่อให้เกิดการอภิปรายแลกเปลี่ยนกันในเรื่องของศิลปะการรำรำของแต่ละประเทศมากที่สุด รวมถึงเรื่องรามเกียรติ์ที่มีในทุกประเทศแต่แตกต่างกันในรายละเอียดของตัวละครที่มีไม่เหมือนกันซึ่งในส่วนนี้ทำให้เห็นรายละเอียดความแตกต่างในความเหมือนของวัฒนธรรมศิลปะของแต่ละประเทศ

รองลงมาคือ กิจกรรมการใช้ร่างกายเพื่อการเล่าเรื่อง (Body-telling) พบว่าก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรื่องวิถีชีวิตระหว่างการทำกิจกรรมกลุ่มย่อย ด้วยเหตุที่ต้องเลือกเรื่องที่จะนำเสนอผ่านการเล่าเรื่องเป็นภาพ 3 ภาพ และ ลำดับสุดท้ายคือกิจกรรมหุ่นเงาเล่าเรื่อง พบว่าเป็นเทคนิคที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจมากที่สุดและถูกเลือกนำมาใช้ในการนำเสนอมากที่สุด เพราะเป็นกิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างไม่คุ้นเคยและแปลกใหม่ อีกทั้งยังสามารถสร้างหุ่นเงาจากกระดาษได้หลายตัวละครมากกว่าการแสดงด้วยตนเอง และเทคนิคการถ่ายทำวิดีโอทัศนเป็นเทคนิคที่ทุกกลุ่มนำมาใช้เพราะเป็นช่องทางในการนำเสนอที่ง่ายต่อการผลิตผลงานและนำเสนอผลงานมากที่สุด

กระบวนการเรียนรู้เชิงสื่อสารการแสดงแบบการทำงานเป็นกลุ่มเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด ทัศนคติ และความเชื่อภายในตัวบุคคล ทำให้เกิดการเห็นอกเห็นใจกัน มองเห็นตนเองในคนอื่น (Seeing oneself in the other) ซึ่งเห็นได้จากการวิจัยอย่างชัดเจน เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีความแตกต่างกันในเรื่องของวิถีชีวิต วัฒนธรรมและเชื้อชาติ สิ่งที่น่าสนใจที่พบในระหว่างดำเนินกระบวนการทำงานกลุ่ม คือ ในการจัดกิจกรรมทั้งหมดนั้นอยู่ในช่วงการถือศีลอดของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างที่มาจากประเทศที่นับถืออิสลามจะต้องทำกิจกรรมในช่วงกลางวันโดยละเว้นอาหารและเครื่องดื่มและรับประทานอาหารในช่วงเย็น สิ่งที่พบคือกลุ่มตัวอย่างที่นับถือศาสนาอื่นจึงแยกตัวไปรับประทานอาหารกลางวันช่วงเวลาพักเที่ยงโดยไม่รบกวนหรือทำให้กลุ่มตัวอย่างที่ถือศีลอดต้องลำบากใจ และเมื่อถึงเวลาที่ต้องสวดมนต์ละหมาด แม้จะยังทำกิจกรรมไม่เสร็จแต่ก็ขอหยุดเพื่อให้เพื่อนได้ไปทำพิธีกรรมของตนเองอย่างเข้าใจ ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้กระบวนการกลุ่มและกระบวนการที่ทำให้เกิดประสบการณ์ตรง เพื่อก่อให้เกิด

เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันซึ่งสอดคล้องกับ วิจารณ์ พานิช (2558) ได้กล่าวไว้ในเรื่องของ การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงดังนี้ “ในกระบวนการ CI (Collaborative Inquiry) สมาชิกกลุ่มเล็ก ๆ ร่วมกันเรียนรู้ ประเด็นที่สนใจหรือให้ความสำคัญร่วมกัน โดยเรียนรู้จากประสบการณ์ นำประสบการณ์ของสมาชิกแต่ละคน มาตั้งคำถามเพื่อทำความเข้าใจลึก ๆ ร่วมกัน”

การผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อเล่าเรื่องเพื่อนบ้านอาเซียนให้ทรงพลัง และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น ต้องเข้าใจในเนื้อหาสาระที่ต้องการจะสื่ออย่างชัดเจน และต้องเข้าใจว่าในความเหมือนนั้นมีความแตกต่างแทรกอยู่ แสดงความเคารพซึ่งกันและกัน ในการนำเสนอข้อมูลต้องไม่ตัดสินและเปิดกว้างในข้อมูลต่าง ๆ ที่เกิดการแลกเปลี่ยนในกลุ่ม เทคนิคการผลิตสื่อที่มักนิยมใช้คือการถ่ายทำในรูปแบบของวีดิทัศน์ แต่มีการแสดงสดบนเวทีร่วมด้วย ทำให้สามารถเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ และดึงดูดความสนใจได้มากกว่า การให้ผู้ชมชมวีดิทัศน์เพียงอย่างเดียว การสื่อสารเรื่องราวโดยใช้สื่อการแสดงเอื้อให้เกิดความรู้สึกร่วมระหว่างผู้แสดงและผู้ชม ซึ่งก่อให้เกิดพื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น ดังที่ วิจารณ์ พานิช (2558) ได้กล่าวไว้ว่า “ละครก็สามารถเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงได้ โดยละครจะเป็นตัวการสื่อความเข้าใจประสบการณ์ชีวิตผ่านสู่สาธารณะ โดยที่ผู้ชมไม่ได้เป็นเพียงฝ่ายรับรู้เท่านั้นแต่ประสบการณ์ของผู้ชม จะผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงด้วย เพราะในระหว่างชมการแสดง ผู้ชมก็จะเกิดการสะท้อนคิดไปในตัว โดยการใคร่ครวญสะท้อนคิดนี้อาจเกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงของตนเองและจากการได้รับรู้ประสบการณ์ของผู้อื่น”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

การผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อเล่าเรื่องเพื่อนบ้านอาเซียนควรจะพัฒนาให้มีความหลากหลายในการนำเสนอมากขึ้น การเลือกเรื่องราวที่นำมาใช้ในการสื่อสารความเข้าใจซึ่งกันและกันไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องราวในระดับมหภาค แต่เป็นเรื่องราวเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความร่วมมือกันในอนาคตได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยในครั้งนี้งดเฉพาะเจาะจงที่การเรื่องเล่าในอาเซียนซึ่งมีทั้งตำนาน นิทาน นิยาย ฯลฯ ดังนั้นหากมีการขยายเรื่องเล่าไปในมิติอื่นๆ เช่น เรื่องเล่าในปัจจุบัน หรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต วิถีคิด การดำรงอัตลักษณ์ของตนเองในปัจจุบัน เช่น เรื่องอาหาร เรื่องพิธีกรรม หรืออื่น ๆ อาจจะทำให้เข้าใจมุมมองโลกทัศน์เบื้องหลังความคิดและการกระทำของประชาชนในประเทศสมาชิกได้อย่างชัดเจนขึ้น

2. ในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อทำความเข้าใจผู้อื่น สามารถเลือกใช้เครื่องมืออื่น ๆ ที่นอกเหนือจากเครื่องมือในเชิงสื่อสารการแสดงเพิ่มขึ้นได้อีก โดยเฉพาะกับกลุ่มคนที่มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจที่แตกต่างกัน หรืออาจจะนำเครื่องมือเชิงสื่อสารการแสดงไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างอื่นที่ไม่มีพื้นฐานทางด้านนิเทศศาสตร์เลยอาจจะได้ผลการวิจัยที่แตกต่างออกไป

3. กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย หากมีการขยายกลุ่มตัวอย่างไปยังเด็กและเยาวชน จะทำให้ได้เห็นมุมมองที่แตกต่างและเป็นการสร้างพื้นฐานและปลูกฝังความร่วมมือกันของพลเมืองอาเซียนต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

การต่างประเทศ, กระทรวง. **กฎบัตรสมาคมแห่งประชาชาติเอเชีย**

ตะวันออกเฉียงใต้[ออนไลน์]. 2551.

แหล่งที่มา: <http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/asean-media-center-20121203-180519-958411.pdf>

[16 พฤษภาคม 2561]

ชิตชงค์ส. นันทนาเนตร. **ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

วิจารณ์ พานิช. **เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง: Transformative Learning**.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสยามกัมมาจล, 2558.

ศักดิ์ดา ปั่นแห่งเพ็ชร์. **หุ่นกระบอกไทย.สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**32: 42-77.

สุนนมาลย์ นิมนติพันธ์. **การละครไทย**.กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2532.

อดิศักดิ์ ศรีสม. **การเล่นเงา: วัฒนธรรมร่วมแห่งอาเซียน**. [ออนไลน์]. 2558.

แหล่งที่มา:http://www.asean thai.net/mobile_detail.php?cid=4&nid=760. [16 พฤษภาคม 2561]

อาภรณ์ สุนทรวาท. **ภาษาทำนาฏศิลป์ไทย**.พิมพ์ครั้งที่ 2. ราชบุรี: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, 2551.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, ถิรนนท์ธนวัชศิริวงศ์และศุจิรา สุวีรานนท์. **จินตทัศน์ทางสังคมในภาษาสื่อมวลชน: ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่องในภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ มิวสิควิดีโอ ข่าว และโฆษณา**.

กรุงเทพมหานคร: โครงการสื่อสันติภาพคณะนิเทศศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

Their, K. **Storytelling in Organizations: A Narrative Approach to Change, Brand, Project and Knowledge Management.**
Translated by M. Russin. Germany: Springer, 2013.

แนวทางการจัดการทรัพยากรการเกษตรแหล่งท่องเที่ยว
เชิงเกษตร ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง
จังหวัดนครสวรรค์

The Approach of Agricultural Resources
Management for Agro-tourism in Takhianluan
Sub-district, Muang District, Nakhon Sawan
Province

วรภพ วงศ์รอด*

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครสวรรค์ 60000
E-mail: viratwongrod_4@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การใช้ทรัพยากร การเกษตรของเกษตรกรและแนวทางการจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักแกนนำแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรผู้บริหาร อบต. เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ ผู้นำท้องที่และผู้นำท้องถิ่น ประชาชนและเกษตรกรที่รับรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ แบบสำรวจ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างการอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การศึกษาพบว่าสถานการณ์แหล่งเรียนรู้การเกษตรในตำบลตะเคียนเลื่อนใช้ทรัพยากรการเกษตรเพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรใน 3 ด้าน โดยมีการจัดแบ่งตามกลุ่มอาชีพ คือกลุ่มดินและปุ๋ย กลุ่มสวนผลไม้/สวนกล้วยไม้ และกลุ่มการผลิตเห็ด มีการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบกลุ่มและครัวเรือนโดยยึดเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม นอกจากนั้นใช้ทรัพยากรที่ดิน แหล่งน้ำ แรงงาน วัตถุดิบ นำความรู้ภูมิปัญญา ความหลากหลายพืชพันธุ์ การจัดการพื้นที่ แหล่งน้ำเพื่อพัฒนาต่อยอดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เน้นการสาธิต ให้ความรู้ และการจำหน่ายผลผลิต

ส่วนแนวทางการจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่า พื้นที่ตำบลเหมาะสำหรับการทำเกษตร อยู่ใกล้แหล่งจำหน่าย การเข้าถึงพื้นที่สะดวก เกษตรกรตื่นตัว หน่วยงานรัฐสนับสนุนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเน้นการเข้าเยี่ยมชมแหล่ง การสาธิต บรรยาย แนวทางการจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ต้องพัฒนาแหล่งเรียนรู้ สถานที่ ภูมิทัศน์ ทักษะการเป็นวิทยากร สิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะดวก ศูนย์ประสานงานในระดับตำบล และพัฒนาแหล่งเรียนรู้เกษตร
เป็นเครื่องมือในการจัดการพื้นที่ สร้างรายได้และการรักษาวิถีชุมชน

คำสำคัญ : การจัดการทรัพยากรการเกษตร, แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร,
การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

Abstract

This research aimed to study agricultural resource use situation of farmers and a management approach of agricultural resources for agro-tourism of Takhianluan Sub-district, Muang District, Nakhon Sawan Province. The data were collected from the key informants consisting of the agro-tourism leaders, the executive of Tambon local administrative organization, the officials in the agricultural office of Muang District, the regional leaders and local leaders, the people and farmers who realized about agro-tourism in the research area. Participatory observation and structural interview, training workshops, and organizing knowledge sharing forum have been done by the researcher.

The study found that the agricultural learning resources in Takhianluan Sub-district, were used to develop agro-tourism activities divided into 3 occupational groups as soil and fertilizer group, orchard / orchid farm group, and mushroom production group. Some took it as their main primary occupation, some took it as a sideline occupation while others used agricultural resources that are land, water, raw materials in the community, knowledge and local wisdom, plant diversity and management of area for continual development of agro-tourism activities in each place by emphasizing on demonstration, knowledge giving and sales productivity.

As for the guidelines of agricultural resources management for agro-tourism it was found that the area of the sub-district is suitable for agriculture, located near the distributors with convenient access to the area. The farmers are awake, supported by government agencies for a form of agro-tourism by visiting, attending demonstrations and lectures. However, more development needed to be done further on the learning center, landscape, resource persons' speaking skill, facilities, co-ordination center at the sub-district level and development of agricultural learning resources towards agro-tourism to be used as a tool to manage the area, make income, and keep the way of the community.

Keywords : Agricultural resource management, Agricultural tourism, Agro-tourism

บทนำ

การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศสร้างรายได้ให้กับระบบเศรษฐกิจ ส่งผลให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเติบโตอย่างรวดเร็ว จากสถิติการท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทยมีการพัฒนาเป็นรูปแบบและระบบ เป็นที่มาของรายได้ในการพัฒนาประเทศ จากข้อมูลนักท่องเที่ยวปี 2558 เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว 24.90 ล้านคน สร้างรายได้ 1.857 ล้านล้านบาท และในปี 2559 นักท่องเที่ยว 26.53 ล้านคน ขยายตัวร้อยละ 6.14 มีรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นเงิน 1.272 ล้านล้านบาท ทั้งนี้ การเดินทางท่องเที่ยวในประเทศของนักท่องเที่ยวไทย ปี 2558 มีจำนวน 159.19 คน/ครั้ง ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนในตลาดท่องเที่ยวในประเทศเป็นเงิน 0.803 ล้านล้านบาท ในปี 2559 มีผู้เดินทางท่องเที่ยวในประเทศจำนวน 168.97 ล้านคน/ครั้ง และสร้างรายได้ 0.882 ล้านล้านบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2559)

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ในปี 2555-2559 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กำหนดเป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยเน้นการสร้างนวัตกรรมเพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มในสินค้าท่องเที่ยว ส่งเสริมการลงทุนเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน คำนึงถึงคุณค่า การพัฒนาสิ่งแวดล้อม สร้างบรรยากาศการลงทุนในกิจกรรมการท่องเที่ยวแหล่งใหม่ที่มีศักยภาพ เพื่อคืบคลานชาติสู่ฝันโลก เกิดความมั่งคั่งสุขุมชน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2554) สอดรับกับแนวทางการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ที่เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งโดยการเตรียมความพร้อมให้กับคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง

ที่สอดคล้องและเหมาะสม โดยนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพมาใช้ประโยชน์ การเสริมสร้างทุนสังคม (ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนทางวัฒนธรรม) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพในทุกระดับ การปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง การเข้าถึงทรัพยากรอย่างเป็นธรรม การเสริมสร้างทุนเศรษฐกิจมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง โดยการใช้ภูมิปัญญาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์เป็นพลังขับเคลื่อนใหม่ อย่างยั่งยืนระยะยาว โดยการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสาขาธุรกิจบริการที่มีศักยภาพ ยกกระดับคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและชุมชนให้เป็นแหล่งสร้างรายได้หลักของประเทศ รวมถึงเป็นแหล่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ด้วยการพัฒนายกระดับคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวในเชิงกลุ่มพื้นที่ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและชุมชน การบริหารจัดการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน ตลอดจนเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคเอกชน ท้องถิ่น ชุมชนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ประยุกต์จากการประกอบอาชีพทางการเกษตร บนฐานแนวคิด องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของเกษตรกรที่สร้างความภาคภูมิใจในอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นรากฐานของประเทศ อีกทั้งการได้สัมผัสกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนชนบท ขนบธรรมเนียมประเพณี รูปแบบกิจกรรม และการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่หลากหลาย วิถีชีวิตที่เรียบง่ายถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ทัศนียภาพธรรมชาติที่สวยงามบนฐานการจัดการโดยเกษตรกรในชุมชนตนเอง ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และด้านสุขภาพใจที่เข้มแข็งโดยมุ่งเน้นเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงความพอเพียงและเป็นแนวทาง

ในการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชนอย่างยั่งยืน ปัจจุบันการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นทางเลือกการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยว และสร้างมูลค่าเพิ่มแก่เกษตรกรให้สามารถตอบสนองรายได้จากการอนุรักษ์ทรัพยากรเกษตร และกิจกรรมการท่องเที่ยวส่งผลต่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การจัดสรรประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัจจุบันกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้กำหนดแนวทางส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อให้เกิดการสร้างรายได้ ด้วยการพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร การสร้าง/พัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และบริหารจัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยกำหนดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การบริหารจัดการ การรองรับ การให้บริการ และการดึงดูดใจ (สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, 2556) สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ การพัฒนาการท่องเที่ยวไทย ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาสินค้าบริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างความเชื่อมั่น และส่งเสริมการท่องเที่ยว และยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

จังหวัดนครสวรรค์มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบค่อนข้างเรียบและแคบบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีวิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดให้เป็นศูนย์กลางการผลิต การค้าข้าวและสินค้าเกษตร เมืองแห่งการศึกษามีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติสังคม มีความเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในรอบ 4 ปีที่ผ่านมาทางจังหวัดได้ส่งเสริมและสนับสนุนยกระดับ

ชุมชนท้องถิ่นให้ใช้ฐานทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยเฉพาะตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมืองนครสวรรค์เป็นพื้นที่หนึ่งที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของ นครสวรรค์ ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยามีพื้นที่ทั้งหมด 20.73 ตาราง กิโลเมตรหรือประมาณ 12,956 ไร่ มีจำนวนหมู่บ้าน 12 หมู่บ้าน ครัวเรือน 1,869 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 6,222 คน ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ ลักษณะโดยรวมทั้งตำบลจะมีลักษณะเป็นท้องกระทะ น้ำท่วมขังในฤดูฝนดินมีความอุดมสมบูรณ์ ประชากรมีอาชีพด้านการเกษตร คิดเป็น 60 เปอร์เซ็นต์ (องค์การบริหารส่วนตำบลตะเคียนเลื่อน, 2557) การทำการเกษตรของตำบลมีชื่อเสียงด้านทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร ได้แก่ ผลไม้ พืชผัก ไม้ดอกไม้ประดับ และมีการรวมกลุ่มของเกษตรกรในการจำหน่ายผลผลิต การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร และมีการส่งเสริมการเรียนรู้ของศูนย์ถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตั้งแต่ปี พ.ศ.2555 – ปัจจุบัน จากต้นทุนทางสังคมและฐานทรัพยากรในตำบล สำนักงานเกษตรอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์เข้ามาส่งเสริมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้เกษตร การจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ดังนั้น การจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้สอดคล้องกับแหล่งเรียนรู้การเกษตร บนฐานแนวคิด องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของเกษตรกรที่สร้างความภาคภูมิใจในอาชีพซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของชุมชน พัฒนากิจกรรมทางการเกษตรให้กับผู้ที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ หรือเยี่ยมชมได้สัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยอาศัยวิธีการ (Means) การจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ยึด

รากฐานของชุมชนเป็นศูนย์กลาง การจัดการชุมชนสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสถานการณ์การใช้ทรัพยากรการเกษตรของเกษตรกรในตำบลและแนวทางการจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตะเคียนเลื่อนอำเภอมือเมือง จังหวัดนครสวรรค์ดังกล่าว

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาสถานการณ์การใช้ทรัพยากรการเกษตรของเกษตรกรในตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอมือเมือง จังหวัดนครสวรรค์
2. ศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอมือเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบผสมผสาน โดยกำหนดขอบเขต ดังนี้

1. **ด้านเนื้อหา** ประกอบด้วยข้อมูลสถานการณ์การใช้ทรัพยากรการเกษตรและรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตะเคียนเลื่อน และข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางในการจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอมือเมืองจังหวัดนครสวรรค์ โดยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อแนวทางในการจัดการทรัพยากรการเกษตรแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของเกษตรกรในตำบลตะเคียนเลื่อน

2. **ขอบเขตด้านพื้นที่** เลือกพื้นที่แบบเจาะจงจากฐานข้อมูลของสำนักงานเกษตรอำเภอมือเมือง จังหวัดนครสวรรค์ และจากการเดินทางเข้าเยี่ยมชมแหล่งเรียนรู้ของเกษตรกรในตำบล

3. ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นแกนนำแหล่งเรียนรู้เกษตร10 แห่ง จำนวน 10 คน ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลตะเคียนเลื่อน และเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอเมือง จำนวน 2 คน ผู้นำท้องที่และผู้นำท้องถิ่นที่มีแหล่งเรียนรู้เชิงเกษตรในพื้นที่จำนวน 4 คน ประชาชนและเกษตรกรที่รับรู้เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้เกษตรในพื้นที่ 3 คน รวม 19 คน โดยพิจารณาคคุณสมบัติ มีส่วนเกี่ยวข้องรับรู้ ตัดสินใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของแหล่ง พร้อมในการให้ข้อมูล มีลักษณะของผู้ นำการเปลี่ยนแปลง กล้าแสดงออกและรับฟังเหตุผล

4. เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ใช้แบบสำรวจการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก การอบรมเชิงปฏิบัติการ การสนทนากลุ่มร่วมกันระหว่างนักวิจัย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรการเกษตรรูปแบบกิจกรรม และแนวทางการจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และตรวจสอบข้อมูล โดยดำเนินการไปพร้อมๆ กับการรวบรวมข้อมูล อาศัยการซักถามตรวจสอบข้อมูลด้วยการแลกเปลี่ยนคำถาม แยกแยะข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามเนื้อหา พร้อมกับดูความเพียงพอและสมบูรณ์ของข้อมูล โดยนำมาเปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) จากแหล่งที่มาของข้อมูลแต่ละด้าน คือ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) และด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) ทุกครั้งที่มีการรวบรวมข้อมูลจากการซักถามกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งถือว่าเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วย

ผลการวิจัย

1. สถานการณ์การใช้ทรัพยากรการเกษตรของเกษตรกรตำบลตะเคียนเลื่อน แหล่งเรียนรู้การเกษตรกระจายอยู่ในพื้นที่ของตำบลในหมู่ที่ 2, 11 และหมู่ 12 จำนวน 10 แห่ง ได้แก่ (1) กลุ่มดินชีวภาพตะเคียนเลื่อน หมู่ที่ 2 เป็นแหล่งเรียนรู้เกษตรจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2550 ภายใต้โครงการยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข ด้วยเล็งเห็นคุณค่าของทรัพยากรดินและวัตถุดิบในชุมชน (2) กลุ่มปุ๋ยดินดีบ้านตะเคียนเลื่อน หมู่ที่ 2 จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2545 เป็นแหล่งเรียนรู้เกษตร ด้วยเล็งเห็นการทำเกษตรต้องดูแลสภาพดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ การลดต้นทุนของเกษตรกร (3) กลุ่มผักซีฝรั่งปลอดสารพิษ หมู่ 12 เริ่มในปี 2537 จากกลุ่มเล็ก ๆ และกระจายแพร่หลายเป็น 20 ครัวเรือน เริ่มจากการเพาะปลูกแบบยังชีพสู่การปลูกเป็นอาชีพ (4) สวนฝรั่งกิมจูและสาลี่สีทอง ไร่เมล็ด หมู่ 11 เป็นสวนดั้งเดิมตั้งแต่ปี 2521 เน้นการจัดการพื้นที่ ระบบน้ำหยด ลดการจ้างแรงงาน และจำหน่ายผลผลิตเอง (5) สวนผลไม้ผสมผสาน หมู่ที่ 11 ปลูกพืชไม้ผลแบบผสมผสานสืบทอดมาจากรุ่นพ่อแม่มากกว่า 40 ปี (6) สวนกล้วยไข่ปลอดสารเคมี หมู่ที่ 11 เป็นอาชีพหลักมาจากบรรพบุรุษ เน้นการลดต้นทุน ปลอดภัยสำหรับผู้ผลิตและผู้บริโภค ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลบำรุง (7) สวนเกษตรผสมผสาน หมู่ 12 เป็นสวนเกษตรปลูกไม้ผลได้แก่ กระท้อน ฝรั่งแป้นสีทอง ส้มโอ กล้วยไข่ กล้วยหอม มะยงชิด และมะม่วง เน้นการปลูกที่หลากหลายลดความเสี่ยงด้านผลผลิตและราคา (8) ครัวเรือนเกษตรวิถีพอเพียง หมู่ 12 เป็นแหล่งเรียนรู้เกษตรบนวิถีเศรษฐกิจพอเพียงที่สืบทอดมาจากรุ่นพ่อแม่ และศึกษาเรียนรู้ตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อมาปรับปรุงการเกษตรในครัวเรือน กิจกรรมดำเนินงานมาประมาณ 20 ปี กิจกรรมทางการเกษตรของแหล่งเรียนรู้ประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน (9) ฟาร์มเห็ด

บ้านวังยาง หมู่ 12 ตำบลตะเคียนเลื่อน เป็นแหล่งผลิตก่อนซื้อเห็ดและดอกเห็ด เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2549 โดยสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ระยะแรกทำเป็นอาชีพเสริม กระทั่งเป็นอาชีพหลักในปัจจุบัน และ (10) สวนกล้วยไม้ หมู่ 11 เริ่มทำปี 2538 เน้นการขยายพันธุ์กล้วยไม้ขายพันธุ์กล้วยไม้และส่งกล้วยไม้เข้าประกวด จุดเด่นของแหล่งเรียนรู้เป็นสวนกล้วยไม้หลากหลายสายพันธุ์ในพื้นที่ 7 ไร่

ทั้งนี้จากแหล่งเรียนรู้ของเกษตรกรทั้ง 10 แหล่งสามารถสรุปแหล่งเรียนรู้ วัตถุประสงค์ การเกษตรหลัก รูปแบบกิจกรรม และการจัดการทรัพยากรการเกษตรของแหล่งเรียนรู้การเกษตรดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปแหล่งเรียนรู้ วัตถุประสงค์ การเกษตรหลัก รูปแบบกิจกรรม และการจัดการทรัพยากรเกษตรของแหล่งเรียนรู้การเกษตร

ชื่อแหล่ง	ที่ตั้ง	วัตถุประสงค์	กิจกรรมในแหล่งเรียนรู้การเกษตร	รูปแบบกิจกรรม	การจัดการทรัพยากรการเกษตร
1.กลุ่มดินบ้านตะเคียนเลื่อน	ม.2 ตะเคียนเลื่อน	ผลิตดินสำหรับเกษตรกรกลุ่ม การใช้ทรัพยากรในชุมชน รายได้เสริมแก่ชุมชน จัดจำหน่ายปลีกและส่ง เป็นแหล่งเรียนรู้แก่ผู้สนใจทั่วไป	1.ผลิตดิน จำหน่ายผลิตภัณฑ์เล็กและสิ่ง 2.สาธิตการผลิตดิน/ปุ๋ยสูตรต่าง ๆ 3.ให้ความรู้ขั้นตอนการผลิตดิน/ปุ๋ย	กลุ่มเกษตรกร	1.ที่ดิน/สถานที่โรงเรียน 2.วัดอุทัยในชุมชน 3.แรงงานในชุมชน
2.กลุ่มปุ๋ยดินตะเคียนเลื่อน	ม.2 ตะเคียนเลื่อน	ผลิตหัวเชื้อผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพสำหรับเกษตรกรในหมู่บ้าน จัดจำหน่ายปลีกและส่ง เป็นแหล่งเรียนรู้การผลิตน้ำหมัก ปุ๋ยหมัก และจำหน่ายพันธุ์ไม้	1.ผลิตหัวเชื้อผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพ จำหน่ายผลิตภัณฑ์เล็กและสิ่ง 2.สาธิตการผลิตดิน/ปุ๋ยสูตรต่าง ๆ 3.ให้ความรู้ขั้นตอนการผลิตดิน/ปุ๋ย	กลุ่มเกษตรกร	1.ที่ดิน/สถานที่โรงเรียน 2.วัดอุทัยในชุมชน 3.แรงงานในชุมชน
3.กลุ่มปลูกผักไร้สารปลอดภัยจากสารพิษอันตราย	ม.11 ตะเคียนเลื่อน	ส่งเสริมอาชีพแก่เกษตรกร การรวมกลุ่มเกษตรกรการผลิตและการจำหน่ายผักชีฝรั่ง จัดแผนการตลาดและสร้างเครือข่ายตลาด	1.การพัฒนาแปลงปลูกผักชีฝรั่งและแผนการจัดการตลาด	กลุ่มเกษตรกร	1.ที่ดิน/สถานที่โรงเรียน/แปลงเกษตร 2.วัดอุทัยในชุมชน 3.แรงงานในชุมชน
4.สวนผลไม้ไร้สารพิษปลอดภัยของแม่สี	ม.11 ตะเคียนเลื่อน	ให้ผู้สนใจสวนผลไม้และนามะนาวสวนกระเทียมผักสวนครัว และจำหน่ายกิ่งพันธุ์ ผลผลิตแก่ผู้สนใจ	1.สาธิตแปลงปลูกผลไม้และนามะนาวกระเทียม 2.จำหน่ายผลผลิต กิ่งพันธุ์ไม้ผล 3.ให้ความรู้การจัดการพื้นที่ ความหลากหลายพืชพันธุ์	เกษตรกร	1.ที่ดิน/สถานที่โรงเรียน/แปลงเกษตร 2.วัดอุทัยในชุมชน 3.แรงงานในชุมชน
5. สวนผลไม้ผสมผสาน	ม.11 ตะเคียนเลื่อน	ชมสวนผลไม้แก่ แม่ มีนงค์ นาง ละมุด กระเทียมได้มีการจัดการสวนแบบธรรมชาติ มีผลิตภัณฑ์นมเย็นตลอดทั้งปี	1.สาธิตปลูกผลไม้มีนงค์ นาง ละมุด กระเทียม 2.จำหน่ายผลผลิต กิ่งพันธุ์ไม้ผล 3.ให้ความรู้การจัดการพื้นที่ ความหลากหลายพืชพันธุ์	เกษตรกร	1.ที่ดิน/สถานที่โรงเรียน/สวนและแปลงเกษตร 2.วัดอุทัยในชุมชน 3.แรงงานในชุมชน

6.สมาคมครัวไม้	ม.11 ดตะเตียนเลื่อน	ปลูกกล้วยไม้เพื่อขายผลผลิต ขายน้อย และจัดการพื้นที่ให้เกิดความคุ้มค่า	1.สาธิตปลูกกล้วยไม้ 2.จำหน่ายผลผลิต 3.ให้ความรู้การจัดการพื้นที่ การขยายหน่อพันธุ์ กระเทียม	เกษตรกร	1.ที่ดิน/สถานที่สวนและแปลงเกษตร 2.วัตถุดิบในชุมชน 3.แรงงานในชุมชน
7.สมาคมเกษตรผสมผสาน	ม.12 ดตะเตียนเลื่อน	ให้ผู้สนใจสวนผลไม้ กระเทียมมะนาวฝรั่ง และแปรรูปฝรั่งแช่เย็นสำหรับจำหน่าย จุดสาธิตการเรียนรู้การจัดการพื้นที่เกษตร เทคนิคการทำกระเทียมหน่อ การทำกล้วยไม้ส่งเข้าประกวด	1.สาธิตปลูกฝรั่งมะนาว กล้วย ชวน ชมนู ละมุด 2.จำหน่ายผลผลิต กิ่งพันธุ์ไม้ผล	เกษตรกร	1.ที่ดิน/สถานที่สวนและแปลงเกษตร 2.วัตถุดิบในชุมชน 3.แรงงานในชุมชน
8.เกษตรวิสัยพอเพียง	ม.12 ดตะเตียนเลื่อน	เพาะเห็ดโดยการปลูกก้อนเห็ดและหึ่งเชื้อเอง ทำนาสำหรับบริโภค ปลูกผักปลอดสารจำหน่าย เน้นการขายปลีกในตลาดด้วยตนเอง	1.สาธิตการผลิตก้อนเห็ดและเชื้อเห็ด 2.จำหน่ายผลผลิตเห็ด ก่อนเชื้อเห็ดผักสวนครัว 3.ให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแล การเก็บเกี่ยว และการจำหน่ายผลผลิต	เกษตรกร	1.ที่ดิน/สถานที่โรงเรือน/สวนและแปลงเกษตร 2.วัตถุดิบในชุมชน 3.แรงงานในชุมชน
9.ฟาร์มเห็ดบ้านวังยาง	ม.11 ดตะเตียนเลื่อน	แหล่งเพาะเห็ด ทำหัวเชื้อเห็ด ก่อนหึ่งเชื้อเห็ดจำหน่ายปลีกและส่ง	1.สาธิตการผลิตก้อนเห็ดและเชื้อเห็ด 2.จำหน่ายผลผลิตเห็ด ก่อนเชื้อเห็ด 3.ให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแล การเก็บเกี่ยว และผลผลิต	เกษตรกร	1.ที่ดิน/สถานที่โรงเรือน 2.วัตถุดิบในชุมชน 3.แรงงานในชุมชน
10.สวนกล้วยไม้ฟิโลพร	ม.11 ดตะเตียนเลื่อน	ให้ผู้สนใจสวนสวนกล้วยไม้เพาะพันธุ์กล้วยไม้จำหน่ายปลีกกล้วยไม้	1.สาธิตการเพาะพันธุ์กล้วยไม้ 2.จำหน่ายผลผลิต 3.ให้ความรู้การจัดการพื้นที่ และพันธุ์กล้วยไม้	เกษตรกร	1.ที่ดิน/สถานที่โรงเรือนและแปลงเกษตร 2.วัตถุดิบในชุมชน 3.แรงงานในชุมชน

ส่วนวัตถุประสงค์การดำเนินกิจกรรมการเกษตรของแหล่งเรียนรู้เน้นรูปแบบกลุ่มเกษตรกรและครัวเรือน มีทั้งทำเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม เป็นแหล่งเรียนรู้ จำหน่ายผลผลิตเมล็ดพันธุ์ กิ่ง หน่อ และการแปรรูป ใช้ทรัพยากรการเกษตร ประกอบด้วย ที่ดิน แหล่งน้ำ แรงงาน วัตถุดิบในชุมชน ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา ความหลากหลายพืชพันธุ์ การจัดการพื้นที่แหล่งน้ำ โดยแหล่งเรียนรู้เกษตรกรทั้ง 10 แห่ง ใช้ทรัพยากรการเกษตรในพื้นที่ของตนเองเกิดผลผลิต สินค้า การบริการ เน้นความเหมาะสมสอดคล้องกับกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้เกษตรกรของตนเอง ผลผลิต สินค้าและการบริการเน้นการจำหน่ายผลผลิตสำหรับการบริโภค กิ่งพันธุ์ไม้ผล หน่อ และวัสดุที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิต

การจัดการทรัพยากรการเกษตรในพื้นที่ของเกษตรกรเพื่อพัฒนาสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จัดได้ 3 กลุ่ม (1) การใช้ทรัพยากรการเกษตรที่เกี่ยวกับกลุ่มดินและกลุ่มปุ๋ย ในกิจกรรมการสาธิตผลิตดินชีวภาพ/ปุ๋ยดินดี และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การฟังบรรยายเยี่ยมชม สาธิตการผลิตดินชีวภาพ/ปุ๋ยดินดี ตลอดจนชมจุดจำหน่ายเพาะพันธุ์กล้าไม้ดอกไม้ประดับสองข้างทางถนน (2) การใช้ทรัพยากรการเกษตรของสวนผสมผสาน ผลไม้ และสวนกล้วยไม้ มีกิจกรรมการสาธิตการผลิต การรักษา การขยายพันธุ์ การแปรรูปและการจำหน่ายผลผลิตในส่วนสร้างความรู้การทำสวนผสมผสาน สวนผลไม้ สวนกล้วยไม้ สำหรับการประกวด การฟังบรรยายเยี่ยมชมศึกษา ธรรมชาติ แปลงผักชีฝรั่งและการจำหน่ายผลผลิต กิ่งพันธุ์ไม้ผลพันธุ์กล้วยไม้ในสวนและเมล็ดผักชีฝรั่ง (3) การใช้ทรัพยากรการเกษตรที่เกี่ยวกับการผลิตเห็ด มีกิจกรรมการสาธิตการผลิตเชื้อเห็ด ก้อนเชื้อเห็ด การดูแลรักษาโรงเรือน การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการจำหน่ายก้อนเชื้อเห็ด เห็ดสดทั้งปลีกและส่ง การให้ความรู้เกี่ยวกับระบบโรงเรือนที่เหมาะสม การเยี่ยมชมสถานที่จริง ทั้งนี้

แหล่งเรียนรู้เกษตรทั้ง 10 แห่ง เน้นการจัดการทรัพยากรการเกษตรโดยตรง ได้แก่ กลุ่มปุ๋ยและกลุ่มดิน สวนผลไม้และสวนกล้วยไม้ การเพาะเห็ด ทั้งนี้ แหล่งเรียนรู้เกษตรมีความโดดเด่นในตัวเอง กิจกรรมในแหล่งเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรใช้การสาธิตหรือการให้ความรู้ในกิจกรรมที่ดำเนินการ และการจำหน่ายผลผลิต ส่วนทรัพยากรการเกษตรที่นำมาใช้กับกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้ใช้ที่ดิน/สถานที่โรงเรือน สวนไม้ผล วัตถุดิบและแรงงานจากชุมชน

2. แนวทางการจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลตะเคียนเลื่อน (1) ด้านศักยภาพแหล่งเรียนรู้เกษตรเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยการจัดการทรัพยากรการเกษตรที่โดดเด่นจากลักษณะกายภาพสภาพพื้นที่เพาะปลูกพืชผัก ผลไม้ การอยู่ใกล้แหล่งจำหน่าย และเข้าถึงพื้นที่ได้สะดวก สร้างการตื่นตัวให้เกษตรกรหน่วยงานรัฐสนับสนุนการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างต่อเนื่องในส่วนกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรระดับตำบลและอำเภอโดยการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรของเกษตรกร โครงการผลิตปุ๋ยหมัก โครงการเกษตรอินทรีย์และลดการใช้สารเคมี สนับสนุนปุ๋ยกลุ่มเกษตรกร และศึกษาดูงานการพัฒนาเกษตร การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (2) ด้านรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยเน้นการเข้าเยี่ยมชมแหล่งเรียนรู้ การสาธิต บรรยาย ชมสวน ชิมผลไม้ และเข้าร่วมกิจกรรมในรูปของกลุ่มในด้านการจัดการทรัพยากรการเกษตรต้องเน้นการใช้ประโยชน์เชิงพื้นที่ เทคโนโลยีพื้นบ้าน แรงงานในชุมชน และเอกลักษณ์ของแหล่งเรียนรู้โดยการนำเสนอ สาธิต และเล่าเรื่องเพิ่มกิจกรรมให้หลากหลาย พัฒนาความรู้และทักษะด้านการจัดการทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ และพัฒนาด้านการเป็นวิทยากร (3) ด้านการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยพัฒนาสถานที่ จัดภูมิทัศน์ ทักษะการ

เป็นวิทยากร จัดทำแผนผัง/แปลงสำหรับการเรียนรู้ ทำปฏิทินการท่องเที่ยว ในตำบล ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก จัดให้มีศูนย์ประสานงานในระดับตำบล และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ ร้านอาหาร รถนำชมแหล่งเรียนรู้ ด้านการสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้เกษตรกรและด้านเครือข่ายการท่องเที่ยว ในพื้นที่โดยการจัดตั้งเครือข่ายระดับพื้นที่ การแลกเปลี่ยนแนวทางการพัฒนา แหล่งเรียนรู้ จัดทำแผนการจัดการพื้นที่ร่วมกัน (4) ด้านประโยชน์ที่เกิดจากการจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สามารถสร้างมูลค่า รายได้เสริม การทำงานร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การอนุรักษ์ ทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิธีการทำการเกษตร สร้างจุดขายด้านการท่องเที่ยว วิถีชุมชน กระตุ้นให้เกษตรกรตื่นตัว ขายผลผลิตให้กับผู้ที่มาเยี่ยมชม และ สร้างเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ และ (5) ด้านความคาดหวังในการพัฒนา แหล่งเรียนรู้เกษตรสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรใช้เป็นกลวิธีในการจัดการพื้นที่ สร้างรายได้คนในชุมชน การรักษาวินัยชุมชน ในแง่ของการทำการเกษตรสร้าง ทางเลือกในการทำการเกษตร การขายผลผลิต สืบทอดวิถีการทำเกษตร ดั้งเดิม อนุรักษ์ทรัพยากรดินและแหล่งน้ำ ลดการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี สร้างเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ เกษตรกรมีความเข้มแข็ง ในแง่ของกิจกรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร สามารถสร้างรายได้ พัฒนากิจกรรม และหน่วยงาน ส่งเสริมสนับสนุนต่อเนื่อง

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย ได้พบประเด็นที่น่าสนใจมาวิจารณ์ผลการวิจัย ดังนี้

1. สถานการณ์การใช้ทรัพยากรการเกษตรของเกษตรกร แหล่งเรียนรู้การทำเกษตรของเกษตรกรตำบลตะเคียนเลื่อนทั้ง 10 แห่งมีการ ดำเนินกิจกรรมการเกษตรในรูปแบบกลุ่มเกษตรกรและครัวเรือนเกษตรกร

ยึดเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ เป็นแหล่งเรียนรู้การเกษตร แหล่งจำหน่ายผลผลิต เมล็ดพันธุ์ ตอนกิ่งหน่อ และการแปรรูป การใช้ทรัพยากรการเกษตรของแหล่งเรียนรู้ประกอบด้วยที่ดิน แหล่งน้ำ แรงงาน วัตถุดิบในชุมชน ความรู้ทางการเกษตรจากภูมิปัญญาผู้รู้ ความหลากหลาย พืชพันธุ์ไม้ผล และการจัดการพื้นที่ทางการเกษตรด้วยการจัดการแหล่งน้ำ อย่างเป็นระบบซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ McGehee (2007: 111-124) ที่เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเน้นรูปแบบที่หลากหลายของแหล่ง เกษตรกรรมและวิถีชนบททำให้ครอบครัวเกษตรกรรมมีโอกาสในการพัฒนา คุณภาพชีวิตและยังเป็นเครื่องมือให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาได้ในหลากหลาย มิติทั้งการรักษาสภาพแวดล้อม พัฒนาสังคมและเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน และ สอดคล้องกับมูลนิธิเกษตรกรรมทางเลือก (มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน, 2547: 28) ที่ศึกษาแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการเกษตรที่ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัย (1) การพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านในระบบเกษตร (2) การพัฒนาเทคโนโลยี การเกษตรที่เหมาะสม (3) ใช้ทรัพยากรเกษตรจากภายในพื้นที่ (4) หลีกเลี่ยง การใช้สารเคมี (5) การปรับปรุงดินให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน และ (6) ใช้ ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างความหลากหลายกิจกรรม ผลิตทางการเกษตรในไร่นาและผสมผสานกิจกรรมการผลิตให้เกื้อกูล ประโยชน์ต่อกันด้วยวิถีธรรมชาติ ทั้งนี้แหล่งเรียนรู้ของเกษตรกรตำบล ตะเคียนเลื่อนมีการจัดการทรัพยากรการเกษตรโดยตรง ได้แก่ กลุ่มปุ๋ยและ ดิน สวนผลไม้และสวนกล้วยไม้ การเพาะเห็ด โดยแหล่งการเรียนรู้ดังกล่าว ประยุกต์แนวคิดการพัฒนาเกษตรยั่งยืนผ่านกิจกรรมการสาธิตการให้ความรู้ การจำหน่ายผลผลิต และใช้ทรัพยากรการเกษตรที่ประกอบด้วยการจัดการ ที่ดิน/สถานที่โรงเรือน สวนไม้ผล วัตถุดิบในชุมชน และการใช้แรงงานในชุมชน เพื่อสร้างความยั่งยืน

2. แนวทางการจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่าศักยภาพแหล่งเรียนรู้การทำเกษตรของเกษตรกรตำบลตะเคียนเลื่อน มีรากฐานการจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพ สภาพพื้นที่ การปลูกพืชผักผลไม้ การอยู่ใกล้สถานที่จำหน่าย การเข้าถึงพื้นที่สะดวกและรวดเร็ว การตื่นตัวของเกษตรกร หน่วยงานรัฐสนับสนุนทำให้เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ส่วนแนวทางในอนาคตการให้มีกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรระดับตำบล จัดตั้งกลุ่ม/องค์กรของเกษตรกร โครงการผลิตปุ๋ยหมัก โครงการด้านเกษตรอินทรีย์และลดการใช้สารเคมี สนับสนุนป้ายสำหรับกลุ่มเกษตรกร และศึกษาดูงานด้านการพัฒนาการเกษตร ตลอดจนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรซึ่งสอดคล้องกับบองพล ธวัชพิทยกุลและคณะ (2550: 67-73) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ อาศัยองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ 1) ด้านการพัฒนาทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเน้นการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวให้สอดคล้องศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ 2) ด้านการพัฒนาบริการการท่องเที่ยว 3) กลยุทธ์พัฒนาด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์ 4) กลยุทธ์พัฒนาด้านอื่น ๆ สำหรับการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง

สำหรับรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจากการจัดการทรัพยากรการเกษตร เน้นการเข้าเยี่ยมชมแหล่งเกษตร การสาธิต บรรยาย ชมสวน และชิมผลไม้ ทั้งนี้แหล่งเรียนรู้เกษตรกรตำบลตะเคียนเลื่อนมีการจัดการทรัพยากรการเกษตรที่สอดคล้องกับกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เทคโนโลยีพื้นบ้าน แรงงานในชุมชน และความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งเรียนรู้ อันเป็นวิถีชีวิตในชนบทที่เป็นจุดแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับ Kline and others (2007: 111-124) ที่เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนักท่องเที่ยวต้องการเห็น

วิถีชีวิตที่เชื่อมต่อกับธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เป็นประสบการณ์ที่ดีในช่วงเดินทาง ต้องการเรียนรู้เข้าใจความหมาย การพบปะผู้คนและอยากมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตชนบท ในขณะที่จุดอ่อนกิจกรรมการเกษตรยังที่ไม่หลากหลาย ขาดความรู้ ทักษะและประสบการณ์ด้านการจัดการทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ ทักษะการเป็นวิทยากร ทุนในการพัฒนาผลผลิตและสินค้าสำหรับแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งงานวิจัยของนาฏสุตา เชนะสิริ และคณะ (2549: 69-79) สะท้อนเห็นว่า แหล่งทำการเกษตร แหล่งแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรที่มีศักยภาพเพียงพอในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรต้องมีกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การทำสวนผลไม้ การเพาะเห็ด การปลูกพืชปลอดสารพิษ และจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแก่แหล่งเรียนรู้ในเรื่องการฝึกอบรม หรือให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ แหล่งท่องเที่ยว การอำนวยความสะดวกด้านคมนาคม ให้มีที่ปรึกษาด้านผลิตภัณฑ์บรรจุภัณฑ์และส่งเสริมการตลาด และการสนับสนุนเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้งภายในและภายนอกพื้นที่

การพัฒนามากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของตำบลตะเคียนเลื่อน จะต้องพัฒนาด้านแหล่งเรียนรู้การเกษตร สถานที่ จัดภูมิทัศน์ พัฒนาทักษะการเป็นวิทยากร จัดทำแผนผัง/การจัดแปลงสำหรับการเรียนรู้ ทำปฏิทินการท่องเที่ยวในตำบล ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ให้มีศูนย์ประสานงานในระดับตำบล ความสะอาดสถานที่ เช่น ห้องน้ำ ร้านอาหาร รณำชมแหล่งในตำบล ด้านการสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้เกษตรกร และด้านเครือข่ายการท่องเที่ยวในพื้นที่ การจัดตั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่ การแลกเปลี่ยนแนวทาง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เกษตร จัดทำแผนการจัดการพื้นที่ ส่วนประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สามารถสร้างมูลค่า รายได้เสริมจากกิจกรรมการเกษตร การทำงานร่วมกัน

แลกเปลี่ยนเรียนรู้การเกษตรในพื้นที่ร่วมกัน การอนุรักษ์ทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิธีการทำการเกษตรสร้างจุดขายด้านการท่องเที่ยววิถีชุมชน กระตุ้นให้เกษตรกรตื่นตัวในการจัดการทรัพยากรการเกษตร ขยายผลผลิตให้กับผู้ที่มาเยี่ยมชม และสร้างเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ ทั้งนี้ สอดคล้องกับวันทนา ฉิมบ้านดอน (2552: 99-110) ที่เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเริ่มต้องการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน การเดินทางสะดวกสบาย การเป็นพื้นที่ที่มีการทำการเกษตรที่หลากหลาย การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้า และประโยชน์ในกิจกรรมการท่องเที่ยว และรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีทั้งกิจกรรมทางน้ำ กิจกรรมบ้านพักโฮมสเตย์ กิจกรรมการแสดงวิถีชีวิตด้านการเกษตรและวัฒนธรรม มีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบแหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทเฉพาะรายบุคคลหรือรายกิจกรรมเป็น จุดท่องเที่ยวเกษตรที่เป็นสวนหรือไร่ของเกษตรกรรายใดรายหนึ่งโดยเฉพาะ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับแหล่งเรียนรู้เกษตรกร

1.1 ควรมีการจัดการทรัพยากรการเกษตรในแหล่งเรียนรู้ให้คงความเป็นเอกลักษณ์/อัตลักษณ์ดั้งเดิมของแต่ละแหล่ง

1.2 ควรจัดรูปแบบ/กิจกรรมแหล่งเรียนรู้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เน้นหลากหลายและ สอดคล้องกับวิถีชุมชน

1.3 ควรรวมกลุ่มจัดทำแผนผัง รายการท่องเที่ยวของแหล่งเรียนรู้เกษตรกรในตำบล และการเชื่อมโยงเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวภายใน และภายนอกตำบลต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับท้องถิ่น/สำนักงานเกษตรอำเภอ

2.1 องค์การบริหารส่วนตำบลควรมีการวางแผนร่วมกับแหล่งเรียนรู้เกษตรกร ผู้นำชุมชนในการกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้สอดคล้องกับฤดูกาล หรือเทศกาลของชุมชน ตำบล อำเภอและจังหวัด

2.2 องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานเกษตรอำเภอ วัด และโรงเรียนในพื้นที่ควรร่วมกันจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แก่กลุ่มเกษตรกร นักเรียน ผู้นำชุมชนในการนำทรัพยากรการเกษตรมาใช้ประโยชน์ การเพิ่มมูลค่าผ่านการเรียนรู้วิถีการเกษตรของชุมชน

2.3 หน่วยงานภาครัฐควรช่วยในการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรในด้านการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การนำชมแหล่งเกษตรกรรมในชุมชนและรณรงค์สร้างความตื่นตัวในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบล

2.4 หน่วยงานภาครัฐควรจัดให้มีศูนย์ประสานงาน ศูนย์จำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรให้กับกลุ่มเกษตรกรในตำบล

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาการจัดการทรัพยากรการเกษตรอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่ตำบล และอำเภอ

3.2 ควรมีการศึกษามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระดับพื้นที่ตำบลและอำเภอ

3.3 ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สอดคล้องกับพื้นที่ตำบลและอำเภอ

บรรณานุกรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ

ปี 2555-2559[ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา:

<http://www.tourism.go.th> [15 กันยายน 2558]

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. รายงานสถิตินักท่องเที่ยวประจำปี

2558-2559[ออนไลน์]. 2559.แหล่งที่มา: <http://www.tourism.go.th>[15 กันยายน 2559]

เกษตรกรรมยั่งยืน, มูลนิธิ. เกษตรกรรมยั่งยืน: วิถีเกษตรกรรมเพื่อความ
เป็นไท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน,2547.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11

(พ.ศ.2555-2559)[ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา:

<http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p11/plan11>[22 กันยายน 2558]

ตะเคียนเลื่อน, องค์การบริหารส่วนตำบล. แผนพัฒนาตำบล 3 ปี

(พ.ศ.2557-2559). นครสวรรค์: องค์การบริหารส่วนตำบล
ตะเคียนเลื่อน, 2557.

นาฏสุตา เชนะสิริ, ดรุณี แก้วม่วง, มานพอรุ่ง, วาณี วัชรเกษมสินธุ์ และ
ประกาศรี ตั้งศิริภรณ์.การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสระบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี และ
ชัยนาท. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ 2(3) (2549): 69-79.

ปองพล ธวัชหทัยกุล, ชัชฎารัตน์ มุกดา และวศิรินทร์ วาริเศวตสุวรรณ.

**แนวทางในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม
ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย, 2550.

พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, สำนัก. **คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่ง
ท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยว
และกีฬา**[ออนไลน์]. 2558. แหล่งที่มา:

<http://www.agrotourism.doae.go.th>[1 ตุลาคม 2556]

วันทนา ฉิมบ้านดอน. **การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง
จังหวัดสุราษฎร์ธานี.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2552.

Kline, C., Cardenas, D., Leung, Y. F., and Sanders, S. Sustainable
Farm Tourism : Understanding and Managing Environmental
Impacts of Visitor Activities. **Journal of Extension** 45(2)
(2007): 68-73.

McGehee, N.G. An Agritourism Systems Model : A Weberian
Perspective. **Journal of Sustainable tourism** 15(2) (2007):
111-124.

จำปาตะ : บทเพลง และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาได้ร่วมสมัย
Champedak : The song and the contemporary
Conservation of wisdom

กรฤต นิลวานิช*

* อาจารย์ ดร. ประจำโปรแกรมวิชาดนตรี คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
E-mail : Korarit_gt@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อรวบรวมบทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับจำปาตะ 2) เพื่อเผยแพร่บทเพลงเกี่ยวกับจำปาตะสู่สาธารณชน งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และ แบบสนทนากลุ่ม จากการลงพื้นที่ภาคสนาม ผลการวิจัยพบว่า ศิลปินกลุ่มบาลาจันอำเภอกวนโดน จังหวัดสตูลได้แต่งเพลงขึ้น 5 เพลง คือ หัวใจจำปาตะ ของดีเมืองสตอย นกเงือก มนตร์รักวังประจัน และสวรรค์ชายแดน โดยเนื้อหาของบทเพลงมีความหมาย เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชาวสตูล ธรรมชาติ และ กล่าวถึงจำปาตะ ในการเรียบเรียงดนตรีทั้ง 5 เพลงมีลักษณะเรียบง่ายและเป็นลักษณะของรูปแบบดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ จากการประชุมกลุ่มชุมชนพบว่าชุมชนยอมรับและเมื่อหลังจากบันทึกเป็น 오디오ไฟล์แล้วมีการเผยแพร่และนำไปใช้งานในโอกาสต่าง ๆ อย่างหลากหลาย

คำสำคัญ : จำปาตะ, การสร้างสรรค์บทเพลง, ภาคใต้ของประเทศไทย, เพลงพื้นบ้าน

Abstract

This research have the aims: 1) Torecord theChampedak songs. 2) To present and public the Champedaksong. The study based on qualitative and creative research approach which included; Observation form, Interviewing form and Focus group form. Discussion of this study after field works;the opinions and the suggestions of local people for the creative songs.The results showed that 5 new songs,including which Hua Jai Champedak, Khong Dee Muang Satoey, Nok Ngueng, Mon Rak Wang Pra Chan and Sawan Chai Dan. The lyrics of these songs are telling the about the stories of people's life, nature and Champedak. These songs were simple and combine as the way of southern traditional music. The project music of this study accepted by community and present to the broadcasted via media and online.

Keywords : Champadak, Creation of song, The South of Thailand, Traditional song.

บทนำ

ทุกท้องถิ่นมีภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ที่บอกความเป็นตัวตนของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี อาจมีให้เห็นเป็นรูปแบบของบุคคล สัตว์ สิ่งของ วัฒนธรรม หรือ พิธี ประจำท้องถิ่น ในการนี้สามารถผสมผสานกันเป็นรูปแบบของพหุภูมิปัญญา ซึ่งหมายความว่า การอนุรักษ์และรักษาไว้ เพื่อให้ยังทรงคุณค่าอยู่หรือเจริญงอกงามไปได้อีกในกาลข้างหน้าย่อมเป็นสิ่งสำคัญที่พึงต้องดำเนินการ

ภาคใต้มีวัฒนธรรมที่หลากหลายและงดงามทรงคุณค่าตลอดจนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่หลากหลาย เนื่องจากพื้นที่ของจังหวัดต่าง ๆ ในภาคใต้มีภูมิประเทศที่แตกต่างจากภาคอื่น ๆ กล่าวคือติดทะเลและเป็นหมู่เกาะ นอกจากนี้ยังมีชายแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีวัฒนธรรมเฉพาะตัวที่กลายเป็นวัฒนธรรมข้ามชาติควบคู่กับประเทศไทยไปแล้วนั้นคือ ประเทศมาเลเซีย

ด้วยภูมิประเทศที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกและสามารถพบได้เพียงที่ภาคใต้ของไทย ทำให้จำปาตะกลายเป็นหนึ่งในพืชเศรษฐกิจสำคัญที่เป็นแหล่งรวมภูมิปัญญาของภาคใต้ วรรณฤดี หิรัญรัตน์ และ ปาริชาติ เทพทอง (2551) ได้กล่าวอ้างถึงจำปาตะไว้ว่า จำปาตะเป็นไม้ผลที่อยู่สกุลเดียวกับขนุน แต่มีขนาดของผลเล็กกว่า มีการกระจายพันธุ์อยู่บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย พม่า และ ประเทศไทย ในประเทศไทยนิยมปลูกทางภาคใต้ (Syahetal., 2002)

สังคมในยุคปัจจุบัน เป็นสังคมที่สื่อและเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ทั้งในเรื่องของการศึกษา ความเป็นอยู่ และการรู้เท่าทันโลก การสื่อสารที่สามารถสื่อสารเชื่อมต่อกันได้อย่างรวดเร็ว มีอิทธิพลต่อทุกวงการ วงการดนตรีก็เช่นกัน ดังที่ สุชาติ แสงทอง (2557: 52) ได้กล่าว

ไว้ว่า พลังอำนาจทางสังคมนั้นมีอิทธิพลต่อกิจกรรมทางด้านดนตรี ซึ่งไม่ได้ควบคุมเฉพาะสภาวะสังคมแปลกแยก (Exotic societies) เท่านั้น แต่จะสามารถควบคุมไปทุกสภาวะของสังคม ทางมานุษยวิทยาหรือดนตรีวิทยาได้เล็งเห็นถึงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญพื้นฐานในการนำไปสู่การพัฒนามุมมองใหม่ในสังคมหนึ่ง ๆ โดยเป็นการเพิ่มค่าของความรู้ถึงความเป็นอยู่ของประชาชนว่าสะท้อนออกมาอย่างไร ของวิถีชีวิตต่าง ๆ ในสังคม ดังนั้นความสัมพันธ์ของดนตรีจะเป็นกระบวนการสำคัญที่นำไปสู่การค้นหาคำตอบที่กระจ่างชัด ความเปลี่ยนแปลง และปัจจัยอื่น ๆ ที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใต้สังคมที่อาจเกิดจากการคิดการสร้างสรรค์ของความต้องการในกลุ่มชน เพื่อจะพยายาม แสดงให้เห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์ของตน ทั้งนี้การสร้างสรรค์บทเพลงเกี่ยวกับจำปาตะ และถ่ายทอดสู่ผู้ฟังจะเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

อย่างไรก็ตามเราไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่า ความเข้มแข็งทางชุมชนและวัฒนธรรม เป็นอีกประเด็นสำคัญหนึ่งที่สามารถสนับสนุนให้เกิดความยั่งยืนของเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ต่างๆในชุมชนนั้น ๆ ทั้งนี้ทั้งนั้นสิ่งสนับสนุนในด้านของความเป็นปัจจุบันและทันสมัยก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สามารถทำให้วัฒนธรรมในชุมชนนั้น ๆ สามารถต่อยอดและปรับตัวสู่ความทันสมัยได้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น สื่อ ออนไลน์ ช่องทางบันเทิงยูทูบ หรือ เฟซบุ๊ก เหล่านี้เป็นอีกหนทางหนึ่งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ทางการบันเทิง ทางชีวิต ให้รับรู้รับทราบได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็ว

ดนตรีเป็นศิลปะที่อาศัยเสียงเพื่อเป็นสื่อในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ไปสู่ผู้ฟัง เป็นศิลปะที่ง่ายต่อการสัมผัส ก่อให้เกิดความสุข ความปลื้มปิติพึงพอใจให้แก่มนุษย์ได้ นอกจากนี้ได้มีนักปราชญ์ท่านหนึ่งได้

กล่าวไว้ว่า “ดนตรีเป็นภาษาสากลของมนุษยชาติ เกิดขึ้นจากธรรมชาติและมนุษย์ได้นำมาดัดแปลงแก้ไขให้ประณีตงดงามไพเราะ เมื่อฟังดนตรีแล้วทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ” นั่นก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เราได้ทราบว่ามีมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใดภาษาใด ก็สามารถรับรู้อารมณ์ของดนตรีได้โดยใช้เสียงเป็นสื่อได้เหมือนกัน ศิลปะดนตรีนี้เกิดขึ้นจากธรรมชาติที่ได้นำมาดัดแปลงแก้ไขให้เกิดความประณีตงดงามและความไพเราะ ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดรวมทั้งความรู้สึกทางอารมณ์ต่าง ๆ เช่น รัก โกรธ เกลียด กลัว โศกเศร้า หรือดีใจและสามารถถ่ายทอดความรู้สึกดังกล่าวให้ผู้อื่นรับรู้ได้ด้วย (สุกรี เจริญสุข, 2538: 65)

กลุ่มศิลปินบалаจัน เป็นกลุ่มศิลปินที่มีพื้นเพอาศัยอยู่ที่อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล มีผลงานสร้างสรรค์เพลงพื้นบ้านภาคใต้อย่างมากมาย รวมถึงบทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพืชจำปาตะด้วยเช่นกัน ด้วยลักษณะเด่นของการนำเสนอผลงานที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของดนตรีพื้นเมืองภาคใต้ที่โดดเด่น การรักษาและเผยแพร่ผลงานเพลงของกลุ่มศิลปินบалаจันในรูปแบบที่ทันสมัย เพื่อเป็นการต่อยอดทางภูมิปัญญาได้จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการรักษาวัฒนธรรมทางดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ให้ดำรงอยู่ต่อไป

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษาเรื่อง “จำปาตะ : บทเพลงและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาได้ร่วมสมัย” ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีจุดประสงค์ดังนี้

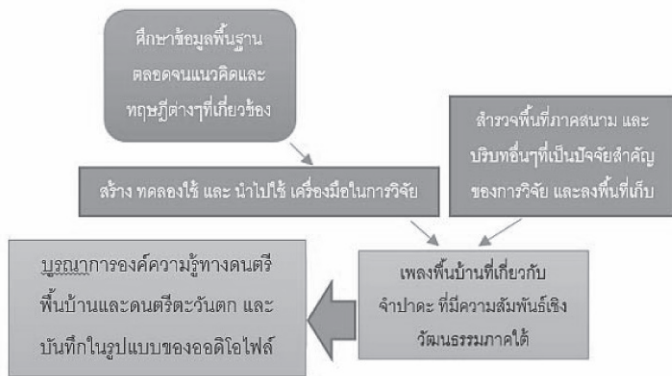
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อรวบรวมเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับจำปาตะ
- 2) เพื่อเผยแพร่บทเพลงเกี่ยวกับจำปาตะสู่สาธารณชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย

1. ทฤษฎีมานุษยวิทยา - ใช้ในการศึกษาดนตรีเกี่ยวกับจำปาตะ ในจังหวัดสตูล
2. แนวคิดวัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาชาวบ้าน - ใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม สันทนากลุ่มชาวบ้าน และ ระดมความคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ธนพชร นุตสาระ (2559: 23-24) ได้กล่าวถึง แนวคิดวัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาชาวบ้าน ของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพีโล เลิศวิชา (2551: 251) ไว้ว่า

วัฒนธรรมหมู่บ้านในประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับเงื่อนไขด้านที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิธีการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบการทำมาหากิน และการจัดความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับโลกภายนอก เงื่อนไขทางด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวิธีการผลิต ซึ่งมีอิทธิพลต่อการจัดวาง

รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ระหว่างคนกับที่ดิน และมีอิทธิพลต่อรูปแบบการรู้สึกนึกคิดและระบบให้คุณค่า ส่วนเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกในด้านความเกี่ยวข้องระหว่างตนเอง-บรรพบุรุษ-ชุมชนและตำแหน่งแห่งที่ของหมู่บ้าน Cohen เสนอข้อคิดของการปรับตัวทางวัฒนธรรม ดังนี้

1) องค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม (วรรณคดี ดนตรี การแสดง และศิลปกรรมอื่น ๆ) และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ฯลฯ

2) องค์ประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรม

3) การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียง หรือการค้นสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเอง จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ

4) วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายที่ลึกซึ้งกว่าข้อเท็จจริง

5) การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม

6) พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย

7) การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เนื่องจากตรงประเด็นทางการศึกษาที่สุด

1.1 ประชากร ศิลปินเพลงพื้นบ้านภาคใต้ ซึ่งเป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล จำนวนทั้งสิ้น 25 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มศิลปินบалаจัน อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล จำนวน 6 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม

3. การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสำรวจความคิดเห็นและความพึงพอใจ โดยลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลรวบรวมข้อมูลดังนี้

3.1 เก็บข้อมูลกลุ่มศิลปิน

3.2 สำรวจความพึงพอใจและความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของชุมชน

3.3 หาแนวทางในการเผยแพร่ผลงานเพลงและนำไปใช้กิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มเครือข่ายและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ในการสนทนากลุ่มและสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาบทเพลงพื้นบ้านภาคใต้ ใช้กลุ่มประชากรดังนี้ คือ

1. กลุ่มศิลปิน วงบalachัน ผู้สร้างสรรค์ผลงานเพลง จำนวน 6 คน

2. กลุ่มคนในท้องถิ่น จังหวัดสตูล จำนวน 5 คน คนในท้องถิ่นจังหวัดสงขลา จำนวน 5 คน คนในท้องถิ่นจังหวัดพัทลุง จำนวน 5 คน บุคลากรในมหาวิทยาลัยต่างๆ จำนวน 10 คน นักศึกษาจากมหาวิทยาลัย จำนวน 15 คน รวมทั้งหมด จำนวน 40 คน สำหรับการทำแบบสำรวจความพึงพอใจและความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

3. กลุ่มเจ้าหน้าที่ หรือเครือข่ายในการเผยแพร่ผลงานเพลง และนำบทเพลงไปใช้ในกิจกรรมเกี่ยวกับจำปาตะ จำนวน 4 คน เช่น กลุ่มเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ กลุ่มเจ้าหน้าที่ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง และเครือข่ายในการเผยแพร่ เช่น โรงเรียนมัธยม มหาวิทยาลัย องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นต้น

ภาพที่ 2 แผนที่อำเภอควนโดนจังหวัดสตูล (สืบค้นเมื่อ 7 ธันวาคม 2560

; <https://www.google.com/maps/place/อำเภอ+ควนโดน+สตูล>)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานทางดนตรีของการวิจัยเรื่อง “จำปาตะ : บทเพลง และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาได้ร่วมสมัย” มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.1 ศึกษาข้อมูลเอกสาร งานวิจัย และ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

4.2 ศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

4.3 นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามด้านดนตรีเกี่ยวกับจำปาตะมาศึกษาวิเคราะห์และตีความ

4.4 เผยแพร่ผลงานเพลงแบบออนไลน์และนำไปใช้กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

4.5 สรุปผล อภิปรายผล

5. นิยามคำศัพท์เฉพาะ

จำปาตะ หมายถึง ชื่อของไม้ยืนต้นชนิดหนึ่งที่อยู่ในวงศ์ Moraceae ซึ่งอยู่ในวงศ์เดียวกับขนุนถิ่นกำเนิดอยู่ในคาบสมุทรมลายูและอินโดและเกาะนิวกินี ลักษณะเป็นไม้ยืนต้น มียางสีขาวขุ่น ใบเป็นมัน ผลคล้ายขนุนแต่เล็กกว่า ผลดิบเปลือกแข็ง มียางมาก พอสุก เปลือกนิ่มลง ยางน้อยลงเนื้อมีกลิ่นหอมและรสหวานจัด

บาลาจัน หมายถึง กะปิ หรือ เคย

สโตย หมายถึง ผลกระท้อน

ผลการศึกษา

จำปาตะ : บทเพลง และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาได้ร่วมสมัย

จังหวัดสตูล เป็นจังหวัดที่มีที่ตั้งอยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทย และด้วยบริบททางภูมิประเทศของภาคใต้ของประเทศไทย บริเวณตลาดชายแดนไทย มาเลเซีย ด้านวังประจัน เป็นด้านพรมแดนติดต่อกับด้านวังเกลียนรัฐเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซีย ที่ตั้งเป็นแหล่งที่เป็นตลาดซื้อขายพืชผลทางการเกษตร และมีสินค้าราคาถูกที่ผลิตในประเทศมาเลเซียและประเทศไทย จำหน่ายมากมาย รวมถึงบ้านที่พักของนักท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นโฮมสเตย์ (Home Stay) ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงบรรยากาศของธรรมชาติอย่างแท้จริง

อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล เป็นแหล่งที่มีชื่อเสียงในด้านการเพาะปลูกพืชจำปาตะที่มีคุณภาพ และรสชาติดี เป็นที่ชื่นชอบของชาวมาเลเซีย และจังหวัดต่าง ๆ ในเขตภาคใต้ และ จังหวัดอื่น ๆ ในประเทศไทย ผลผลิตมีรสชาติหวาน กลิ่นหอม สีสวย เนื้อหนา ยาวแน่น ซึ่งเนื้อมีทั้งสีเหลืองและขาว โดยจำปาตะที่มีเนื้อสีขาวรสชาติจะหวานมัน และจำปาตะที่มีเนื้อสีเหลืองรสชาติจะหวานเข้ม พันธุ์จำปาตะที่มีชื่อเสียงในจังหวัดสตูล ได้แก่ พันธุ์ขวัญสตูล และพันธุ์วังทอง ปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่ได้รวมตัวกันเปิดจุดจำหน่ายผลไม้ขึ้นริมถนนในพื้นที่ มีการรวบรวมผลไม้ในพื้นที่โดยเฉพาะจำปาตะออกมาวางจำหน่าย โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ขายปลีกกิโลกรัมละ 25 บาท และขายส่ง กิโลกรัมละ 18 บาท ในแต่ละวันมีพ่อค้าชาวมาเลเซียและจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาซื้อผลผลิตจำนวนมาก สามารถจำหน่ายผลผลิตได้ไม่ต่ำกว่า 1,000 กิโลกรัมต่อวัน นอกจากดังที่กล่าวมาข้างต้น จำปาตะสามารถนำมาแปรรูปเป็นขนมต่าง ๆ ได้เช่นขนมเค้ก ไอศกรีม วนกรอบ ฯลฯ ส่วนเนื้อเมล็ดสามารถนำมาต้มกินเป็นของว่าง หรือนำมาปรุงเป็นอาหารประเภทแกงต่าง ๆ

ได้ และยังมีคุณค่าทางอาหารทั้งที่เป็นส่วนของพลังงาน โปรตีน ไขมัน คาร์โบไฮเดรต กากใย เบต้าแคโรทีน วิตามินเอ วิตามินบี วิตามินซี แคลเซียม ฟอสฟอรัส และธาตุเหล็ก มีสรรพคุณบำรุงสายตา ขับไขมันและสารพิษ เป็น ยาระบายอ่อน ๆ แก้อาการท้องเสีย บำรุงหญิงหลังคลอดบุตร ขับน้ำนม เปลือกไม้ใช้ทำยารักษาโรคมะเร็ง ไข้มาลาเรีย ใบอ่อนใช้กินแทนผักสด เนื้อไม่มีความแข็งแรงสามารถนำมาทำเฟอร์นิเจอร์ หรือวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง ต่าง ๆ ได้มากมาย

ภาพที่ 3 ผลผลิตจำปาตะ

ในส่วนของความสำคัญของปราชญ์ชาวบ้านด้านดนตรีพื้นบ้าน ใน ทุกท้องถิ่นมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์บทเพลง ประจำท้องถิ่น กลุ่มศิลปินบาลาจันเป็นกลุ่มศิลปินพื้นบ้านภาคใต้ อำเภอกวนโดน จังหวัดสตูลมีการสร้างสรรค์บทเพลงไว้อย่างหลากหลาย และ บทเพลงมีลักษณะเด่น มีการรักษาอัตลักษณ์ความเป็นบทเพลงพื้นบ้านภาคใต้ อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้ตาม

ผลการศึกษาตามจุดประสงค์ของการศึกษาข้อที่ 1 คือ เพื่อรวบรวมเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับจำปาตะ

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามได้บทเพลงของศิลปินกลุ่มบาลาจันที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพืชจำปาตะจำนวน 5 เพลง จากการสัมภาษณ์ศิลปินเจ้าของบทเพลงถึงที่มาและจุดประสงค์ของการสร้างสรรค์บทเพลงตลอดจนความหมายของบทเพลงทั้ง 5 เพลง ดังนี้

เพลงที่ 1 เพลงหัวใจจำปาตะ ประพันธ์โดย นายสาและ หมาดปันจอร์

แนวคิดในการสร้างสรรค์คำร้อง นายสาและ หมาดปันจอร์ ได้กล่าวว่าเป็นบทเพลงที่มีเนื้อหาบรรยายถึงเมืองสตูล ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยผลไม้จำปาตะ เชิญชวนทุกคนให้มาท่องเที่ยวและมาชิมผลไม้ที่ปราศจากสารพิษเพาะปลูกโดยเกษตรกรอินทรีย์ อีกทั้งเนื้อหาสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรค เช่น ผลผลิตราคาไม่ดี สัตว์จำพวกค่าง ลิง ลงมาทำลายพืชผลของเกษตรกรเสียหาย ฝากถึงภาครัฐช่วยแก้ปัญหาของเกษตรกร

คำร้องเพลง หัวใจจำปาตะ

ขับร้องโดย นายสาและ หมาดปันจอร์

คุณๆกำลังรับฟังเพลงแหล่	เชิญเกิดพ่อแม่เชิญแห่กันมา
ที่เมืองสตูลถิ่นจำปาตะ	มาชิมกันตะจำปาตะควนโดน
ตั้งแต่กรกฎาจนถึงสิงหา	สิ้นสุดกันยามาได้ทุกปี
กินดิบก็ได้แปรรูปก็ดี	ผลไม้อินทรีย์ของดีที่เมืองสตูล
เกษตรกรเพิ่มทุนผลผลิต	พัฒนาชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง
แปลงเล็กแปลงใหญ่ทั่วทุกท้องถิ่น	พอมีพอกินแบ่งปันกันไป
นาข้าวสวนปาล์มและยางพารา	ประสบปัญหาราคาลดไม่ดี
ฝูงค่างฝูงลิงรวมทั้งบาไระ	มันมาไยยะ ๆ ตะโหระทุกปี

ภัยแล้งมาเยือนน้ำตาเกษตร

ช่วยที่เถิดรัฐมาแก้ปัญหา

สปก.บ้านวังประจัน

ขอบคุณเถิดครับท่านรัฐมนตรี

มันน้ำสมเพชสุดเวทนา

ช่วยพัฒนาเกษตรเมืองไทย

รับนโยบายท่านอธิบดี

จำปาตะของดี ๆ สู่อEC ของรัฐบาล

ภาพที่ 4 ผู้วิจัยกำลังสัมภาษณ์กลุ่มศิลปินบาจัน

เพลงที่ 2 เพลงของดีเมืองสโद्य ประพันธ์โดย นายสาและ หมดปันจอร์

แนวคิดในการสร้างสรรค์คำร้อง เพลงของดีเมืองสโद्य นายสาและ หมดปันจอร์ ได้กล่าวว่า สโद्यเป็นภาษาถิ่นแปลว่ากระท้อน เป็นบทเพลงที่มีเนื้อหาบรรยายถึงเมืองสตูลที่มากมายด้วยพืชจำปาตะ และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญโดยเชิญชวนให้ทุกคนมาท่องเที่ยวเมืองสตูลกัน

คำร้องเพลง ของดีเมืองสโตน

ขับร้องโดย นายสาและ และ นางมารีย่า หมาดปันจอร์

ร้องหมู่ มา มา มาแล มาแลกันตะ ของดีสโตนมา มา มาแล มาแลกันตะ
ของดีสโตน

นักร้องชาย เริ่มที่ภูเขาเพชรล่องแก่งกันเสร็จที่โดนป่าหนักรามาอาบน้ำร้อน
ด้วยกันไปวังประจันพักโฮมสเตย์

นักร้องหญิง สโตนเมืองจำปาดะ มาลองแลตะบ้านวังประจันเราชวนกันไป
เที่ยวเลบันตลาดสัมพันธ์ชายแดนมาเล

ร้องหมู่ พี่น้องเอยเราชวนกันไปเกตรี ไปดูของดีขนมบูตะกาบาย

นักร้องชาย ไปพญาบังสาгинข้าวแกงปลาชมนานอินทรีย์ เลยไปละที่บ้านดา
หล่มกินจางย่ำสุกคามิง

นักร้องหญิง ไปเที่ยวบ้านวังตงกินหอยนางรมชมถ้ำค้างคาว เลยไปละที่บ้าน
มาหวังกะปิตีจังกุ้งแห้งหอยดี

ร้องหมู่ หุ่นสะโบ๊ะ เทียวกันโห้ะๆทุกปี มะพร้าวหอยดีพายเรือคายัคเที่ยว
เล เทียวบูโบย ไปชมโปิยะหอยของดี เรื่องราวมากมีมาเที่ยวที่นี้บ้างเอย

นักร้องชาย ไปเที่ยวบ้านหัวทางได้เจอนวลนางผิพรรณสวยดี โคกพะยอม
ละโตดมากมีหลอมปิ่นเรานี้หาดทรายสวยดี

นักร้องหญิง ไปเที่ยวบ้านหัวหินธนาคารชุมชนคูปลูแลปลา บ่อเจ็ดลูกนี้มี
ตำนานชวนลูกชวนหลานฟังซักคีน

ร้องหมู่ ผ่านบ้านสาครได้เจองามงอนทำสบู่ ต้มะลั้งบ้านโตะชูท่านพาไปดู
นกอินทรีย์

นักร้องหญิง ไปเที่ยวบาหันเคย ได้ไปเรียนรู้ภูมิมาวางไข่ เลยไปที่บ้านงใหญ่
ปลาพะยูนตัวใหญ่ สันหลังมังกร

นักร้องชาย กลับไปบ้านหัวทางชมพูาโกงกางละสองข้างริมคลอง ไปซื้อของ
ฝากที่บ้านโคกยอม ซื้อมันมีซีกกลมละไปฝากคนดี

ร้องหมู่ สดอยเที่ยวได้ทั้งปี สดอยเที่ยวได้ทั้งปี สดอยเที่ยวได้ทั้งปี เชิญเถิดคน
ดีมาและกันตะ

มา มา มาแล มาแลกันตะ ของดีสะโตยมา มา มาแล มาแลกันตะ ของดีสะ
โตย บาย บาย บาย บาย

เพลงที่ 3 เพลงมนต์รักวังประจัน ประพันธ์โดย นายกุมายุตติน สะตอหลง

แนวคิดในการสร้างสรรค์คำร้อง นายกุมายุตติน ได้กล่าวว่าเป็น
บทเพลงที่มีเนื้อหาบรรยายถึง สายน้ำ ความรัก ความงดงามของบ้านวังประจัน
และต้นจำปาตะที่มีขนาดใหญ่เท่าช้างที่ตนเองและชาวบ้านได้มีโอกาสไป
พบเห็นในป่าลึก จึงหยิบยกมาร้อยเรียงเป็นประเด็นเชิญชวนให้นักท่องเที่ยว
มาเยี่ยมเยือนจังหวัดสตูล

คำร้องเพลง มนรักวังประจัน

ขับร้องโดย นางมารียา หมดปันจอร์

วังประจันสายน้ำนั้นมีมากมาย	ที่ไหลเรียงรายหลายสายบรรจบพบกัน
ในป่าใหญ่นั้นมีต้นไม้เป็นที่สวยงาม	มองแล้วหัวใจชื่นบานสายธารที่ได้มาเห็น
ไม่ยากจากไกลแดนนี้ที่เคยได้มา	นับว่าเป็นบุญตาได้มาถึงวังประจัน
เคยเที่ยวน้ำตกชมนกท่ามกลางสายน้ำ	ดินแดนที่มีมนต์ขลังได้มาแล้วจะไม่ลืม
มาเที่ยวที่นี่ได้มีของดีให้เห็น	รับรองมีหลายประเด็นให้เห็นกันอย่างสุขตา
มาถึงด่านแควก ต้นไม้มันแยกเป็นทาง	จำปาตะต้นใหญ่เท่าช้าง เคียงข้างคูเมืองสตูล
มาเที่ยวที่ไรถูกใจทุกที่	ถ้าได้มาที่นี่ คนดีเป็นที่พักใจ
ได้มาพักผ่อน สุดซึ่งถึงดวงฤทัย	ไม่ยากจะจากไปไหน ขวัญใจบ้านวังประจัน

เพลงที่ 4 เพลงนกเงือก ประพันธ์โดย นายกุมายุตติน สะตอหลง

แนวคิดในการสร้างสรรค์คำร้องบทเพลงนกเงือก นายกุมายุตติน สะตอหลงได้กล่าวว่าเป็นบทเพลงที่มีเนื้อหาบรรยายถึงธรรมชาติอันงดงามของป่าเขาลำเนาไพร มากมายด้วยสัตว์ป่า และความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันระหว่างนกเงือกและต้นจำปาตะในป่าใหญ่

คำร้องเพลง นกเงือก

ขับร้องโดย นายกุมายุตติน สะตอหลง

นกเงือกตัวน้อยบินลอยมาตามสายลม	ได้เห็นก็ต้องชื่นชม บินมาหาคู่ของมัน
จับต้นไม้ใหญ่ จำปาตะเป็นที่พักบัง	ส่งเสียงเรียกคู่ดังลั่น ไม่นานก็บินไปหา
พอเจอคู่มันก็บินกันไป บินไปทั่วป่าไพร	ต้นจำปาตะ สูงใหญ่คือบ้านของมัน
มันส่งเสียงร้องบอกเวลาวาใกล้จะค่ำ	เคียงคู่กันบินกลับรัง เสียงดังเรไร้องครวญ
ความมืดคืบคลานเข้ามา หิ่งห้อยร่ายแสง	บินไปมาสวยงามเกินคำบรรยาย
พอถึงกลางดึกสรรพสัตว์ก็ส่งเสียงดัง	มันร้องอ้ออิงทุกครั้ง เสียงดังไปทั่วป่าไพร
ยินเสียงนกฮูกร้องก้องกังวาน	ตอนใกล้ฟ้าสาง ไม่นานอรุณเบิกฟ้า
มองเห็นแสงทองส่องมาจนทั่วพนา	ไม่นานนเบิกบานเรีงรำ นกเงือกบินมาคู่กัน

เพลงที่ 5 เพลงสวรรค์ชายแดน ประพันธ์โดย นายสาและ หมาดปันจอร์

แนวคิดในการสร้างสรรค์คำร้องบทเพลงสวรรค์ชายแดน นายสาและ หมาดปันจอร์ได้กล่าวว่าเป็นบทเพลงที่ร้องตอบโต้กันระหว่างแม่ค้ากับลูกค้าที่มาเที่ยวบ้านวังประจัน เนื้อหาบรรยายถึง บรรยากาศในการค้าขายพืชผลทางการเกษตร เช่น จำปาตะ ความงดงามของสถานที่ท่องเที่ยว เช่น น้ำตกภูเข อุทยานแห่งชาติทะเลบัน บ้านพักโฮมสเตย์ และภูมิประเทศบริเวณชายแดนไทยมาเลเซีย

คำร้องเพลง สวรรค์ชายแดน

ขับร้องโดย นายสาและ และ นางมารียา หมดป็นจอร์

(ร้องหญิง) ลูกค้าคนดีวันนี้จะเอาอะไร	บอกหน่อยได้ไหมหัวใจแม่ค้าตื่นต้น
จะเอาจำปาตะหรือว่ามะพร้าวแช่เย็น	ทุกอย่างที่เห็นล้วนเป็นเกษตรอินทรีย์
ลูกค้าคนดีคืนนี้แวะพักก็ได้	จะนอนบ้านใหญ่หรือว่าจะนอนบ้านเล็ก
เชิญชิมอาหารของเราเมนูรสเด็ด	เบ็ดเสร็จजूอยู่ที่ในศูนย์
ลูกค้าคนดีพรุ่งนี้ไปเที่ยวด้วยกัน	โฮมสเตย์บ้านวังประจันทะเลบันของเราน่าอยู่
น้ำตกโดนปลิวบาไรยทุกคนชมอยู่	แล้วป็นไปสู่อุทยานลาคีรี
เขาพักเพิงจุดชมวิวทุกคนอยากรู้	เที่ยวกันให้มันสุดกู่เหมือนอยู่ที่บ้านสวรรค์
เสียงนกนานาเรไรบนผืนป่าใหญ่	มองเห็นสุดไกลแสงไฟที่เมืองป็นัง
ลูกค้าคนดีพรุ่งนี้ซื้อปึงมาเลย	โอท็อปมากมายถมเถทำเลที่บริสุทธิ์
โอเคบายบายจากกันแค่นี้	ขอพรให้ท่านโชคดีย่าลิมถิ่นนี้สวรรค์ชายแดน
(ร้องชาย) แม่ค้าคนดีวันนี้เรามาเยี่ยมใหม่	บอกมาไวๆ หัวใจไม่ต้องตื่นต้น
จะเอาจำปาตะทุกอย่างไม่ต้องแช่เย็น	จะมาให้หมดทั้งเต็นท์เพราะเป็นเกษตรอินทรีย์
แม่ค้าคนดีคืนนี้แวะพักแน่นอน	การเรียนการสอนในศูนย์ที่เราเชื่อมั่น
วิถีพอเพียงไม่เสี่ยงประหยัดสตางค์	ไทยโปรตรับรู้บั้งชาวโลกชอบจ้งแบบอย่างพอเพียง
เจ้าภาพที่ดีพรุ่งนี้ไปเที่ยวด้วยกัน	โฮมสเตย์บ้านวังประจันทะเลบันที่เราเคยอยู่
น้ำตกโดนปลิวบาไรยที่เรานั่งคู่	แล้วป็นขึ้นสู่อุทยานลาคีรี
เขาพักเพิงจุดชมวิวทุกคนอยากรู้	พวกเรามาหล่มเหมือนอยู่ที่บ้านสวรรค์
โอ้ยโน้นอะไรเพลงบอกแสงไฟป็นัง	โอ้ให้ทะเลสองฝั่งแอบปึงกันจ้งที่เขาพักเพิง
เจ้าภาพที่ดีพรุ่งนี้ล้งเที่ยวชายแดน	จำปาตะมากมายนับแสนสุดแสนที่บริสุทธิ์
โอเคบายบายขอให้โชคดี	พวกเราไม่ลืมที่นี้กลับมาอีกทีแอบปึงชายแดน

การสื่อสารและความหมายของบทเพลง

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยการดำเนินการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อหาแนวคิดในการสร้างสรรค์บทเพลง และจัดกลุ่มของความหมายบทเพลงตามนัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับจำปาตะ ได้ประเด็นความหมาย ดังนี้คือ

1. ชาวบ้านในชุมชนที่รวมกลุ่มกันแปรรูปผลิตภัณฑ์จากจำปาตะ
2. กระตุ้นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงและสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในชุมชน
3. การสะท้อนปัญหาเรื่องผลผลิตทางการเกษตรราคาไม่ดี ปัญหาเรื่องภัยแล้ง
4. การนำดนตรีร้องเงี้ยวซึ่งเป็นดนตรีพื้นถิ่นของชุมชนมาผสมผสานในบทเพลง
5. การเชิญชวนให้ส่งเสริมการปลูกพืชจำปาตะ
6. นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชน
7. ชุมชนและความสัมพันธ์ที่มีต่อจำปาตะ
8. ความผูกพันที่มีต่อดนตรีในวัฒนธรรมของชาวบ้าน
9. ธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า

จุดประสงค์ในการศึกษาข้อที่ 2 คือ เพื่อเผยแพร่บทเพลงเกี่ยวกับจำปาตะสู่สาธารณชน

การจัดกระทำข้อมูลบทเพลง เผยแพร่ตามสื่อมัลติมีเดีย (Multimedia) รูปแบบต่างๆ ผลลัพธ์ ยืนยันการยอมรับในการนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการเผยแพร่บทเพลงสู่สาธารณะชนเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. การจัดกระทำข้อมูลบทเพลง เผยแพร่ตามสื่อมัลติมีเดีย (Multimedia) รูปแบบต่าง ๆ เช่น ช่องสื่อสารสากล ยูทูบ (www.youtube.com) หรือ ช่องทางเผยแพร่บทเพลง 4shared

2. การจัดการแสดงแบบร่วมสมัย โดยนำเครื่องดนตรีตะวันตกและนักดนตรีที่บรรเลงดนตรีตะวันตกร่วมบรรเลงกับดนตรีพื้นเมือง และแสดงในโอกาสต่างๆ ในท้องถิ่น ดังนี้

ภาพที่ 5 นายสาและ หมดปันจอร์ กำลังทำการบันทึกเสียงร้อง

ขั้นตอนการดำเนินงาน คือ

1. ถอดความเสียงขับร้องและบรรเลงดนตรีสดของศิลปินกลุ่มตัวอย่าง
2. บันทึกเป็นโน้ตดนตรีสากลลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ดนตรี โดยดำเนินการอยู่บนพื้นฐานของดนตรีต้นแบบและทฤษฎีการเรียบเรียงเสียงประสานทางดนตรีตะวันตก
3. นำไปใช้ใน 2 รูปแบบ คือ เผยแพร่ตามสื่อมัลติมีเดีย (Multimedia) รูปแบบต่าง ๆ และ การจัดการแสดงแบบร่วมสมัย โดยการผสมผสานระหว่างดนตรีตะวันตกร่วมบรรเลงกับดนตรีพื้นเมืองภาคใต้ ในโอกาสต่าง ๆ
4. ต่อยอดในด้านอื่น ๆ เช่น สนับสนุนการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ของสถาบันต่าง ๆ ที่สนใจ เป็นต้น

เมื่อเสร็จขั้นตอนของการถอดความโน้ตแล้ว ผู้วิจัยและศิลปินกลุ่มตัวอย่างได้ดำเนินการบันทึกเสียงการแสดง โดยมีการร่วมการแสดงแบบผสมผสานระหว่างดนตรีพื้นบ้านภาคใต้และวงดนตรีตะวันตก เพื่อให้บทเพลงที่ออกมามีรูปแบบผสมผสานในบางส่วน โดยไม่ให้กระทบกับรูปแบบและเนื้อหาของดนตรีดั้งเดิมที่มีอยู่เพื่อทำการเผยแพร่ในช่อง 4shared และ ช่อง YOUTUBE ในลำดับต่อไป

ภาพที่ 7 บรรยากาศในการบันทึกเสียง

ในการนี้การเรียบเรียงบทเพลงเพื่อการบรรเลงแบบผสมผสานนั้น ต้องไม่ทำลายธรรมชาติและอัตลักษณ์ของบทเพลงต้นฉบับที่มีอยู่ ดังที่ พิระชัย ลิ้มสมบูรณ์ผล (2542: 72) กล่าวถึงการเรียบเรียงเสียงประสาน ผู้เรียบเรียงต้องรู้จักแนวทำนอง และเข้าใจถึงอารมณ์ของบทเพลงว่า ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อหรือแสดงออกในเรื่องใด ผู้เรียบเรียงเสียงประสาน จึงสามารถสื่อความหมายของเพลงออกมาได้ แนวทำนองหลักของบทเพลง หากผู้เรียบเรียงเป็นผู้แต่งทำนองหลักของบทเพลง จะมีความเข้าใจในอารมณ์

ของบทเพลงว่าต้องการสื่อถึงอะไร กรณีที่ผู้เรียบเรียงเสียงประสานไม่ได้เป็นผู้แต่งทำนอง ต้องหาจุดหมายของบทเพลงและความเข้าใจในอารมณ์ของบทเพลง ส่วนทำนองสอดแทรกในเพลงเป็นทำนองสั้น ๆ ที่ผู้เรียบเรียงเสียงประสานเป็นผู้สร้างขึ้นเพื่อสอดแทรกทำนองหลัก ทำให้ทำนองมีความไพเราะตามความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียบเรียงเสียงประสาน

จากการนี้ เมื่อถอดความบทเพลงต้นฉบับและบันทึกเป็นโน้ตดนตรีสากลแล้ว ผู้วิจัยได้มีการดำเนินการบันทึกเสียงกลุ่มตัวอย่างที่เป็นศิลปินผู้ให้ข้อมูล โดยบันทึกเป็นเสียงร้องและการแสดงสด โดยให้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บรรเลงดนตรีและขับร้องเอง เพื่อเป็นการรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมทางดนตรีอันเกิดจากเนื้อเสียงและธรรมชาติในการบรรเลงแบบต้นฉบับ ผนวกกับการผสมผสานกับรูปแบบของดนตรีแนวใหม่เข้าไป ทำให้บทเพลงทั้ง 5 เพลงออกมามีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่ในการนำเสนอผลงานการแสดงต่อสาธารณชนในโอกาสต่าง ๆ ได้มีการนำดนตรีตะวันตกเข้าร่วมการแสดงด้วยเพื่อเป็นการผสมผสานในบางโอกาส เพื่อให้เกิดเป็นมุมมองใหม่และเป็นการบูรณาการทางผลงานการสร้างสรรค์ แต่ในการบูรณาการนี้อยู่บนพื้นฐานของดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ต้นแบบ และไม่ให้เสียลักษณะของอัตลักษณ์เดิมที่เป็นอยู่

ภาพที่ 8 ตัวอย่างการเผยแพร่บทเพลงเกี่ยวกับพืชจำปาตะในสื่อออนไลน์

ในการนำเสนอกับสื่อออนไลน์ ผู้วิจัยได้ทำการเผยแพร่บทเพลงเกี่ยวกับพืชจำปาตะในสื่อออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ หน้าเพจต่าง ๆ และได้เผยแพร่ในสถานีวิทย์ นำบทเพลงไปร่วมแสดงคอนเสิร์ตในงานวันจำปาตะของจังหวัดสตูล ครั้งที่ 22 ในปี พ.ศ.2559 และ ครั้งที่ 23 ในปี พ.ศ.2560 ซึ่งได้รับการตอบรับจากผู้คนเป็นอย่างดี ทั้งนี้ชาวบ้านในชุมชนยังได้นำบทเพลงไปใช้ในกิจกรรมประชุมต่าง ๆ ที่ทางศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงและกลุ่มชาวบ้านได้จัดขึ้น นำไปเผยแพร่ในโรงเรียนในจังหวัดสตูลให้เด็กได้มีโอกาสบรรเลง บุคลากรจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้นำบทเพลงไปใช้ในกิจกรรมนักศึกษา กรมทรัพยากรทางปัญญาได้นำไปจดลิขสิทธิ์ ที่สำคัญหัวหน้าศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง คือ นายสาและ หมาดปันจอร์ ไม่ว่าไปประชุม ณ ที่แห่งใดก็จะนำบทเพลงทั้ง 5 บทเพลงไปเผยแพร่อยู่อย่างสม่ำเสมอ

ภาพที่ 9 นายสาและ หมดปันจอร์ ผู้วิจัย และ ผศ.ดร. ธนัท ธาตุทอง กำลังร่วมบรรเลงเพลงที่แต่งไว้ในงานจำปาตะของดีเมืองสตุล ปี 2559

สรุปผลการศึกษา

จากการผลของการบันทึกบทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจำปาตะ เพื่อเผยแพร่ โดยมีศิลปินพื้นบ้านเป็นผู้ขับร้อง จำนวน 5 เพลง ในรูปแบบที่ทันสมัยและเผยแพร่ผลงานดังกล่าว ในสื่อออนไลน์ เช่น หน้าเพจต่าง ๆ และได้เผยแพร่ในสถานีวิทย์ ตลอดจนมีการนำไปร่วมแสดงในงานสำคัญต่าง ๆ ของชุมชนและจังหวัดสตุล ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี นอกจากนี้ชุมชนยังเห็นความสำคัญและนำบทเพลงที่เกิดจากการศึกษาและสร้างสรรค์ในครั้งนี้นำไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ตลอดจนนำไปต่อยอดโดยการนำไปเผยแพร่ในโรงเรียนในจังหวัดสตุลเพื่อให้เยาวชนได้ร่วมบรรเลง เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการปลูกฝังให้เยาวชนได้รู้จักบทเพลงพื้นบ้านที่เกิดจากภูมิปัญญาและการสร้างสรรค์ในรูปแบบที่ทันสมัย และนอกเหนือจากการนำไปให้เยาวชนร่วมแสดงแล้ว อาจารย์จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้นำ

ผลงานการสร้างสรรค์ไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของนักศึกษา ในการนี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์ผลงานการสร้างสรรค์ดนตรีร่วมสมัยระหว่างดนตรีพื้นบ้านภาคใต้และการเรียบเรียงเสียงประสานที่ทันสมัยแล้ว กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้นำผลงานการสร้างสรรค์จากการศึกษาในครั้งนี้ไปจดลิขสิทธิ์ เพื่อเป็นการดำรงรักษาวัฒนธรรมดนตรีร่วมสมัยระหว่างดนตรีพื้นบ้านสตูลและดนตรีสมัยใหม่ไว้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ศิลปินพื้นบ้านวงบалаจัน จังหวัดสตูล ได้ร่วมกันแต่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมพืชจำปาตะ การส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดสตูล และสะท้อนปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการเกษตร ประกอบด้วยบทเพลง 5 เพลง คือ เพลงหัวใจจำปาตะ เพลงของดีเมืองสตูล เพลงมนต์รักวังประจัน เพลงนกเงือก และเพลงสวรรค์ชายแดน โดยบทเพลงดังกล่าวเป็นการสร้างแนวทางในการอนุรักษ์จำปาตะพืชเศรษฐกิจภาคใต้ตามที่ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (2560) ได้ให้ข้อมูลในเว็บไซต์ไว้ว่า แนวทางกรอบการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ให้เยาวชน บุคคลทั่วไปให้เข้าใจถึงความสำคัญและประโยชน์ของพันธุกรรมพืช ให้รู้จักหวงแหน รู้จักการนำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ซึ่งมีความสำคัญต่อการจัดการ การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรของประเทศ ซึ่งพระราชทานพระราชดำริให้ดำเนินการกับเยาวชน โดยการฝึกอบรมให้เห็นประโยชน์ ความงดงาม เกิดความสนใจที่จะทำการอนุรักษ์และเป็นการปลูกจิตสำนึกของคนในท้องถิ่นให้เล็งเห็นถึงคุณค่าของทรัพยากรของชุมชน

ในทฤษฎีมานุษยวิทยาควิทยา ในส่วนที่กล่าวถึงดนตรีในวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการมีอิทธิพลกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ได้กล่าวไว้ว่า

บทเพลงในชีวิตของมนุษย์ทุกคนมีการสร้างสรรค์จากพื้นที่จริง การทำการศึกษาวิจัยภาคสนามเป็นสิ่งที่สำคัญ แต่โครงสร้างของเพลงอาจเป็นการแสดงบทบาทต่าง ๆ ของวัฒนธรรมนั้น ๆ ในสังคมที่กำลังดำเนินอยู่ได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญคือไม่ควรละเลยที่จะศึกษาโครงสร้างของบทเพลงเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างสมบูรณ์ในการศึกษาบทเพลง (Bruno, 1964: 155) เป็นไปตามผลการศึกษาวิจัยที่ ผลงานเพลงทั้ง 5 เพลงที่ได้เก็บข้อมูล ถอดความโน้ต เรียบเรียงเป็นโน้ตดนตรีสากล และบันทึกเสียงได้ดำเนินการขึ้นมานบนพื้นฐานของหลักการปฏิบัติและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปเผยแพร่ในรูปแบบที่ทันสมัยในแบบออนไลน์ และมีการแสดงสดตามโอกาสต่าง ๆ ในชุมชนและจังหวัดสตูล เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชน ศิลปินหน่วยราชการ และเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องให้คงอยู่และสอดคล้องกับ สำราญ จุช่วย (2551:9) ได้ทำการศึกษา แนวทางการประชาสัมพันธ์ตามคุณลักษณะของนักศึกษาวิทยาลัยราชพฤกษ์ กล่าวไว้ว่า การประชาสัมพันธ์ หมายถึง การติดต่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ขององค์กรสถาบันนั้น ๆ ด้วยความพยายามในการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดี ด้วยสื่อหรือวิธีการที่เหมาะสมเพื่อให้กลุ่มประชาชนเป้าหมาย เกิดทัศนคติ มีความเข้าใจอันดีต่อภาพพจน์ที่ดี ต่อองค์กรสถาบัน ยอมรับด้วยความศรัทธาและเกิดการสนับสนุนและให้ความร่วมมือเป็นผลให้การดำเนินงานขององค์กรสถาบันบรรลุวัตถุประสงค์ นอกจากนั้น การศึกษาวิจัยที่เป็นไปในทางเดียวกัน กล่าวคือ เพื่อสร้างสรรค์ดนตรีแนวใหม่ให้ทันสมัยแต่ไม่ได้ทำให้รูปแบบเพลงพื้นบ้านเดิมเสียไปคืองานของ ยงยุทธ เอี่ยมสะอาด และชนิดา ตั้งเดชะศิริ (2552: บทคัดย่อ) ศึกษาการเดี่ยวไวโอลินเพลงลาวแพนของรองศาสตราจารย์ ดร.โกวิท ชันธศิริ จากแนวคิดที่ว่าคนเล่นไวโอลินก็จะเล่นแต่บทเพลงคลาสสิก ส่วนคนเล่นซอไทยก็จะเล่น

แต่เพลงไทยไม่มีใครนำสองสิ่งมาหลอมรวมกันเพื่อทำอย่างไรให้เกิดการผสมผสานระหว่างดนตรีไทยกับดนตรีคลาสสิก แต่ต้องไม่ทิ้งความเป็นไทย เพียงแต่นำสีสัน สำเนียงเอกลักษณ์ของเสียง เทคนิคไวโอลินมาใช้อย่างเหมาะสม เป็นอัตลักษณ์เพลงไทย เป็นนวัตกรรมขึ้นมาใหม่โดยไม่ทำลายให้เสียหายสามารถเรียกว่าเป็นอัตลักษณ์เพลงไทยในการบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีไวโอลิน การวิเคราะห์เพลงเดี่ยวบทเพลงลาวแพนได้ทำการวิเคราะห์ในท่อนเดียว โดยนำทำนองลาวแพนทางของครูดนตรีไทยที่มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ในแนวคิดการผสมผสานระหว่างดนตรีไทยกับดนตรีคลาสสิกมาบรรเลงตามขนบแบบไทยนำสีสัน สำเนียง เอกลักษณ์ของเสียงและเทคนิคขั้นสูงมาใช้ที่เหมาะสม

จากผลการศึกษา การนำเสนอผลการศึกษาและถ่ายทอดสู่สังคมในรูปแบบดนตรีออนไลน์ลักษณะต่าง ๆ ผลสะท้อนกลับเป็นไปในเชิงบวก กล่าวคือ 1. มิติของการบริหารชุมชน ดนตรีเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน ที่มีการนำดนตรีพื้นบ้านมาบริโภคต่อเนื่องจากการได้รับฟังผ่านวิทยุชุมชนและช่องทางต่าง ๆ มีการนำมาต่อยอดในการร่วมกันฝึกเล่นดนตรี และ ฟังบทเพลงพื้นบ้านภาคใต้ ส่งผลให้วัฒนธรรมเพลงพื้นบ้านยั่งยืน 2. มิติของการศึกษา เกิดการขยายตัวและเผยแพร่องค์ความรู้และรับอรรถรสทางดนตรีพื้นบ้านภาคใต้เนื้อหาเกี่ยวกับจำปาตะ สุโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษา เกิดการเรียนรู้การปฏิบัติและต่อยอด ทำให้วัฒนธรรมทางดนตรีพื้นบ้านภาคใต้เกิดความยั่งยืนและมีแนวโน้มของการพัฒนารูปแบบที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ [ออนไลน์]. 2560.
แหล่งที่มา : <http://rspg.rmutr.ac.th>
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เดือนตุลาการพิมพ์, 2551.
- ธนพชร นุตสาระ. วิถีชีวิตการดำรงอยู่วัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ อำเภอบาง
จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2559.
- พระชัย ลีสมบุญผล. หลักการประพันธ์เบื้องต้น. ราชบุรี: สถาบันราชภัฏ
หมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี. ประจวบคีรีขันธ์: สำนักงานการศึกษา
ทางไกล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขต
โกลก้างวล, 2542.
- วรรณฤดี หิรัญรัตน์และ ปาริชาติเทพทอง. สารต้านอนุมูลอิสระจากจำปาตะ.
สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2551.
- สำราญ จุช่วย. แนวทางการประชาสัมพันธ์ตามคุณลักษณะของนักศึกษา
วิทยาลัยราชพฤกษ์. นนทบุรี: วิทยาลัยราชพฤกษ์, 2551.
- สุกรี เจริญสุข. แนววิเคราะห์เพลงพื้นบ้านกับเพลงลูกทุ่งในเส้นทางเพลง
ลูกทุ่งไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2532.
- สุชาติ แสงทอง. เอกสารประกอบคำบรรยาย แนวคิดความหลากหลายทาง
วัฒนธรรมต่อการสร้างงานด้านศิลปวัฒนธรรม. สงขลา:
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2557.
- Bruno, N. Theory and Method in Ethnomusicology.
New York: SCHIRMER BOOKS A Division of Macmillan, 1964.
- Syah, Y. M., et al. Artoindonesianins Q-T, four isoprenylated flavones
from Artocarpus champeden Spreng. (Moraceae).
Phytochemistry 61(8)(2002): 949-953.

การบรรเลงแซกโซโฟนประกอบการแสดงหมอลำในอีสาน
Variations in Styles of Saxophone Music for
Molam Music in Isan, Thailand.

A stylized, monochromatic illustration of a city skyline. The buildings are represented by various geometric shapes like rectangles, triangles, and circles, creating a silhouette effect. In the center, there is a prominent figure that looks like a seated Buddha or a similar religious icon. The overall style is minimalist and modern.

วรากร สี่โย*

* อาจารย์ประจำสาขาดุริยางคศิลป์ตะวันตก วิทยาลัยดุริยางคศิลป์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
E-mail : warakorn9@hotmail.com

บทคัดย่อ

ปัจจุบันการแสดงหมอลำ เช่น การแสดงหมอลำประยุกต์ ลำเรื่อง ต่อกлон ลำซิ่ง ลำเพลิน หรือแม้กระทั่งเพลงลูกทุ่งหมอลำ ได้มีการนำเครื่องดนตรีสากล คือ แอ็กโซโฟน มาบรรเลงร่วมกันกับดนตรีพื้นบ้านอีสานได้อย่างลงตัว งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการของแอ็กโซโฟนที่เข้ามามีบทบาทในหมอลำ และ 2) เพื่อศึกษาเทคนิคการบรรเลงแอ็กโซโฟนประกอบหมอลำ ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า

1. พัฒนาการของแอ็กโซโฟนที่เข้ามามีบทบาทในหมอลำในยุคแรกในการบรรเลงได้มีการคิดหาเครื่องดนตรีที่สามารถบรรเลงร่วมได้ ซึ่งนอกจากคีย์บอร์ด ออร์แกนแล้ว ได้มีการนำแอ็กโซโฟนมาบรรเลงประกอบในวงหมอลำเพลิน โดยมี นายสำราญ บุปผาวาส นำมาบรรเลงเป็นคนแรก ส่วนในหมอลำหม่คนแรกคือนายคำบุ พิณทอง และได้มีบรรเลงบันทึกเสียงห้องอัดเสียงคือนายบุญมี ณ พิจิตร จนในปัจจุบันได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย

2. เทคนิคการบรรเลงแอ็กโซโฟนประกอบหมอลำพบว่ามีเทคนิค

- 1) ลูกโยน เป็นการเน้นเสียงในจังหวะ
- 2) ลูกไถ เป็นการเป่าโดยใช้ลมลากเสียงทำให้เสียงค่อย ๆ สูงขึ้น จากโน้ตตัวหนึ่งไปยังโน้ตอีกตัวหนึ่ง
- 3) ลูกสั่นนิ้ว จะใช้นิ้วสั่นสลับโน้ตไปมา
- 4) ลูกเดิน เป็นการเป่าโน้ตคล้าย ๆ กับโน้ตสับัด
- 5) ลูกสะเด็ด เทคนิคนี้จะเป่าเน้นจังหวะยกและการขึ้นจังหวะ
- 6) ลูกนอกเสียง เป็นการนำเอาทำนองเพลงอื่น ๆ มาบรรเลง และใช้เสียงใน Dorian Mode มาดำเนินทำนองบางช่วง เพื่อสร้างสีสันของเสียงให้น่าสนใจ

คำสำคัญ : แอ็กโซโฟน, หมอลำ

Abstract

For the past several decades, the Isan vocal form, molam, has utilized modern musical instruments, such as the saxophone, electric keyboard, electric organ, percussion drums, electric guitars and others, properly combined with the kaen, the single Isan musical instruments that accompanies the different forms of molam contemporary molam performances, story-based molam drama, lam sing, lam phloen, and molam country songs. This research, therefore, intends to investigate the evolution of the use of saxophone as an accompaniment to molam performances in the Isan region in northeast Thailand. This research aims to study: 1) the evolution of the role of the saxophone in molam performances, and 2) the different techniques of saxophone playing to accompany molam singing. This research was qualitative research ,The data in this study were collected from documents and field study, with the use of interviews and observation forms. The results of the study are as follows:

In its early stage of evolution in molam performances, the saxophone was added together with a keyboard or an organ, as accompaniment. Several artists and musicians are to be credited in introducing the use of saxophone in molam singing. The first to make use of saxophone to lam phloen performances

was Mr.SamranBupphawat. Mr.KhambuPhinthong initiated playing the saxophone in molam mu performances. Mr. Bunmee Na Phijit made the first recorded saxophone to accompany molam concerts. At present, saxophone accompaniment in molam performances had been widely popular.

Saxophone playing in molam performances has various techniques: 1) Luk yon is played with the stress placed on the rhythm. 2) Lukthai is a technique of releasing the air stream to gradually shift the pitch from one note to another. 3) Finger vibration is a technique of rapidly vibrating and alternately pressing the fingers on different notes back and forth. 4) Lukdern is played by quickly blowing and releasing the sound. 5) Luksaderd is a technique with the blowing stress placed on lift strokes to delay the beats. 6) Luknoksiang is a technique in which another melody in the Dorian mode alternates with the main melody as a form of variation.

Keywords : Saxophone, Molam

บทนำ

ดนตรีเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งและเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติไทยที่มีมาตั้งแต่ในอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน เป็นมรดกทางสังคมที่ได้สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองเรื่องราววัฒนธรรม ดนตรีเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้มีการเสริมสร้างความแข็งแรง สร้างจิตสำนึก ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงามของคนในชาติ และยังเป็นแรงขับเคลื่อนในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต ซึ่งในปัจจุบันสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงตามสภาพเศรษฐกิจและสังคม ทำให้วิถีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมวัฒนธรรมทางดนตรีมีการเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของสังคม และอารยธรรมของต่างชาติที่เข้ามามีผลกระทบต่อสังคมปัจจุบัน

ดนตรีพื้นบ้านถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่มีมาตั้งแต่ในอดีต เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา เป็นการแสดงพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่มีการแสดงออกถึงจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และความเชื่อตามขนบธรรมเนียมประเพณี การเล่นดนตรีพื้นบ้านเกิดจากปัญญาชนท้องถิ่นมีความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น หมอลำของภาคอีสาน หรือ ฉ่อยของภาคกลาง เป็นต้น

หมอลำเป็นศิลปะการแสดงดั้งเดิมของชาวอีสาน ในสมัยรัชกาลที่ 4 เรียกว่าลาวแคน นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของหมอลำแต่ละประเภท เช่น ลำกลอน ลำพื้น ลำเรื่อง ลำเพลิน และลำแพน สำหรับหมอลำกลอนและลำพื้นเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบคือ แคน ลำเรื่องเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบคือ แคนและกลองยาว ภายหลังเปลี่ยนมาเป็นกลองชุดและพิณ ลำเพลินเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบนอกจากแคนและพิณแล้วยังได้เพิ่มเครื่องดนตรีสากล เช่น กลองชุด ทรัมเป็ต ออร์แกนไฟฟ้า รวมทั้งแซกโซโฟน (ชวน เพชรแก้ว, 2533: 589-591)

ปัจจุบันการแสดงหมอลำ เช่น ลำเรื่องต่อกลอน ลำซิ่ง ลำเพลิน หรือแม้กระทั่งเพลงลูกทุ่งหมอลำ ได้นำเครื่องดนตรีสากลและดนตรีพื้นบ้านอีสานเข้ามาผสมผสานได้อย่างลงตัว เช่น แยกโซโฟน ซึ่งมีเสียงที่มีเสน่ห์ หากพูดถึงแยกโซโฟนในดนตรีตะวันตกจะนึกถึงแนวเพลงแจ๊ส แต่หากนึกถึงการแสดงในปัจจุบันเครื่องดนตรีที่ขาดเสียไม่ได้เลยก็คือแยกโซโฟน ซึ่งมีความไพเราะในอีกรูปแบบ ถ้าหากขาดเครื่องดนตรีชนิดนี้ไปเหมือนกับว่าขาดอะไรไป

แยกโซโฟนในวงหมอลำ มีการเล่นทั้งทำนองหลัก สอดประสานและการดันสอดไปพร้อมกับเนื้อร้องหรือนักร้อง เปรียบเสมือนกับการเป่าแคนหรือพิณและเครื่องดนตรีอื่น ๆ ของอีสาน สอดรับกับไปอย่างไพเราะ การบรรเลงในเพลงอย่างเช่น ลายเต้ย ลำเพลิน เป็นต้น ทำให้แยกโซโฟนเป็นอีกเครื่องดนตรีหนึ่งที่ขาดไม่ได้ในการแสดงหมอลำประยุกต์อย่างเช่นในหมอลำซิ่ง หมอลำเรื่องต่อกลอน หมอลำเพลิน

จากความสำคัญดังกล่าวผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องการบรรเลงแยกโซโฟนประกอบการแสดงหมอลำในอีสาน ซึ่งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวต่างชาติสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของแยกโซโฟนที่เข้ามามีบทบาทในหมอลำ
2. เพื่อศึกษาเทคนิคการบรรเลงแยกโซโฟนประกอบหมอลำ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบรรเลงแซกโซโฟนประกอบการแสดงหมอลำ ในอีสานเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) โดยมีการศึกษาเบื้องต้น (Primary Research) จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ทุติยภูมิจากเอกสาร และการศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field Work) การวิจัยครั้งนี้มีการสัมภาษณ์ มีผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)

ขอบเขตของการวิจัย

1. ด้านเนื้อหา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และได้กำหนดเนื้อคือ 1) พัฒนาการของแซกโซโฟนที่เข้ามา มีบทบาทในหมอลำเพลิน หมอลำหมู่และในการบันทึกเสียงหมอลำ 2) เทคนิคการบรรเลงแซกโซโฟนประกอบหมอลำ

2. ด้านระยะเวลา

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เวลาในการศึกษาตั้งแต่เดือน มกราคม 2559 ถึง กันยายน 2559

3. ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ขอบเขตพื้นที่การศึกษาวงดนตรีหมอลำหรือจากเจ้าของวงดนตรีหรือศิลปินหมอลำและผู้บรรเลงแซกโซโฟนให้กับหมอลำในอีสาน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ประเทศไทย

4. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงใน 2 ลักษณะ คือ

1. กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการของแซกโซโฟนที่เข้ามามีบทบาทในหมอลำ

1.1 ศิลปินหมอลำที่มีชื่อเสียงและเคยมีผลงานการบันทึกเสียงหรือการแสดงซึ่งมีการใช้แซกโซโฟนในการบรรเลงประกอบอายุไม่น้อยกว่า 60 ปี จำนวน 2 คน

1.2 ผู้บรรเลงแซกโซโฟนในห้องบันทึกเสียงและมีผลงานการแสดงแซกโซโฟนประกอบการหมอลำที่มีอายุไม่น้อยกว่า 50 ปี จำนวน 2 คน

2. กลุ่มผู้บรรเลงแซกโซโฟนประกอบหมอลำ

ผู้บรรเลงแซกโซโฟนจำนวน 5 คน จากวงหมอลำ 5 คณะ ที่ได้รับความนิยม พิจารณาจาก คือ วงดนตรีหมอลำที่มีงานการแสดงจำนวนไม่น้อยกว่า 50 งานต่อปี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งตามประเภทกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Formal Interview) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้บรรเลง เป็นประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยใช้สำหรับการสอบถามกับผู้ให้ข้อมูลในด้านการพัฒนาการของแซกโซโฟนที่เข้ามามีบทบาทในหมอลำ และสามารถที่จะเจาะลึกได้โดยทันที

2. แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Informal Interview) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้บรรเลง เพื่อค้นหาประเด็นที่ขาดตกและนอกเหนือจากกรอบที่ตั้งไว้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลของการศึกษา โดยมีวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน การแสดงหมอลำ การบรรเลงแซกโซโฟน แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในห้องสมุด และอินเทอร์เน็ต

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม ทำการเก็บระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์ การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบในการสัมภาษณ์ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้บรรเลง 2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยการสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างตามประเด็นที่ขาดตกที่เกี่ยวกับการพัฒนาการและการบรรเลงแซกโซโฟนประกอบหมอลำ

3. การบันทึกข้อมูล ผู้วิจัยทำการบันทึกข้อมูลจากการดำเนินงานภาคสนาม ดังนี้

ในการบันทึกข้อมูลจากภาคสนามในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การบันทึกเสียงและภาพลงในสมาร์ตโฟนและคอมพิวเตอร์เพื่อสำรองข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเสร็จแล้ว ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปให้ตรงประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การบรรเลงแซกโซโฟนประกอบการแสดงหมอลำในอีสาน ผลการศึกษาพบว่า

1. พัฒนาการที่พบเห็นแซกโซโฟนที่มีบทบาทในการบรรเลงประกอบการแสดงหมอลำ มีดังต่อไปนี้

1.1 พัฒนาการของแซกโซโฟนที่เข้ามามีบทบาทในหมอลำเพลิน จากข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย บุคคลที่ได้รับกล่าวถึงมากที่สุดและถือได้ว่าเป็นบุคคลแรกที่นำแซกโซโฟนมาบรรเลงประกอบการแสดงหมอลำเพลินคือ นายสำราญ บุปผาวาส ซึ่งเกิดในครอบครัวที่เป็นหมอลำ จึงเริ่มเข้าสู่วงการหมอลำ โดยแสดงเป็นพระเอกหมอลำกับคณะหมอลำ ท.ทวีศิลป์ ประมาณปี 2510 ได้ย้ายมาอยู่กับคณะหมอลำ บ.บุญมีศิลป์ และแต่งงานกับหมอลำฝ่ายหญิงชื่อนางหนูกาญจน์ เป็นหมอลำได้ช่วงหนึ่งจึงได้หัดเล่นเครื่องดนตรีแคนและได้คิดค้นหาเครื่องดนตรีสากลมาประกอบในการบรรเลงหมอลำ เช่น ออร์แกน แอคคอร์ดียน และแซกโซโฟน ช่วงแรกท่านไม่รู้โน้ตเลยสักตัว จึงได้ไปเรียนแซกโซโฟนจากอาจารย์แดง ซึ่งเป็นทหารแผนกดุริยางค์และเล่นดนตรีที่บาร์อุบลทิพย์ ในตัวจังหวัดอุบลราชธานี มาเป็นครูสอนให้ เพลงที่ให้สอนโน้ตเพลงแรกคือเพลงสรรเสริญพระบารมี หลังจากที่ได้ฝึกเพลงสรรเสริญพระบารมีได้จนจบเพลงแล้ว จึงต่อเพลงลูกทุ่งให้ โดยใช้เวลาในการฝึกไม่นานก็เข้าร่วมบรรเลงกับวงหมอลำได้ เนื่องจากท่านมีพื้นฐานการเป่าแคนและการเล่นลำมาก่อน จึงรู้จักท่วงทำนองการลำประเภทต่าง ๆ ก่อให้เกิดการพลิกแพลงการบรรเลงแซกโซโฟนสอดแทรกประกอบกับนักร้องหมอลำที่กำลังร้องเดินกลอนลำได้อย่างลงตัว จนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ในปี พ.ศ. 2552 สำนักงานวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้เชิญเกียรติท่านให้เป็น “ศิลปินมรดกอีสาน” สาขาศิลปะ

การแสดง ประเภทดนตรีร่วมสมัย (แซกโซโฟน) จนปรากฏชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งมีรายการโทรทัศน์ปราชญ์เดินดินได้มาทำเรื่องราวนำเสนอทางโทรทัศน์ ชื่อตอนว่า “ต้นตำหรับแซกโซโฟนลายลำเพลิน อาจารย์สำราญ บุปผาวาสน์”

1.2 พัฒนาการของแซกโซโฟนที่เข้ามามีบทบาทในหมอลำหมู่ จากการสัมภาษณ์ หมอลำ ดร.ฉวีวรรณ พันธุ ท่านกล่าวว่า การพัฒนาดนตรี ประกอบหมอลำหมู่ได้มีการนำบทเพลง เพลงลูกทุ่ง เพลงหมอลำสมัยใหม่ และเพลงสตริง มาบรรเลงในหมอลำหมู่มากขึ้น ในสมัยก่อนใช้เพียงแคน ต่อมาก็มีการเพิ่มพิณ ซอ กลอง ฉิ่ง ฉาบ และเครื่องดนตรีสากลอื่น ๆ มากขึ้น ตามลำดับ ซึ่งในปี พ.ศ. 2509 หมอลำคณะรังสิมันต์ มีชื่อเสียงมาก และมีนักดนตรีชื่อนายคำบุ พิณทอง เป็นนักดนตรีที่พิการทางสายตาที่มีความสามารถในเครื่องดนตรีหลายชนิด เช่น แซกโซโฟน ทรัมเป็ต ปี พ.ศ. 2513 นำแซกโซโฟนมาเล่นกับกลองชุด ประกอบในช่วงการฟ้อน เป็นที่มาของการนำแซกโซโฟนมาเล่นประกอบหมอลำหมู่ เนื่องจากไม่รู้ว่าจะนำเครื่องดนตรีชนิดใดมาเล่นประกอบ ท่านจึงนำแซกโซโฟนมาเล่น แต่เล่นประกอบอยู่เพียงระยะหนึ่งก็เลิกไป ต่อมาหมอลำทองคำ เพ็งดี กล่าวว่า “หมอลำควรนำดนตรีเข้ามาเล่นประกอบมากขึ้นจากเดิมที่มีกลองชุด เพราะดนตรีสามารถทำให้หมอลำมีความคึกคักมากขึ้น” ทางคณะจึงได้นำเครื่องดนตรีวงดนตรีลูกทุ่งเข้ามา และปรับปรุงเรื่อยมาจนเป็นที่นิยม

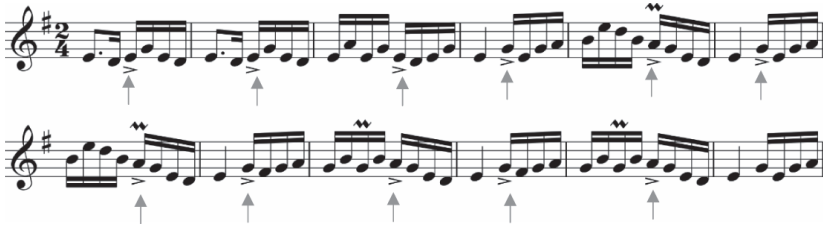
1.3 พัฒนาการของแซกโซโฟนที่เข้ามามีบทบาทในการบันทึกเสียงหมอลำ จากการสัมภาษณ์และข้อมูลการบันทึกของหมอลำยอดนิยม บุคคลที่มีการกล่าวถึงการบันทึกเสียงของแซกโซโฟนประกอบหมอลำมากที่สุด คือนายบุญมี ณ พิจิตร หรือเรียกกันว่าอาจารย์บุญมี ท่านกล่าวว่า แต่เดิมท่านได้ร่วมบุกเบิกการบรรเลงแซกโซโฟนประกอบหมอลำมาจาก

อาจารย์ห้าเหล่หรืออาจารย์สำราญ บุปผาวาส และอาจารย์วาทซึ่งเป็นผู้อัดเสียงให้กับรุ่งโรจน์ เพชรธงชัย ซึ่งได้เป่ามาด้วยกันในสมัยนั้น จึงได้มีนายห้างทางกรุงเทพฯ มาชวนให้มาเป่าอัดเสียงและงานการแสดงในกรุงเทพฯ จึงได้ตัดสินใจเข้ามากรุงเทพฯ แต่อาจารย์สำราญ บุปผาวาสไม่ได้ตามมาด้วยในยุคแรกได้เป่าให้กับศิลปิน เช่น บานเย็น ศรีวงษา ประสาน เวียงสีมา พิมพ์ใจ เพชรพลาญชัย ไวพจน์ เพชรสุพรรณ ป.ฉลาด น้อย ทองมัย มาลีแดง จิตรกร สายันต์ นิรันดร์ เฉลิมพล มาลาคำ ลูกแพร ไหมไทย ซึ่งได้รับความนิยมนอย่างแพร่หลาย ต่อมาได้มีอาจารย์ภาสกร สุวรรณพันธ์หรืออาจารย์ต๋อง ซึ่งรับราชการกองดุริยางค์ทหารเรือ ได้นำเทคนิคในการบรรเลงแซกโซโฟนสมัยใหม่แบบแจ๊สเข้ามาผสมผสานในสำเนียงลูกทุ่งหมอลำในท้องถิ่นที่เสียง ยกตัวอย่างเพลงกรรมกรแก้แค้นแดง ของศิลปินต่าย อรทัย และปัจจุบันในการทำเพลงลูกทุ่งหมอลำ ผู้แต่งเพลงและโปรดิวเซอร์แม้กระทั่งศิลปินเอง ได้นำแซกโซโฟนเข้ามาบรรเลงประกอบหมอลำอย่างแพร่หลาย

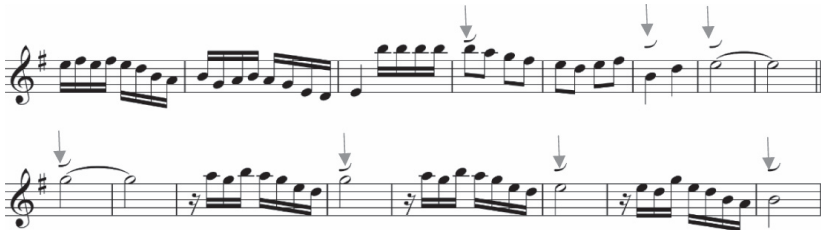
2. เทคนิคการบรรเลงแซกโซโฟนประกอบหมอลำมีการบรรเลงทั้งทำนองหลัก สอดประสานและการดันสดไปพร้อมกับกลอนลำหรือเนื้อร้องที่หมอลำร้อง ซึ่งในช่วงแรกเริ่มผู้บรรเลงต้องอาศัยประสบการณ์ในการฟังและมีพื้นฐานในหมอลำมากพอจึงจะสามารถบรรเลงได้ เทคนิคในการบรรเลงผู้วิจัยได้อิงหลักทางการบรรเลงแซกโซโฟนแบบตะวันตกและใช้คำศัพท์พื้นฐานที่ผู้บรรเลงกล่าวให้ฟัง ในการเรียกเทคนิคจะใช้คำว่า “ลูก” และต่อคำกริยาต่าง ๆ พบว่ามีเทคนิคดังต่อไปนี้

2.1 ลูกโยน เป็นการเน้นเสียงในจังหวะที่ 2 โดยจะเป่าเสียงเบาในจังหวะแรกของห้องแล้วเป่าเน้นเสียงในจังหวะที่ 2 คล้าย Swing fill ในดนตรี Jazz ซึ่งเน้นจะให้ความสำคัญกับจังหวะที่ 2 และ 4 และเน้นจังหวะยก แต่ในหมอลำจะเน้นจังหวะตก ดังโน้ตแซกโซโฟนลายลำเพลิน บรรเลง

โดยนายสำราญ บุปผาวาส ดังตัวอย่าง

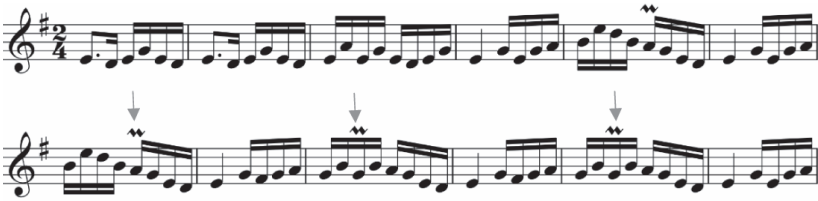
2.2 ลูกโล เป็นการเป่าโดยใช้ลมลากเสียงทำให้เสียงค่อย ๆ สูงขึ้น จากโน้ตตัวหนึ่งไปยังโน้ตอีกตัวหนึ่ง ก่อนจะเป่าถึงระดับเสียงปกติของโน้ตทำคางให้หย่อนลงเล็กน้อย เพื่อให้ได้เสียงต่ำกว่าโน้ตปกติ แล้วเป่าไปสู่ระดับเสียงปกติ ทำให้เสียงแซกโซโฟนคล้ายกับการดันเสียงขึ้น ศัพท์ทางดนตรีตะวันตกเรียกว่า Bends & Scoop ดังตัวอย่างโน้ตแซกโซโฟนทำนองลำเพลิน บรรเลงโดย นายมนตรี ธวัชโชติ ดังตัวอย่าง

2.3 ลูกสั้นนิ้ว จะใช้การพรมนิ้วหรือขยับนิ้วเพื่อให้ได้โน้ตสลับโน้ตไปมาซึ่งในศัพท์ทางดนตรีตะวันตกเรียกว่า Trill เสียงในดนตรีตะวันตกจะเล่นโน้ตจากเสียงต่ำไปหาเสียงสูงขึ้นไป 1 ตัวโน้ต มักเล่นในทำนองที่มีเสียงยาว ๆ ดังโน้ตลายลำเพลินบรรเลงโดย นายมนตรี ธวัชโชติ ดังตัวอย่าง

2.4 ลูกเต๋น เป็นการเป่าโน้ตคล้าย กับโน้ตสะบัดเสียงขึ้นไป 1 ตัวโน้ตแต่แค่ครั้งเดียว คล้ายกับลักษณะของการเล่นพิน ซึ่งในศัพท์ทางดนตรีตะวันตกเรียกว่า Mordent ดังตัวอย่างโน้ตลายลำเพลินบรรเลงโดย นายสำราญ บุปผาวาส ดังตัวอย่าง

2.5 ลูกสะเด็ด เทคนิคนี้จะเป่าเน้นจังหวะที่ไม่ใช่จังหวะตก โดย โน้ตมักพบในจังหวะยกและใช้เครื่องหมายโยงเสียงโน้ต ทำให้เกิดลักษณะ การขึ้นจังหวะ เมื่อเล่นถึงจังหวะนี้ ผู้บรรเลงมักจะโยกตัวขึ้นตามจังหวะของ โน้ตที่เล่นด้วยความสนุกสนาน ดังโน้ตลายลำเพลินบรรเลงโดย นายคหาวุท ภัคดี ดังตัวอย่าง

2.6 ลูกนอกเสียง เทคนิคนี้มักพบในช่วงที่มีการเปลี่ยนทำนอง จากทำนองหลักจากล้าเพลินหรือเป็นการการดันสด ซึ่งในทำนองขณะ แยกออกจากทำนองหลัก ผู้บรรเลงอาจจะใช้ทำนองราววงลาวหรือทำนอง สุดสะแนนด้วยขณะบรรเลง กล่าวคือเลือกตัวโน้ตที่นอกเหนือจากบันไดเสียง Natural Minor Scales มาใช้โน้ตเด่น Dorian Mode มาดำเนินทำนอง บางช่วง เพื่อสร้างสีสันของเสียงที่น่าสนใจ ดังโน้ตลายเต้ยบรรเลงโดย นายสำราญ นุปมาวาส ดังตัวอย่าง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการใช้เทคนิคต่าง ๆ เป็นการเป่าเพื่อให้เกิด ความกลมกลืนในระหว่างการบรรเลงประกอบการขับร้องหมอลำ ไม่ว่าจะเป็น หมอลำเพลิน เต้ย หรือการลำต่าง ๆ เทคนิคทั้ง 6 นี้ เป็นเทคนิคที่ช่วยเสริม ให้ลายหมอลำมีความห้วนหวานขึ้น ช่วยให้ลายหมอลำมีความโดดเด่น โดดโผน สร้างความรู้สึกสนุกสนานเร้าใจให้กับผู้ที่ชื่นชอบหมอลำเป็นอย่างยิ่ง แต่ อย่างไรก็ตามในการบรรเลงแซกโซโฟนประกอบหมอลำ ผู้บรรเลงจะต้องมี ความชำนาญสูง มีความเข้าใจและศึกษาหมอลำแต่ละชนิดและเข้าใจทำนอง เพลงพื้นบ้านอีสานเป็นอย่างดี และจะต้องรู้จักปรับใช้เทคนิคให้เข้ากับ บทเพลงให้ลงตัว

อภิปรายผล

การศึกษาการบรรเลงแซกโซโฟนประกอบการแสดงหมอลำในอีสาน ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นในการอภิปรายผลดังนี้

1. พัฒนาการของแซกโซโฟนที่เข้ามามีบทบาทในหมอลำ ในช่วงแรกเริ่มมีการคิดหาเครื่องดนตรีใหม่ที่สามารถบรรเลงเข้ากับเครื่องดนตรีเดิมที่บรรเลงอยู่แล้ว เช่น แคน โหวด พิณ โปงลาง จึงคิดหาเครื่องดนตรีทางตะวันตกเข้ามาใช้ ซึ่งขณะนั้นโทรทัศน์และวิทยุเข้ามามีบทบาทของการฟังเพลงมากขึ้นในอีสาน ทำให้ศิลปินหลาย ๆ คนได้ฟังเพลงลูกทุ่ง ลูกกรุง และเพลงทางภาคกลาง จึงเกิดความคิดว่าน่าจะนำเครื่องดนตรี เช่น ออร์แกน กีตาร์ กลองชุด เบสไฟฟ้า และเครื่องเป่าเช่น แซกโซโฟน เข้ามาบรรเลงประกอบการแสดงหมอลำเพื่อสร้างความแปลกใหม่ในการแสดง โดยแรกเริ่มการบรรเลงใช้การเป่าตามเนื้อลาลำตามประเภทต่าง ๆ ลำเพลิน ลำเรื่องต่อกลอนตามवादต่าง ๆ และได้มีการนำเอาแซกโซโฟนไปอัดเพลงหมอลำและนำเทคนิคใหม่ ๆ ในการบรรเลงแซกโซโฟน เพื่อให้มีความน่าสนใจมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ วีรชาติ เปรมานนท์ (2532) ได้ทำการวิจัยดนตรีแนวใหม่ในช่วงปี พ.ศ. 2520-2530 เป็นงานวิจัยที่ศึกษาพัฒนาการทางวิชาการด้านทฤษฎีดนตรีในเรื่องของการประสานเสียง การสอดทำนอง การเรียบเรียง และการประพันธ์เพลง มีทฤษฎีใหม่หลายทฤษฎีที่เกิดขึ้น จากการนำเอาหลักการของดนตรีไทยและตะวันตกผสมผสานกัน ประยุกต์พัฒนาและเปลี่ยนรูปแบบทำให้เกิดหลักการและกฎเกณฑ์ใหม่ในการประพันธ์ที่ให้สำเนียงและสีสันทของเสียงในแบบตะวันตก โดยใช้เทคนิคและวิทยาการของดนตรีตะวันตกเข้ามาผสมผสานอย่างมีเอกลักษณ์ ซึ่งงานวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สามารถนำมาเป็นต้นแบบสำหรับงานวิจัยในระยะต่อ ๆ ไปได้อย่างดี ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการกำหนดขอบเขตงานวิจัย วิธีการดำเนินงานวิจัย

2. เทคนิคในการบรรเลงแซกโซโฟนประกอบหมอลำ เทคนิคต่าง ๆ ที่พบในการบรรเลงคือ ลูกโย่น ลูกเถิด ลูกสั้นนิ้ว ลูกเดิน ลูกสะเด็ด ลูกนอกเสียง นอกจากจากเทคนิคในการบรรเลงแล้วบทเพลงเป็นปัจจัยทำให้การบรรเลงประสบความสำเร็จได้ ผู้บรรเลงจะต้องมีความเข้าใจและศึกษาหมอลำแต่ละชนิดและเข้าใจทำนองลายพื้นบ้านอีสานเป็นอย่างดี เช่น ลายเตี้ย ลายลำเพลิน และลายเพลงอื่น ๆ เช่น เพลงลูกทุ่งและลูกกรุง เพื่อสร้างสีสันของเสียงและเกิดดนตรีใหม่ ๆ ที่ได้รับความนิยมได้ ซึ่งสอดคล้องกับ Miller (1978: 54) กล่าวว่า ธุรกิจดนตรีในกรุงเทพมหานคร ได้ขยายตลาดออกไปสู่หัวเมืองในชนบททั่วทุกภาคของประเทศไทยเป็นผลให้เกิดดนตรีชนิดใหม่ขึ้นมาในราวปี 1963 (พ.ศ. 2505) ดนตรีชนิดใหม่ซึ่งเริ่มปรากฏขึ้นมานี้ มีลักษณะของเพลงลูกกรุง เป็นดนตรีสมัยใหม่รวมเป็นดนตรีตะวันตกเป็นอย่างมาก เนื้อร้องเป็นภาษาภาคกลางค่อนข้างจะละเอียดอ่อนและสละสลวย ดนตรีและเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบ ใช้เครื่องดนตรีของทางตะวันตกและใช้สไตส์ตามแบบอย่างดนตรีทางอเมริกาและยุโรป ดนตรีชนิดนั้นเรียกว่า เพลงลูกทุ่ง เพลงลูกทุ่งมีลักษณะเด่นในเรื่องของการใช้คำประพันธ์อย่างง่าย ๆ ให้ความรู้สึกโดยตรงและไม่เป็นลักษณะของชาวกรุง เป็นลักษณะท้องทุ่งนามากกว่า เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงชีวิตของคนทั่ว ๆ ไปโดยเฉพาะชาวบ้านสำหรับสไตส์ของการขับร้องนั้น นักประพันธ์เพลงลูกทุ่งซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนกรุงเทพฯ ได้อาแบบการขับร้องเพลงพื้นบ้านของหลาย ๆ ภาค มาใช้ รวมทั้งสไตส์การขับร้องแบบหมอลำกลอนหมอลำหมู่ ส่วนดนตรีที่บรรเลงประกอบ การขับร้องจะใช้เครื่องดนตรีของท้องถิ่นหรือไม่ก็ใช้เครื่องดนตรีตะวันตกมาบรรเลง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ในการศึกษาครั้งนี้ได้แสดงถึงเทคนิคในการบรรเลงแซกโซโฟนประกอบหมอลำซึ่งสามารถนำเทคนิคต่าง ๆ นำไปสร้างเป็นบทเรียนและแบบฝึกหัดในการหัดเป่าแซกโซโฟนหมอลำได้

1.2 ในการประยุกต์หาเครื่องดนตรีใหม่ ๆ มาประกอบหมอลำ อาจจะมีการนำเอาวัฒนธรรมดนตรีอาเซียนเข้ามามีบทบาทในการบรรเลงเพื่อสร้างแนวดนตรีที่ร่วมวัฒนธรรมตามยุคสมัย แม้กระทั่งการเอากำหนดของหมอลำมาทำดนตรีร่วมสมัยแบบใหม่ เช่น การเอากำหนดของหมอลำมาบรรเลงแบบแจ๊ส เพื่อให้เกิดความสนใจและสามารถถ่ายทอดและเผยแพร่การฟังสู่ทางตะวันตกได้มากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

2.1 ควรศึกษาการบรรเลงแซกโซโฟนในหมอลำซึ่ง เพราะยังไม่มีนักการศึกษาและนักวิชาการท่านใดได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

2.2 ควรศึกษาการด้น (Improvisation) แซกโซโฟนลายหมอลำให้เป็นระบบแบบแผนเพื่อง่ายต่อการศึกษาและเป็นที่รู้จักกันทั่วไป

บรรณานุกรม

- ชวน เพชรแก้ว. การแสดงพื้นบ้านภาคต่าง ๆ. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ศิลปะการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย, หน้า 589 – 591.
นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.
- วีระชาติ เปรมานนท์. **ดนตรีไทยแนวใหม่ช่วงปี พ.ศ. 2520-2530.**
กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- Miller, T. E. **Southeast Asia.** New York: Garland, 1998.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- ศราวุธ ภักดี. นักแซกโซโฟนประจำวงดนตรีหมอลำ. **สัมภาษณ์,** 30 สิงหาคม 2559.
- ชนะศึก บุญศรีนา. นักแซกโซโฟนประจำวงดนตรีหมอลำคณะดอกจาน บัณฑิตศิลป์. **สัมภาษณ์,** 30 สิงหาคม 2559.
- ธีรวัฒน์ เศษศิริ. นักแซกโซโฟนประจำวงดนตรีหมอลำคณะประถมบัณฑิตศิลป์. **สัมภาษณ์,** 1 มีนาคม 2559.
- บุญมี ณ พิจิตร. นักแซกโซโฟนประจำห้องบันทึกเสียง. **สัมภาษณ์,** 15 มิถุนายน 2559.
- ภาสกร สุวรรณพันธ์. ผู้บังคับการกองดุริยางค์ทหารเรือ. **สัมภาษณ์,** 24 มีนาคม 2560.
- มนตรี ธวัชโชติ. นักแซกโซโฟนประจำวงดนตรีราชมงคลรัตนโกสินทร์. **สัมภาษณ์,** 20 กันยายน 2559.

มานิต นาใจนีก. นักแซกโซโฟนประจำวงดนตรีหมอลำคณะรัตนศิลป์อินตา
ไทยราช. **สัมภาษณ์**, 4 มีนาคม 2559.

สำราญ บุปผาวาส. ศิลปินแซกโซโฟนลำเพลิน. **สัมภาษณ์**, 28 สิงหาคม 2559.

อาทิตย์ คำหงส์ศา. อาจารย์ประจำวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม. **สัมภาษณ์**, 3 ธันวาคม 2559.

การสืบทอดและการพิทักษ์รักษามรดกภูมิปัญญา ด้านเพลงพื้นบ้านภาคกลาง*

Inheriting and Preserving the Wisdom Heritage of the Folk Songs of the Central Region

บัวผัน สุพรรณยศ**

* เรียบเรียงจาก รายงานการวิจัยเพื่อรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: เพลงพื้นบ้านภาคกลาง (The Research Project Report of Collect and Storage of Intangible Cultural Heritage: Folk Song in Central Thailand) ซึ่งผู้เขียนเป็นหัวหน้าโครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์
และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
E-mail : maebua@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอผลการรวบรวมและจัดเก็บองค์ความรู้เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านภาคกลางโดยชุมชนมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่วัฒนธรรมภาคกลาง 35 จังหวัด ระหว่างปี พ.ศ. 2556-2557 การศึกษาสภาพของคณะเพลงและกระบวนการถ่ายทอดของศิลปินพื้นบ้าน การวิเคราะห์ปัญหาการสืบทอดและปัจจัยคุกคาม ตลอดจนการเสนอแนวทางและยุทธศาสตร์ในการพิทักษ์รักษาเพลงพื้นบ้านภาคกลางให้ดำรงอยู่ในสังคมอย่างยั่งยืน ผลการรวบรวมข้อมูลภาคสนามและจัดเก็บองค์ความรู้สรุปว่ามีเพลงพื้นบ้านภาคกลางกระจายอยู่ในพื้นที่ 20 จังหวัด รวม 37 คณะ คณะที่สามารถแสดงเพลงฉ่อยได้มีทั้งสิ้น 14 คณะ เพลงทรงเครื่อง 7 คณะ เพลงเรือ 9 คณะ ลำตัด 19 คณะ และเพลงอีแซว 9 คณะ ศิลปินพื้นบ้านทุกคณะประสบปัญหาในการสืบทอด ปัจจุบันเพลงพื้นบ้านภาคกลางมีปัจจัยคุกคาม 4 ประการ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวิกฤตค่านิยมไทย นโยบายและการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐและเอกชนไม่ทั่วถึงและต่อเนื่อง วิกฤตการณ์ทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ รวมถึงภัยธรรมชาติ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวทางในการพิทักษ์รักษาเพลงพื้นบ้านที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

คำสำคัญ : เพลงพื้นบ้านภาคกลาง, การสืบทอด, การพิทักษ์รักษา, มรดกภูมิปัญญา

Abstract

This research article aims to present the collection and management of the body of knowledge relating to Thai folk songs of the central region with the community participation in 35 provinces which are part of the central region's cultural area between 2013 and 2014. In so doing, the researcher investigated the status of the local folk song groups and how the folk artists passed on their knowledge to others. In addition, the inheritance problems and the threats to Thai folk songs in the central region were analyzed together with the strategic solutions to help preserve these folk songs in a sustainable way. The findings reveal that there are 37 Thai folk song groups scattered in 20 provinces in the central region. These traditional folk song bands include 14 'phlengchoi' groups, 7 'phleng song khrueng' groups, 9 'phlengrua' groups, 19 'lamtat' groups, and 9 'phlengi-saeo' groups. Interestingly, most of the folk song groups have been facing the same inheritance problems. There are 4 types of threats to the folk songs as follows: changes of way of life and Thai value crisis; discontinued policies and implementation from both government and private sectors; social, political, and economic crises; and natural disasters. This research article also proposed the solutions to help preserve the folk songs of the central region

in accordance with the strategic plans issued by the Department of Cultural Promotion, Ministry of Culture.

Keywords : Folk Song of the Central Region, Inheritance, Preservation, Wisdom Heritage

บทนำ

เพลงพื้นบ้านเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่ให้ทั้งความสุขและความงามแก่ชีวิต เพราะ “สร้างขึ้นด้วยภูมิปัญญา” ทำหน้าที่ “บันทึกภูมิปัญญา” รวมทั้ง “เสริมสร้างภูมิปัญญา” ให้แก่คนในสังคม จึงเป็น “สมบัติภูมิปัญญา” ของชาติอันมีค่าที่ควรศึกษาและรักษาอย่างยิ่ง

สภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรม วัฒนธรรมวิถีพุทธ เศรษฐกิจแบบพึ่งพา เน้นคุณค่าด้านจิตใจ ไปสู่สังคมอุตสาหกรรม เศรษฐกิจทุนนิยม เน้นบริโภคนิยมและสะสมวัตถุ ก้าวรุดตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้วิถีชีวิตและค่านิยมของคนไทยเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทยทุกด้าน โดยเฉพาะเพลงพื้นบ้านทุกชนิด เพลงพื้นบ้านที่เคยมีบทบาทในฐานะสิ่งบันเทิงที่สร้างความจรโล่งใจ เป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์ เป็นผลงานสร้างสรรค์ที่สะท้อนถึงความรู้สึกนึกคิด ภูมิปัญญา ความเชี่ยวชาญด้านภาษา ความเฉลียวฉลาดรอบรู้ ปฏิภาณเฉียบแหลม ความกล้าแสดงออก และความมีคุณธรรมจริยธรรม ฯลฯ จึงเหลือน้อยลงทุกที

นักวิชาการและผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติ ต่างก็ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวและเร่งแก้ไขปัญหาก่อนที่จะ “สายเกินไป” การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านเริ่มตั้งแต่ประมาณ ปี 2515 เป็นต้นมา เช่น การสำรวจและรวบรวมเพลงพื้นบ้านของศูนย์วัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ การศึกษาเพลงพื้นบ้านอย่างจริงจังโดยกลุ่มผู้สนใจ และนักศึกษา เช่น เอนก นาวิกมูล และสุกัญญา สุจนายา เป็นต้น รวมทั้งการฟื้นฟูและอนุรักษ์อย่างจริงจังของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ หรือกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ศูนย์สังคีตศิลปนาคราญ กรุงเทพมหานคร จำกัด เป็นต้น ซึ่งเก็บ

รวบรวมข้อมูลและศึกษาเพลงพื้นบ้านภาคต่าง ๆ ไว้จำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ยังคงมีเพลงพื้นบ้านที่หลงเหลืออีกจำนวนมากที่ยังไม่ได้รวบรวมและศึกษา

ภาคกลางของไทยเป็นแหล่งชุมทรัพย์ภูมิปัญญาด้านเพลงพื้นบ้าน ข้อมูลเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านภาคกลางทั้งที่เป็น “เพลงเก่า” ซึ่งรวบรวมแล้ว และยังไม่ได้รวบรวม และ “เพลงใหม่” ที่ยังไม่ได้รวบรวม ล้วนเป็นข้อมูลที่มีความสำคัญและน่าสนใจ โดยเฉพาะมีแนวโน้มอย่างยิ่งที่จะสูญหาย เพราะวัฒนธรรมไทยนับวันจะยิ่ง “อ่อนแอ” และผู้สืบทอดก็ยิ่ง “อ่อนล้า”

ด้วยเหตุที่ภาคกลางเป็นแหล่งภูมิปัญญาด้านเพลงพื้นบ้านที่สำคัญของประเทศ และนับวันผู้ถ่ายทอดที่มีความรู้ความสามารถจะลดน้อยลง กอปรกับผลการศึกษารวบรวมข้อมูลในภาพรวมที่เคยทำมานับเวลาแล้วนานกว่า 30 ปี ข้อมูลย่อมมีความเปลี่ยนแปลงไปตามกาลและบุคคล ผู้วิจัยและคณะจึงเห็นควรจะได้ศึกษารวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง เพื่อเป็นฐานข้อมูลปัจจุบันต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมและจัดเก็บองค์ความรู้เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ซึ่งชุมชนมีส่วนร่วม
2. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านภาคกลาง
3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาการสืบทอดและเสนอแนวทางการพิทักษ์รักษามรดกภูมิปัญญาด้านเพลงพื้นบ้านภาคกลาง

กรอบแนวความคิดของการวิจัย

แนวคิดการวิจัยครั้งนี้ใช้ทฤษฎีทางคติชนวิทยา ได้แก่ ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของคติชน (Functionalism) ของ มาลินอฟสกี (Malinowski,

1926: 104) และบาสคอม (Bascom อ้างถึงใน ศิราพร ณ ถลาง, 2552: 317-320) ซึ่งมองว่าวัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐาน ด้านความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงทางด้านจิตใจ ดังนั้นการศึกษาวัฒนธรรมที่เป็นคติชนจึงควรศึกษาในบริบทสังคมนั้น ๆ เพื่อให้เห็นความสำคัญของข้อมูลประเภทคติชนที่ช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

นอกจากนี้ได้ใช้ระเบียบวิธีการรวบรวมข้อมูลภาคสนามทางคติชนวิทยาซึ่งเสนอโดยนักคติชนวิทยาหลายคน เช่น เฮอร์เบิร์ต ฮัลเพิร์ต (Herbert Halpert) อัลัน โลแมกซ์ (Alan Lomax) แมค เอ็ดเวิร์ดลีช (Mac Edward Leach) ริชาร์ด ดอร์สัน (Richard Dorson) และวิลเลียม อาร์. บาสคอม (William R. Bascom) ที่ได้นำเอาระเบียบวิธีทางมานุษยวิทยามาใช้ในการปฏิบัติงานสนามทางคติชนวิทยา ซึ่งมีลำดับขั้นตอน 5 ขั้นตอน ได้แก่ การตั้งปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา การรวบรวมข้อมูล การเสนอสิ่งที่ค้นพบ และการยืนยันสมมุติฐาน โดยอาศัยพื้นฐานจากการวิเคราะห์ข้อมูล (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2529: 189-190)

ส่วนแนวคิดสำคัญในการวิจัย ได้แก่ แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ข้อมูลทางคติชนวิทยาของกุหลาบ มัลลิกะมาส (2528: 44-45) แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาไทย (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 19, 2539: 245-264) แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านของสุภัญญา สุฉายา (2528: 275) และเอนก นาวิกมูล (2532: 240)

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. ข้อมูลที่รวบรวมและจัดเก็บ

กำหนดข้อมูล เพลงพื้นบ้านภาคกลางเฉพาะประเภทเพลงโต้ตอบของหนุ่มสาว 5 ชนิด ได้แก่ เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เพลงเรือ ลำตัด และเพลงทรงเครื่อง เฉพาะที่สืบทอดอยู่ในปัจจุบัน โดยครูเพลง ศิลปินพื้นบ้าน และเยาวชน ทั้งที่เป็น “คณะ” หรือ “เคยเป็นคณะ” ซึ่งทุกคณะแสดง “เป็นอาชีพ”

2. พื้นที่ในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

กำหนดพื้นที่รวบรวมข้อมูลในเขตวัฒนธรรมภาคกลาง ทั้งหมด 35 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร กาญจนบุรี กำแพงเพชร จันทบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ชัยนาท ตราด ตาก นครนายก นครปฐม นครสวรรค์ นนทบุรี ปทุมธานี ประจวบคีรีขันธ์ ปราจีนบุรี พระนครศรีอยุธยา พิจิตร พิษณุโลก เพชรบุรี เพชรบูรณ์ ระยอง ราชบุรี ลพบุรี สมุทรปราการ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร สระแก้ว สระบุรี สิงห์บุรี สุโขทัย สุพรรณบุรี อ่างทอง อุตรดิตถ์ และอุทัยธานี

3. ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

“ชุมชน” ในที่นี้คือ ประชาคมหรือผู้แทนกลุ่มคนที่สืบทอด เพลงพื้นบ้านภาคกลางในเขต 35 จังหวัด รวมทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่า 70 คน ได้แก่ ครูเพลง ศิลปินแห่งชาติ ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา ศิลปินพื้นบ้าน ครูอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในด้านการสร้างสรรค์และสืบทอดเพลงพื้นบ้าน ภาคกลาง รวมทั้งคณะเพลงพื้นบ้านอาชีพ และคณะเพลงพื้นบ้านเยาวชน หรือสถาบันการศึกษาที่สืบทอดมาจากครูเพลงพื้นบ้าน ตลอดจนผู้ส่งเสริม และสนับสนุนเพลงพื้นบ้านภาคกลางกลุ่มต่าง ๆ เช่น นักวิชาการ บุคคลทั่วไป และสื่อมวลชน

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่องเพลงพื้นบ้านภาคกลางมีวิธีการดำเนินงานต่าง ๆ ดังนี้

1. ขั้่นวางแผนแบบมีส่วนร่วม ได้แก่

1.1 สั้รวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานภาพของเพลงพื้นบ้าน

ภาคกลางในปัจจุบัน

1.2 จัดการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

2. ขั้่นเตรียมการ ได้แก่

2.1 ประชุมคณะดำเนินโครงการ เพื่อกำหนดความเป็นชุมชนหรือประชาคม และช่องทางติดต่อ

2.2 จัดทำและพัฒนาเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกต

3. ขั้่นดำเนินการ ได้แก่

3.1 จัดทำค่าย “เพาะกล้าพันธุ์เก่งเพลงพื้นบ้าน” ให้แก่ผู้แทนกลุ่มชุมชนหรือประชาคมในเขตภาคกลาง 35 จังหวัด ระหว่างวันที่ 15–21 กรกฎาคม 2557 ณ ศูนย์ภูมิปัญญาไทย บ้านแม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ ตำบลสนามชัย อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการเพลงพื้นบ้านภาคกลาง หัวข้อ “เพลงอีแซว เพลงเรือ เพลงฉ่อย ลำตัด และเพลงทรงเครื่อง”

3.2 จัดเวทีเสวนาและให้ฉันทามติในวันสุดท้ายของการเข้าค่ายฯ

3.3 รวบรวมข้อมูลภาคสนามตลอดระยะเวลาที่เข้าค่ายฯ โดยใช้ระเบียบวิธีการทางคติชนวิทยา และรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากครูเพลง ผู้สืบทอดและผู้ส่งเสริมเพลงพื้นบ้านภาคกลางจำนวนเท่าที่มีการสืบทอดอยู่ในปัจจุบัน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การประชุมกลุ่มย่อย เครื่องมือที่ใช้ในการบันทึกข้อมูล ได้แก่ เครื่องเขียน เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพนิ่ง และกล้องถ่ายภาพเคลื่อนไหว

4. ขั้นตอนประมวลผล ได้แก่

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงรายงานในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยาเป็นหลัก อันเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้านโดยตรง เช่น ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม ส่วนการเรียบเรียงรายงานการวิจัยจะใช้แบบพรรณนาวิเคราะห์

4.2 จัดทำบัญชีรายการทั้งเอกสารหลักและเอกสารประกอบ

5. ขั้นตอนการตรวจสอบ ยืนยันและให้ฉันทามติชุมชน โดยจัดการประชุมและนำเสนอต่อชุมชน เพื่อตรวจสอบ ยืนยันและให้ฉันทามติ

6. จัดทำรูปเล่มและเสนอผลวิจัยต่อกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

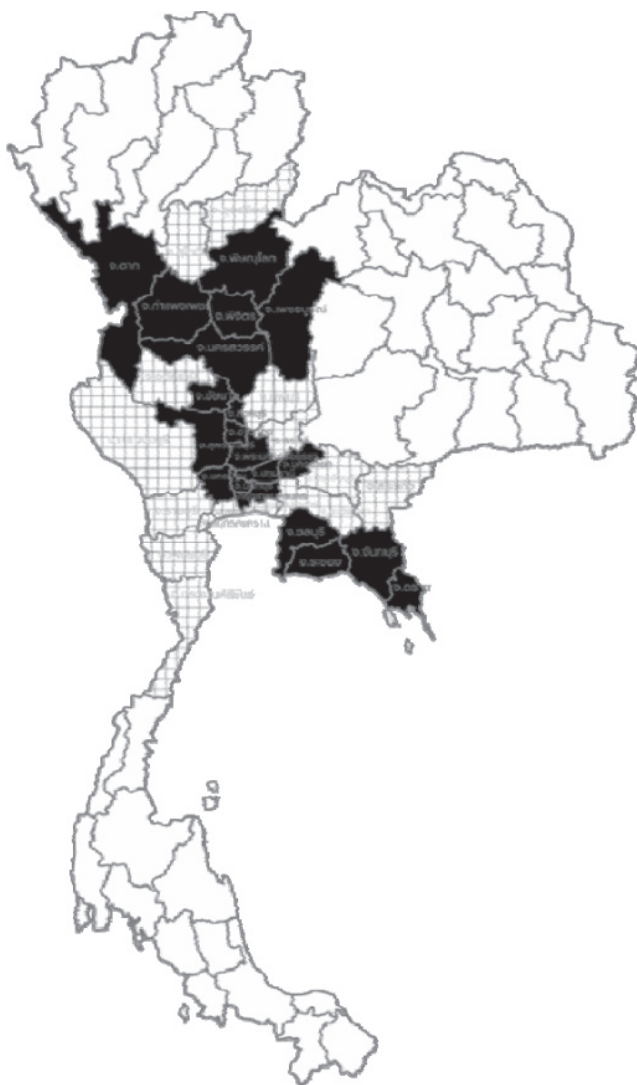
ระยะเวลาทำการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดระยะเวลาตั้งแต่เดือนธันวาคม 2556 – เดือนพฤศจิกายน 2557

ผลการวิจัย

องค์ความรู้เพลงพื้นบ้านภาคกลาง

การดำรงอยู่ของเพลงพื้นบ้านภาคกลางพบว่ากระจายอยู่ในพื้นที่ 20 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร กำแพงเพชร จันทบุรี ชลบุรี ชัยนาท ตราด ตาก นครนายก นครปฐม นครสวรรค์ นนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ ระยอง สิงห์บุรี สุพรรณบุรี และอ่างทอง และมีคณะเพลงพื้นบ้านทั้งสิ้น 37 คณะ ซึ่งบางคณะสามารถแสดงเพลงพื้นบ้านได้มากกว่า 1 ประเภท หากจำแนกตามประเภทของเพลงพื้นบ้าน คณะที่สามารถแสดงเพลงฉ่อยได้มีทั้งสิ้น 14 คณะ เพลงทรงเครื่อง 7 คณะ เพลงเรือ 9 คณะ ลำตัด 19 คณะ และเพลงอีแซว 9 คณะ ดังแผนผังการกระจายตัวต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงการกระจายตัวของเพลงพินบ้านภาคกลาง ในพื้นที่ 20 จังหวัด
จากพื้นที่ศึกษา 35 จังหวัด
(พื้นที่ 15 จังหวัดที่ใช้เครื่องหมายตาราง คือพื้นที่ที่ยังไม่พบข้อมูล)

สภาพทั่วไปของครูเพลงและศิลปินพื้นบ้าน แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มตามระดับวัย การศึกษา และสภาพความเป็นอยู่ กลุ่มแรกคือครูเพลงและศิลปินพื้นบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี ส่วนใหญ่เป็นชาวชนบท มีการศึกษาค่อนข้างต่ำ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีฐานะยากจนถึงปานกลาง กลุ่มที่สองคือหัวหน้าคณะและศิลปินพื้นบ้านที่มีอายุต่ำกว่า 50 ปี ทั้งที่เป็นชาวชนบทและชาวเมือง มีการศึกษาระดับปานกลางถึงสูง ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับจ้าง รับราชการครู เป็นต้น

ด้านการแสดงพบว่า เมื่อพิจารณาถึงความมีชื่อเสียง ความเก่าแก่ ขนาดของวงหรือคณะและขนาดของพื้นที่ที่เผยแพร่ผลงาน สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ คณะเพลงระดับท้องถิ่น คณะเพลงระดับภูมิภาค และคณะเพลงระดับชาติ คณะเพลงแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันในประการต่าง ๆ เช่น คณะเพลงระดับชาติและระดับภูมิภาคมีจำนวนผู้แสดง ทั้งพ่อเพลงแม่เพลงและนักดนตรีมากกว่า 15 คน ขณะที่คณะเพลงระดับท้องถิ่นบางคณะมีผู้แสดงน้อยกว่า 10 คน เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น ฉากและเครื่องเสียง ก็มีคุณภาพแตกต่างกัน รายได้จากแสดงก็ต่างกันคือค่าจ้างรายบุคคลมีตั้งแต่ 300–40,000 บาท ค่าจ้างแสดงทั้งคณะ ตั้งแต่ 10,000–70,000 บาท เป็นต้น

การสืบทอดและพิทักษ์รักษาเพลงพื้นบ้านภาคกลาง

ผู้วิจัยดำเนินการกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อศึกษาการถ่ายทอดและวิเคราะห์ปัญหาเพื่อเสนอแนวทางการพิทักษ์รักษาเพลงพื้นบ้านภาคกลางอย่างเป็นรูปธรรม 3 ขั้นตอน ได้แก่ **ขั้นวางแผนแบบมีส่วนร่วม** ด้วยการปรึกษาคณะนักวิชาการ สัมภาษณ์ครูศิลปินพื้นบ้าน ผู้ส่งเสริมและผู้สืบทอด รวมทั้งเอกสารต่าง ๆ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2556 ทำให้

ทราบแหล่งข้อมูลและกลุ่มเป้าหมาย ทำให้กำหนดกลุ่มเป้าหมายหรือชุมชนได้และมีการประชุมร่วมกันระหว่างครูเพลงและศิลปินพื้นบ้าน ผู้สืบทอดคณะดำเนินโครงการและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมประชุมเพื่อทำความเข้าใจโครงการร่วมกัน

ขั้นตอนการ คณะผู้วิจัยได้สำรวจและรวบรวมข้อมูลภาคสนามหรือลงพื้นที่จริง จำนวน 29 ครั้ง ระหว่างเดือนมีนาคม-กันยายน 2557 โดยได้รับความร่วมมือจากชุมชนต่าง ๆ อย่างดี และมีการเตรียมจัดทำค่าย “เพาะกล้าพันธุ์เก่งเพลงพื้นบ้าน” ได้แก่ การร่วมเป็นเจ้าภาพและผู้สนับสนุนทุนดำเนินงาน และการเป็นคณะกรรมการดำเนินโครงการค่ายฯ

ภาพที่ 2-4 พิธีเปิดโครงการ งานเสวนาวิชาการ
และ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพลงพื้นบ้านภาคกลาง
ที่มา: บัณฑิต สุพรรณยศ

ขั้นตอนการตรวจสอบการยืนยันและให้ฉันทามติ โดยเปิดเวทีให้ชุมชนเข้าร่วมเวทีเสวนา หัวข้อ “แนวคิดและแนวทางในการปกป้องคุ้มครองเพลงพื้นบ้านภาคกลางในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย” และร่วมประชุมเพื่อตรวจสอบ ยืนยันและให้ฉันทามติต่อการเสนอขึ้นทะเบียนเพลงพื้นบ้านภาคกลางเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติและของโลก เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2557

ภาพที่ 5-6 การประชุมเพื่อตรวจสอบ ยืนยันและให้ฉันทามติ

ที่มา: บัณฑิต สุพรรณยศ

การสังเกตและการบันทึกความเปลี่ยนแปลงที่ชุมชนเกิดจิตสำนึก นั้น จากการสังเกตกระบวนการถ่ายทอดของครูเพลง และสัมภาษณ์ผู้รับ การถ่ายทอด ซึ่งได้แก่ ผู้สืบทอดเพลงในแต่ละคณะ และเยาวชนผู้สนใจ ทั้ง ที่มีความสามารถในการแสดงเพลงพื้นบ้านและไม่มีทักษะและประสบการณ์ การแสดงเลย ผลปรากฏว่ากระบวนการถ่ายทอดเริ่มจากการจัดสภาพ แวดล้อมการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เกิดจิตสำนึกร่วมกันในการเรียนรู้ ถ้อยทอด สืบทอด และอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน

ภาพที่ 7-8 ผู้เข้าอบรมเชิงปฏิบัติการเพลงฉ่อย และเพลงทรงเครื่อง

ที่มา: บัณฑิต สุพรรณยศ

กิจกรรมการแสดงผลงานจากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการของกลุ่ม ศิษย์ ทำให้ศิษย์ได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง มีพัฒนาการที่ปรากฏชัดเจน ขณะเดียวกันครูก็มีความสุขและมีความหวัง จะเห็นได้จากครูเพลงหลายท่าน เมื่อเห็นการแสดงผลงานของศิษย์แล้วรู้สึกปลื้มใจมากถึงกับหลั่งน้ำตา

ขณะที่ออกมาพูดชื่นชมศิษย์ ครูบางท่านมีกำลังใจอยากจะร้องพื้นเพลงพื้นบ้านของตน เช่น กำนันสำเร็จ คนตาและพ่อวีระวัฒน์ ฟังล่อ กล่าวในที่ประชุมว่าจะกลับไปทำโครงการค่ายสืบสานลำตัดที่ระยอง และเพลงฉ่อยที่สิงห์บุรีเช่นเดียวกับค่ายนี้ ดังภาพประกอบ

ภาพที่ 9 - 10 พิธีลาครูลาค่าย

ที่มา: บัณฑิต สุพรรณยศ

อนึ่ง การดำเนินการโครงการย่อมเกิดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงปรับกระบวนการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยการจำกัดระยะเวลาอบรมเพลงแต่ละชนิดและเชิญครูเพลงและหัวหน้าคณะตามชนิดของเพลงเฉพาะวันที่มีการอบรม เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย และการเลื่อนลำดับรายการอบรมเพื่อให้เหมาะสมต่อสถานการณ์มีผลดี เช่น ทำให้ครูเพลงสายเหนือสายสิงห์บุรีและสายสุพรรณมีโอกาสพบกันและร่วมกิจกรรมด้วยกัน ก่อให้เกิดพลังในการถ่ายทอดและเกิดกำลังใจในการสืบสานเพลงพื้นบ้านยิ่งขึ้น จะเห็นได้จากการร่วมกันสาธิตเพลงฉ่อยอย่างมีชีวิตชีวาและสนุกสนาน สร้างความสุขและแรงบันดาลใจให้แก่ลูกศิษย์อย่างยิ่ง และมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เนื่องจากครูและผู้เรียนมาจากต่างที่ต่างถิ่นกัน และมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ เช่น เพศ วัย ความรู้พื้นฐานด้านเพลงพื้นบ้าน ฯลฯ คณะผู้วิจัยจึงออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมแก่บุคคลและระยะเวลา และจัดครูพี่เลี้ยงและพี่เลี้ยง ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในด้านเพลงพื้นบ้านภาคกลาง การแสดงพื้นบ้านและ

การเป็นผู้นำในกิจกรรมสันถนาการเพื่ออำนวยความสะดวกและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ แก่ครูเพลงด้วย

ภาพที่ 11 - 13 กิจกรรมการเรียนรู้ในค่ายเพาะกล้าพันธุ์เก่งเพลงพื้นบ้าน

ที่มา: บัณฑิต สุพรรณยศ

ด้านการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านภาคกลาง พบว่ากระบวนการถ่ายทอดและฝึกฝนวิชาความรู้เกี่ยวกับการร้องเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ นั้นผู้ถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านภาคกลางคือครูเพลง ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ครูเพลงที่เป็นศิลปินพื้นบ้าน และครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษารูปแบบการถ่ายทอดจึงมีลักษณะผสมผสานกันทั้งแบบวิถีชาวบ้านและแบบวิธีสอนในระบบโรงเรียน วิธีสอนของครูเพลงเกือบทุกคนคือการใช้เนื้อเพลงทั้งโดยการจดและบันทึกเสียง แล้วร้องให้ฟังเป็นตัวอย่าง จากนั้นให้นำบทเพลงไปท่องจำ แล้วมาร้องให้ครูฟังเพื่อแนะนำ เมื่อร้องได้คล่องแคล่วแล้วก็จะสอนให้รำและแสดงท่าทาง หรือสอนตีบท รวมทั้งการใช้มุกตลกต่าง ๆ เมื่อพอจะแสดงได้บ้างแล้ว ก็ออกแสดงเป็นลูกคู่เพื่อให้สังเกตดูจดจำเคล็ดลับการแสดง สัมผัสประสบการณ์ต่อไป นอกจากนี้ยังมีวิธีครูพักลักจำแล้วนำมาฝึกฝนเองในภายหลัง ปัจจุบันครูเพลงบางท่านได้รับเชิญให้สอนในสถาบันการศึกษา จึงมีการสร้างหลักสูตรและกระบวนการเรียน มีกิจกรรมและการวัดผลเช่นเดียวกับวิชาอื่น ๆ

ปัญหาการสืบทอดเพลงพื้นบ้านภาคกลางที่พบในคณะเพลงทุกคณะ มี 3 ข้อ คือ ปัญหาการว่าจ้างงานมีจำนวนน้อยลง ปัญหาการจำกัดงบประมาณ จำนวนคน และระยะเวลาแสดง และปัญหาศิลปินเพลงพื้นบ้านมีจำนวนไม่เพียงพอ ขาดแรงจูงใจและขาดผู้สืบทอด ทั้งนี้เพราะปัจจัยคุกคาม 4 ประการ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวิถีคุณค่านิยมไทย นโยบายและการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐและเอกชนไม่ทั่วถึงและต่อเนื่อง วิกฤตการณ์ทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ รวมถึงภัยธรรมชาติ

ด้านการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวิถีคุณค่านิยมไทย เกิดจากสภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรม วัฒนธรรมวิถีชาวพุทธ เศรษฐกิจแบบพึ่งพา เน้นคุณค่าด้านจิตใจ ไปสู่สังคมกึ่งอุตสาหกรรม เศรษฐกิจทุนนิยม เน้นบริโภคนิยมและสะสมวัตถุ และกระแสวัฒนธรรมต่างชาติที่ไหลบ่าเข้ามา ทำให้เพลงพื้นบ้าน กลายเป็นของ “ล้าสมัย” ประกอบกับประชากรช่วงวัยรุ่นและวัยทำงานที่อาศัยในท้องถิ่นต่าง ๆ ต่างเดินทางออกจากภูมิลำเนาของตนเพื่อไปประกอบอาชีพอื่นและไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ สืบทอดเพลงพื้นบ้านภาคกลาง

ด้านนโยบายและการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐและเอกชนไม่ทั่วถึงและต่อเนื่อง เกิดจากหน่วยงานรัฐและเอกชนไม่ส่งเสริมสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เช่น สภาวัฒนธรรมจังหวัด องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ศูนย์วัฒนธรรมในท้องถิ่น และบริษัทห้างร้านต่าง ๆ องค์กรที่ส่งเสริมสนับสนุนเพลงพื้นบ้านเหล่านี้มีจำนวนจำกัด และการทำงานส่วนใหญ่ต้องพึ่งงบประมาณของรัฐหรือขององค์กรซึ่งมีความจำกัดเช่นเดียวกัน หน่วยงานบางแห่งมีการะับผิดชอบกว้างขวางครอบคลุมการแสดงหลายชนิด กอปรกับประเทศประสบภาวะวิกฤตในด้านเศรษฐกิจและการเมือง การส่งเสริมเพลงพื้นบ้านจึงหยุดชะงักขาดความต่อเนื่อง รวมถึงผู้ดำเนินงานบางส่วนยังขาด

ความรู้ความเข้าใจแก่นแท้ของวัฒนธรรมและทำงานโดยมุ่งความพึงพอใจและความสะดวกสบายเป็นหลัก

ด้านวิกฤตการณ์ทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่มีภาวะถดถอยทำให้พ่อเพลงและแม่เพลงไม่ได้รับการว่าจ้างไปแสดง ประกอบกับความนิยมเพลงพื้นบ้านลดลง ศิลปินจำเป็นต้องหันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ เป็นหลัก เพลงพื้นบ้านจึงถูกลดบทบาทลงเป็นเพียงอาชีพรองหรืออาชีพเสริม ส่วนด้านการเมือง เกิดจากความแตกแยกและการแบ่งเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ ของผู้ที่สนับสนุนและไม่สนับสนุนอดีตนายกรัฐมนตรี เพลงพื้นบ้านเป็นสื่อหนึ่งที่ถูกเลือกใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอุดมการณ์ ความคิดของฝ่ายนั้น ๆ ทำให้ฝ่ายตรงข้ามเกิดความไม่พอใจต่อพ่อเพลงแม่เพลงที่สนับสนุนอีกฝ่ายหนึ่ง จึงเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อเพลงพื้นบ้านและศิลปินเพลงพื้นบ้าน

ประการสุดท้าย คือ ด้านภัยธรรมชาติ เป็นอีกหนึ่งปัจจัยคุกคามสำคัญเพราะเมื่อเกิดภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย เมื่อ ปี พ.ศ. 2554 ทำให้ศิลปินเพลงพื้นบ้านประสบความเดือดร้อนจากภัยธรรมชาติดังกล่าว ทั้งประสบกับน้ำที่ท่วมบ้านเรือนของตน และไม่มีผู้ว่าจ้างไปแสดงในที่ต่าง ๆ ทำให้สูญเสียรายได้

ปัจจัยคุกคามเพลงพื้นบ้านภาคกลางประการต่าง ๆ นี้ เป็นสิ่งที่ต้องคำนึง ระมัดระวัง และวางแผนทางแก้ไขพร้อมทั้งปฏิบัติอย่างจริงจัง ในการนี้ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวทางในการพิทักษ์รักษาเพลงพื้นบ้านภาคกลาง โดยมีปรัชญา 3 ประการ คือ 1. เพลงพื้นบ้านภาคกลางเป็นมรดกทางวัฒนธรรม 2. เพลงพื้นบ้านภาคกลางเป็นต้นทุนของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และ 3. เพลงพื้นบ้านภาคกลางเป็นเครื่องมือสร้างสรรค์สังคม (สร้างความสุข ปลุกจิตสำนึกดี สร้างสามัคคีและมีคุณธรรม) โดยมีแนวคิดหลัก 5 ประการ

ได้แก่ 1. เพลงพื้นบ้านเกิดจากการสร้างสรรค์ของศิลปินเฉพาะด้านที่ควรได้รับการดูแลจากสังคมเป็นกรณีพิเศษ 2. การพิทักษ์รักษาเพลงพื้นบ้านภาคกลางต้องวางแผนและดำเนินงานอย่างครบวงจร 3. เพลงพื้นบ้านคือภูมิปัญญาต้องนำมาใช้ในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ เพื่อให้สังคมได้มีส่วนปรับปรุงและสังสมสืบต่อไป 4. สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อค่านิยมในด้านวัฒนธรรมการแสดงจึงควรใช้เป็นสื่อในการสร้างสรรค์และสืบทอดเพลงพื้นบ้านภาคกลาง และ 5. แนวทางการพิทักษ์รักษาเพลงพื้นบ้านภาคกลางคือการจัดปัจจัยคุกคามและสร้างเสริมภูมิคุ้มกันให้เข้มแข็งขึ้น

แนวทางการพิทักษ์รักษาเพลงพื้นบ้านภาคกลางนี้ ผู้วิจัยยึดถือตามยุทธศาสตร์ 3 ประการ ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ประชาชนมีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ได้รับการอนุรักษ์ ยุทธศาสตร์ที่ 2 ประชาชนมีค่านิยมที่ดีงามและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต และยุทธศาสตร์ที่ 3 ประชาชนกลุ่มเป้าหมายมีโอกาสเข้าถึงองค์ความรู้เห็นคุณค่าและนำไปใช้ประโยชน์ และดำเนินตามแผนงาน/โครงการของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม นำมาสู่การนำเสนอโครงการทั้งสิ้น 10 โครงการ เพื่อการพิทักษ์รักษาเพลงพื้นบ้านอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ได้แก่

1. โครงการสืบสานเพลงพื้นบ้านในประเพณีวิถีไทย โดยอุดหนุนทุนดำเนินโครงการเพื่อสืบทอดเพลงพื้นบ้านภาคกลางให้แก่เครือข่ายวัฒนธรรม เช่น ศูนย์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชมรมเพลงพื้นบ้านสถาบันการศึกษา ฯลฯ

2. โครงการประกวดเพลงพื้นบ้านภาคกลางเยาวชนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาชิงทุนการศึกษา และหรือถ้วยรางวัลพระราชทาน เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนได้เรียนรู้ มีพื้นที่สำหรับแสดงความสามารถ และเป็นขวัญกำลังใจในการฝึกฝนทักษะด้านเพลงพื้นบ้านต่อไป

3. โครงการเข้าค่ายเพลงพื้นบ้านภาคกลาง (เพาะกล้าพันธุ์เก่งเพลงพื้นบ้าน) โดยรับสมัครเยาวชนผู้สนใจจากทั่วประเทศ เข้าค่ายอบรมเชิงปฏิบัติการแบบบูรณาการเพื่อเรียนรู้และฝึกฝนทักษะด้านเพลงพื้นบ้าน

4. โครงการรายการโทรทัศน์ “ประชันเพลงพื้นบ้าน” ทั้งแบบเดี่ยวและกลุ่ม เพื่อเปิดพื้นที่ให้แก่ศิลปินเพลงพื้นบ้านได้แสดงความสามารถ และเพลงพื้นบ้านแพร่หลายสู่สาธารณะชนยิ่งขึ้น

5. โครงการแสวงหาเสียงเพลง จัดอบรมเชิงปฏิบัติการการร้อง การแสดงและการแต่งเพลงให้แก่ครูอาจารย์ สื่อมวลชนและบุคคลทั่วไป มีการแสดงผลงาน และเผยแพร่ผลงานในที่ประชุมชนหรือผ่านสื่อมวลชน

6. โครงการเพลงพื้นบ้านสัญจร เป็นการจัดทัศนศึกษาเยี่ยมบ้านศิลปินเพลงพื้นบ้านในภาคอื่น ๆ เช่น ศิลปินเพลงฉ่อยภาคกลางเดินทางไปเยี่ยมศิลปินภาคเหนือตอนล่าง เพื่อสานสัมพันธ์และเพิ่มโลกทัศน์ ผู้เป็นเจ้าบ้านจัดกิจกรรมการถ่ายทอดหรือการเผยแพร่การแสดงเพลงชนิดต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีความสุข

7. โครงการเพลงพื้นบ้านสานฝัน เป็นเวทีการแสดงเพลงพื้นบ้านเพื่อจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เดินสายแสดงเพลงพื้นบ้านเพื่อรณรงค์ในเรื่องสังคม การเมืองและวัฒนธรรม ให้แก่ชุมชนที่มีปัญหา ท้องถิ่นกันดาร สถานที่พิเศษ หรือบุคคลที่ด้อยโอกาส เช่น สถานเลี้ยงเด็กกำพร้า เรือนจำ โรงพยาบาล บ้านพักคนชราหรือคนพิการ ศูนย์ผู้ประสบภัย ฯลฯ

8. เพลงพื้นบ้านกับสื่อสร้างสรรค์ จัดกิจกรรมการผลิตสื่อสร้างสรรค์ เช่น ภาพยนตร์สั้น สารคดี เพื่อรณรงค์ให้เห็นความสำคัญของเพลงพื้นบ้านและศิลปินพื้นบ้าน อาจจัดประกวดเพื่อจูงใจให้ผลิตผลงานที่มีคุณภาพแล้วหาช่องทางเผยแพร่ให้กว้างขวางที่สุด

9. โครงการเปิดบ้านลานเพลง จัดตั้งศูนย์เพลงพื้นบ้านศึกษาหรือศูนย์ภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้านของชุมชนอุดหนุนงบประมาณและจัดองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเหมาะสม โดยใช้ทรัพยากรบุคคลและอื่น ๆ ของท้องถิ่น เช่น สถานที่ อุปกรณ์ ฯลฯ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

10. โครงการสมบัติเพลงพื้นบ้าน จัดทำสื่อวีดิทัศน์การแสดงหรือการร้องเพลงพื้นบ้านอย่างมีคุณภาพเพื่อเผยแพร่เป็นสื่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะเพลงเก่าที่เป็นมรดกหรือสมบัติส่วนตัวของครูเพลง ซึ่งมีจำนวนมาก รวมทั้งข้อมูลที่นักวิชาการรวบรวมไว้ในตำราหรืองานวิจัยหรือแถบเสียง แถบภาพที่ล้าสมัย ซึ่งยังไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ใด ๆ

การอภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ภาคกลางเป็นแหล่งภูมิปัญญาด้านเพลงพื้นบ้านที่สำคัญของประเทศ ปัจจุบันภาคกลางยังคงเป็นชุมทรัพย์ภูมิปัญญาด้านเพลงพื้นบ้าน โดยเฉพาะเพลงโต้ตอบ 5 ชนิด ได้แก่ เพลงฉ่อย เพลงทรงเครื่อง เพลงเรือ ลำตัดและเพลงอีแซว เนื่องจากมีคณะเพลงอาชีพรับว่าจ้างแสดงในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอและมีการสืบทอดต่อเนื่องกันมาหลายรุ่น ดังจะเห็นได้จากผลการรวบรวมข้อมูลพบว่าในเขตพื้นที่วัฒนธรรมภาคกลาง 35 จังหวัด มีข้อมูลเพลงพื้นบ้านกระจายตัวอยู่ 20 จังหวัด รวมคณะเพลงทั้งสิ้น 37 คณะ ซึ่งบางคณะสามารถแสดงเพลงพื้นบ้านได้มากกว่า 1 ประเภท หากจำแนกตามประเภทของเพลงพื้นบ้าน คณะที่สามารถแสดงเพลงฉ่อยได้มีทั้งสิ้น 14 คณะ เพลงทรงเครื่อง 7 คณะ เพลงเรือ 9 คณะ ลำตัด 19 คณะ และ เพลงอีแซว 9 คณะ คณะเพลงเหล่านี้ส่วนหนึ่งมีหัวหน้าคณะที่มีชื่อเสียงมาก เช่น เป็นศิลปินแห่งชาติ บางคณะก็ก่อตั้งและสืบทอดกันมาหลายสิบปี จึงเป็น

ที่นิยมของผู้ชมทั่วไปและยังยึดเป็นอาชีพได้จนกระทั่งทุกวันนี้ ตัวอย่างเช่น คณะเพลงอีแซวในจังหวัดสุพรรณบุรีปัจจุบันมี 9 คณะ ส่วนหนึ่งเป็นคณะเก่าที่ก่อตั้งมายาวนาน ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของบัวผัน สุพรรณยศ (2535) ที่พบว่าปี 2535 มีคณะเพลงอีแซว 7 คณะซึ่งเป็นที่ยอมรับในท้องถิ่นและทั่วประเทศ หัวหน้าคณะบางคณะ อาทิ แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ เป็นครูเพลงและศิลปินพื้นบ้านที่มีความเชี่ยวชาญสูงจึงเป็นที่นิยมมาอย่างยาวนาน เช่นเดียวกับผลการวิจัยของดวงเดือน สดแสงจันทร์ (2544) เรื่อง “การศึกษาเพลงพื้นบ้านของคณะขวัญจิต ศรีประจันต์” ได้กล่าวว่าขวัญจิต ศรีประจันต์ เป็นแม่เพลงที่มีความรู้ความสามารถสูง และสมัยก่อนชาวบ้านแถบภาคกลางนิยมเล่นเพลงกันมาก รวมทั้งงานวิจัยเรื่อง “เพลงน้อยโบราณ บ้านตลุกกลางทุ่ง ตำบลตลุกกลางทุ่ง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก” ของมานพชื่นภักดิ์(2554) กล่าวว่าเพลงน้อยโบราณเป็นเพลงปฎิพากย์ที่มีความเป็นมายาวนานกว่า 100 ปี มีขนบธรรมเนียมแบบแผนในการแสดงที่แตกต่างจากการแสดงเพลงน้อยในปัจจุบันคือมีโครงสร้างและลำดับขั้นตอนในการแสดงมีแบบแผนเฉพาะที่ควรอนุรักษ์ไว้

การที่เพลงยังคงสืบทอดอยู่ได้อีกเหตุผลหนึ่งคือการมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมอย่างชัดเจน จากการศึกษาวิจัยพบว่าเพลงพื้นบ้านภาคกลางทั้ง 5 ชนิด ยังเป็นมรดกสืบทอดพื้นบ้านที่มีบทบาทต่อสังคมตลอดมา ศิลปินผู้สืบทอดและผู้สงวนรักษาต่างยืนยันตรงกันว่า เพลงคือภูมิปัญญาของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของสุกัญญา สุจนายา (2523) เรื่อง “ เพลงปฎิพากย์ : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิเคราะห์” ซึ่งกล่าวว่า เพลงปฎิพากย์มีบทบาทต่อสังคม ได้แก่ สร้างความบันเทิง สร้างความสามัคคี ให้การศึกษาแก่ผู้คนในสังคม ระบายความแค้น บันทึกเหตุการณ์และวิพากษ์วิจารณ์สังคม และงานวิจัยของสาคร ศรีดี (2545) เรื่อง “วิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏ

ในเพลงพื้นบ้านจังหวัดสุพรรณบุรี: ศึกษาเฉพาะกรณีเพลงอีแซว” ก็พบว่า เพลงอีแซวมีคุณค่าทางจริยธรรมอย่างชัดเจน

2. ศิลปินเพลงพื้นบ้านภาคกลางในปัจจุบัน มีทั้งชาวบ้านและชาวเมือง แสดงให้เห็นการยกระดับและขยายกลุ่มไปสู่ชนชั้นกลางมากขึ้น ผลการวิจัยพบว่าครูเพลงและศิลปินพื้นบ้านแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มตามระดับวัย การศึกษาและสภาพความเป็นอยู่ กลุ่มแรกมีอายุมากกว่า 50 ปี ส่วนใหญ่เป็นชาวนบพ มีการศึกษาค่อนข้างต่ำ ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม และมีฐานะยากจนถึงปานกลาง กลุ่มที่สองมีอายุต่ำกว่า 50 ปี มีทั้งที่เป็นชาวนบพ และชาวเมือง มีการศึกษาระดับปานกลางถึงสูง ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม และอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับจ้าง รับราชการครูและนักเรียนนักศึกษา แสดงว่ากลุ่มผู้สืบทอดเพลงพื้นบ้านมีทั้งเก่าและใหม่ มีทั้งชนชั้นค่อนข้างต่ำและปานกลาง นับเป็นเรื่องที่น่ายินดีเพราะเป็นที่คาดหวังได้ว่าภูมิปัญญาด้านนี้ จะได้รับการสืบทอดและพัฒนาต่อไป ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “ลำตัด” ของวิชา เชาว์ศิลป์ (2541) ที่กล่าวว่าปัจจุบันมีพ่อเพลงแม่เพลงลำตัดไม่มากนัก ครูลำตัดบางคนนอกจากแสดงลำตัดเป็นอาชีพแล้วยังเขียนลำตัดและสอนลำตัดให้แก่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ด้วย งานวิจัยเรื่อง “การดำรงอยู่ของเพลงพื้นบ้านและคุณลักษณะต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาเพลงอีแซว ชุมชนบ้านลาดป้อม ตำบลวังน้ำซับ อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี” ของ จีระพันธ์ อ่อนเถื่อน (2549) พบว่ากลุ่มศิลปินมีความหลากหลายกันทั้งในด้านวัย วุฒิการศึกษาและอาชีพ โดยเฉพาะศิลปินหนุ่มสาวที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและปริญญาตรี นอกจากนี้ปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของเพลงอีแซวคือกระบวนการถ่ายทอดและเรียนรู้ของศิลปินที่มีรูปแบบที่หลากหลาย รวมทั้งการประยุกต์รูปแบบและเนื้อหาให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน

3. กระบวนการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านภาคกลางในปัจจุบันใช้วิธีมุขปาฐะน้อยลง ใช้วิธีการเรียนการสอนผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียนมากขึ้น ในอดีตการถ่ายทอดเพลงจะอยู่ที่บ้านครูเป็นหลัก ใช้การบอกกล่าวให้จำ ต่อมาก็ให้จดคำร้อง นำไปท่องแล้วฝึกแสดง ลูกศิษย์ใกล้ชิดครูผูกพันกันร่วมสุขร่วมทุกข์กันยาวนาน บางคนอยู่เป็นคณะเดียวกับครูมาหลายสิบปี ปัจจุบันครูศิลปินยังสอนที่บ้านบ้าง แต่มักสอนให้ลูกหลานและญาติมิตรครูบางท่านได้รับเชิญไปสอนในสถาบันการศึกษา ครูอาจารย์ของสถาบันหลายท่านฝึกหัดจนสามารถสอนนักเรียนนักศึกษาได้ และตั้งคณะเพลงของสถาบันได้ วิธีการถ่ายทอดก็จัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนเฉพาะวิชาหรือเฉพาะกิจ สร้างสื่อและใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ มีผลให้การฝึกหัดเพลงพื้นบ้านทำได้อย่างสะดวกสบายขึ้น เช่น บันทึกเสียงครูแล้วนำไปฟัง ถ่ายเอกสารเนื้อเพลงแล้วนำไปท่อง ฯลฯ แต่การสืบทอดเพลงแบบนี้มีข้อด้อยอยู่บ้าง ตรงที่ “ฝึกคล่องร้องง่าย แต่จำได้ไม่นาน” อย่างไรก็ตามการขยายโอกาสการศึกษาและสืบทอดเพลงพื้นบ้านผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียนก็มีส่วนทำให้มรดกวัฒนธรรมนี้สืบทอดอยู่ได้และเป็นแนวทางที่ควรทำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของงานวิจัยหลายเรื่อง อาทิ เรื่อง “การศึกษาเพลงพื้นบ้านท่าโพ ตำบลท่าโพ อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี” ของ จุฑามณีบ้านมอญ (2550) เสนอแนะว่าควรมีการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านท่าโพอย่างเป็นระบบโดยมีหน่วยงานทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ และเรื่อง “เพลงพื้นบ้านท่าโพ : เนื้อหาดนตรีและการสืบทอด” ของ อนุรักษ์ สุทธิจิตต์ (2539) ที่พบว่าชาวบ้านท่าโพ อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี มีการส่งเสริมเพลงพื้นบ้านโดยให้มีการถ่ายทอดให้กับโรงเรียนในหมู่บ้าน ในอำเภอและมีการเชิญพ่อเพลงแม่เพลงไปตามสถานที่ต่าง ๆ ในบางโอกาส ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญช่วยให้มีการสืบทอดเพลงไว้ได้

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดเพลงอีสานภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรี สำหรับนักเรียนประถมศึกษา” ของ อุบลรัตน์ กิจไมตรี (2542) พบว่าหลักสูตรมีส่วนให้การเรียนรู้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดี

4. ศิลปินเพลงพื้นบ้านภาคกลางประสบปัญหาสำคัญในด้านเศรษฐกิจและค่านิยม ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังและต้องสู้ทนตามลำพังมายาวนาน ผู้วิจัยสรุปผลว่าเพลงพื้นบ้านกำลังประสบปัญหา 3 ประการคือ 1. มีการว่าจ้างน้อยลง 2. ถูกจำกัดงบประมาณ และ 3. จำนวนศิลปินเพลงพื้นบ้านมีไม่เพียงพอ ซึ่งศิลปินหลายคนแก้ปัญหาด้วยการประกอบอาชีพอื่น เช่น ทำนา ค้าขาย และยืมตัวนักแสดงจากคณะอื่น เมื่อโอกาสในการแสดงน้อยลง และต้องใช้ผู้แสดงซ้ำ ๆ กัน การสร้างสรรค์เพลงและการว่าจ้างก็พลอยน้อยไปด้วย ปัญหาเหล่านี้จึงส่งผลกระทบต่อการดำรงชีพของศิลปินและการดำรงอยู่ของเพลงพื้นบ้านซึ่งเป็นมรดกทางปัญญาของชาติ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยหลายเรื่อง เช่น เรื่อง “การศึกษาเพลงพื้นบ้านท่าโพ ตำบลท่าโพ อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี” ของจุฑามณี บ้านมอญ (2550) ที่ระบุว่าเพลงพื้นบ้านท่าโพถูกทำลายจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรุนแรงถึงขั้นวิกฤติที่เสี่ยงต่อการสูญสูญซึ่งตรงกับงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะการละเล่นเพลงพื้นบ้านของจังหวัดนครสวรรค์” ของ พระครูวินัยธรณรงค์เชียวทอง (2552) ที่กล่าวว่าปัจจุบันนี้ชาวบ้านในจังหวัดนครสวรรค์ยังสืบทอดการร้องเพลงพื้นบ้านไว้หลายประเภท แต่มีแนวโน้มที่การละเล่นเพลงพื้นบ้านจะลดน้อยลงไป เพราะมีปัญหาและอุปสรรค 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพ่อเพลงแม่เพลง ด้านผู้สนับสนุน และด้านเยาวชน

5. ปัจจุบันเพลงพื้นบ้านภาคกลางกำลังถูกคุกคามโดยปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบรุนแรงและแก้ไขได้ยาก ผู้วิจัยสรุปผลการวิเคราะห์

ว่าเพลงพื้นบ้านภาคกลางถูกคุกคามโดยปัจจัยสำคัญ 4 ประการ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวิกฤตค่านิยมไทย
2. นโยบายและการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐและเอกชนไม่ทั่วถึงและต่อเนื่อง
3. วิกฤตการณ์ทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ และ
4. ภัยธรรมชาติปัจจัยเหล่านี้มีผลกระทบต่อเพลงพื้นบ้านภาคกลางมายาวนาน หลายครั้งหลายครา เหมือนพายุซัดคลื่นเข้าทำลายฝั่งทำลายผืนดินและทรัพย์สินมรดกไปอย่างน่าเสียดาย แนวโน้มของเพลงพื้นบ้านภาคกลางบางชนิดและบางคณะจึงมีโอกาสดูที่จะเสื่อมและสูญไป เนื่องจากหลายพื้นที่ที่เคยปรากฏว่ามีคณะเพลงในอดีตนั้นปัจจุบันไม่มีแล้วเพราะไม่มีผู้สืบทอด สาเหตุคือหัวหน้าคณะซาลงหรือเสียชีวิตแล้ว และชาวคณะก็ไม่มีความหวงแหนว่าจ้างมากนัก ดังเช่นที่ จังหวัดกาญจนบุรี จันทบุรี นครปฐม เพชรบุรี และอ่างทอง เป็นต้น ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยหลายเรื่อง เช่น งานวิจัยเรื่อง “เพลงปฏิพากย์ : วัฒนธรรมการดนตรีและภาพสะท้อนทางสังคมของชาวตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์” ของ กฤษณา แสงทอง (2540) ที่พบว่าบทบาทของเพลงพื้นบ้านได้เปลี่ยนไปจากเดิม โดยมีปัจจัยหลายด้าน เช่น ความเจริญทางเทคโนโลยี การเล่นเพลงในปัจจุบันส่วนใหญ่เล่นเฉพาะโอกาสที่ได้รับเชิญ การสร้างสรรค์เพลงเกือบไม่มี มีเพียงการจดจำของเก่ามาร้อง ซึ่งนับวันผู้สืบทอดจะมีจำนวนน้อยลง แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะสูญหายและเหลือเพียงอดีตเท่านั้น งานวิจัยเรื่อง “เพลงร้องพื้นบ้านในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี กรณีศึกษา : เพลงโนเนน เพลงลำภาข้าวสาร และเพลงระบำพื้นบ้าน” ของศรีจันทร์ น้อยสอาด (2542) ที่ระบุว่าเพลงพื้นบ้านในจังหวัดปทุมธานีมีสภาพเสื่อมหายไปมาก ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ระบบการศึกษา ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี โดยเฉพาะด้านสื่อสารความบันเทิง และอิทธิพลของมหรสพและการแสดงอื่นเช่นเดียว

กับงานวิจัยเรื่อง “เพลงพื้นบ้านกับวิถีชีวิตในการทำนา” ของอมรา กล่ำเจริญ (2548) ที่ระบุไว้ชัดเจนว่าเพลงพื้นบ้านสูญหายไปเพราะขาดการสืบทอดและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญทางเทคโนโลยี และมีรูปแบบการเล่นที่ทันสมัยน่าสนใจกว่าเข้ามาแทนที่ สามารถเข้าไปถึงที่พักอาศัยโดยสื่อต่าง ๆ งานวิจัยเรื่อง “เพลงพื้นบ้านอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี” ของ กฤษณะ วรรณศิริ (2550) กล่าวว่าศิลปินเพลงพื้นบ้านปัจจุบันเหลืออยู่น้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ งานวิจัยเรื่อง “ลำตัด” ของ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล (2555) พบว่าคณะลำตัดในจังหวัดตราดเหลือเพียงคณะเดียวคือ คณะลำตัดของนายเหี่ยม จังคะพาณิชย์ ซึ่งปัจจุบันก็ไม่ค่อยมีงานแสดงแล้ว ซึ่งถือเป็นวิกฤตของเพลงลำตัดในจังหวัดตราดอย่างยิ่ง ทั้งนี้ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสค่านิยม และอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอก ซึ่งจะส่งผลต่อการเลือนหาย การขาดความต่อเนื่องและการผิดเพี้ยนจากเดิม

6. แนวทางการพิทักษ์รักษาเพลงพื้นบ้านภาคกลางโดยยึดหลักปรัชญาของชาติและยุทธศาสตร์ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการพิทักษ์รักษาเพลงพื้นบ้านภาคกลางโดยมีแนวคิดหลัก 5 ประการสรุปว่าคือ 1. ดูแลศิลปินเป็นกรณีพิเศษ 2. วางแผนและดำเนินงานอย่างครบวงจร 3. นำมาใช้ในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ 4. ใช้สื่อมวลชน และ 5. ขจัดปัจจัยคุกคามและสร้างเสริมภูมิคุ้มกันให้เข้มแข็งขึ้น ซึ่งแนวทางนี้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม (2557) ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ประชาชนมีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติ ที่ได้รับการอนุรักษ์ ยุทธศาสตร์ที่ 2 ประชาชนมีค่านิยมที่ดีงามและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต และยุทธศาสตร์ที่ 3 ประชาชนกลุ่มเป้าหมายมีโอกาสเข้าถึงองค์ความรู้เห็นคุณค่าและนำไปใช้ประโยชน์ แนวทางที่เสนอนี้

ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยหลายเรื่อง อาทิ เรื่อง “เพลงพื้นบ้านท่าโพ : เนื้อหาดนตรีและการสืบทอด” ของ ญรุธ สุธงจิตต์ (2539) กล่าวว่ารัฐบาลควรให้การสนับสนุนในการเผยแพร่เพลงพื้นบ้านท่าโพมากกว่านี้ เพื่อให้มรดกล้ำค่ายังคงอยู่ต่อไปและงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเพลงพื้นบ้านท่าโพ ตำบลท่าโพ อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี” ของจุฑามณี บ้านมอญ (2550) พบว่ามีการรวมกลุ่มของคนในชุมชนที่หลากหลายวัยทำให้เกิดการขับเคลื่อนพร้อมกันทั้งชุมชนในการปลุกจิตสำนึกในการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านท่าโพให้คงอยู่สืบต่อไป การสนับสนุนจึงควรจัดสอนอย่างมีระบบและมีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านท่าโพให้ครบทุกเพลงเพื่อเป็นการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านไว้ให้อนุชนรุ่นหลัง เช่นเดียวกับงานวิจัยเรื่อง “เพลงพื้นบ้านภาคกลาง : กรณีศึกษาบ้านสามโก้ ตำบลสามโก้ อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง” ของลักขณา ชุมพร (2555) ที่พบว่าเพลงพื้นบ้านสามโก้เป็นเพลงร้องเล่น สืบทอดกันมาหลายรุ่น ช่วงหนึ่งเพลงเริ่มเลือนหาย ต่อมาชาวบ้านได้รวมตัวกันสืบค้นรวบรวมและรื้อฟื้นการเล่นขึ้นอีกครั้ง เพลงเหล่านี้มีบทบาทต่อสังคมและวัฒนธรรม และในพื้นที่ยังมีเพลงพื้นบ้านอื่น ๆ อีกหลายเพลงที่น่าสนใจและควรศึกษา

เพลงพื้นบ้านภาคกลางเป็นมรดกภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาและมีปรากฏอยู่จำนวนมาก แต่กระจายตัวและไม่ครอบคลุมทุกจังหวัด ส่วนเพลงที่ยังคงหลงเหลือยืนหยัดอยู่ได้ก็อยู่ในภาวะที่อ่อนแอ จึงเป็นเรื่องที่ควรตระหนักและเร่งดำเนินการฟื้นฟูเพื่อคืนชีพให้ภูมิปัญญาชนิดนี้โดยการส่งเสริมและสร้างสรรค์วิธีการต่าง ๆ อย่างเท่าทันและต่อเนื่อง เพื่อให้เพลงพื้นบ้านยังคงดำรงอยู่สืบต่อไปได้อย่างมั่นคงยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. เพลงพื้นบ้านภาคกลางชนิดเพลงโต้ตอบ เช่น เพลงฉ่อย เพลงทรงเครื่อง ฯลฯ มีลักษณะผสมผสานกันระหว่างวรรณกรรมพื้นบ้านและการแสดงพื้นบ้าน มีรายละเอียดของข้อมูลค่อนข้างมาก การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลต้องอาศัยเวลาและงบประมาณที่เพียงพอ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมจึงควรสนับสนุนทุนดำเนินงานอย่างต่อเนื่องต่อไป และรัฐควรสนับสนุนงบประมาณด้านการวิจัยและส่งเสริมวัฒนธรรมที่เพียงพอเช่นเดียวกัน

2. เนื่องจากคณะเพลงพื้นบ้านภาคกลางอาชีพที่ยังไม่ได้รวบรวมข้อมูลยังเหลืออีกหลายคน กรมส่งเสริมวัฒนธรรมควรสนับสนุนทุนในการดำเนินการรวบรวมข้อมูลและการวิจัยเพิ่มเติม

3. เพลงพื้นบ้านภาคกลางชนิดอื่นที่ควรศึกษาวิจัย เช่น เพลงประกอบพิธีกรรม เป็นต้น

4. การส่งเสริมเพลงพื้นบ้านภาคกลางควรเจาะลึกลงไปที่ศิลปินพื้นบ้านระดับครูเพลงและหัวหน้าคณะ โดยเฉพาะการสนับสนุนงบประมาณและเวทีการแสดงระดับชาติหรือผ่านสื่อมวลชนเพื่อให้เกิดกำลังใจ มีพลังในการสืบทอดเพลงต่อไป

บรรณานุกรม

- กฤษณะ วรรณศิริ. เพลงพื้นบ้าน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา: <http://www.culture.go.th> [10 เมษายน 2556]
- กฤษณา แสงทอง. เพลงปฎิพากย์ : วัฒนธรรมการดนตรีและภาพสะท้อนทางสังคมของชาวตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์. ปรียุณานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.
- จีระพันธ์ อ่อนเถื่อน. การดำรงอยู่ของเพลงพื้นบ้านและคุณลักษณะต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาเพลงอีแซว ชุมชนบ้านลาดป้อม ตำบลวังน้ำซับ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.
- จุฑามณีบ้านมอญ. การศึกษาเพลงพื้นบ้านท่าโพนดำบลท่าโพอำเภอหนองขาหย่างจังหวัดอุทัยธานี. ปรียุณานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.
- ณรุทธ์ สุทธจิตต์. เพลงพื้นบ้านท่าโพ : เนื้อหาดนตรีและการสืบทอด. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ดวงเดือน สดแสงจันทร์. การศึกษาเพลงพื้นบ้านของคณะขวัญจิตศรีประจันต์. ปรียุณานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2544.
- บัวผัน สุพรรณยศ. วิเคราะห์เพลงอีแซวของจังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535.

- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. **มานุษยวิทยากับการศึกษาคิชาชาวบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.
- มานพ ชื่นภักดี. **เพลงฉ่อยโบราณบ้านตลกกลางทุ่งตำบลตลกกลางทุ่งอำเภอเมืองตากจังหวัดตาก** [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: <http://www.culture.go.th> [20 เมษายน 2556]
- ลักขณา ชุมพร. **เพลงพื้นบ้านภาคกลาง : กรณีศึกษาบ้านสามโก้ ตำบลสามโก้ อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง**. ปรินญาณิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2555.
- วัฒนธรรม,กระทรวง. **แผนปฏิบัติการ 4 ปี ของกระทรวงวัฒนธรรม (พ.ศ.2552 – 2554)** [ออนไลน์]. 2551. แหล่งที่มา: <http://www.culture.go.th> [9 พฤศจิกายน 2557]
- วิชา เชาร์ศิลป์. **ลำตัด**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, 2541.
- พระครูวินัยธรณรงค์ เขียวทอง. **แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะการละเล่นเพลงพื้นบ้านของจังหวัดนครสวรรค์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552.
- ศิราพร ณ ถลาง. **ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการศึกษาด้านานนิทานพื้นบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- ศรีจันทร์ น้อยสะอาด. **เพลงร้องพื้นบ้านในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี กรณีศึกษา : เพลงโนเน เพลงลำภาข้าวสาร และเพลงระบำพื้นบ้าน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- สาคร ศรีดี. **วิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในเพลงพื้นบ้านจังหวัดสุพรรณบุรี: ศึกษาเฉพาะ กรณีเพลงอีแซว** [ออนไลน์]. 2545. แหล่งที่มา: <http://www.thaithesis.org> [12 เมษายน 2556]

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัว เล่ม19 และ23. กรุงเทพมหานคร:

โครงการสารานุกรมไทยฯ สยามเสื่อป่า, 2539.

สุกัญญา สุจฉายา. **เพลงปฏิพากย์ : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิเคราะห์.**

วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

_____. **เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 8. นนทบุรี:** มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช, 2528.

อภิสิทธิ์ เกษมผล. **ลำตัด** [ออนไลน์]. 2555. แหล่งที่มา: <http://www.culture.go.th> [20 เมษายน 2556]

อมรา กล้าเจริญ. **เพลงพื้นบ้านกับวิถีชีวิตในการทำนา. พระนครศรีอยุธยา:**

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

พระนครศรีอยุธยา, 2548.

อุบลรัตน์ กิจไมตรี. **การพัฒนาหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดเพลงอีแซวภูมิปัญญา**

ท้องถิ่นสุพรรณบุรี สำหรับนักเรียนประถมศึกษา. สำนักงาน

วัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542.

เอนก นาวิกมูล. **ดวลเพลงกลางทุ่งจากเพลงพื้นบ้านถึงเพลงลูกทุ่ง.**

กรุงเทพมหานคร: สังคากิจวัฒนธรรม, 2532.

_____. **เพลงนอกศตวรรษ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2550.**

Malinowski, B. **Myth in Primitive Psychology. in Magic Science**

and Religion and Other Essays, Garden City,

NY: Doubleday & Co., 1926.

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประกอบอาชีพ
ของตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์
Knowledge Management of Local Wisdom in
Occupation of Tumbon Thap Krit Chum Seang
District Nakhon Sawan Province

อุทัยวรรณ ภูเทศ*

* รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
E-mail : joacd@windowlive.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประกอบอาชีพของตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ จากประชากรตัวอย่างซึ่งเลือกเฉพาะเจาะจง จากครัวเรือนที่มีทักษะในการประกอบอาชีพทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยเป็นผู้รวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดการความรู้ในการประกอบอาชีพเป็นผลสืบเนื่องมาจากการใช้ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่มีอยู่ในกลุ่มย่อยหรือระหว่างกลุ่มย่อยเป็นกลไกในการยึดโยงให้ครัวเรือนผู้ประกอบอาชีพร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปันข้อมูลด้วยความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันอย่างไว้วางใจ ตลอดจนความสนใจใฝ่รู้ของตัวผู้ประกอบอาชีพ และที่สำคัญคืออุดมการณ์หรือค่านิยมในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงที่ยึดถือนับแต่อดีต

คำสำคัญ : การจัดการความรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การประกอบอาชีพ

Abstract

The research in Knowledge Management of Local Wisdom in Occupation of Tambon Thap Krit Chum Seang District Nakhon Sawan Province has its goals to study the process of knowledge management of local wisdom in occupation of the households in Tambon Thap Krit Chum Seang District Nakhon Sawan Province. The study is preceded in qualitative approach with the population samples especially taken through purposive selection method from the households with skills in the local wisdom. The data is collected and complied by the researcher is self-gatherer with the focus on interview in both formal and informal, participative observation, and focus group discussion. The results of the study have revealed that:

The process of knowledge management in occupational have show that this is the consequence of relatives and kindred relationship system within the sub-group or between sub-group, which is a mechanism that connects the households of common occupation to exchange knowledge and share information with mutual care in a trustful manner. It is also affected be the enthusiasm in learning of the persons who engage in that occupation, and most importantly, the ideal or value of the persons in living based on the self-sufficiency economy adhered firmly from the past.

Keywords : Knowledge Management, Local Wisdom, Occupation

บทนำ

ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงความรู้ความเข้าใจ ความสามารถ ความชำนาญอันเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อนำมาสร้างกิจกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ หรือการดำรงชีวิตในสังคมปกติสุขเข้ากับสภาพแวดล้อมที่ตนอาศัยและมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษทั้งทางตรงและทางอ้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง หรือผู้มีความรู้ในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ผ่านการทดลอง และนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นความรู้ของตนเองและสังคม ทั้งนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมทำให้สังคมอยู่รอดได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่จะมีบทบาทในการดำเนินวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนเราเป็นอย่างมากเปรียบเหมือนการกระทำเพื่อเลี้ยงชีพของคนในพื้นที่นั้น ๆ ได้กระทำกันอยู่เป็นประจำจึงเกิดความเคยชินและติดเป็นนิสัยและมีการถ่ายทอดกันเป็นรุ่น ๆ ตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษจนถึงรุ่นลูกหลาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำเป็นมากในการอนุรักษ์ให้คงอยู่เพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานได้รู้ว่าสมัยก่อนบรรพบุรุษได้สร้างสิ่งที่มีคุณค่าให้ลูกหลานได้ดู ได้รู้ และได้อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้เพื่อสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในตำบลทับกฤข

ตำบลทับกฤข อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มติดแหล่งน้ำที่สำคัญคือแม่น้ำน่านและบึงบอระเพ็ด ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพดั้งเดิมที่ทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน เช่น อาชีพจับปลา การทำปลาร้า ปลาเกลื่อ การต่อเรือ และอาชีพเกี่ยวกับการทำบัว เช่น การเก็บดอกบัว ใบบัว การขูดรากบัว การเก็บฝักบัวเพื่อไปจำหน่าย อาชีพต่าง ๆ เหล่านี้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถทำรายได้

ให้แก่ชุมชนในตำบลทับกฤช

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่มีพื้นฐานจากภูมิปัญญาและทรัพยากรในชุมชน ซึ่งอาชีพดังกล่าวได้ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นทำตามที่บรรพบุรุษสอนโดยมิได้อยู่ในรูปของระบบความรู้อย่างเป็นรูปธรรมจากข้อความดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประกอบอาชีพของตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพท้องถิ่นของตำบลทับกฤชต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรตัวอย่าง

ประชากรตัวอย่าง คือ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ครวเรือนที่ประกอบอาชีพทางภูมิปัญญาท้องถิ่นในหมู่บ้านหนองไกร หมู่ 6 และหมู่บ้านเนินทอง หมู่ 7 และหมู่ที่ 14 บ้านสวนพัฒนาตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้

1. ผู้ประกอบอาชีพทำบัว 4 คน คือ นางสาวนรินทร์ จันทร์นุ่น นางเป่า ศรีปิ่น นายสมคิด คำพาลักษณ์ และนายเกตุ ยะสัน
2. ผู้ประกอบอาชีพต่อเรือ 1 คน คือ นายสมจิตร เกินสิน

3. ผู้ประกอบอาชีพจับปลา 2 คน คือ นายอำนาจ ศรีเมฆ และ นายนเรศ ทองเทศ
4. ผู้ประกอบอาชีพทำปลาร้า 1 คน คือ นางสาวลำไย เกินสิน
5. ผู้ประกอบอาชีพทำปลาเกลือ 1 คน คือ นายชูชัย บัวพันธ์

เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

ใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Guide – line Interview) แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และประเด็นในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในแต่ละประเด็น ที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ยังใช้การสังเกตจากสีหน้าท่าทางของผู้ให้การสัมภาษณ์ มีการบันทึกเสียง และใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลเอกสาร ได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยและหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษา

การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจพื้นที่ที่จะศึกษา และนัดหมายผู้เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการเพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการสร้างสัมพันธภาพกับคนในชุมชน การใช้วิธีการสังเกตโดยตรง และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน นอกจากนี้ยังใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลการประกอบอาชีพของตำบลทับกฤช และใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้ระดมความคิดให้ได้มาซึ่งกระบวนการ

จัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพของตำบลทับกฤช โดย
ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลด้วยตนเอง ณ หมู่บ้านหนองไกร หมู่ 6
หมู่บ้านเนินทอง หมู่ 7 และหมู่บ้านสวนพัฒนา หมู่ที่ 14

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อสิ้นสุดกระบวนการเก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนามแล้ว
นำข้อมูลดังกล่าวมาจัดหมวดหมู่และตรวจสอบความถูกต้อง และวิเคราะห์
ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่อ
อธิบายและแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดและปรากฏการณ์
พร้อมกันนั้นยังนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกและตีความหมาย แยกแยะ ปัจจัย
ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบ
อาชีพของตำบลทับกฤช

สรุปผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลทับกฤช
อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า การประกอบอาชีพที่สำคัญของ
ชาวบ้านตำบลทับกฤช ได้แก่ อาชีพเกี่ยวกับบัว อาชีพเกี่ยวกับการหาปลา
อาชีพเกี่ยวกับการต่อเรือ อาชีพเกี่ยวกับการทำปลาร้า และอาชีพเกี่ยวกับการ
ทำปลาเกลือ ทั้งนี้ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพนั้น
เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลเป็นความรู้ดั้งเดิมในการดำรงชีวิตที่มีความสัมพันธ์
กับวิถีธรรมชาติ ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่ทรงคุณค่าแก่การสืบทอด ทำให้
คนในชุมชนนำความรู้มาถ่ายทอดให้กับลูกหลาน และมีการปรับปรุงแก้ไข
ให้เหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งการปรับปรุงนั้น คือการฝึกฝนและการปฏิบัติ

ด้วยตนเอง เพื่อให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นยังคงอยู่และสืบทอดให้กับคนรุ่นหลังได้อย่างยาวนาน จากการจัดการความรู้จึงได้อาศัยความรู้ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ ตลอดจนวิธีการเก็บรวบรวมความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาในอาชีพ และเพื่อปรับปรุงพัฒนาอาชีพให้เป็นที่รู้จัก

ภาพที่ 1 อาชีพเก็บไข้ว

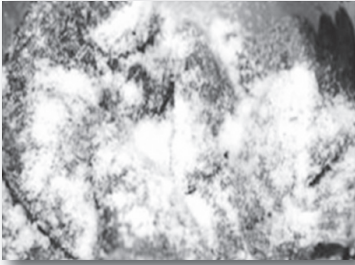
ภาพที่ 2 อาชีพเก็บเกสรบัว

ภาพที่ 3 อาชีพซูดรากบัว

ภาพที่ 4 อาชีพต่อเรือ

ภาพที่ 5 อาชีพทำปลาร้า

ภาพที่ 6 อาชีพทำปลาเกลือ

กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลทับกฤช อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ในกระบวนการสร้างและสืบทอดความรู้ของชุมชนเมื่อก่อนนั้นพบว่าความรู้ถูกสร้างหรือคิดขึ้นโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อตอบปัญหาบางอย่างที่มีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่น และในกระบวนการนั้นตัวความรู้อาจได้มาจากชุมชนอื่นก็ได้ ความรู้ถูกสืบทอดในครอบครัวหรือสืบทอดกันเองในชุมชนโดยมีบ้านหรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือสถานที่อื่นที่มีการรวมตัวกันของคนในชุมชน อีกทั้งความรู้ในชุมชนจะมีผู้สร้าง ผู้สืบทอด ผู้ใช้ความรู้เป็นกลุ่มคนเป็นชุมชนทั้งหมดโดยการเล่าสู่กันฟัง การสอนให้ทำ ซึ่งความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นถูกจัดเก็บรักษาและสืบทอดไว้โดยบุคคลผ่านกระบวนการจัดการความรู้ที่สำคัญอย่างเป็นระบบ เพื่อไม่ให้ความรู้สูญหายไปอย่างเสียประโยชน์ ซึ่งในการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลทับกฤช อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึก ให้เกิดความรักและความหวงแหน และภูมิใจในเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาไทย ซึ่งเน้นให้มีการปฏิบัติจริง เพื่อตระหนัก และยอมรับสิ่งที่มีคุณค่า สิ่งที่ดีให้เกิดประโยชน์

สามารถนำมาปรับปรุงและประยุกต์ใช้ อย่างไรก็ตาม ลักษณะเด่นของการจัดการความรู้ในการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ คือ การประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อให้สอดคล้องและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตตามสถานการณ์ของช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลง และมุ่งที่จะประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อความอยู่รอดของภาคครัวเรือนเป็นหลัก ประกอบกับการผลิตซ้ำควบคู่กับการสร้างความรู้ที่มีความเฉพาะเหมาะสมกับท้องถิ่น

อภิปรายผล

จากการสรุปผลการศึกษามีประเด็นที่น่าสนใจมาอภิปรายผลดังนี้ กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบไปด้วย 8 ขั้นตอน ดังนี้ 1. การกำหนดความรู้ (Knowledge Identification) 2. การแสวงหาและยึดกุมความรู้ (Knowledge Acquisition and Capture) 3. การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) 4. การประมวลความรู้เป็นหมวดหมู่ (Knowledge Codification) 5. การแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) 6. การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) 7. การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) และ 8. การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ (Knowledge Utilization or Application) และนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชาวบ้านตำบลทับกฤชเกี่ยวกับการประกอบอาชีพในชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยมีหลักการที่สำคัญ ได้แก่ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความสามัคคี การยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต และการมีน้ำใจในการประกอบอาชีพ สำหรับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลทับกฤชที่ผู้วิจัยได้ศึกษาขึ้นมานั้น เป็นการศึกษาจากการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลทับกฤชที่ประสบความสำเร็จ

เพื่อให้การนำรูปแบบการจัดการความรู้ไปประยุกต์ใช้นั้นมีความเหมาะสม และปฏิบัติได้จริง ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กนกพร ฉิมพลี (2555) ที่ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัด นครราชสีมา ที่นำแนวคิดทฤษฎีของนักวิชาการทั้งหมด 8 ท่าน Marquardt (1996) Tiwana (2003) Probst Raub and Romhardt (2000) Marali (2001) Laudon and Laudon (2002) Mertins Heisigand Vorbeck (2003) Keyser (2004) และ Dalkir (2005) มาใช้ในการศึกษา ซึ่งพบว่า ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับ ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และ ถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการ เรียนรู้ทางสังคมและการปลูกฝังวิถีคิด การดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่ลูกหลาน เพื่อปฏิบัติสืบต่อกันมา

โดยแต่ละขั้นตอนที่ศึกษาอภิปรายผลได้ดังนี้

การกำหนดความรู้มุ่งศึกษาการกำหนดความรู้ด้านการคิดและการตัดสินใจจากการใช้วัตถุดิบและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และการกำหนดจากการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมา ตั้งแต่บรรพบุรุษรวมไปถึงการผลักดันของผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ อย่างแท้จริงดังนั้นการที่จะเอาความรู้ภูมิปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์นั้นต้อง คำนึงถึงต้นทุนการผลิตผสมผสานกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับ จากการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎี ของ Marquardt (1996) Tiwana (2003) Probst Raub and Romhardt (2000) และ Marali (2001) อธิบายว่า ความรู้ที่ต้องการใช้ในการดำเนิน กิจกรรมหรือการประกอบการ จะทำให้สามารถกำหนดความรู้ที่จำเป็นต้อง

จัดทำ สร้างขึ้นมา ใช้ในองค์การ ขั้นตอนก็คือ การนำเอาความมุ่งหมาย (Purpose) วิสัยทัศน์ (Vision) พันธกิจ (Mission) เป้าหมาย (Goal) วัตถุประสงค์ (Objective) นโยบาย (Policy) ขององค์การเป็นตัวตั้งใช้ในการกำหนดความรู้ที่ต้องการใช้ ทั้งนี้สิ่งที่สำคัญต้องอาศัยสมาชิกในองค์การหรือชุมชนที่มีความรู้ความสามารถ และมีความคิดใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ที่จะสนับสนุนความสำเร็จขององค์การได้

การแสวงหาและยึดกุมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพของชาวบ้านตำบลทับกฤช คือ การแสวงหาจากการสอบถามผู้รู้ในชุมชน และการดูตัวอย่างของผลิตภัณฑ์ แล้วนำมาทดลองเรียนรู้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง โดยต้องมีแนวทางการแสวงหาความรู้โดยการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก แล้วจึงได้มีการแสวงหาความรู้และยึดกุมความรู้ โดยแนวทางสำคัญที่ทำให้ประสบความสำเร็จ จากการพบเห็น แล้วนำมาทดลองทำ เนื่องจากในปัจจุบันการสนับสนุนจากภาครัฐยังไม่ทั่วถึงทุกพื้นที่ ทำให้แสวงหาและยึดกุมความรู้เกิดจากความภาคภูมิใจในผลิตภัณฑ์ของตนซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของ Marquardt (1996) อธิบายว่า ความรู้นั้นมาจากทั้งภายในและภายนอกองค์การ สำหรับการยึดกุมความรู้มีความหมายคล้ายคลึงกับการแสวงหาความรู้ คือ การรับความรู้มาจากแหล่งต่าง ๆ นอกจากนี้วิธีการในการแสวงหาและยึดกุมรู้นั้นมีหลายวิธี เช่น การเข้ารับการฝึกอบรม การศึกษาเล่าเรียน และการฝึกงาน

การสร้างความรู้สำหรับประเด็นในการสร้างความรู้ของกลุ่มชาวบ้านตำบลทับกฤช ซึ่งการสร้างความรู้ของชาวบ้านนั้นเกิดจากการปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วชาวบ้านจึงได้แก้ไขปัญหาลงแล้วตอบสนองของความต้องการของชาวบ้านเอง กระบวนการสร้างความรู้ของชาวบ้านนั้นมีลักษณะและเนื้อหาเดียวกันกับการแสวงหาและยึดกุมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบ

อาชีพของชาวบ้านตำบลทับกฤช ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของ Marquardt (1996), Marali (2001) Laudon and Laudon (2002) Mertins Heisig and Vorbeck (2003) Keyser (2004) และ Dalkir (2005) อธิบายว่าความรู้นั้นถูกสร้างมาจากภายในจิตใจของมนุษย์ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม หรือเป็นความรู้แบบซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) และมีการถ่ายทอดออกมาในรูปของความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ซึ่งการสร้างความรู้เกี่ยวข้องกับความรู้ที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ (Generative) และเกี่ยวข้องกับแรงผลักดัน การหยั่งรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในสิ่งที่เกิดขึ้นของแต่ละบุคคลและองค์การ ทั้งนี้การสร้างความรู้ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นที่ความรู้แบบซ่อนเร้นมากกว่าความรู้แบบชัดแจ้ง และมีการตีความบนพื้นฐานความรู้ส่วนบุคคล ผ่านไปยังความรู้ขององค์การในรูปแบบที่เป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมต่าง ๆ ในองค์การ

การประมวลความรู้เป็นหมวดหมู่ การจัดการความรู้ในลักษณะของชาวบ้านตำบลทับกฤชนั้นยังไม่มี การแบ่งขั้นตอนที่ชัดเจน ซึ่งการประมวลความรู้เป็นหมวดหมู่นั้นขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ และความชำนาญเฉพาะบุคคล ซึ่งการประเมินความรู้เป็นหมวดหมู่เป็นรูปธรรมนั้นต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานนอกเข้ามาส่งเสริมให้มีการคิดที่เป็นระบบ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การประมวลความรู้เป็นหมวดหมู่ของชาวบ้านนั้นยังขาดความชัดเจน เนื่องจากความรู้ส่วนใหญ่นั้นเป็นความรู้แบบไม่ชัดแจ้ง (Tacit knowledge) มักได้รับการประมวลและเก็บในความจำของบุคคลมากกว่า ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของ Laudon and Laudon (2002) และ Dalkir (2005) อธิบายว่าคือ การจัดการความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ และนำไปประยุกต์ใช้อย่างสะดวก ซึ่งนักวิชาการบางท่านจะเรียกขั้นตอนนี้ว่าเป็นการลงรหัส (Codify) ความรู้เพื่อนำไปเก็บและนำมาใช้ใหม่ได้ในภายหลัง

การแลกเปลี่ยนความรู้ที่ศึกษานั้นเน้นลักษณะการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยการแลกเปลี่ยนความรู้ซ่อนเร้น ตามความถนัดของแต่ละคนแล้วนำมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ผ่านทางกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนความรู้ตามความสมัครใจ ไม่ต้องมีพิธีตรองอะไรมาก ที่กระตุ้นให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มากยิ่งขึ้นซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของDavenport and Beers (1997)และKeongand Al-Hawamdeh(2002) อธิบายว่าการแลกเปลี่ยนความรู้ที่เกิดผ่านกระบวนการที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ สิ่งที่สำคัญคือการส่งผ่านและการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันขึ้นอยู่กับความเต็มใจของผู้ให้และผู้รับข้อมูล

การจัดเก็บความรู้ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของการจดจำผ่านตัวบุคคล รองลงมาคือ การจัดเก็บโดยการบันทึกภาพกระบวนการผลิต และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตและการเก็บเป็นตัวอย่างชิ้นงาน ทั้งนี้การจัดเก็บความรู้ผ่านตัวบุคคลนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากเป็นความรู้ที่ต้องอาศัยทักษะความชำนาญ ความประณีตในการผลิต ซึ่งตัวบุคคลจะอยู่กับผู้ที่สามารถเก็บความรู้ไว้ได้ดีที่สุด ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของMarquardt (1996) Marali (2001) Mertins Heisig and Vorbeck (2003) และ Keyser (2004)อธิบายว่าการบันทึกเป็นฐานข้อมูล (Database) หรือการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน รวมทั้งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางมนุษย์ด้วย เช่น การสร้างและการจดจำของปัจเจกบุคคล เป็นต้น

การถ่ายทอดความรู้เป็นรูปแบบของการถ่ายทอดจากบุคคลสู่บุคคลเป็นหลัก โดยลักษณะของการปฏิบัติให้ดู การสาธิตอย่างละเอียดเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้รับความรู้ความเข้าใจมากขึ้น จากลักษณะการถ่ายทอดความรู้

เหตุผลที่การศึกษาเน้นรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะบุคคลสู่บุคคล เป็นหลักนั้นเป็นผลต่อเนื่องมาจากการจัดเก็บความรู้ผ่านตัวบุคคล และบุคคลจะมีการนำมาถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ ซึ่งการถ่ายทอดนั้นต้องอาศัยระยะเวลาความมุ่งมั่นของผู้รับการถ่ายทอดเป็นสำคัญ ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของ Marquardt (1996) อธิบายว่า การถ่ายทอดรู้นั้นมีความจำเป็นเคลื่อนที่ของข้อมูลสารสนเทศ และความรู้ระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งนั้นอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

การนำความรู้มาประยุกต์ใช้ คือการนำความรู้ที่รับไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน สามารถนำความรู้มาช่วยในการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมและทันทั่วที่ ซึ่งในการศึกษาพบว่า การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพชาวบ้านตำบลทับกฤช ทั้ง 5 อาชีพ ยังไม่มีการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เด่นชัด โดยส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการพัฒนารูปแบบของอาชีพให้มีความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของ Marquardt (1996) Probst Raub and Romhardt (2000) Keyser (2004) และDalkir (2005) อธิบายว่าคุณค่าของรู้นั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้ถูกนำไปใช้ การใช้ความรู้คือการนำความรู้ที่ได้รับจากการเผยแพร่หรือถ่ายทอดความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน สามารถนำความรู้มาช่วยในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ควรมีการส่งเสริมให้เกิดการใช้สินค้าที่ผลิตในชุมชน เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2. ควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประกอบอาชีพในตำบลที่ปลูกอย่างกว้างขวางมากขึ้น เช่น กิจกรรมการแข่งขันเก็บใบบัว เป็นต้น

3. ควรมีการพัฒนากระบวนการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพที่จำเป็น เพื่อการจัดการความรู้และการศึกษาค้นคว้าได้ง่าย

4. ควรมีการสนับสนุนการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชุมชนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อเป็นการต่อยอดความรู้ การชี้แนะแนวทางที่ทำให้สามารถมีการประกอบอาชีพได้อย่างต่อเนื่อง

5. ชุมชนควรมีแผนการพัฒนาและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพให้ผู้สนใจอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีการกำหนดไว้ในแผนพัฒนาชุมชนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

6. ควรมีการส่งเสริม สนับสนุนจัดตั้งกลุ่มที่สนใจหรือชมรมที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาให้อาชีพของชาวบ้านได้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประกอบอาชีพเชิงบูรณาการของจังหวัดนครสวรรค์ที่เหมาะสม

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในเขตพื้นที่บึงบอระเพ็ดบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- กนกพร นิมพลี. รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม
เครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา.
วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุฎีบัณฑิต พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2555.
- ชาตรี เจริญศิริ และคนอื่น ๆ. ประชาคมนานกับการจัดการความรู้.
กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคมเป็นสุข
(สคส.), 2547.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคนอื่น ๆ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของ
ของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชน
เป็นสุข (สรส.), 2552.
- พรธิดา วิเชียรปัญญา. การจัดการความรู้ : พื้นฐานและการประยุกต์ใช้.
กรุงเทพฯ: ธรรมกมลการพิมพ์, 2547.
- Dalkir, K. **Knowledge Management in Theory and Practice**.
Burlington, MA: Elsevier Butterworth-Heinemann, 2005.
- Keyser, R. L. **Assessing The Relationship Between Knowledge
Management and Plant Performance At The Tennessee
Valley Authority**. Doctor dissertation, The University of
Alabama, 2004.
- Laudon, K. C., and Laudon, J. P. **Management Information
Systems: Managing the Digital Firm**. 7th ed. Upper Saddle
River, N.J: Prentice Hall, 2002.

- Marali, Y. **Building and Developing Capabilities : A Cognitive Congruence.** Doi: 10.1093/acprof:oso/9780199259281.001.0001, 2001.
- Marquardt, M. **Building the Learning Organization.** New York: McGraw-Hill, 1996.
- Mertins, K., Heisig, P., and Vorbeck, J. **Knowledge Management: Concepts and Best Practices.** 2nd ed. New York: Springer, 2003.
- Probst, G., Raub, S., and Romhardt, K. **Managing Knowledge: Building Blocks for Success.** England: John Willey & Sons, 2000.
- Tiwana, A. **The Knowledge Management Toolkit: Practical Techniques for Building a Knowledge Management System.** Atlanta: Prentice-Hall, 2003.

ผลลัพธ์ของพฤติกรรมการทางเพศที่ปรากฏในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

The effects of Sexual activities in Ramayana of King Rama I

สนุชัย อันภักดี¹
อรทัย เพ็ญยุระ²

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความหลากหลายด้านเพศวิถี
ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1” สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

¹ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น E-mail: bosstum-tft@hotmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น E-mail: opanya@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลลัพธ์ของปฏิบัติการทางเพศของตัวละครที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ผลการศึกษาพบว่าบทละครเรื่องรามเกียรติ์ มีความหลากหลายด้านเพศวิถีของตัวละครมากเรื่องหนึ่งปฏิบัติการทางเพศของตัวละครที่ปรากฏในเรื่องแบ่งได้ 3 ลักษณะคือ 1) ปฏิบัติการทางเพศที่ผ่านการแต่งงานหรือได้รับการยอมรับ 2) ปฏิบัติการทางเพศที่ผ่านการลักลอบได้เสียและ 3) ปฏิบัติการทางเพศที่มาจากการใช้กำลังหรือการล่อลวง ผลลัพธ์ของปฏิบัติการทางเพศของตัวละครมีทั้งเป็นที่ยอมรับและไม่ยอมรับของสังคม หากปฏิบัติการทางเพศนั้นได้ให้กำเนิดลูก ลูกที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการทางเพศที่ผ่านการแต่งงานหรือสังคมรับรู้จะได้รับการยอมรับมากกว่าปฏิบัติการทางเพศที่เกิดจากการลักลอบได้เสียหรือการใช้กำลังล่อลวง หากเป็นลูกชายก็จะมีลักษณะคล้ายกับผู้เป็นพ่อมากกว่าแม่ สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของการมีลูกชายและการสืบทอดอำนาจของสังคมชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้ยังพบว่าลูกที่เกิดจากการลักลอบได้เสียกัน โดยเฉพาะลูกที่เกิดจากการคบชู้ จะไม่ได้รับการยอมรับและถูกมองว่าเป็นผู้ที่มีสถานะทางสังคมต่ำกว่าผู้อื่น ถ้าฝ่ายหญิงเป็นผู้ที่มีสถานะทางสังคมสูงก็จะถูกควบคุมในเรื่องเพศจากผู้ชาย และการได้เสียกับชายที่มีสถานะต่ำกว่าไม่อาจเป็นที่ยอมรับได้

คำสำคัญ ; รามเกียรติ์, เพศวิถี, ผลลัพธ์ของปฏิบัติการทางเพศ

Abstract

This article aimed to study about the effects of sexual activities in Ramayana of the King Rama I. The results of the study showed that Ramayana had a variety of sexual activities of the characters which could be distinguished into 3 types including 1) sexual activities that happened after marriages or were accepted 2) sexual activities through hidden affairs 3) forced-sexual activities like rapes or seductions. Some results of the sexual activities were accepted and some were not. A baby who was born from sexual activities that happened after marriages would be more acceptable than one that was born from sexual activities through hidden affairs and forced-sexual activities. If the baby was a boy, he would look like his father more than his mother. This reflected a value of having a son for inheritance of patriarchy. In addition, found that a baby who was born from sexual activities through hidden affairs especially from adultery would not be accepted and would be seen as a low-class citizen. Sexuality of high-class women were controlled by men and to have sex with lower-class men was considered unacceptable.

Keyword; Ramayana, Sexuality, Sexual activity

บทนำ

กรอบแนวคิดด้านเพศวิถีได้ถูกนำมาใช้ศึกษาวรรณกรรมเพื่อวิเคราะห์การนำเสนอเพศวิถีในแง่มุมต่าง ๆ เช่น การใช้แนวคิดความหลากหลายทางเพศเพื่อศึกษากลุ่มคนที่มีเพศวิถีนอกกระแสหลัก การใช้กรอบทางเพศสถานะเพื่อวิเคราะห์บทบาทชายหญิง การใช้กรอบทางสตรีนิยมเพื่อพิจารณาการกดขี่ผู้หญิง การใช้เพศวิถีเชิงจิตวิเคราะห์ในการค้นหาอารมณ์ ความรู้สึก และพฤติกรรมของตัวละคร การใช้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อศึกษาบุคคลที่มีเพศวิถีแบบต่าง ๆ การวิเคราะห์วาทกรรมเพื่อศึกษาเรื่องเพศวิถี และศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางเพศ (อภิชาติ คำวิเลิศ, 2556 : 2)

เพศวิถีเป็นสิ่งที่ซับซ้อนและแตกต่างกันในแต่ละบุคคล ในแต่ละสังคม หรือแม้กระทั่งในบุคคลเดียวกันแต่แตกต่างกันช่วงเวลา เพศวิถีมีความหมายและรูปแบบที่หลากหลาย องค์ประกอบของเพศวิถีประกอบด้วย การให้ความหมายเรื่องเพศของปัจเจกบุคคล ความเชื่อ ค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องเพศ ความรู้สึก ความปรารถนาทางเพศ ความสุขทางเพศ อัตลักษณ์ทางเพศ และเพศภาวะ รสนิยมทางเพศ คู่ความสัมพันธ์ทางเพศ การให้ความหมายกับคู่ความสัมพันธ์ทางเพศในแต่ละคน ตลอดจนพฤติกรรมทางเพศ เพศวิถีถูกกำหนดโดยบทบาทเพศ ปัจจัยทางชีววิทยาและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ บริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ (พิมพวัลย์ บุญมงคล, 2551 : 28)

ความแตกต่างและซับซ้อนของเพศวิถีนี้เองที่ทำให้เกิดข้อสังเกตประการหนึ่งที่เรามักพบในวรรณคดีประเภทบันเทิงคดีก็คือ การจับคู่ของตัวละครหญิงชายในวรรณคดีไทยส่วนหนึ่งมักจะไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานหรือกรอบธรรมเนียมประเพณีของสังคมโดยทั่วไป กล่าวคือจะมีตัวละครบางตัวมีการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ทางเพศกับตัวละครที่เป็นเพศเดียวกัน

ต่างเผ่าพันธุ์กัน หรือไม่ใช่คนเหมือนกัน เช่น คนกับสัตว์ หรือคนกับมนุษย์ เป็นต้นและยังก่อให้เกิดลูกที่มีลักษณะพิเศษต่าง ๆ อันเกิดจากการปฏิสนธิข้ามเผ่าพันธุ์อีกด้วยและนอกจากนี้ยังมีตัวละครอีกจำนวนหนึ่งที่มีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเพศที่แปลกประหลาด ผิดไปจากความเชื่อหรือเพศวิถีของคนทั่ว ๆ ไปซึ่งอาจทำให้ถูกมองว่าเป็นความวิปริตหรือเบี่ยงเบนทางเพศได้

ภาพสะท้อนจากวรรณคดีในลักษณะดังกล่าวเป็นร่องรอยชี้ให้เห็นถึงความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีเพศวิถีที่แตกต่าง แต่กลับถูกมองว่าเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมเพราะได้นำเอาบรรทัดฐานทางสังคมซึ่งได้รับอิทธิพลจากศาสนาคริสต์มาเป็นตัวกำหนด ในสมัยต่อมาเมื่อวิทยาการทางการแพทย์ก้าวหน้าขึ้น จึงได้เริ่มมีการศึกษาถึงพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากธรรมชาติภายใต้กรอบความคิดแบบผู้หญิง ผู้ชาย ดังนั้นพฤติกรรมรักร่วมเพศ หรือการมีเพศสัมพันธ์ที่ผิดธรรมชาติจึงกลายเป็นความวิปริตและน่ารังเกียจ ดังที่ นฤพนธ์ ตัวงวิเศษ (2558) ได้กล่าวว่าเป็นเพราะสถาบันทางสังคมที่ยึดมั่นถือมั่นกับอุดมการณ์รักต่างเพศซึ่งถูกเชิดชูให้อยู่เหนืออุดมการณ์ทางเพศแบบอื่น ๆ แต่รักต่างเพศนั้นเป็นผลผลิตของสังคมตะวันตกที่มีคริสต์ศาสนาออกมาอธิบายว่าเพศของมนุษย์มีกี่แบบ และแบบไหนบ้างที่ผิดธรรมชาติหรือขัดต่อคำสอนทางศาสนา

ในบรรดาวรรณคดีไทยที่มีความหลากหลายของตัวละครมากที่สุดเรื่องหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นชาติกำเนิดของตัวละคร ความหลากหลายของเผ่าพันธุ์ของตัวละคร พฤติกรรมของตัวละคร และยังมีเนื้อเรื่องขนาดยาว ได้แก่ วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งวรรณคดีเรื่องนี้ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีเรื่องรามายณะของอินเดียรามเกียรติ์เป็นวรรณคดีที่ได้รับความนิยมและมีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาก ด้วยเนื้อหาที่ประกอบไปด้วยการสรรเสริญในความศักดิ์สิทธิ์

และอิทธิพลของเทพเจ้าที่ยิ่งใหญ่ในศาสนาพราหมณ์ และคุณธรรมของตัวละครเอกอย่างพระรามและนางสีดา จึงทำให้เรื่องรามเกียรติ์มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อ ตลอดจนแนวประเพณีปฏิบัติตนของคนในสังคมด้วย และความสนุกสนานของเรื่องก็อยู่ที่การทำสงครามของฝ่ายพระรามและฝ่ายทศกัณฐ์ที่ยืดเยื้อเป็นเวลาหลายปี ทำให้มีตัวละครที่มีลักษณะพิเศษต่าง ๆ มากมายทั้งเทวดา มนุษย์ ยักษ์ ลิง อมนุษย์ ตลอดจนสัตว์ชนิดต่าง ๆ ทำให้เนื้อเรื่องมีความสนุกสนานและมีความหลากหลาย

จากการศึกษาวรรณคดีไทยเรื่องรามเกียรติ์อย่างพินิจพิเคราะห์ ทำให้เกิดข้อสังเกตถึงความหลากหลายทางเพศวิถีของตัวละครต่าง ๆ ที่ได้แสดงพฤติกรรมที่สังคมมองว่าผิดปกติ หรือเบี่ยงเบน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่าภายใต้พฤติกรรมทางเพศเหล่านั้นได้สะท้อนมุมมองหรือโลกทัศน์ของคนในสังคมไทยผ่านการสอดแทรกเรื่องราวของเพศวิถีที่แตกต่างไปจากบรรทัดฐานทางสังคมนั้นอย่างไรบ้าง และมีเหตุปัจจัยใดที่ทำให้ตัวละครที่มีพฤติกรรมทางเพศที่ถูกมองว่าผิดแปลกยังคงสถานภาพความเป็นผู้ยิ่งใหญ่อยู่ในสังคม

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาผลลัพธ์ที่เกิดจากความหลากหลายด้านเพศวิถีของตัวละครที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาและทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดเพศวิถี จากนั้นจึงนำมาเป็นกรอบในศึกษาวิเคราะห์ด้วยบทวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จากนั้นผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาและนำเสนอในรูปแบบของบทความวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาในประเด็นของความหลากหลายทางเพศของมนุษย์ เป็นแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่นิยม (postmodernism) ที่เชื่อในความเท่าเทียมของทุกคน นับถือในเรื่องเชื้อชาติ รสนิยมทางเพศ ชนชั้นหรือศาสนา ดังนั้นในการดำรงอยู่ของสิ่งต่าง ๆ จึงไม่มีแนวทางที่ถูกต้องเพียงแนวทางเดียว และเราก็มีวิธีการต่าง ๆ มากกว่าหนึ่งวิธีในการที่จะมีชีวิตอยู่ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2559 : 172)

วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ เป็นวรรณคดีที่มีความหลากหลายในเผ่าพันธุ์ของตัวละครมากเรื่องหนึ่ง ซึ่งในเรื่องเราจะพบว่าตัวละครหลายประเภทไม่ว่าจะเป็น เทวดา มนุษย์ ยักษ์ สัตว์ หรือตัวละครที่เกิดจากการผสมข้ามสายพันธุ์ รามเกียรติ์จึงเป็นวรรณคดีที่มีความน่าสนใจในการศึกษาประเด็นของเพศวิถีที่มีความหลากหลายระหว่างเพศชายและเพศหญิงแต่ต่างเผ่าพันธุ์กัน อันเป็นต้นกำเนิดของตัวละครที่เกิดจากการผสมข้ามสายพันธุ์ต่าง ๆ มากมาย และอีกประเด็นที่น่าสนใจก็คืออนัยยะที่แฝงเร้นอยู่กับเพศวิถีที่แตกต่างและหลากหลายของตัวละครเหล่านั้น ที่ผู้แต่งอาจจะต้องการสื่อบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องราวหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับเพศวิถีเหล่านั้นเพื่อให้ผู้อ่านหรือสังคมรับรู้ก็เป็นได้

หากจะมอย้อนกลับไปถึงต้นกำเนิดของวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ที่มีที่มาจากมหากาพย์ เรื่องรามายณะของอินเดีย ซึ่งเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นเพื่อเป็นการประกาศชัยชนะของชาวอารยันต่อชนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิมอย่างทราวิท หรือชาวทมิฬในอินเดียใต้ในปัจจุบัน โดยเสนอเรื่องเล่าในรูปแบบสัญลักษณ์ให้ชาวอารยันคือตัวพระราม เป็นเทพเจ้าในศาสนาของอารยันอวตาลลงมายังโลกมนุษย์ เพื่อกำจัดความชั่วร้าย อสูร รากษส ซึ่งหมายถึงชาวทราวิท ชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชมพูทวีปก่อนหน้านี้และการแต่งงาน

ข้ามเผ่าพันธุ์โดยเฉพาะฝ่ายทศกัณฐ์ก็อาจเป็นสัญลักษณ์ที่กล่าวถึงชุมชนที่ใหญ่ที่สุดของชาวทวารวดีที่แผ่ขยายอำนาจผ่านทาง การสร้างเครือข่ายตีรวมไปถึงการมองชาติพันธุ์ที่ถือว่าต่ำกว่าผ่านสายตาของชาวอารยันให้เป็น “คนอื่น” และ “สัตว์ประหลาด” มากกว่าความฝันเฟื่องของผู้แต่งที่ไร้ขอบเขต ก้าวข้ามกรอบเพศวิถี จนคนสามารถสืบพันธุ์กับสัตว์ได้ (ชานันท์ ยอดหงษ์, 2553)

เมื่อศึกษาตัวละครในรามเกียรติ์ตามบริบทของสังคมไทย สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2526: 93-94) ได้อธิบายเกี่ยวกับลักษณะและเผ่าพันธุ์ของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์โดยเทียบเคียงกับผู้คนในชนชั้นต่าง ๆ ของสังคมพบว่า เมื่อเทียบกับรามายณะของวาฬมิกิ ชนชั้นได้ถูกกล่าวไว้ในรูปของวรรณะ แต่เมื่อเทียบกับสภาพสังคมของไทยในยุคสมัยรัชกาลที่ 1 จะสามารถแบ่งชนชั้นทางสังคมได้ 4 กลุ่ม ได้แก่

- 1) ราชสำนัก
- 2) นักบวช
- 3) ขุนนาง
- 4) ไพร่และทาส

การแบ่งชนชั้นทางสังคมดังกล่าว มีส่วนคล้ายคลึงกันทั้งใน 4 เผ่าพันธุ์ ในเรื่องรามเกียรติ์ คือ

- 1) พวกเทวาหรือสวรรค์
- 2) มนุษย์
- 3) วานร
- 4) ยักษ์

โดย สุรพงษ์ โสธนะเสถียร อธิบายถึงการจัดลำดับชนชั้นของไทยว่า สำหรับพวกราชสำนักจัดได้ว่าเป็นชนชั้นสูงสุดของสังคม ซึ่งแตกต่างจาก

รามายณะที่ถือว่าวรรณะพราหมณ์ดีที่สุดท่ามกลางวรรณะอื่น การที่พระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ถือว่าชั้นพระบรมวงศานุวงศ์เป็นชนชั้นดีที่สุดในพระราชนิพนธ์ดังกล่าวมีกษัตริย์เป็นผู้นำของชนชั้นและเป็นประมุขของรัฐบาลด้วย

การวิเคราะห์และตีความของทั้ง 2 ท่าน จะพบว่าในบริบทของสังคมอินเดียซึ่งเป็นต้นกำเนิดของมหากาพย์เรื่องรามายณะ ตัวละครกลุ่มต่าง ๆ ก็คือชนเผ่าต่าง ๆ ทั้งที่เป็นผู้รุกรานอย่างชาวอารยัน และเจ้าของพื้นที่ดั้งเดิมอย่างชาวทราวาท รวมทั้งชนเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในดินแดนอินเดียได้ ส่วนในบริบทสังคมไทยซึ่งในยุคสมัยที่มีการกล่าวถึงและแต่งวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ยังเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำและมีอำนาจสูงสุด ตัวละครกลุ่มต่าง ๆ ในเรื่อง ก็ได้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ นักบวช ขุนนาง และไพร่/ทาส ซึ่งเป็นพลเมืองหลักในสังคมไทย ผู้วิจัยจะได้รวบรวม วิเคราะห์ และตีความความหลากหลายด้านเพศวิถีของตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง เพื่อให้เห็นถึงลักษณะของความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏ อันเป็นภาพสะท้อนเกี่ยวกับเพศวิถีที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในช่วงสมัยเดียวกับวรรณคดีเรื่องนี้โดยอาศัยตัวบทวรรณคดีเป็นหลักฐานในการอธิบายเกี่ยวกับความหลากหลายของเพศวิถีเหล่านั้น

ในบทความนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาใน 2 ประเด็นหลัก คือ

1. ความหลากหลายด้านเพศวิถีที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

2. ผลลัพธ์ของปฏิบัติการทางเพศของตัวละคร

1. ความหลากหลายด้านเพศวิถีที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

ความหลากหลายด้านเพศวิถีที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.1 ความหลากหลายของปฏิบัติการทางเพศ

1.2 ความหลากหลายของความปรารถนาทางเพศ

โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ความหลากหลายของปฏิบัติการทางเพศ

เพศวิถีในลักษณะของปฏิบัติการทางเพศ คือการที่ตัวละครที่มีเพศสรีระเป็นเพศหญิงและเพศชายมีการแสดงออกทางเพศวิถีในชั้นการมีเพศสัมพันธ์กัน แต่คู่ที่ตัวละครมีความสัมพันธ์ด้วยนั้นมีความแตกต่างกัน เพราะเป็นคนละเผ่าพันธุ์กัน และแตกต่างกันด้วยสถานะทางสังคม โดยพบใน 8 ลักษณะดังนี้คือ

- 1) มนุษย์กับเทวดา/นางฟ้า
- 2) มนุษย์กับสัตว์
- 3) มนุษย์กับยักษ์
- 4) มนุษย์กับลูกผสมข้ามสายพันธุ์
- 5) ยักษ์กับสัตว์
- 6) ยักษ์กับเทวดา/นางฟ้า
- 7) สัตว์กับเทวดา/นางฟ้า
- 8) สัตว์กับสัตว์ต่างสายพันธุ์

สามารถแสดงความถี่ของจำนวนครั้งที่ปรากฏได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงความถี่ของความหลากหลายด้านเพศวิถีที่ปรากฏในเรื่อง

ที่	คู่เพศสัมพันธ์	จำนวนที่พบ(ครั้ง)	ตัวละครที่มีเพศสัมพันธ์กัน	ลูกที่เกิดจากเพศสัมพันธ์ดังกล่าว
1	ยักษ์กับสัตว์	7	1. ทศกัณฐ์ + นางปลา	1. นางสุพรรณมัจฉา
			2. ทศกัณฐ์ + นางช้าง	2.1 ทศคีรีวัน 2.2 ทศคีรีธร
			3. นางเบญกาย + หนุมาน	3. อสุรผัด
			4. นางก้านัลยักษ์ + หนุมาน	4. ไม่มี
			5. นางสุวรรณกันยุมา + หนุมาน	5. ไม่มี
			6. ทศกัณฐ์ + นางกาลอัจนา	6. บรรลัยกัลป์
			7. ยักษ์ + นางนก	7. วายุภักษ์
2	มนุษย์กับเทวดา/นางฟ้า	3	1. นางกาลอัจนา + พระอินทร์	1. พาลี
			2. นางกาลอัจนา + พระอาทิตย์	2. สุครีพ
			3. นางสวาหะ + อิศวร	3. หนุมาน
3	มนุษย์กับสัตว์	3	1. นางมณฑา + พาลี	1. องคต
			2. ฤๅษีอัสติสิงหนนี + นางกวาง	2. ฤๅษีโลโกฏ
			3. นางมณฑา + หนุมาน (แปลงเป็นทศกัณฐ์)	3. ไม่มี
4	มนุษย์กับยักษ์	3	1. นางมณฑา + ทศกัณฐ์	1.1 อินทรชิต 1.2 นางสีดา 1.3 ไพนาศูริยวงศ์
			2. นางก้านัลเมืองไทยเกษ + วิรุณพัท	2. ไม่มี
			3. นางมณฑา + พิเภก	3. ไม่มี
5	สัตว์กับเทวดา/นางฟ้า	3	1. หนุมาน + นางบุษมาลี	1. ไม่มี
			2. หนุมาน + นางวานริน	2. ไม่มี
			3. พาลี + นางดาราศา	3. ไม่มี
6	ยักษ์กับเทวดา/นางฟ้า	1	1. ทศกัณฐ์แปลงเป็นพระอินทร์ + นางฟ้า	1. ไม่มี
7	มนุษย์กับลูกผสมข้ามสายพันธุ์	1	1. นางอรุณวดี + ฤๅษีโลโกฏ	1. ไม่มี
8	สัตว์กับสัตว์ต่างสายพันธุ์	1	1. หนุมาน + นางสุพรรณมัจฉา	1. มัจฉา

1.2 ความหลากหลายของความปรารถนาทางเพศ

การแสดงความปรารถนาทางเพศเป็นการแสดงออกถึงความต้องการทางเพศที่ฝ่ายหนึ่งมีต่ออีกฝ่ายหนึ่ง อาจจะเป็นในลักษณะการนึกคิดหรือการแสดงพฤติกรรมให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบว่าตนเองมีความต้องการ แต่ยังไม่ถึงขั้นปฏิบัติการหรือการมีเพศสัมพันธ์กัน ซึ่ง สุวัทนา อารีพรรค (2550 : 205) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้มนุษย์เกิดอารมณ์และความรู้สึกทางเพศเมื่อชายหญิงถูกกระตุ้นด้วยรูป รส กลิ่น เสียง และการสัมผัสหรือแม้กระทั่งจินตนาการถึงสิ่งที่เร้าอารมณ์ทางเพศความต้องการหรือความปรารถนาที่จะมีเพศสัมพันธ์ก็จะเกิดขึ้น

ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์พบว่ามีตัวละครที่แสดงอารมณ์ความต้องการ ความปรารถนาทางเพศต่อเพศตรงข้ามและเพศเดียวกัน ซึ่งตัวละครเป็นผู้ที่อยู่คนละชนชั้นหรือเผ่าพันธุ์กันโดยเพศวิถีในลักษณะการแสดงความปรารถนาทางเพศสามารถแบ่งเป็นประเด็นได้ดังนี้

1) การแสดงความปรารถนาทางเพศ

การแสดงความปรารถนาทางเพศของตัวละครที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 พบว่ามีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1.1) การจินตนาการ ความปรารถนาทางเพศในลักษณะแรกที่เราพบก็คือการจินตนาการหรือการนึกฝันถึงผู้ที่ตนเองปรารถนา ซึ่ง Leitenburg & Henning (อ้างถึงใน พิทักษ์ ศิริวงศ์, 2543 : 27) ได้กล่าวถึงการเกิดจินตนาการทางเพศว่า สามารถเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หรือเกิดจากการตั้งใจให้เกิดขึ้นหรือเกิดจากการถูกกระตุ้นโดยประสาทรับความรู้สึกต่าง ๆ จินตนาการทางเพศสามารถเกิดขึ้นภายนอกกิจกรรมทางเพศหรือสามารถเกิดขึ้นในระหว่างการมีกิจกรรมทางเพศ สามารถเกิดขึ้นระหว่าง

การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง หรือเกิดขึ้นในระหว่าง การมีกิจกรรมทางเพศ โดยในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มักจะเป็นการที่ตัวละครได้พบผู้ที่ตนเองปรารถนาหรือได้ยินได้ฟังการพรรณนาถึงความงามของผู้ที่ตนเองปรารถนา

ตัวอย่างเช่น ตอนที่นางสำนักราชเข้าป่าแล้วพบพระราม ทำให้เกิดความปรารถนาในตัวของพระรามเป็นอย่างยิ่ง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ยิ่งพิศยิ่งพิศวาสกลุ่ม รสรักเริงรุ่มดั่งเพลิงจี้
อกใจไม่เป็สมประดี อสุรีคลั่งเคลิ้มวิญญูณา
(รามเกียรติ์, ล.1 หน้า 521)

และเมื่อได้พบกับพระลักษมณ์ก็ยิ่งทวีความปรารถนาเข้าไปอีก ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พิศพระหริวงศ์ทรงจักร ก็ลืมลพระลักษมณ์ขนิษฐา
ทั้งสองแม่นได้ภิรมยา จะบำรุงเสนาหาให้เหมือนกัน
(รามเกียรติ์, ล.1 หน้า 526)

ตัวละครอย่างนางสำนักราชแสดงความปรารถนาทางเพศกับพระรามและพระลักษมณ์โดยแสดงเจตนารมณ์อย่างชัดเจนว่า “จะบำรุงเสนาหาให้เหมือนกัน” แต่เมื่อนางสำนักราชแปลงเป็นหญิงงามเข้าไปเกี่ยวกลีบถูกปฏิเสธ ซึ่งการกระทำของนางสำนักราชเป็นบทบาทของผู้ชายที่เข้าหาฝ่ายหญิงก่อน แต่นางกลับแสดงบทบาทที่ตรงข้ามกัน พฤติกรรมของนางจึงไม่เป็นที่ยอมรับของพระราม ซึ่งการไม่ยอมรับพฤติกรรมของนางสำนักราชที่เป็นฝ่ายเข้าหาผู้ชายก่อนนี้ของพระรามก็เปรียบเสมือนความคิดของคนในสังคมที่ไม่ยอมรับพฤติกรรมของหญิงที่แสดงความต้องการทางเพศอย่างออกนอกหน้า และเป็นฝ่ายเข้าหาผู้ชายก่อน

จากตัวอย่างที่ยกมานี้แสดงให้เห็นถึงการแสดงความปรารถนาทางเพศของตัวละครที่มีต่ออีกฝ่ายหนึ่งที่ตนเองที่ความรักใคร่ ซึ่งจะพบว่า ออกจากรูปโฉมที่งดงามของอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว บรรยากาศก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ตัวละครยังแสดงความต้องการทางเพศมากยิ่งขึ้น

1.2) ลงมือกระทำ จากในหัวข้อที่ผ่านมาที่แสดงถึงความปรารถนาทางเพศของตัวละครที่แสดงให้เห็นถึงการจินตนาการทางเพศหรือแสดงความต้องการที่จะมีเพศสัมพันธ์กับอีกฝ่ายหนึ่ง แม้ยังไม่ถึงขั้นที่จะทำให้ความปรารถนานั้นสำเร็จ แต่ก็จะมีบางเหตุการณ์ที่ตัวละครนอกจากแสดงความปรารถนาทางเพศแล้ว ก็ยังลงมือเพื่อที่จะให้อารมณ์ทางเพศของตนเองนั้นสมความปรารถนา แต่ก็เป็นไปในขั้นเริ่มต้นยังไม่ถึงขั้นปฏิบัติการทางเพศหรือการมีเพศสัมพันธ์กัน

ตัวอย่างเช่น นางยักษย์อศมุขี เห็นทั้งพระรามและพระลักษมณ์เดินอยู่ในป่าก็คิดจะจับกินเป็นอาหาร แต่พอได้มาเห็นรูปโฉมใกล้ ๆ กลับเกิดอาการหลงรักและมีความปรารถนาที่จะได้ทั้ง 2 องค์เป็นสามี ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ครั้นพิศอนุชาทั้งวียง	ลืมนัดองค์พระทรงจักร
ยิ่งยิ่งเพลินจำเริญรัก	นางยักษย์พางเพียงจะขาดใจ
ราคร้อนรุ่มดังเพลิงพิษ	ครวญคิดในความพิสมัย
สุดรักในรสกำหนดใน	ฤทัยเดือดดินแดน
	(รามเกียรติ์, ล.2 หน้า 10-11)

เมื่อนางเกิดความปรารถนาทางเพศแล้ว นางก็สนองความต้องการของตน ด้วยการแสดงอิทธิฤทธิ์และลักพาตัวพระลักษมณ์มากอดจูบได้ เพื่อสนองความต้องการทางเพศที่กำลังเกิดขึ้น ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ด้วยเดชศักดิ์ดาราราฤทธิ ชทศทิศลั่นเลื่อนสะเทือนไหว
 มีดมิตปิดดวงโณทัย คลุ้มไปทั้งพื้นพสุธา
 นวยคว่ำไฉ่องค์พระลักษมณ์ นางยักษีสแสนสมนัสสา
 กอดจูบลูบไล้ทั้งกายา ก็อุ้มพาหะไปทันที
 (รามเกียรติ์, ล.2 หน้า 11)

การกระทำของนางอัศมุขีสะท้อนให้เห็นถึงการที่ฝ่ายหญิงเป็นผู้ที่มีฤทธิ์ และใช้พลังอำนาจในการลักพาตัวผู้ชาย ซึ่งการลักพาตัวอีกฝ่ายหนึ่งหนีไปนั้น ในสังคมทั่วไปเรามักจะพบว่ามีแต่ฝ่ายชายที่เป็นผู้ลักพาตัวลูกสาวหรือฝ่ายหญิงหนี แต่การกระทำของนางอัศมุขีเป็นการลักพาตัวผู้ชายซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมมองว่าเป็นสิ่งแปลกใหม่ จึงไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ดังนั้นความปรารถนาของนางอัศมุขีจึงไม่สำเร็จ เมื่อพระรามพบว่าพระลักษมณ์หายไป จึงแผลงศรเพื่อให้ท้องฟ้าสว่าง ทำให้พระลักษมณ์ได้สติจึงรายงานต์และต่อสู้กับนางอัศมุขี และลงโทษด้วยการตัดมือทั้งสองข้างแล้วปล่อยไป

จะพบว่าการกระทำที่ควรเป็นพฤติกรรมของฝ่ายชายไม่ว่าจะเป็นการเข้าหาอีกฝ่ายหนึ่งก่อน หรือการลักพาตัวพาหนี แต่ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์นั้นพบว่าตัวละครฝ่ายหญิงกลับเป็นผู้แสดงพฤติกรรมเหล่านั้น จึงทำให้ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ดังนั้นทั้งนางสำนักราและนางอัศมุขีจึงถูกลงโทษด้วยทำให้เจ็บและอับอาย ด้วยการตัดมือนัดเท้า อีกทั้ง 2 นางมีชาติกำเนิดเป็นยักษ์ซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกับฝ่ายพระราม ดังนั้นพฤติกรรมเหล่านี้จึงยิ่งตอกย้ำให้ดูมีความรุนแรงและการถูกกระทำของทั้ง 2 ก็ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่เหมาะสมและเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับได้

นอกจากนี้ก็มีตัวละครอีกหลายตัว ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นตัวละครยักษ์เพศชายที่เข้ามาแสดงความปรารถนาต่อบรรดานางฟ้าอันเป็นสนมบริวารของพระอิศวรหรือพระอินทร์ จึงต้องโดนคำสาปให้ลงมาขอใช้ความ

ผิดบนโลกมนุษย์ จากตัวอย่างทำให้เห็นว่าการลงมือกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการทางเพศของตนเอง หากอีกฝ่ายหนึ่งไม่เต็มใจหรือเป็นผู้ที่อยู่ในสถานะทางสังคมที่สูงกว่า ก็อาจทำให้เกิดอันตรายต่อร่างกายและชีวิตได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการไม่ยอมรับในเพศวิถีแบบข้ามเผ่าพันธุ์หรือข้ามชนชั้นนั่นเอง

2) ปฏิกริยาตอบสนองของฝ่ายตรงข้าม

จากข้อสังเกตในการแสดงความปลอดภัยทางเพศของตัวละครในเรื่องต่ออีกฝ่ายหนึ่ง พบว่าจะอยู่ในลักษณะของการถูกปฏิเสธอย่างในกรณีของพระรามที่ปฏิเสธนางสำมนักขาเมื่อถูกรบเร้ามากเข้าก็ถูกด่าตอบโต้ด้วยถ้อยคำที่แรง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เมื่อนั้น	พระหริรักษ์จักรแก้วนาถา
ได้ฟังจึงตอบวาจา	ว่าไยฉะนี้ไม่มีอาย
นี่เนื้อแพศยาทรลักษณ์	อัปลักษณ์กว่าหญิงทั้งหลาย
มายักเฝ้าเข้าซักระแหงชาย	อืแสนร้ายมารยาอาธรรม์
	(รามเกียรติ์, ล.1 หน้า 521)

หรือเช่นในกรณีของทศกัณฐ์กับนางสีดา เมื่อทศกัณฐ์รบเร้ามากเข้านางสีดาจึงโกรธและด่าว่าอย่างรุนแรง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

แล้วถ่มเซพะลงไป	ว่าเหวยไฉ่ไม่มารชา
ตัวมึงอย่าพักเจรจา	ไหววอนแต่ว่าพาที
กูคือมารดาสุรารักษ์	ไตรจักรประณตบทศรี
มิใช่หญิงร้ายอัปรีย	จะยินดีด้วยไฉ่สาธารณ์
	(รามเกียรติ์, ล.2 หน้า 128)

นอกจากการที่ถูกอีกฝ่ายหนึ่งด่าว่าแล้ว ก็ยังอาจถูกทำร้ายด้วยหากอีกฝ่ายไม่พึงใจ ซึ่งเกิดขึ้นทั้งในกรณีของนางสำมนักขาและนางอัศมุขี ที่ถูก

พระลักษมณ์ไล่ตีและตัดมือตัดเท้า การกระทำของนางยักษ์อัศมุขีถือว่าเป็นการล่วงละเมิดทางเพศ (Sexual Harasment) เพราะเป็นพฤติกรรมธรรมชาติทางเพศที่ไม่เป็นที่ต้องการโดยทำให้บุคคลรู้สึกขุ่นเคือง ไม่พอใจ รู้สึกเสียเกียรติ และ/หรือให้กลัว (สุวรรณา พูลเพชร, 2554 : 36) โดยปฏิกิริยาของพระลักษมณ์ก็แสดงออกชัดเจนถึงความไม่พอใจกับการกระทำของนาง และแสดงปฏิกิริยาตอบสนองด้วยความรุนแรงและเนื่องจากตัวละครที่ได้แสดงความต้องการทางเพศนั้นมักจะเป็นตัวละครฝ่ายยักษ์ที่เข้าหาตัวละครอีกฝ่ายที่มักจะเป็นมนุษย์ และเทวดานางฟ้า ซึ่งทำให้เห็นว่าการแบ่งแยกความเป็นเขาเป็นเรา และแบ่งแยกชนชั้นตามสถานะทางสังคมเพราะตัวละครกลุ่มยักษ์จะถูกปฏิเสธเมื่อได้แสดงความปลอดภัยทางเพศออกไป

ขณะที่หากตัวละครอีกฝ่ายแสดงความยินดีด้วยก็จะเป็นไปในลักษณะของการวางแผนเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง เช่นในกรณีของนางนารายณ์ที่แสดงอาการว่ายินดีกับการเกี้ยวพาราสีของนนทก แต่แท้ที่จริงแล้วกำลังดำเนินแผนการที่จะปราบนนทก ด้วยการใช้ความปลอดภัยทางเพศเป็นตัวล่อ ดังคำพูดของพระนารายณ์ที่กล่าวกับนนทกว่า “เพราะมึงจะถึงแก่ความตาย นิบหนายด้วยหลงเสน่ห์”

3) ตัวละครที่ถูกแสดงความปลอดภัยทางเพศ

ตัวละครที่มักจะถูกแสดงความปลอดภัยทางเพศด้วยที่พบมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

3.1) ต่างเพศ ซึ่งเป็นไปตามขนบนิยมของมนุษย์ทั่วไปที่จะจับคู่ระหว่างหญิง-ชาย แต่ความน่าสนใจของเรื่องก็คือ คู่หญิงชายที่ตัวละครแสดงออกทางเพศด้วยนั้นมักจะเป็นคนละเผ่าพันธุ์หรือต่างชาติต่างตระกูล จึงทำให้ตัวละครไม่สมหวังในการแสดงความต้องการทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นคู่ของ พระรามกับนางสำนักรา พระลักษมณ์กับนางอัศมุขีหรือ

ทศกัณฐ์กับนางสีดา โดยผู้แต่งสร้างตัวละครเหล่านี้มีบุคลิกลักษณะที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง จึงทำให้ผู้อ่านยอมรับและเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งที่ตัวละครฝ่ายร้ายเหล่านั้นจะไม่สมหวังกับตัวละครเอกที่ตนปรารถนา ซึ่งตัวละครจำพวกยักษ์หากจะมองตามความเป็นจริงแล้ว ปรียาร์ตน์ ชาวลิตประพันธ์ (2549 : 88) วิเคราะห์ว่าก็คือคนธรรมดาตนเอง แต่เป็นคนที่มีลักษณะเด่นบางประการเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในด้านรูปร่างหน้าตา นิสัยใจคอ และด้านอำนาจ ซึ่งลักษณะเหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงกับลักษณะของยักษ์ที่คนทั่วไปรับรู้กันดี ทำให้คนเหล่านี้ถูกจัดกลุ่มเป็นคนละพวก ตัวละครกลุ่มยักษ์จึงถูกจัดให้เป็นฝ่ายศัตรูของฝ่ายดี คือฝ่ายมนุษย์และเทวดา ซึ่งแสดงถึงการไม่ยอมรับสถานะและวิถีชีวิตที่ต่างหากออกไป ไม่ว่าจะเป็นชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเป็นการสร้างให้ผู้ที่แตกต่างเหล่านั้นอยู่ในสถานะที่ต่ำและอ่อนด้อยกว่า (ธนศ วงศ์ยานนาวา, 2551 : 181) ดังนั้นการที่จะมีเพศสัมพันธ์หรือแต่งงานระหว่างตัวละครกลุ่มมนุษย์กับตัวละครกลุ่มยักษ์จึงเป็นไปได้ยาก เพราะถูกสร้างให้เป็นศัตรูตั้งแต่แรก

3.2) เพศเดียวกัน ความน่าสนใจในอีกแง่มุมหนึ่งของการแสดงความปรารถนาทางเพศในเรื่องรามเกียรติ์ก็คือการแสดงความปรารถนากับเพศเดียวกัน ซึ่งพบเพียง 1 ลักษณะก็คือ รักร่วมเพศแบบชายรักชาย เพศวิถีแบบรักร่วมเพศนี้ เป็นเพียงการแสดงออกถึงอารมณ์หวนไหวเมื่อเห็นผู้ชายอีกคนหนึ่งซึ่งมีรูปร่างสง่างาม และใบหน้าหล่อเหลา ตัวละครจึงแสดงถึงความตกตะลึงและแสดงความพึงพอใจในรูปโฉมของฝ่ายตรงข้าม แต่ยังไม่ถึงปฏิบัติการทางเพศ ซึ่งเพศวิถีแบบรักร่วมเพศนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานแล้วในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ดังที่ สุวัทธนา อาริพรค (2550) ได้กล่าวถึงรักร่วมเพศว่า พบตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ หรือราว ๆ 1,000 ปีก่อนคริสตกาล โดยกล่าวว่าเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง รักร่วมเพศไม่เพียงถือว่า

เป็นสิ่งปกติ แต่ยังเป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งระหว่าง 2 ฝ่ายด้วย ซึ่งพฤติกรรมรักร่วมเพศในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 พบในตอนที่ทศกัณฐ์ออกรบกับพระรามครั้งสุดท้ายโดยทศกัณฐ์แปลงกายเป็นพระอินทร์ ทำให้พระรามตกตะลึงกับรูปลักษณ์ที่หล่อเหลาของพระอินทร์แปลง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ถึงรูปงามทั้งสามชาติรี	ก็ไม่เปรียบรูปนี้เสมอสอง
งามจริงยิ่งกว่ารูปทอง	นวลละอองผ่องแผ้วอำไพ
แต่เราชายเห็นยังเช่นนี้	ถ้าสตรีเห็นจะเป็นไฉน
น่าแสนพิศวาสจะขาดใจ	หลงไปด้วยรูปกุ่มก้นท์

(รามเกียรติ์, ล.3 หน้า 421)

โดยในฉากที่ทศกัณฐ์แปลงเป็นพระอินทร์มาออกรบ พระรามซึ่งเป็นพระเอกของเรื่องผู้ที่ถูกประกอบสร้างมาตั้งแต่ต้นว่าเป็นผู้มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว กลับแสดงอารมณ์หวั่นไหวออกมาพร้อมทั้งกล่าวถึงรูปลักษณ์ของทศกัณฐ์แปลงนั้นว่า “แต่เราชายเห็นยังเช่นนี้ ถ้าสตรีเห็นจะเป็นไฉน” และยังแสดงความปรารถนาว่า “น่าแสนพิศวาสจะขาดใจ” จะเห็นได้ว่าในตอนนี้พระรามได้แสดงความหวั่นไหวและเผลอต้มยำมากที่สุด เพราะได้หลงตะลึงกับรูปนิมิตของทศกัณฐ์ถึงกับกล่าวว่า แม้ตนเองเป็นชายมาเห็นแล้วยังคลั่งไคล้ถึงเพียงนี้ ถ้าเป็นหญิงเห็นจะยิ่งคลุ้มคลั่งเพียงใด

จากเหตุการณ์นี้จึงทำให้ผู้วิจัยวิเคราะห์และตีความได้ว่าพระรามเองได้เผลอแสดงความปรารถนาทางเพศกับเพศเดียวกัน แต่ยังไม่ถึงขั้นมีปฏิบัติการทางเพศ ซึ่งหากจะมองตามความเป็นจริงแล้ว พระรามนั้นต้องอยู่ในป่ายาวนานมาถึง 14 ปี และบุคคลที่อยู่แวดล้อมก็มีแต่ผู้ชายทั้งสิ้น และทุกคนก็ล้วนแต่จงรักภักดีและคอยปกป้องอันตรายให้กับพระรามมาโดยตลอดและตลอดเวลา 14 ปีนั้น พระรามก็ไม่ได้ยุ่งเกี่ยวหรือพบเจอกับผู้หญิงเลย ซึ่งโดย

ธรรมชาติแล้วการที่พระรามถูกทษณูถนอมและเอาอกเอาใจโดยบรรดาผู้ชาย ทั้งสิ้น อาจทำให้พระรามเกิดความรู้สึกปลอดภัย และเกิดภาวะอ่อนไหวขึ้น บ้างในบางครั้ง เพราะตลอดเวลาของการอยู่ในป่าต้องมีความยากลำบาก มากกว่าอยู่ในเมือง ความลำบากนี้เองที่ทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจซึ่งกัน และกัน จึงอาจทำให้เกิดการพัฒนาความสัมพันธ์ไปในทางอื่นได้

เหนือสิ่งอื่นใดพระรามเป็นตัวแทนของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ และผู้แต่ง ซึ่งกำลังดำรงสถานะแห่งความเป็นกษัตริย์ก็ย่อมต้องการรักษาภาพลักษณ์ และความสูงส่งของเชื้อสายแห่งวงศ์“พระราม” จึงต้องทำให้พระรามจำต้อง หักความปรารถนาส่วนตนเพื่อกระทำการกิจหลักคือการรักษาความสุขสงบ ให้แก่มนุษย์โลกด้วยการทำสงครามกับฝ่ายอธรรมอย่างทศกัณฐ์อย่างทรหด โดยมีนางสีดาเป็นบำเหน็จสงคราม ดังนั้นการที่ทศกัณฐ์แปลงเป็นพระอินทร์ บารุขที่มีรูปโฉมงดงามจึงทำให้พระรามเกิดความหวั่นไหวและปล่อยตัวลืมนสติ ะลี้ไปในรูปโฉมนั้นและแสดงความปรารถนาในใจลึก ๆ ออกมา

การแสดงความปรารถนาทางเพศกับเพศเดียวของชนชั้นสูงใน วรรณคดีไทยนี้ไม่ได้มีเพียงในเรื่องรามเกียรติ์เท่านั้น พระเอกนักรบและนักรัก อย่างอิเหนาก็ยังเคยแสดงอารมณ์ทางเพศกับเพศเดียวกัน กล่าวคือในตอน ที่อิเหนาคิดถึงนางมาหยารัศมี จึงเรียกสังคามาระตาน้องชายของนางเข้ามา นอนด้วย และจินตนาการว่าได้กอดนาง โดยแสดงพฤติกรรมดังคำประพันธ์ ที่ว่า

จึงตรัสเรียกสังคามาระตา	เข้ามาบรรทมชมชิต
พิศดูรูปทรงสงศรี	เหมือนมาหยารัศมีไม่มีผิด
พระเชยปรางทางพลางอุ้มขึ้นจุมพิต	ถุทัยคิดสำคัญว่ากัลยา

ฯลฯ

ชมพูกลางพิศวงหลงโลม นึกว่าโฉมมาหยารัศมี
สัฟยอกแยมัสมรลชวนพาที จนเข้าที่บรรทมหลับไป
(อิเหนา, 2543 : 353)

อีเหนายังแสดงพฤติกรรมนี้ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง คือตอนที่อีเหนาคิดถึงนางบุษบา อีเหนาจึงนอนกอดและจูบไล่สี่ะตราน้องชายของนางบุษบาและจินตนากรว่าเป็นนางบุษบา ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ครั้นพระกุมารหลับสนิท พระโอบอ้อมจุมพิตขนิษฐา
โถมเล่าลูปไล่ไปมา สำคัญว่าบุษบานารี

๒๓๒

พระกอดจูบลูบไล้เกี้ยวพาราสี จนบรทมหลับสนิทไป
(อิเหนา, 2543 : 353)

อย่างไรก็ตามการแสดงความปรารถนาของพระรามไม่ได้ทำให้เกิดข้อกังขาในรสนิยมทางเพศของพระรามแก่บรรดาแม่ทัพนายกองแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจตัดสินไม่ได้ว่าพระรามจะเป็นรักร่วมเพศหรือชายรักชายหรือไม่ และพฤติกรรมนี้เจ้าชายนักรบอย่างอิเหนาก็แสดงออกอย่างชัดเจนถึง 2 ครั้ง จึงอาจทำให้มองว่าชนชั้นสูงนั้นโดยเฉพาะฝ่ายชายที่มีอำนาจอย่างเต็มเปี่ยมจึงมีสิทธิ์จะสนองความต้องการทางเพศของตนอย่างไรก็ได้ ดังที่ ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (2551 : 23) กล่าวว่า การมีรสนิยม แนวโน้ม หรือการกระทำทางเพศกับคนเพศเดียวกันอาจไม่ได้นำไปสู่การมองตนเองหรือถูกมองในฐานะเกย์หรือชายรักชายหากแต่เป็นเรื่องของสิทธิหรืออภิสิทธิ์ทางชนชั้น

2. ผลลัพธ์จากความหลากหลายของเพศวิถี

จากการศึกษาเพศวิถีของตัวละครจากบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ฉบับรัชกาลที่ 1 นั้น จะเห็นได้ວ່ามีความหลากหลายมาก แต่ทั้งนี้ก็มีข้อสังเกตอยู่ประการหนึ่งว่าถึงแม้ตัวละครจะต่างเผ่าพันธุ์กันเพียงใดก็ตามแต่การ

จับคู่ก็ยังคงเป็นคู่ตรงข้าม เพราะความสัมพันธ์ทางเพศบางรูปแบบเท่านั้นที่จะก่อให้เกิดการสืบพันธุ์ ความสัมพันธ์ทางเพศแบบนี้ก็คือความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างหญิงและชายที่เรียกกันทั่วไปว่า “รักต่างเพศ” (heterosexuality) (พริศรา แซ่ก้วย, 2547 : 15) จึงยังคงยึดติดอยู่กับความเป็นชายเป็นหญิงตามเพศสรีระที่ปรากฏทางกายภาพ และวิถีปฏิบัติทางเพศก็ยังเป็นไปตามแบบขนบ กล่าวคือเป็นการสอดใส่อวัยวะเพศชายจนเกิดการหลั่งในอวัยวะเพศหญิง ซึ่งทำให้เกิดการปฏิสนธิจนมีลูกเกิดขึ้นตามมา จะเห็นได้ว่าคนในสมัยโบราณนั้นอาจจะมองแต่ว่าผู้หญิงคู่กับผู้ชาย หรืออาจจะเห็นเป็นเพียง “เพศผู้” กับ “เพศเมีย” ไม่ว่าจะเป็น คน สัตว์ เทวดา ยักษ์ ก็สามารถมีความสัมพันธ์ทางเพศกันได้ ความสุขทางเพศก็เป็นไปด้วยการมีเพศสัมพันธ์เพียงเท่านั้น ซึ่งจะเห็นได้จากที่ตัวละครทุกตัวเมื่อพบเจอกันแล้วและเกิดประติพัทธ์ซึ่งกันและกันก็ล้วนแล้วจบลงด้วยการมีเพศสัมพันธ์กันเสมอ

จากปฏิบัติการทางเพศของตัวละครที่กล่าวถึงในหัวข้อที่ 1 สามารถจัดเป็นกลุ่มของปฏิบัติการทางเพศได้ดังนี้

2.1 ปฏิบัติการทางเพศที่ผ่านการแต่งงานหรือได้รับการยอมรับ

ตามประเพณีไทย การที่คน 2 คนจะมีเพศสัมพันธ์กันได้จะต้องได้รับการรับรู้จากบุคคลรอบข้าง โดยผ่านพิธีกรรมการแต่งงาน ซึ่งเป็นพิธีที่กระทำเพื่อเป็นการป่าวประกาศให้สังคมรับรู้ถึงการเริ่มต้นชีวิตคู่ของคน 2 คน และการแต่งงานก็ถือว่าเป็นการยอมรับความเป็นคู่เป็นเมียของคนคู่ นั้น เมื่อคู่ป่าวสาวได้ผ่านพิธีแต่งงานแล้วก็จะเริ่มต้นสร้างครอบครัวและมีลูกเพื่อขยายครอบครัวต่อไป ดังที่ ปรียาร์ตัน เขวลิตประพันธ์ (2549 : 20) กล่าวว่า การแต่งงานจึงมีความหมายครอบคลุมทั้งความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยา และพิธีกรรมที่แสดงการยอมรับความสัมพันธ์นี้ ตลอดถึงความสัมพันธ์

ทางเครือญาติ เศรษฐกิจ และสังคม ดังเช่นในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จะพบว่ามีการแต่งงานก่อนการมีเพศสัมพันธ์ของตัวละคร ได้แก่ คู่ของทศกัณฐ์กับนางกาลอัคคี คู่ของทศกัณฐ์กับนางมณโฑ คู่ของพิเภกกับนางมณโฑ คู่ของหนุมานกับนางสุวรรณกันยุมา และคู่ของหนุมานกับนางกานัลักษณ์

โดยที่ทศกัณฐ์กับนางกาลอัคคีบิดาของท้าวกาลนาคนมีโอรสด้วยกัน 1 ตนคือ บรรลัยกัลป์ และทศกัณฐ์มีลูกที่เกิดกับนางมณโฑ อีก 3 ตนคือ อินทรชิต นางสีดา และไพนาสुरียวงศ์ นับได้ว่าตัวละครในชั้นลูกทั้ง 4 คนนี้เป็นพระโอรสพระธิดาชั้นเจ้าฟ้า เพราะเกิดแต่เมเหสีเอก ภายหลังเมื่อทศกัณฐ์ตาย พิเภกได้ขึ้นครองเมืองต่อและได้รับนางมณโฑเป็นมเหสีแต่ไม่มีโอรสด้วยกันซึ่งพิเภกเข้าใจผิดว่าไพนาสुरียวงศ์เป็นลูกของตนเอง หากแต่เป็นลูกทศกัณฐ์ติดท้องนางมณโฑมาด้วย และในคู่ของหนุมานกับนางสุวรรณกันยุมาก็ไม่มีลูกด้วยกัน ซึ่งนางสุวรรณกันยุมาเดิมเป็นชายาของอินทรชิต ต่อมาเมื่ออินทรชิตตาย หนุมานได้ออกอุบายลวงทศกัณฐ์ไปขอสวามิภักดิ์อยู่ด้วย ทศกัณฐ์หลงเชื่อจึงแต่งตั้งให้หนุมานเป็นโอรสบุญธรรมและยกสมบัติของอินทรชิตทั้งปวงรวมทั้งนางสุวรรณกันยุมาผู้เป็นชายาให้แก่หนุมาน ดังนั้นเพศสัมพันธ์ที่เกิดกับผู้ที่ไม่มาจากต่างเผ่าพันธุ์หรือชนชั้น จึงถือว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับได้หากผ่านการป่าวประกาศให้สังคมรับรู้จึงเกิดการยอมรับโดยใช้พิธีแต่งงานเป็นสัญลักษณ์

ส่วนตัวละครอีกจำนวนหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ผ่านพิธีการแต่งงาน แต่เพศสัมพันธ์ของตัวละครเหล่านั้นกลับเป็นที่ยอมรับได้ของสังคม เพราะว่าตัวละครเหล่านั้นเป็นผู้ที่มีสถานะทางสังคมสูงหรือเป็นผู้วิเศษ ดังนั้นการกระทำใด ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของการเลือกคู่และการมีเพศสัมพันธ์ จึงไม่ถูกก้าวก่ายหรือตรวจสอบจากสังคม ซึ่งในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราช

นิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ก็พบว่า มีตัวละครที่มีเพศสัมพันธ์กับคู่ที่อยู่ต่างชาติต่างตระกูลกันแต่มีได้ผ่านพิธีการแต่งงาน ซึ่งได้แก่ คู่ของพระฤๅษีอัสติสิงฆมนีกับนางกวาง คู่ของพระฤๅษีกลไกโฏกับนางอรุณวดี และคู่ของยักษ์ที่ไม่ปรากฏชื่อกับนางนก

ในจำนวนนี้มีเพียงคู่ของพระฤๅษีอัสติสิงฆมนีกับนางกวาง และคู่ของยักษ์กับนางนกที่มีบุตรด้วยกัน ก็คือคู่ของพระฤๅษีอัสติสิงฆมนีกับนางกวาง ได้ให้กำเนิดบุตรที่มีลักษณะที่ร่างกายเป็นมนุษย์แต่มีใบหน้าเป็นกวาง คือ ฤๅษีกลไกโฏ ผู้เป็นฤๅษีตนสำคัญในเรื่องและคู่ของยักษ์กับนางนก ได้ให้กำเนิดบุตรที่มีรูปร่างเป็นนกแต่มีใบหน้าเป็นยักษ์ ก็คือวายุภักษ์ ซึ่งแสดงเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 2 ตารางแสดงปฏิบัติการทางเพศของตัวละครที่ผ่านการแต่งงานหรือได้รับการยอมรับ

ที่	คู่ของตัวละครที่มีเพศสัมพันธ์กัน	บุตรที่เกิดขึ้นจากเพศสัมพันธ์ดังกล่าว
1	ทศกัณฐ์ + นางกาลอัจณี	1. บรรลัยกัลป์
2	ทศกัณฐ์ + นางมณโฑ	1. อินทรชิต 2. สีดา 3. โพนาสुरิยวงศ์
3	พิเภก + นางมณโฑ	- ไม่มี
4	หนุมาน + นางสุวรรณกันยุมา	- ไม่มี
5	หนุมาน + นางกำนัลยักษ์	- ไม่มี
6	ฤๅษีอัสติสิงฆมนี + นางกวาง	1. ฤๅษีกลไกโฏ
7	ฤๅษีกลไกโฏ + นางอรุณวดี	-ไม่มี
8	ยักษ์ไม่ปรากฏนาม + นางนก	1. วายุภักษ์

2.2 ปฏิบัติการทางเพศที่ผ่านการลักลอบได้เสีย

จากการรวบรวมเพศวิถีของตัวละครในบทละครเรื่อง รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จะพบว่าตัวละครมีเพศสัมพันธ์กับ คู่ของตนเองในลักษณะของการลักลอบได้เสีย คือการแอบมีเพศสัมพันธ์กัน โดยมิได้เปิดเผยให้ใครรับรู้ ซึ่งเพศสัมพันธ์ในลักษณะของการลักลอบได้เสีย ของตัวละครจะพบมากที่สุด ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 ตารางแสดงปฏิบัติการทางเพศของตัวละครที่ผ่านการลักลอบได้เสียกัน

ที่	คู่ของตัวละครที่มีเพศสัมพันธ์กัน	บุตรที่เกิดขึ้นจากเพศสัมพันธ์ดังกล่าว
1	นางกาลอัจนา + พระอินทร์	1. พาลี
2	นางกาลอัจนา + พระอาทิตย์	1. สุครีพ
3	นางสวหะ + พระอิศวร	1. หนุมาน
4	ทศกัณฐ์ + นางปลา	1. นางสุพรรณมัจฉา
5	ทศกัณฐ์ + นางข้าง	1. ทศศิรีวัน 2. ทศศิรีธร
6	หนุมาน + นางเบญกาย	1. อสุรผัด
7	หนุมาน + นางสุพรรณมัจฉา	1. มัจฉานู
8	หนุมาน + นางบุษมาลี	- ไม่มี
9	หนุมาน + นางวานริน	- ไม่มี
10	นางนาค + จูติน	-ไม่มี

จากตารางจะพบว่าคู่ของตัวละครจะอยู่คนละเผ่าพันธุ์หรือคนละชนชั้นกัน และคู่ที่มีลูกก็จะมีลูกที่มีลักษณะของพ่อและแม่ผสมกัน แต่ในกรณีของพาลีและสุครีพนั้นตอนกำเนิดมีรูปร่างเป็นมนุษย์และมีสีกายเหมือนกับ ผู้เป็นพ่อคือพระอินทร์และพระอาทิตย์ ต่อมาถูกพระฤๅษีโคทมสาปให้กลายเป็นลิงเมื่อรู้ว่าเป็นลูกที่เกิดจากชายชู้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าลูกที่เกิดจากชายชู้นั้นไม่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ดังเช่นในบทประพันธ์ที่กล่าวว่า

อันว่ากุมารทั้งคู่
ถ้าลูกซึกี้คูเวทนา

ถึงกูจะเลี้ยงรักษา
โลกาจะพลอยอัประมาณ
(รามเกียรติ์, ล.1 หน้า 68)

การที่ถูกสาปให้กลายเป็นลิงก็เหมือนกับการทำให้กลายเป็นอื่น เพราะลักษณะของลิงนั้นถึงแม้ว่าจะเหมือนมนุษย์เพียงใดแต่อย่างไรก็ยังไม่ใช่มนุษย์อยู่ดี ดังคำกลอนที่ว่า

แม้ว่าเป็นลูกชายอื่น อย่าได้ว่ายคินเข้ามาได้
จงเป็นสาววานรไพร เสี่ยงแล้วขว้างไปทันที
(รามเกียรติ์, ล.1 หน้า 68)

แต่ลูกที่เกิดขึ้นจากพ่อผู้มีสถานะทางสังคมสูง อย่างเช่น นางสุพรรณมัจฉา ทศศิรีวันและทศศิรีธร ซึ่งเป็นลูกของทศกัณฐ์ราชาแห่งอสูร ถึงแม้ว่าทั้ง 3 ตนจะมีแม่เป็นสัตว์ หากแต่พ่อเป็นผู้ดำรงอิสริยยศสูงสุด จึงทำให้ลูกที่เกิดมาได้รับการยอมรับและมีสถานะทางสังคมสูงตามไปด้วย หากแต่ในกรณีของอสูรผัด เป็นลูกที่แม่เป็นชนชั้นสูง ได้แก่ นางเบญกาย ลูกสาวของพิเภกที่พ่อถูกริบราชบาตรและเนรเทศ สถานะทางสังคมของนางจึงไม่มั่นคงนัก หากแต่ได้รับใช้ทศกัณฐ์ตอนที่แปลงเป็นนางสีดา จึงทำให้มีความดีความชอบขึ้นมาบ้างแม้ว่าจะไม่มากนักแต่ก็ยังดำรงอยู่ในสถานะหลานหลวง และทศกัณฐ์ก็เรียกว่า “หลานรัก” และมีจกานุมิแม่คือนางสุพรรณมัจฉา ซึ่งมีสถานะเป็นลูกหลวง จัดเป็นเจ้านายฝ่ายในชั้นสูงอีกผู้หนึ่ง ดังนั้นนับว่าตัวละครทั้ง 2 นี้เป็นหญิงที่มีสถานะทางสังคมอยู่ในชนชั้นสูง หากแต่ได้สามเ็นสามัญชนซึ่งมีสถานะทางสังคมเทียบเท่าขุนนางและถือว่าอยู่ในชนชั้นที่ต่ำกว่า อีกทั้งยังเป็นศัตรูตัวสำคัญของบ้านเมือง ดังนั้นการลักลอบได้เสียจนเกิดการตั้งครรภ์จึงเป็นเรื่องใหญ่ ดังที่นางสุพรรณมัจฉากล่าวว่า

คิดถึงวานรผู้สามี	เทวีวิโยคโคศกัลย์
ทั้งทุกข์ที่จะรู้ถึงพระกรรม	องค์พญากุมภันท์พระบิดร
ว่าไซ้มาไม่ได้ราชกิจ	กลับไปร่วมสนธิทสมสร
กับด้วยทหารพระสีกร	เห็นภุชจะฆ่าให้บรรลัย
ดังนั้นนางจึงจำเป็นต้องเอาทารกออกจากครรภ์เพื่อไม่ให้ลูกจับได้	
จำกูจะไปสำรอง	ออกเสียจากครรภ์ให้จงได้
คิดแล้วก็เร่งรีบไป	ยังในเนินสมุทรวงศา
	(รามเกียรติ์, ล.2 หน้า 254)

นางได้กล่าวกับมัจฉาโดยให้เหตุผลในการที่ไม่สามารถเก็บลูกเอาไว้ได้ ก่อนที่จะแยกจากกันว่า

โอ้วเจ้าเกิดมาในครรภ์	แม้จะเลี้ยงสักวันก็ไม่ได้
จำเป็นแล้วจำจะจากไป	ด้วยกลัวราชภัยอัยกา
	(รามเกียรติ์, ล.2 หน้า 256)

เป็นภาพสะท้อนอย่างชัดเจนว่าการที่หญิงในชนชั้นสูง ถูกสังคมกำกับควบคุมในเรื่องเพศว่าไม่สามารถสมรสกับชายผู้มีศักดิ์ต่ำกว่าได้ และการลักลอบได้เสียและโดยอย่างยิ่งถึงขนาดตั้งครรภ์จึงเป็นความผิดร้ายแรง ลูกที่เกิดมาไม่ได้มีความผิดก็จำเป็นต้องถูกทิ้งไว้ให้เป็นกำพร้าเพราะว่าพ่อแม่ไม่สามารถเลี้ยงดูได้ สุดท้ายแต่กรรมว่าจะเป็นอย่างไร ฉะนั้นในท้องเรื่องนางสุพรรณมัจฉาจึงต้องอธิษฐานให้เทวดาช่วยคุ้มครองลูกแทนตัวเอง

2.3 ปฏิบัติการทางเพศที่มาจากการใช้กำลังหรือการล่อลวง

นอกจากปฏิบัติการทางเพศที่ผ่านการแต่งงานหรือการลักลอบได้เสียกัน อันเป็นเพศสัมพันธ์แบบสมัครใจ แต่ก็ยังมีอีกกรณีหนึ่งก็คือการใช้กำลังและการล่อลวงด้วยกลอุบาย โดยพฤติกรรมของตัวละครเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับ ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์

เป็นแต่สัมผัสกำหนดใน ยังมีได้ร่วมสมมติ

(รามเกียรติ์, ล.1 หน้า 123)

ดังนั้นพาลีจึงไม่ยอมรับฟังเหตุผลหรือข้อโต้แย้งจากนางมณฑิลาอีก และพยายามไต่ถามจนนางตกเป็นเมียในที่สุด และนางมณฑิลาที่ตกกระไดพลอยโจนอยู่กับพาลีจนตั้งครรภ์ลูกของพาลีคือองคต แต่ในที่สุดทศกัณฐ์ก็กลับมาตามรับนางกลับไปจนได้ และองคตที่ยังไม่ทันลืมตาดูโลกก็ต้องถูกแห้วและย้ายไปอยู่ในท้องแพะแทน และนอกจากนางมณฑิลาแล้ว พาลียังได้แย่งนางดารามาจากสุครีพผู้เป็นน้องชายด้วย แม้ว่านางดาราคะคัดค้านเหมือนอย่างเช่นนางมณฑิลาแต่ในที่สุดนางก็ตกเป็นเมียของพาลีอีกคนหนึ่ง

แต่ก็ยังมีการใช้กำลังอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งใกล้เคียงกับคำว่า ชื่นใจ กล่าวคือในตอนที่ยักษ์วิรุณพัทธสามารถยึดเมืองโกยเกษได้แล้ว ก็เกิดความกำหนัดอยากลองมีเพศสัมพันธ์กับนางมนุษย์ดูบ้าง แต่ไม่มีใครยินยอมเพราะกลัวในรูปลักษณ์ที่เป็นยักษ์ทั้งยังมีจิตใจเหี้ยมโหด วิรุณพัทธจึงต้องอาศัยกำลังและความดุร้ายของตนในการทำให้อรรดานางยินยอมมีเพศสัมพันธ์กับตนภายหลังเมื่อปราบวิรุณพัทธได้แล้ว ท้าวโกยเกษกลับเข้าเมืองก็ได้มีการกระแนะกระแหนบรรดานางในที่เสียตัวให้แก่วิรุณพัทธ ทำให้บรรดานางในได้แต่ร้องไห้เสียใจ ทำให้เห็นว่าผู้ชายมักมองว่าผู้หญิงนั้นใจง่ายและยินยอมมีเพศสัมพันธ์กับชายใดก็ได้ โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงเหตุผลและความปับังคับของสถานการณ์ในขณะนั้น ซึ่งก็เหมือนกับยังเป็นการช่วยให้เห็นลักษณะของหญิงที่ประเสริฐอย่างนางสีดาที่แสดงความบริสุทธิ์ได้ตลอดเวลา ถึงแม้ว่าจะถูกทศกัณฐ์ใช้เล่ห์กลหรือข่มขู่เพียงใดก็ยังสามารถรักษาตัวไว้รอสามีอย่างพระรามได้

ในกรณีต่อมาก็คือการล่อลวงด้วยกลอุบายหรือการแปลงกาย ที่เห็นชัดเจนก็คือการแปลงกายในลักษณะต่าง ๆ ของทศกัณฐ์เพื่อไปมี

เพศสัมพันธ์กับคู่ที่เป็นเฒ่าพงศ์ต่าง ๆ อันได้แก่ ปลา ช้าง และนางฟ้า โดยการมีเพศสัมพันธ์กับสัตว์ทำให้เห็นว่าทศกัณฐ์เป็นผู้ที่มีรสนิยมทางเพศที่หลากหลายมากสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของชนชั้นสูงที่สามารถมีเพศสัมพันธ์กับใคร แบบใดก็ได้ แต่ก็อาจนำมาซึ่งความไม่พอใจให้กับคนบางกลุ่มบางพวก จะเห็นได้จากเมื่อบรรดานางฟ้ารู้ว่าเสียรู้ให้กับทศกัณฐ์ที่แปลงมาเป็นพระอินทร์ก็มีความเสียใจมาก จึงไปปรับทุกข์กับเทวดา แต่เทวดาเหล่านั้นก็ไม่ว่าจะอย่างไรเพราะไม่สามารถต่อสู้กับทศกัณฐ์ได้ จึงได้แต่เก็บไว้เป็นความแค้นและนอกจากนี้ยังทำให้เห็นว่าผู้หญิงบางกลุ่มมีการใช้เพศสัมพันธ์เพื่อยกระดับตนเองให้ขึ้นไปอยู่ในสถานภาพทางสังคมที่สูงขึ้น โดยเห็นได้จากบรรดานางฟ้าที่ยินยอมมีเพศสัมพันธ์กับพระอินทร์ แต่เมื่อรู้ว่าเป็นพระอินทร์ปลอมจึงเกิดความเสียใจเป็นอย่างมาก เพราะเหมือนกับว่าการที่เอาร่างกายตนเองเข้าแลกนั้นเป็นการเสียเปล่า

ในปฏิบัติการทางเพศที่ใช้กลอุบายโดยการแปลงกายที่น่าสนใจอีกอันหนึ่งก็คือการแปลงกายเป็นทศกัณฐ์ของหนุมานไปล่อลวงนางมณฑาในตอนนี้นางมณฑาทำพิธีหุงน้ำทิพย์ โดยที่ฝ่ายพระรามต้องการทำลายพิธีของนางมณฑา จึงได้ใช้ให้หนุมานนิลนทและชมพูพานไปทำลายพิธี ซึ่งในการทำพิธีหุงน้ำทิพย์นั้น ตัวผู้ประกอบพิธีต้องงดเว้นการมีเพศสัมพันธ์ หนุมานจึงจะปลอมเป็นทศกัณฐ์เพื่อไปลวงนางมณฑาให้เลิกทำพิธี แต่หนุมานก็เกิดเกรงใจองคต เพราะนางมณฑานั้นเป็นมารดาตั้งที่หนุมานกล่าวว่า

ด้วยนางนั้นเป็นมารดร องคตฤทธิรอนเรื่องศรี
ก้นกันตามโลกย์ประเวณี เกลือกลูกพาสีจะน้อยใจ
(รามเกียรติ์, ล.3 หน้า 326)

แต่นิลนทกับชมพูพานได้อ้างเหตุผลที่หนุมานจำเป็นต้องทำว่า

ซึ่งคิดแก้หน้าองค์	พจนานี้ชอบหนักหนา
เราเป็นข้าบาทพระจักรา	ใช้มาให้ล้างพิธี
แม้ว่ามีได้ราชการ	ของพระอวตารเรื่องศรี
พระองค์ผู้ทรงธรณี	ภูมิจะลงโทษทัณฑ์
	(รามเกียรติ์, ล.3 หน้า 327)

ด้วยเหตุผลว่าเป็นไปเพราะ “ราชการ” หนุมานจึงตกลงใจที่จะแปลงกายเป็นทศกัณฐ์และล่อลวงนางมณโฑได้สำเร็จ ซึ่งในเหตุการณ์นี้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่าเรื่องเพศสามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการเอาชนะศัตรูได้ โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงความถูกต้อง ดังที่ทั้งนิลนันทและชมพูพานอ้างว่า “แม้ว่ามีได้ราชการ ของพระอวตารเรื่องศรี” ทำให้เห็นว่ามีกรกล่าวอ้างเรื่องผลประโยชน์ของราชการมากกว่าคำนึงถึงความถูกต้องทางด้านคุณธรรม ซึ่งเสาวณิต จุลวงศ์ (2555: 206) กล่าวว่าเป็นการสะท้อนการให้ความสำคัญแก่เป้าหมายโดยไม่คำนึงวิธีการบรรลุ อำนาจของเจตนารมณ์จึงมีความสำคัญเหนือการกระทำ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการกระทำมิได้มีความหมายในตัวเอง หากแต่อ้างอิงอยู่กับเจตนารมณ์ของผู้กระทำ สิ่งที่ล่อแหลมคือเมื่อผู้กระทำถูกประณินจากภาพลักษณ์ตามขนบ ความหมายของการกระทำนั้นย่อมถูกตัดสินตามขนบไปด้วย นอกจากนั้นประโยชน์ของกลุ่มพวกซึ่งถูกอ้างเป็นเหตุแห่งความถูกต้องยังอาจถูกว่าเป็นประโยชน์ของสังคม ดังนั้นการแปลงกายของหนุมานเพื่อทำภารกิจที่สำคัญนี้จึงถูกทำให้เป็นสิ่งที่ถูกต้องเพื่อเป็นข้ออ้างในการปราบทศกัณฐ์นั่นเอง

จากการศึกษาในประเด็นของความหลากหลายทางเพศวิถีของตัวละครในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 พบว่าการแสดงออกทางเพศวิถีของตัวละครมีอยู่ใน 2 ระดับคือ การแสดงความปรารถนาทางเพศและปฏิบัติการทางเพศ ซึ่งการแสดงความปรารถนาทาง

เพศนั้นมีการแสดงความปรารถนาทางเพศกับต่างเพศและเพศเดียวกัน และการแสดงความปรารถนาทางเพศนั้นตัวละครมักจะแสดงกับผู้ที่ไม่ต่างเพศกับตนเองและผลก็คือไม่สำเร็จและอาจมีความรุนแรงตามมา เช่น การถูกทำร้าย การถูกสาป การบริภาษ ส่วนปฏิบัติการทางเพศนั้นมีความหลากหลายมากถึง 8 ลักษณะ โดยมาจากการที่ตัวละครเกิดการมีเพศสัมพันธ์ข้ามเพศและข้ามชนชั้น ซึ่งการมีเพศสัมพันธ์ของตัวละครนั้นเกิดขึ้นจากการลักลอบได้เสียกันมากกว่าผ่านพิธีการแต่งงาน และนอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้กำลังและกลอุบายเพื่อล่อลวงให้อีกฝ่ายยินยอมมีเพศสัมพันธ์ด้วย และผลจากการมีเพศสัมพันธ์กันนั้นทำให้บางคู่เกิดการตั้งครรภ์และลูกที่เกิดขึ้นมาก็จะมีลักษณะของพ่อและแม่ผสมกันเพื่อทำให้ทราบถึงที่มาที่ไปของตัวละครได้ หากเป็นลูกชายก็จะมีลักษณะคล้ายกับผู้เป็นพ่อมากกว่าแม่ สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของการมีลูกชายและสังคมชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้ยังพบว่าลูกที่เกิดจากการลักลอบได้เสียกันโดยเฉพาะลูกที่เกิดจากการคบชู้ จะไม่ได้รับการยอมรับและถูกมองว่าเป็นผู้ที่มีสถานะทางสังคมต่ำกว่าและถูกทำให้เป็นอื่น และถ้าฝ่ายหญิงเป็นผู้ที่มีสถานะทางสังคมสูงก็จะถูกควบคุมในเรื่องเพศจากผู้ชาย และการได้เสียกับผู้ที่มีสถานะต่ำว่าเป็นความผิด

อภิปรายผล

พฤติกรรมทางเพศของตัวละครในบทละครเรื่องรามเกียรติ์สะท้อนให้เห็นว่าผู้คนในสังคมที่สนิยมทางเพศที่แตกต่างกันหลากหลาย เพียงแต่พฤติกรรมที่ผู้คนในสังคมยอมรับถูกกำหนดให้เป็นพฤติกรรมของตัวละครฝ่ายดี ส่วนรสนิยมทางเพศและพฤติกรรมทางเพศบางลักษณะที่สังคมตัดสินว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีงาม ได้ถูกกำหนดให้เป็นพฤติกรรมของตัวละครฝ่ายร้ายทั้งที่เพศวิถีเป็นสิ่งซับซ้อนและมีความแตกต่างในแต่ละบุคคล ดังที่ พิมพัลย์

บุญมงคล (2551 : 28) กล่าวว่าเพศวิถีประกอบด้วย การให้ความหมาย เรื่องเพศของปัจเจกบุคคล ความเชื่อ ค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องเพศ ความรู้สึกรัก ความปรารถนาทางเพศ ความสุขทางเพศอัตลักษณ์ทางเพศ และเพศภาวะ รสนิยมทางเพศ คู่ความสัมพันธ์ทางเพศ การให้ความหมายกับคู่ความสัมพันธ์ทางเพศในแต่ละคน ตลอดจนพฤติกรรมทางเพศ เพศวิถีจึงถูกกำหนดโดย บทบาทเพศ ปัจจัยทางชีววิทยาและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ บริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ดังนั้นการแสดงออกถึงเพศวิถีของ ตัวละครในเรื่องซึ่งเป็นภาพสะท้อนของบุคคลแต่ละชนชั้นในสังคม จึงเป็นการ ประกอบสร้างให้ภาพลักษณ์ที่ติดอยู่แก่ฝ่ายธรรมะเสมอ ถึงแม้ว่าในความ เป็นจริงเพศวิถีและอารมณ์ความปรารถนาทางเพศจะเกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกผู้ ทุกนามโดยไม่ได้เลือกชนชั้นวรรณะ

แต่เมื่อชนบธรรมนิยมของสังคมไม่ได้เปิดกว้างให้กับทุกคนได้ แสดงออกทางเพศได้อย่างอิสระ การแต่งงานเป็นทางเดียวที่แสดงให้เห็นว่า เพศสัมพันธ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นของตนเองเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่ใช่ว่าการแต่งงาน หรือการยอมรับของสังคมจะเกิดขึ้นได้กับทุกคน ดังนั้นการลักลอบได้เสียของ หญิงชายหลาย ๆ คู่จึงเกิดขึ้นตามมา ทำให้เห็นว่าบางครั้งความพึงพอใจใน เรื่องเพศของตนก็เชื่อว่าจะเป็นสิ่งที่บุคคลรอบข้างจะยอมรับได้เสมอไป และ ในขณะที่เดียวกันการใช้กำลังข่มขู่หรือกลอุบายล่อลวง ก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ ตนเองบรรลุความปรารถนา

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ, พริศรา แซ่ก้วย. (บรรณาธิการ). เพศวิถี : วันวาน วันนี้ และพรุ่งนี้ที่ไม่เหมือนเดิม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2547.

ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. ประวัติศาสตร์ของเพศวิถี: ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/เรื่องเพศ ในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา, 2551.

ชานันท์ ยอดหงษ์. รามเกียรติ์ : sex, ผู้หญิง, รัฐ และอุษาคเนย์. เข้าถึงได้จาก : <http://chalini.blogspot.com/2010/02/sex.html>. สืบค้น 22 ธันวาคม 2560.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา. เพศ จากธรรมชาติ สู่วิถีธรรม จนถึงสุนทรียะ. กรุงเทพฯ: มติชน, 2551.

ธัญญา สังขพันธานนท์. แว่นวรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย. ปทุมธานี: นาค, 2559.

นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. การทำความเข้าใจเบื้องต้นเรื่อง Queer Theory (เพศวิทยา). เข้าถึงได้จาก: <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/articles/5>. สืบค้น 30 เมษายน 2560.

ปรมินทร์ เครือทอง. วรรณคดีขี้สงสัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่าน, 2558.

ปรียาร์ตน์ เขวลิตประพันธ์. การสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทย การศึกษาอนุภาคทางคติชน วิทยา. โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

พิมพ์วัลย์ บุญมงคล. “แนวคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาในการศึกษาเพศวิถี.” รายงานการประชุมประจำปี เพศวิถีศึกษาในสังคมไทย ครั้งที่ 1. หน้า 28-37, 2551.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, พระบาทสมเด็จพระ. **บทละครเรื่องรามเกียรติ์.**

เล่ม 1-เล่ม 4. กรุงเทพฯ: นครสาส์น, 2557.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. **เรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์**

รัชกาลที่ ๒. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: บรรณาคาร, 2543.

สุรพงษ์ โสชนะเสถียร. **รามเกียรติ์ : การแปลความหมายทางการเมือง.**

วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

สุวัฒนา อารีพรรค. **กามวิปริต.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2528.

สุวัฒนา อารีพรรค. **เรียนรู้เรื่องเพศกับคุณหมอ ภาค 1.** กรุงเทพฯ: บุญศิริ
การพิมพ์, 2550.

สุวรรณ พูลเพชร. **การล่องละเมิดทางเพศในหน่วยงานราชการไทย :**

ปัญหาและนโยบายในการป้องกัน และแก้ไข. วิทยานิพนธ์ปริญญา
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

เสาวณิต จุลวงศ์. “ร่วมอภิรมย์หรือข่มขืน.” **วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.**ปีที่12ฉบับที่2(2555): 175-209.

อภิชาติ คำวิเลิศ. **เพศวิถีของตัวละครในวรรณกรรมอีสาน.** วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2556.

นิเวศวิทยาการเมืองว่าด้วยเรื่องการจัดการพื้นที่ทาง
วัฒนธรรม “ไร่หมุนเวียน”: ปมปัญหาและความขัดแย้ง
ระหว่างรัฐกับชุมชน*

Political Ecology of Cultural Area Management.
“Rotational Farming”: Problems and conflicts
between the state authorities and the community.

วรวิทย์ นพแก้ว**

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการทรัพยากร
บนฐานนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ด้านตะวันออก”

** อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ Tom333tam@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ ต้องการนำเสนอปัญหาและความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน ผ่านกรอบแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองว่าด้วยเรื่องการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม “ไร่หมุนเวียน” ของชุมชนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่กลางป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ด้านตะวันออก เป็นการนำเสนอความขัดแย้งในบริบทของการเปลี่ยนแปลงภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบใหม่ในมุมมองทางรัฐศาสตร์ กรณีความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชุมชนเกี่ยวกับ “การทำไร่หมุนเวียน” ที่กระทบต่อพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่เคยอาศัยอยู่กับป่ามาตั้งแต่บรรพบุรุษ และเป็นความขัดแย้งที่กระทบความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ และองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนที่กำลังถูกทำให้กลายเป็นอื่น บทความนี้ จึงเป็นโจทย์ที่ท้าทายที่ต้องการนำเสนอทางออกในการอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนที่มีผลต่อสภาพของสังคมและวัฒนธรรม และระบบนิเวศธรรมชาติในอนาคต รวมทั้งความมั่นคงทางอาหาร ผ่านการวิเคราะห์ห้วงทฤษฎีแนววิพากษ์ที่ต้องการนำเสนอสาเหตุเชิงโครงสร้างที่เป็นปัจจัยอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ให้เห็นอำนาจที่ครอบงำ และการกดขี่รวมทั้งการผลิตสร้างความหมายใหม่ที่มาจากเบื้องล่างของผู้ตกเป็นเหยื่อที่ถูกกระทำ

คำสำคัญ : นิเวศวิทยาการเมือง,ความขัดแย้ง, สิทธิชุมชน, สิทธิทางวัฒนธรรม,การทำไร่หมุนเวียน

Abstract

This article, To present problems and conflicts between the state authorities and the community. Through political ecology framework of Cultural Area Management “Rotational Farming” of the Karen community living in the Thungyai Naresuan forest, East side. It is a presentation of the conflict in the context of change under the new power relationship structure in the political science view. Case of conflict between state authorities and the community about “Rotational Farming” that affects the cultural area of the community that has lived with the forest since their ancestors. It is a conflict that affects human relationships with nature. And knowledge The wisdom of the community is being transformed into another. This article is a challenge to propose ways of living together between state and communities that affect the social and culture, and future ecosystems, Including food security. Through the analysis of critical discourse. To present a structural cause that is the factor behind the phenomenon. To see the overwhelming power, oppression. Including producing a new meaning from the community from which the victim.

keyword : Political Ecology, conflicts, Community rights, Cultural rights, Rotational Farming

บทนำ

การขยายตัวของรัฐและการอ้างสิทธิในการควบคุมและจัดการทรัพยากร หลังการประกาศให้พื้นที่กลุ่มป่าตะวันตกเป็นพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์และคุ้มครอง รัฐได้อาศัยความรู้ทางนิเวศวิทยาในการจำแนกป่าเป็นประเภทต่างๆ พร้อมกับการกำหนดมาตรการในการจัดการและควบคุมอย่างเข้มข้น ซึ่งรัฐมีสิทธิในการควบคุมดูแลอย่างเบ็ดเสร็จทำให้ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่อาศัยอยู่ในป่าและขยายวงกว้างไปในหลายพื้นที่ต่าง ๆ รัฐอ้างสิทธิเหนือทรัพยากร มองข้ามวิถีวัฒนธรรมระบอบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนที่เป็นสิทธิดั้งเดิม มีการประกาศเขตหวงห้าม ควบคุมและจัดการ รวมทั้งมีการดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ที่รัฐอ้างความเป็นเจ้าของ ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนและทำให้เกิดปัญหาและความขัดแย้งตามมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องแนวเขตการใช้พื้นที่ทำกินหรือการใช้ประโยชน์ด้านที่อยู่อาศัย รวมทั้งสภาพสังคมและวิถีชีวิตวัฒนธรรม ฯลฯ จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวชุมชนคัดค้านกระจายไปทั่ว (อนุสรณ์ อุณโณ, 2547)

“ป่าหุ่ยใหญ่” เป็นพื้นที่หนึ่งอยู่ใจกลางผืนป่าตะวันตกที่รู้จักกันในหมู่นักกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้มานานหลายร้อยปี ป่าแห่งนี้เป็นถิ่นฐานดั้งเดิมอันทรงคุณค่าทั้งทางนิเวศแห่งการดำรงชีพและเป็นดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณชาวกะเหรี่ยง และถือว่าชุมชนกะเหรี่ยงมีบทบาทสำคัญในการรักษาป่าแห่งนี้ให้คงความอุดมสมบูรณ์จวบจนปัจจุบัน เพราะป่าแห่งนี้คือมรดกทางธรรมชาติที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษที่กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีส่วนในการดูแลรักษาเอาไว้ด้วยคุณค่าของความรู้และภูมิปัญญาทางนิเวศวิทยาอันสัมพันธ์กับธรรมชาติของคนกับป่า ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่เบื้องหลังประวัติศาสตร์การดำรงชีวิตอันยาวนาน แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของการตั้งถิ่นฐาน และการสืบทอดความรู้ในการดำรงชีพ

ภายใต้วิถี “การทำไร่หมุนเวียน” ที่สร้างความสมดุลทางธรรมชาติกับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน ด้วยการจรรโลงรักษาความสัมพันธ์ของระบบนิเวศและสรรพชีวิตในป่า อันมี “มนุษย์” เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในระบบนิเวศธรรมชาติไว้ได้อย่างกลมกลืนมาจนถึงทุกวันนี้ชุมชนกะเหรี่ยงแม่จันทะที่อาศัยอยู่ในป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่กลางป่ามาตั้งแต่บรรพบุรุษหลายร้อยปี ดำรงชีพอยู่กับป่า มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมสัมพันธ์กับธรรมชาติ ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลแม่จันทะ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ที่ตั้งชุมชนเป็นพื้นที่ที่มีสภาพป่าค่อนข้างสมบูรณ์ และอยู่ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรตะวันออก และเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิต วัฒนธรรมผูกพันกับป่ามายาวนาน ดำรงชีวิตด้วยการทำไร่ข้าวหมุนเวียน อาศัยป่าเพื่อการยังชีพ ตามพื้นที่ราบรอบหมู่บ้าน จึงถูกประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครองมรดกโลกทางธรรมชาติทับซ้อนพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่เคยอาศัยอยู่มาก่อน ปัญหาและความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชุมชนจึงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวมานานหลายปี ทั้งการห้าม การกีดกัน และการลดทอนบทบาทของชุมชน กลายเป็นโจทย์ที่ต้องหันกลับมาตั้งคำถามว่าทางออกที่เป็นธรรมและยั่งยืน โดยคำนึงถึงขีดจำกัดทางนิเวศและวิถีวัฒนธรรมควรเป็นอย่างไร

แนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองเป็นแนวคิดเชิงวิพากษ์ในการอธิบายเปิดโปงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ถือกำเนิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1980 มีจุดเริ่มต้นจากความรุนแรงทางสิ่งแวดล้อมที่มีมากขึ้นโดยเฉพาะ ในประเทศโลกที่สามที่สามารถถกเถียงกันถึงสาเหตุของความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม ที่ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาสิ่งแวดล้อมและความสำคัญทางการเมือง นิเวศวิทยาการเมืองจึงเกิดขึ้นในฐานะที่เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาสิ่งแวดล้อมกับ

พัฒนาการทางเศรษฐกิจและการเมือง ในขณะเดียวกันนิเวศวิทยาการเมือง ก็พยายามเสนอทางออกหรือมีเป้าหมายเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหรือ คลี่คลาย และหาทางออกตลอดจนทางเลือกให้กับการแก้ปัญหการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม การควบคุมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมของรัฐในปัจจุบัน ยังขาดความเข้าใจแบบองค์รวม เพราะยังมอง ปัญหาแบบแยกส่วน ให้ความสำคัญกับทรัพยากรทางธรรมชาติมากกว่า วิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้การจัดการทรัพยากรของรัฐขาดการมี ส่วนร่วมของชุมชน และก็ยังมีปัญหาอื่น ๆ อีกมากมายทับซ้อนกันหลายมิติ จนยากที่จะแก้ไขให้สำเร็จได้โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับ ภาครัฐที่เป็นไม้เบื่อไม้เมากันมาโดยตลอดนับจากที่ภาครัฐประกาศใช้ กฎหมายอนุรักษ์ป่าอย่างเข้มข้นเพื่อรักษาระบบนิเวศน์ทางธรรมชาติแต่กลับ “ขาดความเข้าใจในมิติทางด้านนิเวศวัฒนธรรมของชุมชน” ที่อาศัยอยู่กับป่า เป็นถิ่นฐานและดำรงชีวิตมานานนับหลายศตวรรษ นี่จึงเป็นคำถามสำคัญ ของงานอนุรักษ์ที่มักแยกหัวแยกหางทรัพยากรธรรมชาติออกจากวิถีของ ชุมชน อีกทั้งแนวคิดการต่อต้านการทำไร่หมุนเวียนและการพยายามกดดัน กะเหรี่ยงให้ออกจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ยังทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชน กับเจ้าหน้าที่ของรัฐเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

แนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง

กรอบแนวความคิดนิเวศวิทยาการเมือง (Political ecology approach) ซึ่งผู้เขียนจะนำมาใช้ในการอธิบายปมปัญหาและความขัดแย้งว่าด้วยเรื่อง การจัดการพื้นที่ไร่หมุนเวียน ซึ่งรากฐานของกรอบแนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง ได้มีการผนวกเอาข้อพิจารณาทางด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political

Economic) ซึ่งเป็นแนววิเคราะห์เชิงวิพากษ์และอำนาจทางชนชั้นของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมรวมเข้ากับหลักการทางนิเวศวิทยา (Ecology) ที่ยึดหลักระบบนิเวศหรือชีวาลัย (biosphere) นิเวศวิทยาการเมืองจึงเป็นวิภาษวิธี (dialectic) ที่ปรับเปลี่ยนไปมาระหว่างพลังกลุ่มอำนาจต่าง ๆ สังคมมนุษย์กับธรรมชาติ ดังนั้น การนำแนวคิดนี้มาวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ก็เพื่อเข้าถึงปมปัญหาและความขัดแย้งระหว่างอำนาจรัฐกับชุมชนในการเข้าไปอ้างสิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อต้องการให้เห็นสาเหตุเชิงโครงสร้างที่เป็นปัจจัยอยู่เบื้องหลังความขัดแย้งว่าด้วยเรื่องการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรมของการทำไร่หมุนเวียน

การนำเสนอกรอบแนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง ผ่านการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ จึงเป็นการเปลี่ยนแนวการวิเคราะห์ปัญหาแบบเดิมๆ ไปสู่แนวการวิเคราะห์ในมุมมองเศรษฐศาสตร์การเมืองซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมหรือชนชั้น และเพื่อเปิดพื้นที่ถกเถียงในทางรัฐศาสตร์ขึ้นมาในวงวิชาการดังนั้นกรอบแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองจึงต้องรวมเอาตัวแสดงสำคัญ (actors) หรือกลุ่มต่าง ๆ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เข้าไปวิเคราะห์ด้วยForsyth (1995) ได้เสนอว่าการมองปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นให้มองไปที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มต่างๆ ในสังคม โดยการวิเคราะห์ว่า “ใคร” เป็นผู้กำหนดและทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นมา

ในส่วนขององค์ประกอบของกรอบแนวการวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาการเมือง Bryant (1992) โดยแบ่งองค์ประกอบในการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประการ คือ 1) แหล่งที่มาเชิงบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อม 2) ความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากร และ 3) ผลสะท้อนทางการเมืองที่ตามมาจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ซึ่งการศึกษาแหล่งที่มาเชิงบริบทของ

การเปลี่ยนแปลง เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายรัฐและทุนนิยม เพื่อสะท้อนถึงผลกระทบที่ปรากฏมากขึ้นของพลังผลักดันจากรัฐและนานาชาติในด้านสิ่งแวดล้อมของโลกที่ระบบเศรษฐกิจและการเมืองต้องพึ่งพาอาศัยกัน (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2543: 23) ดังนั้นนโยบายรัฐจึงนับว่ามีอิทธิพลในปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในการกำหนดความสำคัญก่อนหลังและการปฏิบัติของรัฐบาล อีกทั้งยังมีส่วนสำคัญในการกำหนดวาทกรรมทางสังคมเกี่ยวกับประเด็นสิ่งแวดล้อมและมีส่วนสำคัญต่อการเข้าใจปัญหาการเมืองของการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม เนื่องจากนโยบายรัฐไม่ได้เกิดมาจากสุญญากาศทางเศรษฐกิจและการเมือง แต่เป็นผลมาจากการแย่งชิงกันระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ที่ต้องการกำหนดนโยบายรัฐ เช่น องค์กรเอกชน องค์กรระหว่างประเทศ สิ่งที่น่าจะนำมาวิเคราะห์คือ แรงกดดันที่มีต่อผู้กำหนดนโยบาย (policy makers) เพื่อทำความเข้าใจผลที่ออกมาจากนโยบายหรือพิจารณานโยบายก่อนหน้ามีผลต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไร และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลสะท้อนกลับไปยังกระบวนการตัดสินใจอย่างไร

ในส่วนความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากร เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิการเข้าถึงทรัพยากร (access rights) และการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ (ecological transformation) ซึ่งให้ความสำคัญกับข้อจำกัดและโอกาสของผู้ด้อยโอกาสในสังคมที่ต่อสู้เพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมที่วิถีชีวิตของพวกเขาต้องพึ่งพิง ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจความขัดแย้งในการเข้าถึงหรือสิทธิ ทั้งในแง่พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และในปัจจุบัน การวิเคราะห์ในส่วนนี้เสนอว่าจะต้องวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เพื่อช่วยให้ตระหนักถึงความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากรซึ่งเป็นรากฐานของทางวัฒนธรรมของสังคมของมนุษย์ที่ก่อร่างสร้างตัวจากปัจจัยทางการเมือง สังคม และระบบนิเวศ (ไชยณรงค์

เศรษฐเชื้อ, 2543: 25) ความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากร ส่วนหนึ่งของความสลับซับซ้อนของความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากรเนื่องมาจากระบบกรรมสิทธิ์และสถาบันที่ควบคุมการเข้าถึงและใช้ทรัพยากร ที่มีสิทธิที่หลากหลายซับซ้อนทับซ้อนกัน ประกอบด้วยกรรมสิทธิ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ดังนั้นแนวคิดที่สำคัญของนิเวศวิทยาการเมืองอีกประการหนึ่งคือ แนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ (property right regimes) เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นความขัดแย้งในการอ้างสิทธิเพื่อประโยชน์ของแต่ละฝ่าย (Bromley, 1991) การทำความเข้าใจในเรื่องของระบบกรรมสิทธิ์ที่หลากหลายซับซ้อนจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนิเวศวิทยาการเมือง ส่วนผลสะท้อนทางการเมืองที่ตามมาจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม มีคำถามอยู่ 2 ประเด็นคือ ผู้ด้อยโอกาสในสังคมต้องแบกภาระหรือต้นทุนของการเปลี่ยนแปลงมากน้อยขนาดไหน? และผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม ได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างไรบ้าง? ดังนั้นการศึกษาผลสะท้อนทางการเมืองที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมจึงควรมุ่งไปที่ “ผู้ไร้อำนาจ/คนชายขอบ” มีวิธีการรวมตัวกันต่อต้านหรือต่อรองอำนาจรัฐและชนชั้นนำจากการที่พวกเขาต้องสูญเสียสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรที่ดินพึงพิงอย่างไร และกลุ่มผู้มีอำนาจมีวิธีการจัดการอย่างไร

นอกจากนั้น ศูนย์กลางของการวิเคราะห์นิเวศวิทยาการเมืองแนวใหม่ อาจจะไม่ใช่อำนาจที่ “มนุษย์” หรือ “ระบบนิเวศ” เท่านั้น หากแต่อยู่ที่การมองความสัมพันธ์อย่างเป็นระบบและรอบด้านระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและชุมชนสังคม เป้าหมายของการวิเคราะห์ใหม่ชี้เพื่อแสวงหาแนวทางไปสู่ความเจริญและความมั่นคงทางเศรษฐกิจในการสนองความต้องการและผลประโยชน์ของมนุษย์ หากแต่อยู่ที่การค้นหาหนทางที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนของ

ธรรมชาติและคามยั่งยืนของชุมชนสังคมนิเวศวิทยาการเมืองมีความเห็นว่ วิธีการที่เหมาะสมที่สุด ดีที่สุด ที่จะเข้าใจเรื่องคามยั่งยืนก็คือ ต้องเข้าไป วิเคราะห์ “แบบจำลองชีวิตสังคม” ในระดับท้องถิ่นโดยตรง เพื่อดูว่าชุมชน มีแนวคิดวิธีการพิทักษ์รักษาธรรมชาติอย่างไร (ภูมิปัญญาพื้นบ้าน) แต่ในขณะ เดียวกัน ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในบริบทการเปลี่ยนแปลงก็ต้อง พยายามค้นหาทางเลือกใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับเป้าหมาย “คามยั่งยืน” เช่นกัน (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2559: 60-61)

การวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์

การศึกษาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนในเรื่องการทำไร่หมุนเวียน ของชุมชนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่กับป่า ผ่านกรอบความคิดนิเวศวิทยาการเมือง ด้วยการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ เพื่อการเปิดพื้นที่ให้คนตัวเล็กตัวน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ หรือคนชายขอบ ที่ถูกปกคลุมภายใต้ร่มเงาของอำนาจ วาทกรรมหลักที่ครอบงำอยู่ในสังคม จนถูกกีดกันทางวิถีและตัวตน ดังนั้น การศึกษาจึงจำเป็นต้องรื้อสร้างความคิดและอุดมการณ์หลักเหล่านั้นลง ให้ได้ก่อน เพื่อให้วาทกรรมของชาวบ้าน ของคนเล็กคนน้อย ได้มีโอกาส งาม โผล่พ้นขึ้นจากดิน นักวิชาการพึงทำหน้าที่เป็นตัวแทนผลิตความรู้ และอุดมการณ์ของชาวบ้าน เปิดพื้นที่การเข้าถึงวาทกรรมให้กับภาค ประชาชนได้มีพื้นที่แสดง ผลิต สร้าง ความหมาย และนิยามวาทกรรมของ พวกเขาเอง นักวิชาการแนววิพากษ์ควรแสวงหาพลังของการต่อต้านขัดขืน และการต่อรองจากการถูกเก็บกดจากอำนาจที่สถาปนาขึ้นมาใหม่ที่ครอบงำ ไม่ให้เผยตัวไว้ด้วยวาทกรรมหลักที่ครองอำนาจ เปิดทางเสริมพลังให้กับ ภาคส่วนที่ถูกกระทำเพื่อให้ชาวบ้าน คนชายขอบ คนที่ไม่ต้องการเป็นเสี่ยง ที่ไม่ถูกนับรวม ได้มีโอกาสเข้าถึงและมีส่วนในการออกแบบการพัฒนาในพื้นที่

ของตนเอง สมชาย ศรีสันต์ (2561: 85-89) ได้เสนอการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ที่ก่อให้เกิดผลตามมาในฐานะเป็นเป้าหมายใน 3 ลักษณะด้วยกันดังนี้

1) ผลิตรสร้างขึ้นมาใหม่ (reconstruct) เป็นการผลิตรสร้างคำอธิบายต่อวาทกรรมที่ครอบงำอยู่ในสังคม โดยเปิดมุมมองใหม่ที่สังคมไม่ได้คิดถึง หรือนึกถึงมาก่อน เป็นคำตอบที่ชี้ให้เห็นแง่มุมที่ไม่เคยเห็น ไม่เคยรับรู้ ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงกฎเกณฑ์ของการผลิตรสร้างความหมายที่อยู่เบื้องหลังของวาทกรรม

2) การรื้อสร้าง(deconstruct) เป็นอีกขั้นหนึ่งทีนอกจากจะสร้างคำอธิบายและแสดงให้เห็นที่มาและองค์ประกอบของการผลิตรสร้างวาทกรรมแล้ว ยังสามารถถอดรื้อวาทกรรมที่ประกอบขึ้นจากภาษา ความรุนแรง อำนาจ ยุทธวิธี ตลอดจนเครื่องมือกำกับความสัมพันธ์ โดยสร้างมุมมองให้เห็นถึงอำนาจ การกดทับ และการสร้างความเป็นอื่น ตลอดจนบริบทของความไม่เป็นธรรม ความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่ในสังคม ชี้ให้เห็นร่องรอยจุดบกพร่องข้อผิดพลาด และเปิดสิ่งที่ถูกเก็บกดปิดกั้นไว้ให้ปรากฏขึ้น

3) การผลิตรสร้างความหมายใหม่ (resignification) เป็นการผลิตรสร้างวาทกรรม ระบบสัญลักษณ์ที่มาจากเบื้องล่าง แสดงให้เห็นถึงรูปแบบวิธีการกลยุทธการต่อสู้ ที่นำไปสู่การผลิตรสร้างความหมายใหม่ทางวาทกรรมของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อ เป็นฝ่ายเสียเปรียบ เป็นผู้ถูกกระทำ และเป็นเสียงที่ไม่ใคร่มีใครได้ยิน

นิเวศวัฒนธรรมของชุมชนที่อาศัยอยู่ในป่าทุ่งใหญ่

ชุมชนกะเหรี่ยงแม่จันทะ เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก มีทั้งหมด 7 ชุมชน ได้แก่บ้านกรูโบ บ้านยูไนท์

บ้านแม่จันทะเก่า บ้านแม่จันทะใหม่ บ้านทึบาเก บ้านช่องแป๊ะ และบ้านตะละโคลงอาศัยอยู่ในเขตตำบลแม่จัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดตาก มีประชากรทั้งหมด 1,872 คน มี 289 หลังคาเรือน ซึ่งมี 344 ครอบครัว (ข้อมูลปี 2560 จากสำนักงานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ด้านตะวันออก) ส่วนใหญ่เป็นชุมชนกะเหรี่ยงโพล้อหรือโปว์ ส่วนใหญ่ทำเกษตรด้วยการทำ “ไร่หมุนเวียน” และมีการปลูกพืชผสมผสาน ที่อาศัยอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของผืนป่าตะวันตก มีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ทำการเกษตรด้วยวิธีการทำ “ไร่หมุนเวียน” มีความเชื่อของภาษาและคำสอนของบรรพบุรุษที่สอนให้เคารพธรรมชาติ “อยู่กับป่า ต้องรักษาป่า ใช้น้ำก็ต้องรักษาน้ำ” เพราะ “กะเหรี่ยงอยู่ที่ไหนป่าอยู่ที่นั่น ป่าอยู่ที่ไหนกะเหรี่ยงก็อยู่ที่นั่น” วิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงจึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับทรัพยากรทางธรรมชาติ ซึ่งชุมชนมีความเชื่อว่า “ถ้าป่าสมบูรณ์ ชีวิตคนก็สมบูรณ์” ดังนั้น “ถ้าป่าช่วยเหลือเรา เราก็ต้องช่วยกันดูแลรักษาป่า” เป็นคำสอนของบรรพบุรุษ การดำรงชีพของคนกับธรรมชาติ

นิเวศวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงมีความเชื่อว่า ดิน น้ำ ป่า คือรากฐานของชีวิต คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กับชีวิตป่า สื่อสารกันผ่านความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่า ในป่า มีเจ้าป่าเจ้าเขา คอยดูแลปกป้องรักษาและคุ้มครองทุกสรรพชีวิต ทั้งมนุษย์ สัตว์ และพันธุ์พืช นิเวศวัฒนธรรมของมนุษย์กับธรรมชาติจึงไม่ได้แยกขาดออกจากกัน และไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ทุกสรรพสิ่งยังสัมพันธ์กันด้วยภาษา การสื่อสารและการปฏิบัติต่อกัน มีการสร้างความหมายที่ปฏิสัมพันธ์กัน (interrelated) ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ และที่สำคัญชาวกะเหรี่ยงยังเคารพต่อธรรมชาติผ่านความเชื่อและการปฏิบัติอย่างมีสำนึกร่วมตามจารีตประเพณีจนกลายเป็นวัฒนธรรมร่วมกันของคนกับป่า โดยไม่ต้องมี

กฎหมายในการควบคุม แต่ใช้กลไกทางสังคมเป็นข้อตกลงทางวัฒนธรรมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติ ซึ่งชุมชนเข้าใจร่วมกันว่า มนุษย์ไม่ใช่เจ้าของธรรมชาติ เป็นเพียงผู้ใช้ ดังนั้นทรัพยากรธรรมชาติจึงไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์จะต้องเข้าไปจับจอง เวลาจะใช้ต้องขอจากเจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา ที่คอยปกป้องรักษาด้วยความเคารพ อยู่ในดินเรียกว่า “ซ่งทรี” (เจ้าแห่งแผ่นดิน) อยู่ในน้ำเรียกว่า “โพตุ๊ก” (เจ้าแห่งสายน้ำ) ในต้นไม้เรียกว่า “รุกขจือ” (เจ้าแห่งต้นไม้) เพราะกะเหรี่ยงเชื่อว่า ธรรมชาติทุกสิ่งทุกอย่างจะมีเจ้าที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องและดูแลรักษาอยู่ ก่อนทำอะไรชาวก็ต้องเคารพต่อธรรมชาติและจะต้องทำพิธีกรรมบูชา “พิบือโย” (ยายข้าว/เจ้าแห่งต้นข้าว) หลังเก็บเกี่ยวก็จะมีพิธีบ้อช่องคู้ (พิธีกินข้าวใหม่) ทุกๆ การสื่อสารล้วนผูกพันเชื่อมโยงความหมายร่วมกันกับธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้คือความเชื่อของภาษาที่ต้องเคารพต่อธรรมชาติ และที่ปฏิบัติต่อ ๆ กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยมีเจ้าวัดซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและเจ้าพิธีกรรมต่าง ๆ คอยย้ำเตือนให้คนในชุมชนร่วมกันปฏิบัติตามจนถึงปัจจุบันนี้

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ในบริบทการเปลี่ยนแปลง

การจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าทุ่งใหญ่ฯ ภายใต้โครงสร้างอำนาจใหม่ จากการศึกษาพบว่า หลังจากการขยายอำนาจรัฐเข้าไปในพื้นที่ป่าทุ่งใหญ่เรศวรด้านตะวันออก ทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งรูปแบบและวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ได้ประกาศพื้นที่เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่เรศวรด้านตะวันออกและในปี พ.ศ. 2534 องค์การสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ขึ้นทะเบียนป่าทุ่งใหญ่เป็นมรดกโลกทางธรรมชาติให้เป็นพื้นที่คุ้มครองขนาดใหญ่ในกลุ่มป่าตะวันตกที่มีความต่อเนื่องกันอยู่ทางด้านตะวันตกของประเทศไทย

จากเอกสารตัวแบบของการป้องกันรักษาทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก (2555: 27-29) ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ที่ผ่านมา นั้น พบว่า ยังคงเน้นการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดกับชุมชนยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้อย่างแท้จริง ทำให้ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในขณะนั้น ได้แก่ กรมป่าไม้ (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช) และมูลนิธิสืบนาคะเสถียร ได้ร่วมกันจัดทำโครงการจัดการผืนป่าตะวันตกเชิงระบบนิเวศ (The Western Forest Complex Ecosystem Management – WEFCOM) ตั้งแต่ปี 2540 สิ้นสุดลงเมื่อปี พ.ศ. 2546 และได้จัดทำโครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมในผืนป่าตะวันตก (Joint Management of Protected Areas – JoMPA) หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า “โครงการจอมป่า” โดยการดำเนินการขอรับการสนับสนุนได้ดำเนินการภายใต้ความร่วมมือด้านการพัฒนาแห่งประเทศไทยเดนมาร์ก(DANIDA) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547–2551 และได้มีการดำเนินการสานต่อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการทำงานด้านชุมชนส่วนใหญ่มุ่งเน้นควบคุมและจัดการชุมชนไม่ให้แผ้วถางป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกินออกไปมากกว่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน ให้ชุมชนได้รู้จักวิถีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดในพื้นที่ให้ยั่งยืนมากที่สุดและเข้าไปรบกวนป่าให้น้อยที่สุด การจัดการพื้นที่คุ้มครอง มุ่งเน้นการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพ เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แหล่งน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งสัตว์ป่าและพันธุ์พืช บนฐานแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ยังมองข้ามมิติทางวัฒนธรรมของชุมชนหรือคนที่อาศัยอยู่กับป่า โดยเฉพาะ “การทำไร่หมุนเวียน” รัฐยังมองว่าคนกับป่าเป็นปัญหาและภัยคุกคามต่อการอนุรักษ์

พลังอำนาจจากรัฐและองค์กรภายนอก กลายเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบใหม่เข้าไปซ้อนทับกับพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่เคยมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ ผ่านการสถาปนาระบบอบบรมสิทธิให้เป็นของรัฐ พัฒนาเป็นการรวมศูนย์ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกรอบคิดเรื่องสิทธิในการจัดการทรัพยากร จากพื้นที่ที่มีความหมายทางวัฒนธรรมของคนกับป่า ที่ถูกทำให้เป็นพื้นที่คุ้มครองโดยการกำกับและการควบคุมผ่านสถาบันรัฐ ที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่าและพันธุ์พืชมากกว่าการคุ้มครองคนที่อาศัยอยู่กับป่า

การสถาปนาอำนาจใหม่ในพื้นที่ผืนปวน ทับซ้อนพื้นที่ทางวัฒนธรรม

ไร่มุขเวียน คือ วนเกษตรพื้นบ้านของคนกะเหรี่ยงที่พัฒนาจากระบบนิเวศป่าเขตร้อนขึ้น ด้วยการใช้พื้นที่ระยะสั้นและปล่อยให้พื้นที่พักฟื้นในระยะยาวจนผืนดินคืนความสมบูรณ์ประมาณ 7-10 ปี แล้วจึงวนกลับมาทำใหม่ในที่เดิมที่เรียกว่า “ไร่ซาก” หรือ “ไร่เหลา” ที่เคยปล่อยให้ว่าง ไร่มุขเวียนไม่เพียงเป็นระบบการผลิตอาหารหรือครัวของชาวกะเหรี่ยงแล้ว วิธีการทำไร่มุขเวียนยังสอดคล้องและรักษาระบบนิเวศให้คงความสมบูรณ์เอาไว้ได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น ไร่มุขเวียน จึงมีความสำคัญกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก และยังสัมพันธ์กับธรรมชาติ ถือว่าไร่มุขเวียนเป็นระบบการผลิตที่แฝงด้วยมโนทัศน์นิเวศวัฒนธรรมของคนที่อาศัยอยู่กับป่า พื้นที่การทำไร่มุขเวียนจึงเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนกะเหรี่ยง ที่ไม่มีใครจับจองเป็นเจ้าของ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องดูแลรักษา ทุกคนต่างก็สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกันได้ด้วยความเคารพต่อกฎเกณฑ์ธรรมชาติในขณะเดียวกันก็ต้องร่วมกันดูแลรักษา ผ่านความเชื่อ คำสอนและข้อห้ามต่าง ๆ ของ

บรรพบุรุษ จึงทำให้พื้นที่การทำไร่หมุนเวียนมีความอุดมสมบูรณ์และสัมพันธ์กับชีวิต สัมพันธ์กับสังคม

ไร่หมุนเวียนในแง่มุมมองทางวัฒนธรรม จึงถือว่าเป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรม ที่พัฒนาขึ้นมาจากชุดความรู้ภูมิปัญญาของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่สะสมมาอย่างยาวนาน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของวิถีคนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง “ข้าว” นอกจากจะเป็นอาหารของชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในป่าแล้วยังเป็นวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนฐานความเชื่อและจารีตประเพณีที่ปฏิบัติต่อกันมา ต้นข้าวไม่ใช่แค่พืชชนิดหนึ่งเท่านั้น แต่ “ข้าว” คือชีวิตและจิตวิญญาณของชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่กับป่า ข้าวจึงเป็นสิ่งสำคัญและผูกพันกับชีวิตชุมชนกะเหรี่ยงโผล่วนับถือต้นข้าวเหมือนยายแท้ ๆ หรือเป็นเหมือนเครือญาติหรือญาติผู้ใหญ่ หรือที่มีพิธีกรรมที่ชาวโผล่วปฏิบัติต่อ ๆ กันมา คือ “พิบิโย” ซึ่งเป็นความผูกพันของคนกะเหรี่ยง ที่ถือว่าข้าวเป็นญาติผู้ใหญ่ของชาวโผล่ว ดังนั้น ความอุดมสมบูรณ์ของข้าวจึงบ่งบอกถึงความเคารพ ความศรัทธาในการปลูกข้าว รวมทั้งวิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ ของการปลูกข้าว ที่ยังสัมพันธ์กับการเคารพต่อผู้อาวุโส และทรัพยากรทางธรรมชาติ

การปลูกข้าวของชุมชนกะเหรี่ยงในป่าทุ่งใหญ่จึงมีคุณค่าและความหมายที่ต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ตามวิถีวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่กับป่า เพื่อเป็นการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศของป่า ที่เรียกว่า “การทำไร่หมุนเวียน” ตั้งแต่ “การเลือกพื้นที่” ผ่านระบบความเชื่อและภูมิปัญญาที่ปฏิบัติตามกันมา ว่าพื้นที่เลือกปลูกข้าวไร่นั้น จะต้องมีความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ เป็นไร่ซากเก่าที่ปล่อยทิ้งไว้นานหลายปี จนต้นไม้ กอไผ่ ใบหญ้า ต่างเติบโตและอุดมสมบูรณ์ ทำให้ดินและแร่ธาตุมีมากพอที่จะทำให้การปลูกข้าวได้ผลผลิตที่ต้องการ ดังที่ชาวบ้านอธิบายว่า “ถ้าเราเลือกที่ได้ดี ข้าวก็จะงาม โดยไม่ต้องใส่ปุ๋ยหรือ

สารเคมี เพราะการปลูกข้าวไร่ของเราอาศัยความสมบูรณ์ของธรรมชาติ” การทำไร่หมุนเวียนจึงไม่ใช่แค่พื้นที่ทำกินที่ต้องใช้พื้นที่ปลูกข้าว แล้วเก็บเกี่ยวมาเพื่อการยังชีพเท่านั้น แต่การใช้พื้นที่ทำไร่หมุนเวียนนั้นยังเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และในการจัดการพื้นที่ไร่หมุนเวียนยังถูกเชื่อมโยงกับกลไกทางความเชื่อและสิ่งเหนือธรรมชาติที่ต้องมีการขออนุญาต “ช่งชะรี” ซึ่งกะเหรี่ยงเชื่อว่าเป็นเจ้าธรณีผู้คุ้มครองผืนดิน และมนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องเชื่อฟังเจ้าป่าเจ้าเขาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนนั้นจึงมีความหมายทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่แค่การใช้สิทธิในการทำกิน เพราะที่ดินและป่าไม้นั้นไม่ใช่กรรมสิทธิ์ของใคร เป็นสิทธิทางธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ มนุษย์เป็นเพียงผู้ขอใช้พื้นที่ชั่วคราว และต้องใช้อย่างมีวัฒนธรรม ตามข้อตกลงทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ปฏิบัติร่วมกันมาอย่างยาวนาน

เมื่อการจัดการพื้นที่ผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบใหม่ ที่ยังขาดความเข้าใจในมิติทางวัฒนธรรมของชุมชน การจัดการตามแนวคิดนิเวศวิทยากระแสหลัก ได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้กฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ที่มองธรรมชาติแยกขาดออกจากคน โครงการและนโยบายต่าง ๆ ในพื้นที่ผ่อนปรนตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ที่ให้จัดทำแนวเขตที่ดินหรือพื้นที่การใช้ประโยชน์ของชุมชนที่อาศัยอยู่มาก่อนจนเกิดรูปแบบการจัดการพื้นที่ที่เรียกว่า “พื้นที่ผ่อนปรน” อำนาจในการจัดการถูกจัดวางรวมศูนย์ไว้ที่หน่วยงานรัฐ กีดกันข้อตกลงทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเป็นการจัดการพื้นที่คุ้มครองบนฐานคิดที่ปราศจากมนุษย์และห้ามไม่ให้คนเข้าไปรบกวนป่าชุมชนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในป่าจึงถูกมองว่าเป็นสิ่งแปลกปลอมของธรรมชาติ ถูกจัดการและควบคุมให้อยู่ในเขตพื้นที่ผ่อนปรนภายใต้ขอบเขตที่รัฐกำหนด

ให้ห้ามชุมชนไม่ให้มีการขยายพื้นที่เพิ่มขึ้น หรือออกนอกเขตพื้นที่ที่รัฐผ่อนปรน และต้องดำรงชีพที่ไม่เป็นอันตรายต่อผืนป่าทั้งการทำให้ป่า และการย้ายที่อยู่อาศัย นอกจากนั้นยังมีข้อห้ามต่าง ๆ อีกมากมาย ที่รัฐเป็นผู้กำหนดขึ้น การใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อการยังชีพของชุมชนถูกมองว่าเป็นปัญหาและภัยคุกคาม เจ้าหน้าที่รัฐพยายามอ้างความชอบธรรมว่าเป็นการป้องกันและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้มาตรการทางกฎหมายตามหลักนิติศาสตร์ มองข้ามหลักรัฐศาสตร์ซึ่งให้ความสำคัญกับข้อตกลงทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ปฏิบัติร่วมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนกลายเป็น จารีตประเพณี และวิถีวัฒนธรรมของชุมชน

ดังที่ผู้อาวุโสได้สะท้อนความขัดแย้งระหว่างกฎหมายกับกฎจารีตประเพณีของชุมชนให้ฟังว่า “เดี๋ยวนี้ เจ้าหน้าที่เข้ามาห้ามหมด ทั้งตัดไม้ ล่าสัตว์ เพราะว่าในพื้นที่อนุรักษ์ เขาบอกว่าเราผิดกฎหมาย แต่ก่อนเราไม่เคยมีกฎหมายหรอก เรามีแต่จารีตประเพณี เรามีข้อตกลงและข้อห้ามที่เราปฏิบัติตามกันมาตามคำสอนของบรรพบุรุษ ป่าก็ไม่เคยหาย ป่าก็ยังสมบูรณ์อยู่เหมือนกัน วันนี้นี้วัฒนธรรมที่เราเคยปฏิบัติมาตั้งแต่ก่อนถูกกฎหมายมาริดรอนสิทธิการดำรงอยู่ตามวิถีวัฒนธรรมของเรา แต่ก่อนป่าเราก็มีข้อห้าม การล่าสัตว์เราก็มีข้อห้าม เราก็มีกติกา มีคำสอนที่เป็นข้อห้ามอยู่เหมือนกัน แต่เขาไม่ฟังเรา” และยังเล่าต่ออีกว่า “การทำแนวเขตผืนพรนมาควบคุมชาวบ้าน เป็นเหมือนการมาควบคุมชีวิตและจิตวิญญาณของเรา ซึ่งแต่ก่อนพี่น้องเราเคยมีวัฒนธรรมในการดูแลรักษาป่าดีอยู่แล้ว และกติกาใหม่ที่รัฐทำขึ้นมันยังขัดกันกับวิถีปฏิบัติของเรา เพราะจริง ๆ แล้วชุมชนเรารู้ว่าตรงไหนควรทำอะไรได้ และตรงไหนไม่ควรทำ ตรงไหนเราควรรักษา เราอยู่ที่นั่นเราก็อยู่อย่างมีวัฒนธรรมเหมือนกัน เช่น การทำไร่ต้องไม่ฟันไร่ ไกลลำห้วย ไม่เปิดพื้นที่ใหม่ พื้นที่ทำไร่ต้องเป็นพื้นที่ไรชากเดิมที่เคยปล่อย

ไว้ให้ระบบนิเวศฟื้นตัว มันเป็นวิถีชีวิตที่เราาร่วมกันและปฏิบัติต่อ ๆ กันมา ตั้งแต่พ่อแม่ ปู่ย่า ตายายแล้ว แต่เจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่เข้าใจ หาวว่าเราบุกรุกป่า ทำลายป่า และบอกว่าเราทำผิดกฎหมาย ทั้ง ๆ ที่เราก็กทำตามคำสอนและข้อห้ามของบรรพบุรุษของเราตลอด”

เป็นเสียงสะท้อนจากชุมชนในการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่คนกับป่ายังต้องการความเข้าใจในวิถีการปฏิบัติและแนวทางการจัดการโดยรัฐ และเจ้าหน้าที่เพราะกะเหยิงโผล่อาศัยอยู่กับป่าที่นี้มานาน มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับป่า ดำรงชีพด้วยการทำไร่หมุนเวียน ด้วยข้อตกลงทางวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทั้งความเชื่อ คำสอนและข้อห้ามต่าง ๆ จนกลายเป็นจิตสำนึกทางนิเวศ และโลกทัศน์ของคนที่อาศัยอยู่กับป่า

หลังจากที่พื้นที่ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรได้ถูกประกาศเป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2534 พื้นที่ทางวัฒนธรรมได้เปลี่ยนความหมายใหม่จากพื้นที่ทางวัฒนธรรมของคนกับป่า ที่มีวิถีการดำรงชีพเฉพาะตน ได้เปลี่ยนมาเป็นพื้นที่ในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อพื้นที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามกรอบคิดแยกคนออกจากป่า วิถีคนกับป่าถูกทำให้เป็นอื่น (otherness) ที่กีดกันพวกเขาออกจากระบบนิเวศธรรมชาติ เน้นการควบคุมและการป้องกัน ใช้มาตรการทางกฎหมาย ตัดสินใจแบบรวมศูนย์ ทำให้ความสัมพันธ์ของคนกับป่า กลายเป็นพื้นที่ต่อรองและการต่อสู้ในการเข้าถึงทรัพยากร ภายใต้ชุดความคิดที่ต่างกัน รัฐยังมองชุมชนเป็นปัญหาและภัยคุกคามตามกระแสการอนุรักษ์ การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์และการกำหนดแนวเขตพื้นที่ผ่อนปรนอย่างเร่งรีบ ยังขาดรายละเอียดมิติความเข้าใจความสัมพันธ์ของคนกับป่า ทั้งบริบทพื้นที่และมิติทางวัฒนธรรม อาจนำไปสู่ปัญหาใหม่ในอนาคตซึ่งจะกระทบทั้งทรัพยากรธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมของชุมชน

นิเวศวิทยาการเมืองว่าด้วยเรื่อง “การทำไร่หมุนเวียน”

หลังจากมีการเข้ามาควบคุมโดยรัฐและเจ้าหน้าที่ การใช้พื้นที่ทำไร่หมุนเวียนของชุมชนเริ่มถูกกีดกันทางวิถี ทั้งเรื่องการเลือกพื้นที่และเวลา การปล่อยให้ป่าฟื้นตัวที่สั้นลง ดังที่ชาวบ้านได้พูดและอธิบายให้ฟังว่า “ตั้งแต่เจ้าหน้าที่เข้ามา ก็บอกให้เราอย่าขยายพื้นที่ไปไกล ห้ามหมุนเวียนได้ใหม่ ให้ทำอยู่ภายในพื้นที่ที่กำหนด และอย่าปล่อยไร่ซากไว้นานเกินไปจนกลายเป็นป่า” เจ้าหน้าที่พยายามกดดันชาวบ้านให้ลดรอบการหมุนเวียนเหลือเวลาสั้นลง ในทางปฏิบัติยังขัดแย้งกันและทำให้ชาวบ้านหลายคนสับสน เพราะนั่นคือการทำลายระบบนิเวศ ดังที่ผู้ใหญ่บ้านอธิบายให้ฟังว่า “เจ้าหน้าที่มาบอกเราว่าป่าน้ำจะทำได้แล้ว แต่เรารู้ดีว่ายังทำไม่ได้ เพราะป่ายังไม่สมบูรณ์พอ ถ้าเราปลูกข้าวไปแล้วข้าวก็จะไม่งาม เพราะไม่มีแร่ธาตุอาหารในดิน พื้นที่ก็ต้องปล่อยให้พักฟื้นอีกหลายปี” การทำไร่หมุนเวียน ไม่ใช่อยากจะทำก็ทำ อยากทำที่ไหนก็ได้ เพราะการทำไร่หมุนเวียนเป็นวิถีที่สัมพันธ์กับความสมดุลทางธรรมชาติที่ไม่ใช่แค่การใช้ประโยชน์แต่ยังเป็นวิถีแห่งการรักษาความสมดุลให้กับธรรมชาติ การที่เจ้าหน้าที่บอกให้ชาวบ้านทำตรงนั้นตรงนี้ อาจเป็นแค่เรื่องการบริหารจัดการพื้นที่ของเจ้าหน้าที่ แต่ยังขาดความเข้าใจในมิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกะเหรี่ยงที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และนอกจากนั้น ความไม่เข้าใจของรัฐยังมองว่าเป็นไร่เลื่อนลอยทำลายป่า ทำให้ป่าเสื่อมโทรมนั้นย้อนแย้งกับชาวบ้านกะเหรี่ยงและผู้อาวุโสที่ได้อธิบายให้ฟังว่า “มันเป็นการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ การทำไร่อยู่กับที่นั่นแหละที่จะทำให้พื้นที่เสียหายและเสื่อมโทรม เพราะทำอยู่กับที่โดยไม่หมุนเวียน จะทำให้หน้าดินสูญเสียแร่ธาตุและอาหารในดิน เมื่อทำต่อเนื่องกันหลายๆ ปีปลูกข้าวก็จะไม่งาม สุดท้ายก็ต้องใช้สารเคมีมาเร่ง ซึ่งนอกจากทำลายวิถีเดิมยังเป็นผลเสียต่อระบบนิเวศโดยรวม”

นอกจากนั้น รัฐก็พยายามนำเสนอ มติ ครม. 30 มิถุนายน 2541 เพื่อให้ชุมชนพิสูจน์สิทธิมีอำนาจในการจัดการพื้นที่ของตนเองโดยไม่ต้องหมุนเวียนเพื่อเป็นการป้องกันการขยายพื้นที่โดยใช้แผนที่มาควบคุม เพื่อง่ายต่อการจัดการ มองข้ามมิติทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ผ่านมาในอดีตที่เชื่อว่า “ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ไม่ใช่ของใคร เป็นของธรรมชาติ มีเจ้าที่คอยดูแลรักษา เราขออาศัยอยู่และขอใช้พื้นที่เพื่อทำไร่ เมื่อทำเสร็จแล้วเราก็นำให้ธรรมชาติดูแล เราเป็นเพียงผู้ขอใช้เพียงระยะสั้นเท่านั้น” อันเป็นความเชื่อและคำสอนให้ปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับระบบนิเวศ และยังเป็นการป้องกันการแย่งสิทธิและไม่ทำลายระบบนิเวศและทรัพยากรของส่วนรวม เพราะการทำไร่หมุนเวียน คือทำในระยะสั้น แล้วปล่อยพักฟื้นในระยะยาว จะช่วยให้ทรัพยากรทางธรรมชาติกลับมามีความสมบูรณ์อีกครั้ง ดังที่ผู้อาวุโสอธิบายว่า “ไร่ซากของเรา ปล่อยไว้สี่ห้าปี ก็เริ่มกลับมาเขียวเป็นป่าแล้ว ยิ่งถ้าปล่อยไว้นาน 10 กว่าปี ก็ยิ่งจะเป็นป่าสมบูรณ์ นั่นแหละถึงจะเหมาะแก่การทำไร่” ซึ่งชาวบ้านเล่าว่า การทำไร่หมุนเวียนแบบนี้ ป่าไม่เคยหายไปไหน ป่าก็ยังสมบูรณ์ คนก็อยู่ได้ ป่าก็อยู่ได้ สัตว์ป่าก็อยู่ได้ พื้นที่ชีวิตป่าอยู่ร่วมกันต่างพึ่งพิง

หลังจากที่มีการประกาศพื้นที่เป็นป่าอนุรักษ์ รัฐพยายามทำให้ทุกอย่างเป็นเรื่องการอนุรักษ์ชาวบ้านก็ต้องเป็นนักอนุรักษ์ วัฒนธรรมต่างๆ ก็ต้องเป็นกิจกรรมที่เน้นการอนุรักษ์แต่ภาพการอนุรักษ์นั้นยังคงเป็นความหมายที่คับแคบเกินไปและขาดมิติทางวัฒนธรรมของคนกับป่าที่อาศัยอยู่ร่วมกันมาหลายร้อยปี โดยเฉพาะเรื่องการทำไร่หมุนเวียนที่มีทั้งการเลือกใช้พื้นที่ที่เป็นป่าและยังมีขั้นตอนการฟันป่าและเผาไร่ ซึ่งมีความหมายตรงข้ามกับความหมายการอนุรักษ์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ ทั้งๆ ที่เจ้าหน้าที่และองค์กรอนุรักษ์หลายภาคส่วนก็ยอมรับวิธีการทำไร่หมุนเวียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่รักษาความสมดุลของธรรมชาติ แต่ด้วยขั้นตอนของไร่หมุนเวียน

ที่มีทั้งการใช้พื้นที่เวียนใหม่ทุกปี การฟันไร่ และการเผาไร่ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการทำไร่หมุนเวียน กลับถูกมองว่าเป็นการทำลายป่า ไม่ใช่การอนุรักษ์ เพราะในความหมายของการอนุรักษ์ที่องค์กรภายนอกสร้างขึ้นมายังคับแคบเกินไป ไม่เปิดโอกาสการฟันไร่ หรือเผาป่าตามวิถี สิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นกิจกรรมที่ทำลายป่า ทำให้ชุมชนเองก็เริ่มสงสัยและกังวล จนนำไปสู่ความขัดแย้งทางความคิด ดังที่ ผู้อาวุโสและผู้นำชุมชนได้อธิบายให้ฟังว่า “ไร่หมุนเวียนคือมรดกทางวัฒนธรรม เป็นวิถีที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและระบบนิเวศ แต่เวลาเราเลือกที่ทำไร่ เจ้าหน้าที่ก็มาบอกว่าห้ามทำ ห้ามไปไกล พอเราฟันไร่ก็บอกว่าเราทำลายป่า พอเผาไร่ก็บอกว่าทำให้โลกร้อน ทำให้พวกเราอยู่อย่างอึดอัด เพราะเราไม่รู้ว่าจะทำยังไงจึงจะถูกใจเขา และเราก็เชื่อว่าวิถีการทำไร่ของเราคือการรักษาป่าเอาไว้ให้สมบูรณ์ ซึ่งทำมาแต่บรรพบุรุษ และบางครั้งเจ้าหน้าที่ที่มาอยู่กับเราก็ตอบใจเรานะ แต่เจ้าหน้าที่ระดับสูงขึ้นไปก็ยังไม่เข้าใจเรา บอกว่าสิ่งที่เรานั้น ทั้งฟันไร่ เผาไร่เป็นการทำลายป่าและที่สำคัญ เขาบอกว่ามันผิดกฎหมายนะ”

การจัดการพื้นที่และการให้ความหมายของการอนุรักษ์ที่ขาดความระมัดระวัง และการจัดการในเชิงอนุรักษ์ที่เน้นความสำคัญแค่ทรัพยากรทางธรรมชาติทั้งสัตว์ป่าและความหลากหลายทางพันธุ์พืช ที่ยังขาดความเข้าใจในมิติวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ยังมีคนอยู่อาศัย โดยเฉพาะชุมชนกะเหรี่ยงในป่าทุ่งใหญ่นเรศวรที่มีวิถีชีวิตอยู่กับป่ามาอย่างยาวนาน การให้ความหมายการอนุรักษ์อย่างเข้มข้นด้านเดียว แยกส่วนและไม่เป็นองค์รวม อาจลดทอนและจำกัดคุณค่าและความหมายอื่นที่ตรงกันข้าม เพราะการอนุรักษ์ที่รัฐและองค์กรอนุรักษ์ให้ความหมายนั้น อาจจะคับแคบ ลดทอนบทบาทการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนที่อาศัยอยู่กับป่า โดยเฉพาะการทำไร่หมุนเวียน ที่ต้องมีการเปลี่ยนพื้นที่หรือย้ายพื้นที่ “การเลือกที่” และต้องเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมบนฐานคิดเชิงระบบนิเวศและความเชื่อทางวัฒนธรรม และ

ที่สำคัญคือ ไม่ใช่การเปิดพื้นที่ใหม่ เป็นเพียงการใช้พื้นที่ที่เคยเป็นไร่ซากเก่าที่เคยปล่อยทิ้งไว้ให้มีแร่ธาตุอาหารจนเหมาะแก่การปลูกข้าวไร่ ทำให้ป่าที่สมบูรณ์ล้วนเป็นผลผลิตที่มาจากการหมุนเวียน

“การทำไร่หมุนเวียน” เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ชุมชนที่ปฏิบัติต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนมาถึงปัจจุบัน ไร่หมุนเวียน เป็นวิธีการทำไร่ที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ ดังคำกล่าวที่ว่า “หมุนเวียน คือ ยั่งยืน” แต่หลายๆ คนยังเข้าใจว่าเป็นไร่เลื่อนลอย ทำลายป่า บุกรุกป่าใหม่ ทำให้ป่าเสียหายและเสื่อมโทรม แต่จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้รู้ที่เป็นผู้อาวุโส ได้ให้ข้อมูลตรงกันว่า ไร่หมุนเวียน คือวิถีที่จะทำให้เรามีชีวิตอยู่ได้อย่างยั่งยืน เพราะข้าวคือชีวิต และการผลิตข้าวที่สัมพันธ์กับธรรมชาติยิ่งจะทำให้ชีวิตของชุมชนที่อาศัยอยู่กับป่าได้อย่างสมดุลและยั่งยืน ซึ่งเจ้าหน้าที่บางคนก็ยังยอมรับว่า วิธีการทำไร่หมุนเวียนก็สอดคล้องกับพื้นที่และระบบนิเวศทางธรรมชาติ ไร่หมุนเวียนจึงเหมาะสมที่สุดในวิธีการผลิตของคนที่อาศัยอยู่กับป่า และถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่มีทั้งชุดความคิดที่มีคุณค่าและความหมายอันสัมพันธ์กับธรรมชาติแต่แนวทางปฏิบัติของรัฐและเจ้าหน้าที่ยังคงพยายามกีดกัน ลดทอนบทบาทและคุณค่าทางวิถีอยู่ตลอดเวลา ทั้งยังมองว่าการฟันไร่และเผาป่ายังเป็นปัญหาและภัยคุกคาม นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนทั้งในฐานวิธีคิดและการปฏิบัติ

ปมปัญหาและความขัดแย้งว่าด้วยเรื่อง “การทำไร่หมุนเวียน”

หลังจากการขยายอำนาจรัฐเข้าไปในพื้นที่ในป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก ทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งรูปแบบและวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ได้ประกาศพื้นที่เป็น

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก และในปี พ.ศ. 2534 องค์การสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ขึ้นทะเบียนป่าทุ่งใหญ่เป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ และนำมาซึ่งปมปัญหาและความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง ดังนี้คือ

1. ปัญหาและความขัดแย้งทางกฎหมาย พื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่เคยอาศัยอยู่ก่อนป่ามาก่อน ข้อตกลงทางวัฒนธรรมที่ปฏิบัติร่วมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แม้จะเป็นการกระทำที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ แม้จะเป็นองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาที่สะสมมาอย่างยาวนาน เช่น การทำไร่หมุนเวียนที่มีทั้งมิติการใช้ประโยชน์และมิติของการดูแลรักษา ทำให้ป่าไม้และระบบนิเวศยังคงความอุดมสมบูรณ์ วันนีกลายเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ตั้งแต่พระราชบัญญัติป่าไม้ 2484 ที่ทำให้วิถีชีวิตของคนบนป่าตะวันตกกลายเป็นผู้ผิดกฎหมายทันที และตามมาตรา 38 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 บัญญัติไว้ว่า “ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้ามมิให้ผู้ใดยึดถือครอบครองที่ดิน หรือปลูก หรือก่อสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือตัดโค่น แผ้วถาง เผาหรือทำลายต้นไม้...” ปัญหาที่ตามมาคือชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในป่าจะถูกเจ้าหน้าที่ควบคุมและบังคับห้ามไม่ให้ทำไร่หมุนเวียน การทำไร่หมุนเวียนตามวิถีวัฒนธรรมกลายเป็นกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างข้อบัญญัติทางกฎหมายกับกฎข้อตกลงทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ

2. ปัญหาและความขัดแย้งเชิงนโยบาย ที่ยังคงมุ่งเน้นควบคุมและจัดการชุมชนไม่ให้แผ้วถางป่าหรือการขยายพื้นที่ทำกินออกไปมากกว่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน พยายามให้ชุมชนเข้าไปรบกวนป่าให้น้อยที่สุด การจัดการพื้นที่คุ้มครองตามนโยบาย มุ่งเน้นการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพ เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แหล่งน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งสัตว์ป่าและพันธุ์พืช มองข้ามมิติ

ทางวัฒนธรรมของชุมชนหรือคนที่อาศัยอยู่กับป่า โดยเฉพาะ “การทำไร่หมุนเวียน” รัฐยังมองว่าคนกับป่าเป็นปัญหาและภัยคุกคามต่อการอนุรักษ์ และปัจจุบันมีนโยบายให้ชุมชนจับจองพื้นที่ ตามมติ ครม. 30 มิถุนายน 2541 เพื่อสำรวจและพิสูจน์สิทธิ์ กลายเป็นปัญหาความขัดแย้งที่มีผลต่อวิถีไร่หมุนเวียน ที่ต้องมีการหมุนเวียน ไม่ใช่การจับจองอยู่กับที่เหมือนเช่นคนพื้นราบ เพราะเขาเชื่อว่าธรรมชาติมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยดูแลอยู่ มนุษย์ไม่ใช่เจ้าของธรรมชาติ เราเป็นเพียงผู้ใช้เท่านั้นและต้องใช้ด้วยความเคารพใช้แล้วก็ต้องคืนสู่ธรรมชาติเช่นเดิม ตามคำสอนของบรรพบุรุษและข้อตกลงทางวัฒนธรรม เป็นการทำไร่ข้าวในระยะสั้นและปล่อยพื้นที่ทิ้งไว้ในระยะยาว จนกว่าพื้นที่จะฟื้นตัวกลับมาเป็นป่าที่มีความสมบูรณ์อีกครั้ง ดังนั้นปัญหาเชิงนโยบายนี้จึงเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ยังขาดความเข้าใจในมิติทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะวิถีวัฒนธรรมของการทำไร่หมุนเวียนของชุมชนบนพื้นที่สูงที่อาศัยอยู่มาก่อน

3. ปัญหาและความขัดแย้งเชิงพื้นที่ กรณีศึกษาชุมชนกะเหรี่ยงแม่จินทะ ที่อาศัยอยู่กลางป่าทุ่งใหญ่นเรศวร การทำไร่หมุนเวียนของชุมชนกะเหรี่ยง เป็นการใช้พื้นที่ป่าทำไร่ระยะสั้นและปล่อยพื้นที่ทิ้งไว้เป็นระยะยาว จนกว่าพื้นที่จะฟื้นตัวกลับมาเป็นป่าที่มีความสมบูรณ์อีกครั้ง เพื่อจะทำให้ข้าวงามเพราะดินมีแร่ธาตุอาหารพอ โดยไม่ต้องใช้สารเคมี คือหลังจากทำไร่ข้าวในแต่ละปี ชาวบ้านก็จะไม่ทำซ้ำในพื้นที่เดิม แต่จะปล่อยไว้ให้เป็นไร่ชากเพื่อรอให้พื้นที่ป่าไร่ชากพักฟื้น ประมาณ 7-10 ปี ซึ่งแต่ก่อนชาวบ้านก็ไม่ได้นับรอบปี เพียงแค่รู้ว่าพื้นที่นั้นป่ากลับมาสมบูรณ์หรือยัง บางทีก็ปล่อยไว้เป็นสิบ ๆ ปี ขึ้นไปค่อยกลับมาทำใหม่ ทำให้พื้นที่ไร่ชากที่ชาวบ้านปล่อยไว้นั้นกลับมาเป็นป่าสมบูรณ์จนเหมาะแก่การทำไร่หมุนเวียนชาวบ้านจึงจะมาฟันป่าเพื่อเตรียมพื้นที่อีกครั้ง ปมปัญหาคือ รัฐยังมองว่าการเลือกพื้นที่ทำไร่

ของชาวบ้านเป็นการเปิดป่าใหม่ที่ทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติที่กำลัง
สมบูรณ์ และยังมองว่าเป็นการขยายพื้นที่เพิ่มมากขึ้นโดยย้ายพื้นที่ไปเรื่อย ๆ
จนทำให้หลายคนก็เข้าใจผิดว่าเป็นการทำไร่เลื่อนลอย ทั้ง ๆ ที่ชุมชนเลือก
พื้นที่ทำไร่นั้น แต่ก่อนเคยเป็นไร้ชากมาก่อน ที่เคยปล่อยทิ้งไว้เป็นสิบ ๆ ปี
ซึ่งเป็นวิธีการปล่อยพื้นที่ไว้ให้ไร้ชากนั้นพักฟื้นกลับมาเป็นป่าสมบูรณ์อีกครั้ง
และนั่นคือผลงานของความรู้หรือภูมิปัญญาของชุมชนที่สำคัญของขั้นตอน
การทำไร่หมุนเวียนที่ช่วยในการรักษาความสมดุลของธรรมชาติ ไม่ใช่การ
ทำลายป่าหรือการขยายพื้นที่ใหม่อย่างที่รัฐและหลาย ๆ คนเข้าใจ เพราะ
ถึงแม้ว่าการใช้พื้นที่ที่เป็นป่าสมบูรณ์ตามที่หลายคนเข้าใจ แต่ในพื้นที่นั้น
ก็เคยเป็นไร้ชากที่ชาวบ้านเคยปล่อยให้ป่าได้ฟื้นตัวมาก่อนเช่นกัน

ความขัดแย้งว่าด้วยเรื่อง “การฟันไร่” หรือการถางไร่ ซึ่งเป็นขั้นตอน
สำคัญของการทำไร่หมุนเวียน หลังจากเลือกที่ได้แล้ว เพื่อเป็นการเตรียมพื้นที่
ไว้ก่อนที่จะหยอดข้าวไร่ ก่อนที่จะมีการฟันต้นไม้ คนกะเหรี่ยงจะทำการ
อธิษฐานบอกแก่เจ้าที่ที่อาศัยอยู่ในต้นไม้ทั้งหลายที่สิงสถิตอยู่ ณ ต้นไม้ใด ๆ
ให้ออกไปก่อน ถือเป็นการขอโหลที่ได้รับกวณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองต้นไม้
โดยปกติก็จะไม่ตัดไม้ใหญ่ในพื้นที่ที่จะทำไร่ และเมื่อฟันไร่เสร็จแล้วก็จะปล่อย
ให้ไม้แห้ง เก็บรวม ๆ กันไว้แล้วสุ่มไฟหรือเผาในขั้นตอนต่อไป ซึ่ง “การเผา
ไร่” ได้รับการยืนยันว่าเป็นขั้นตอนเดียวที่จะนำเอาธาตุอาหารจากพืชกลับ
ลงสู่ดิน ทำให้ดินมีธาตุอาหารโดยไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี แต่ทั้งการฟันไร่ หรือการ
เผาไร่ รัฐหรือเจ้าหน้าที่กลับมองว่าเป็นกิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันเปิดป่าและ
ทำลายป่าให้เสียหายหรือเสื่อมโทรมส่วนการเผาไร่ เจ้าหน้าที่รัฐก็ห้ามเผาไร่
โดยอ้างเหตุผลว่าจะทำให้โลกร้อน และทำให้ป่าเสียหาย ทั้ง ๆ ที่ชุมชน
ก็ทำแบบนี้มาตั้งแต่บรรพบุรุษ ป่าไม่เคยหายไปไหนกลุ่มผู้นำชุมชนเล่าว่า
“การเผาไร่ เป็นวิถีที่เราเคยทำมาตั้งแต่อดีต ถ้าเราไม่เผาข้าวไร่ก็จะไม่งาม และ

ที่สำคัญคือ การเผาไร่ จะต้องเผาหลังจากฝนไร้ทิ้งไว้แห้งแล้วประมาณ 1 เดือน ต้องดูทั้งอากาศและเวลาในการเผา อากาศต้องช่วงมีแดดร้อน การเผาไหม้จะเผาได้ดี และเวลาจะต้องคำนวณให้ดี ก่อนฝนจะมา คือ ช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดส่วนใหญ่ก็จะประมาณ เดือนมีนาคม ถึงเดือน เมษายน เพราะเป็นช่วงที่อากาศพอดีและเวลาที่เหมาะสมที่สุด”

เมื่อชาวกะเหรี่ยงถือว่า “ข้าวคือชีวิต” มีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะมีข้าวกิน ดังนั้นการไถพื้นที่ (การเลือกที่) ในการทำไร่ข้าวของแต่ละปีจึงเป็นสิ่งสำคัญ และเมื่อเลือกพื้นที่ทำไร่ได้แล้ว ก็ต้องถางป่าฟันไร่เพื่อเตรียมพื้นที่ ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของการทำไร่หมุนเวียน โดยการโค่นต้นไม้และไม้รวกไม้ไผ่ ให้เหลือตอไว้สูงพอสมควร แต่จะไม่ตัดต้นไม้ถึงโคนต้นจนถึงพื้นดิน เพื่อให้ต้นไม้ที่โคนนั้นไม่ตายและแตกกอแตกยอดเติบโตขึ้นมาใหม่ในปีต่อไปและปล่อยไว้เป็นไร่ซากจนกว่าจะฟันตัวกลับมาสมบูรณ์อีกครั้ง เป็นการรักษาระบบนิเวศให้สมดุลและยังยืนด้วยวิธีการทำไร่แบบหมุนเวียน พอหลังจากถางป่าฟันไร่เสร็จแล้วก็จะให้ต้นไม้ที่ฟันในไร่ นั้นแห้ง โดยปล่อยทิ้งไว้ประมาณหนึ่งเดือน อยู่ในช่วงฤดูร้อนแดดแรงซึ่งจะทำให้ต้นไม้ นั้นแห้งเร็วและเป็นเชื้อไฟได้อย่างดี เพื่อที่จะถึงขั้นตอนการเผาไร่ โดยอยู่ในช่วงกลาง ๆ เดือนมีนาคมถึงเมษายน เพราะเป็นช่วงฤดูร้อนและแดดแรงจัด เหมาะแก่การเผาไร่ ซึ่งเหมาะแก่เวลา ก่อนที่ฝนจะมาเพื่อทำในขั้นตอนต่อไปของการทำไร่หมุนเวียน ซึ่งโดยทั่วไปต้องคำนวณให้เวลาเผาไร่ ต้องเผาให้เสร็จก่อนวันสงกรานต์ เพราะถ้าช่วงสงกรานต์ชาวกะเหรี่ยงก็จะหยุดพักเพื่อทำบุญบ้าง ไปมาหาสู่ญาติพี่น้องบ้าง และหลังสงกรานต์ก็จะเป็นการไปดูไร่ที่เคยเผาไว้เพื่อเก็บเศษไม้ที่ยังเผาไม่ไหม้นำมากองเพื่อเผาใหม่อีกครั้ง

ปมปัญหา คือ หลังจากที่มีการประกาศให้พื้นที่ป่าทุ่งใหญ่เป็นพื้นที่คุ้มครอง ชุมชนอยู่ในเขตพื้นที่ผืนปวน เจ้าน้ำที่รัฐคอยควบคุมดูแลกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อห้ามไม่ให้ขยายพื้นที่เพิ่ม และเป้าหมายคือไม่ให้เปิดพื้นที่ป่าใหม่ด้วยการฟันไร่ที่สมบูรณ์ การจัดการภายใต้โครงสร้างใหม่รัฐได้เข้ามาจัดการพื้นที่โดยไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนในการจัดการกันเองตามวิถีวัฒนธรรม การฟันไร่ ในความหมายของชาวบ้านยังขัดและสวนทางกับกฎหมายและนโยบายการจัดการโดยรัฐฝ่ายเดียว ถึงแม้การเลือกใช้พื้นที่จะอยู่ภายในพื้นที่ผืนปวนก็ตาม ชาวบ้านหลายคนยังโดนเจ้าหน้าที่ห้ามทำ ห้ามฟันไร่ โดยเฉพาะการถางป่าฟันไร่ที่รัฐยังไม่เข้าใจในวิธีการทำไร่หมุนเวียน ที่ชาวกะเหรี่ยงเขาเลือกฟันไร่ตรงที่เคยเป็นป่าไร่ซากเก่าที่เคยปล่อยทิ้งไว้นานหลายปี และบางครั้งเหมือนจะเข้าใจในวิธีการที่ต้องมีการหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ แต่ก็ยังมีการห้ามปล่อยไร่ซากไว้นานเกินไป ซึ่งเคยมีเจ้าหน้าที่บางคนเคยบอกกับชาวบ้านว่า “ควรปล่อยไว้แค่ 2 – 3 ปีก็พอ พื้นที่จะได้ไม่เป็นป่าสมบูรณ์ เพราะถ้าปล่อยไว้เป็นป่า เจ้าหน้าที่เขาจะห้ามทำนะ” ทำให้ชาวบ้านหลายคนยังสับสนกับวิถีคิดของรัฐ เพราะตามวิธีเช่นนี้ การที่ชาวบ้านปล่อยพื้นที่ไร่ซากทิ้งไว้เป็นเวลานาน นอกจากทำให้ป่าฟื้นคืนกลับมาสมบูรณ์และชาวบ้านยังมีส่วนในการสร้างป่าในพื้นที่อนุรักษ์อีกด้วย

อีกปมปัญหาหนึ่งก็คือ “การเผาไร่” ที่เป็นขั้นตอนหนึ่งของการทำไร่หมุนเวียน ปัจจุบันนี้ทางเจ้าหน้าที่รัฐทั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและจากส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ออกหนังสือ ประกาศเป็นลายลักษณ์อักษร เรื่องการห้ามเผาไร่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนเมษายน โดยจะใช้วิธีการตรวจจับตรงไหนมีการเผาไร่ มีควันขึ้น ต้องหาตัวผู้กระทำผิดให้ได้ รวมทั้งการมีหนังสือเชิญกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภออุ้มผางไปประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมรับสถานการณ์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ซึ่งมี

มาตรการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยสั่งกำชับให้กรณีเกิดเหตุเพลิงไหม้ในท้องที่ใด ให้กำนันผู้ใหญ่บ้านในท้องที่นั้น แจ้งความดำเนินคดีในทันที และหาผู้กระทำความผิดให้จงได้ โจทย์ที่ทำหายก็คือ การห้ามของรัฐยังเป็นปัญหาต่อวิถี และยังกระทบต่อขั้นตอนการทำไร่หมุนเวียนซึ่งไม่ใช่แค่การปลูกข้าวแต่พื้นที่ไร่หมุนเวียนยังเป็นครัวของกะเหรี่ยงที่มีทั้งข้าวและอาหารอีกหลายชนิด ทำให้ชาวบ้านหลายคนอดคิดไม่ได้ว่า รัฐตั้งใจจะทำลายวิถีการทำไร่ข้าวของชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่กับป่า เพราะการห้ามเผาไร่ในช่วงเวลาที่รัฐห้าม เป็นเวลาที่เหมาะสมกับการเผาไร่ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของการทำไร่หมุนเวียนที่ไม่อาจข้ามขั้นตอนได้ ซึ่งผู้อาวุโสหลายคนได้อธิบายให้ฟังว่า “ปกติเราก็จะเผาไร่ประมาณเดือนมีนาคม ก่อนถึงวันสงกรานต์กลางเดือนเมษายน เพราะถ้าเลยเวลานี้ไป ก็จะส่งผลกระทบต่อ การเก็บเศษไม้ที่ไม่ไหม้หรือกระทบต่อการรื้อไร่เพื่อมาทำการเผาใหม่ ถ้าขั้นตอนนี้ทำไม่ทันก่อนฝนจะมา ก็จะทำให้มีปัญหาในขั้นตอนต่อไป และส่งผลต่อการปลูกพืชอย่างอื่นในไร่ข้าวด้วย เพราะในไร่หมุนเวียนของเรา ยังมีการปลูกพืชผักอย่างอื่นอีกหลายชนิด ไร่หมุนเวียนจึงเหมือนครัวของคนกะเหรี่ยง เช่น ข้าวโพดที่ปลูกไว้กิน เผือก มัน พริก มะเขือ แตง ดอกไม้ ยาสูบ และอื่นๆ อีกมากมาย ที่จะต้องปลูกหลังสงกรานต์ตอนที่ฝนแรกเริ่มมาทำให้พื้นดินเปียกและเริ่มขึ้น เหมาะแก่การปลูกพืชดังกล่าว”

ก่อนที่จะหยุดข้าวไร่ หรือ โทงตุ ซึ่งนอกจากหยุดข้าวแล้ว ชาวบ้านยังมีการหยุดและหวานเมล็ดพันธุ์พืชที่ปลูกไว้กินเองอีกหลายชนิด ซึ่งแต่ละครอบครัวก็จะปลูกพืชในไร่ข้าวไม่ต่ำกว่า 30 ชนิด นับว่าในไร่ข้าว นั้น นอกจากข้าวแล้วยังเป็นแหล่งอาหารให้กับแต่ละครอบครัวที่ปลูกไว้กินในแต่ละปี ดังนั้น ถ้าขั้นตอนการเผาไร่นั้นไม่ตรงกับฤดูกาลตามที่กำหนดไว้ การห้ามของรัฐบาลการที่ยังขาดความเข้าใจในรายละเอียดเหล่านี้ ก็ส่ง

ผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในป่าเป็นอย่างมาก และที่สำคัญการเผาไร่ได้รับการยืนยันจากนักวิชาการหลายๆ ท่านว่าเป็นขั้นตอนเดียวที่จะนำเอาธาตุอาหารจากพืชกลับลงสู่ดิน ถือว่าเป็นความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนที่ปฏิบัติต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งวิธีการทำแบบนี้ นอกจากได้ข้าวที่ตามที่ต้องการแล้ว ยังเป็นการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศป่าเอาไว้ไม่ให้เสียหายหรือถูกทำลาย เหมือนกับการทำไร่ด้วยวิธีการแบบอื่นๆ เช่นมีการใช้พื้นที่ทำเป็นเวลานานโดยไม่มีการหมุนเวียน หรือจับจองเป็นของตนเอง จะทำให้หน้าดินนั้นขาดแร่ธาตุอาหารในดิน การทำไร่ก็จะไม่งาม สุดท้ายไปพึ่งสารเคมี เพื่อเร่งความเจริญเติบโตให้กับพืชไร่ แต่ปัญหาคือ ป่าก็ไม่ฟื้นคืนกลับมาสมบูรณ์เหมือนเช่นไร่ซาก และหน้าดินก็เสื่อมโทรมลงเรื่อย ๆ

ดังนั้น กฎหมายและการจัดการของรัฐที่ยังขาดความเข้าใจในมิติ นิเวศวัฒนธรรม หรือยังขาดความเข้าใจขั้นตอนต่างๆ ของการทำไร่หมุนเวียน การจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรมของคนกับป่าโดยขาดความเข้าใจในชุดความรู้ หรือภูมิปัญญาของการทำไร่หมุนเวียนของชุมชน จะทำให้เกิดผลกระทบ ตามมาอย่างมหาศาลต่อระบบนิเวศในอนาคต และรวมทั้งทรัพยากรทาง ธรรมชาติและยังนำไปสู่ผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและ การดำรงอยู่ตามวิถีวัฒนธรรม เพราะการเปลี่ยนแปลงวิถีที่เคยดูแลรักษา ความสมดุลของธรรมชาติไปเป็นวิถีที่ทำลาย อาจทำให้ระบบนิเวศธรรมชาติ เสียหายพังยับเยินดังนั้นทั้งรัฐและชุมชนจึงต้องมาทำความเข้าใจร่วมกันใน เรื่องของการใช้พื้นที่ทำไร่หมุนเวียน การตัดไม้และเผาไร่ โดยจำเป็นต้องใช้ ทั้งหลักนิเวศศาสตร์และหลักรัฐศาสตร์ รวมทั้งนิเวศวิทยาการเมืองเพื่อการปลด ปลอย ซึ่งเป็นโจทย์ที่ทำหายที่ต้องการหาทางออก ให้สอดคล้องกับความเป็น จริงในสิ่งที่ดำรงอยู่ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมทางสังคมและความยั่งยืนทาง

นิเวศ ไม่กระทบต่อวิถีวัฒนธรรมของคนกับป่าและระบบนิเวศในอนาคต

การเคลื่อนไหวต่อรองกับข้อเรียกร้องของผู้ไร้อำนาจ

ด้วยข้อกังวลและผลของการเปลี่ยนแปลงภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบใหม่ ที่ให้สิทธิในการจัดการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่รัฐและองค์กรภายนอก กฎหมายและนโยบายยังสวนทางกับข้อตกลงทางวัฒนธรรม รวมทั้งการกีดกันสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรของชุมชนที่อาศัยอยู่มาก่อน ทำให้เกิดข้อเรียกร้องและการต่อรองเรียกร้องสิทธิทางวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ผ่านความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิมตามวิถีวัฒนธรรมของชุมชนในการทำไร่หมุนเวียน โดยขอให้ใช้มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2553 ตามแนวทางการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง และให้ยุติการจับกุมเป็นการมาทำความเข้าใจร่วมกันกับชุมชนให้เป็น “พื้นที่คุ้มครองทางวัฒนธรรม” กับการ “ไม่ขอพิสูจน์สิทธิ” ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ซึ่งไม่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน ที่หน่วยงานรัฐและองค์กรภายนอกพยายามยัดเยียดให้นำไปปฏิบัติเชิงพยายามบังคับโดยขาดการทำความเข้าใจในบริบทพื้นที่ที่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกัน การต่อรองยังคงเป็นปัญหาและนำไปสู่ความขัดแย้งที่ไม่เข้าใจกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชุมชนบนฐานคิดที่แตกต่างกัน

ในขณะเดียวกันทางออกที่สำคัญและสอดคล้องกับวิถีหรือพื้นที่ทางวัฒนธรรม ชุมชนกะเหรี่ยงพยายามเคลื่อนไหวและเรียกร้องให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี 3 สิงหาคม 2553 ว่าด้วยเรื่องการฟื้นฟูวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยง ซึ่งทั้งหลักการและแนวทางปฏิบัติชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าน่าจะสอดคล้องและสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของคนกับธรรมชาติได้มากที่สุด ในขณะเดียวกันชุมชนก็ยังเรียกร้องให้ยกเลิก

การพิสูจน์สิทธิ์ตามมติ ครม. เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อวิถีวัฒนธรรมของชุมชน และส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางธรรมชาติ เพราะจะทำให้วิถีการทำไร่หมุนเวียนนั้นหมดไป พืชเชิงเดี่ยวซึ่งจะมาร่วมกับสารเคมีบุกเข้าทำลายฐานที่มั่นทางวัฒนธรรมและโลกธรรมชาติที่เดิมก่อนนั้น พวกเขาพยายามปกป้องและดูแลรักษาตามกฎหมายกติกาทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษมาโดยตลอด และมีสิทธิ์เชิงปัจเจก ย่อมก่อให้เกิดการขายสิทธิตามมา ปัญหาและความหายนะของชุมชนและสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรก็ยังคงเป็นข้อกังวลอีกต่อไป ถ้าไม่เข้าใจในมิติทางนิเวศวัฒนธรรม

ข้อสังเกตทางวิชาการ

การทำไร่หมุนเวียน คือระบบนิเวศวัฒนธรรมเกษตรชุมชนบนพื้นที่สูงที่เป็นข้อตกลงทางวัฒนธรรมของการสร้างความมั่นคงทางอาหาร และความสุขสมบูรณ์ของคนกับธรรมชาติ ในแง่หนึ่ง การทำไร่หมุนเวียนยังพื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของชุมชนบนพื้นฐานของการประยุกต์คุณค่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน วัฒนธรรมชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นพื้นที่ชีวิตที่มีมิตินิเวศวัฒนธรรม มนุษย์ได้ร่วมสร้างวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกธรรมชาติ ที่เชื่อมโยงกับชีวิตป่า ทั้งมนุษย์ สัตว์ป่า และธรรมชาติ ผ่านพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ ที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น ความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตในไร่หมุนเวียนจึงขึ้นอยู่กับความมั่นคง และความคงทนของระบบนิเวศวัฒนธรรม และระบบนิเวศธรรมชาติก็เป็นระบบที่เชื่อมโยงกับมนุษย์อย่างตัดขาดไม่ได้ เพราะในโลกธรรมชาติทั้งมนุษย์ สัตว์ป่า พืชพันธุ์ ล้วนต่างเป็นเพื่อนกันบนความเสมอภาค ในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจและทรัพยากรจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการขยายตัวของ “จิตสำนึกทางนิเวศ” ซึ่งอาจจะกระจายไปสู่

กลุ่มชนชั้นต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง นำไปสู่ความขัดแย้งบนฐานคิด และโลกทัศน์ที่แตกต่าง

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมจึงเป็นความขัดแย้งทางความคิดและค่านิยมของสังคม ความเหลื่อมล้ำทางอำนาจ โอกาส และทรัพย์สินสมบัติ คือต้นตอความไม่เสมอภาคทั้งปวง นิเวศวิทยาการเมืองได้อธิบายว่ากลุ่มคนที่มีอำนาจมีแนวโน้มที่จะใช้อำนาจกดขี่ขูดรีดผู้ไร้อำนาจ ดังนั้น เพื่อที่จะรักษาสถานภาพแห่งความยั่งยืนและมั่นคงของพื้นที่ทางวัฒนธรรมในการดำรงอยู่ต่อไป ต้องเข้าใจมิติของชีวิตและจิตวิญญาณ รวมทั้งโลกทัศน์ทางชาติพันธุ์ รุสโซ่เคยประกาศว่าตามกฎธรรมชาติ ผลผลิตของผืนโลกใบนี้เป็นของพวกเราทุกคน และผืนโลกเองก็ไม่ได้เป็นสมบัติของผู้ใด ตรงตามแนวคิดของชุมชนที่ว่า “ดิน น้ำ ป่า คือชีวิตและจิตวิญญาณ ที่ไม่มีใครเจ้าของและครอบครองไว้เพื่อประโยชน์ตน ใช้แล้วก็หมุนเวียนให้คนอื่นใช้ หรือปล่อยไว้ให้ธรรมชาติฟื้นฟูกลับมาสสมบูรณ์เหมือนเดิม” เมื่อทุกหนทุกแห่งเขาต้องถูกพันนาการด้วยโซ่ตรวน เพราะมีกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองผูกขาดเอาไว้ ทำให้มนุษย์ผู้ไร้อำนาจถูกจองจำ ถูกกดขี่และมีชีวิตอยู่อย่างไร้ศักดิ์ศรี วิถีวัฒนธรรมถูกกีดกัน และถูกกดขี่ รุสโซ่ย้ำว่าอำนาจทางการเมืองแบบนี้เป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม มีแต่ประชาชนหรือชุมชนเท่านั้นที่จะมีสิทธิอำนาจในการกำหนดกติกาข้อตกลงร่วมกันเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเอง ดังนั้น จึงต้องเคลื่อนไหวเพื่อทำร่าง “สัญญาประชาคม” เพื่อจะทำให้สังคมมีความยุติธรรมและปลดปล่อยอำนาจที่ครอบงำ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2555: 9)

ในยุคของความทันสมัยที่เต็มไปด้วยการก่อการร้ายทางจิตใจ ระบบและโครงสร้างที่ดำรงอยู่นี้มีพลังอำนาจอะไรที่จะควบคุมความคิดและจิตสำนึกร่วมได้ เมื่อรัฐมองว่าธรรมชาติและทรัพยากรต้องควบคุมและจัดการตามหลักความรู้ทางวิทยาศาสตร์ป่าไม้ ส่วนชาวบ้านมองว่าธรรมชาติและ

ทรัพยากรคือชีวิต และจิตวิญญาณ คนกับธรรมชาติล้วนสัมพันธ์กัน อยู่ร่วมกัน อย่างพึ่งพิงตามข้อตกลงทางวัฒนธรรม “หมุนเวียนเท่านั้นที่ยั่งยืน” จนกลายเป็นจารีตประเพณีที่ปฏิบัติร่วมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ไร่หมุนเวียน จึงมีความหมายเป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศเกษตรที่รักษาสันติภาพ และยังเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของมนุษย์กับธรรมชาติ รวมทั้งความมั่นคงทางอาหาร การวิเคราะห์ว่าทฤษฎีจะต้องร่วมกันหรือสร้างความคิดและอุดมการณ์หลักนั้นลงให้ได้ เพื่อได้สะท้อนให้เห็นว่าไม่มีความรู้ที่ปลอดภัยในวัฒนธรรมกระแสหลักที่ครอบงำสังคม ดังนั้นการกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติต้องศึกษาผลกระทบแบบเบ็ดเสร็จโดยไม่ต้องไม่คำนึงถึงเฉพาะผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและภาพแทนของความหลากหลายทางชีวภาพเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงมิติความสัมพันธ์ทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญ รวมทั้งนโยบายนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงขีดจำกัดทางนิเวศและขีดจำกัดทางวิถีวัฒนธรรมของชุมชนที่อาศัยอยู่กับป่า การจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนกะเหรี่ยงโผล่ว ทั้งพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน และการดำรงชีพของคนกับป่าด้วยการทำไร่หมุนเวียนหลังจากการขยายอำนาจรัฐเข้ามาจัดการและควบคุม ยังเป็นโจทย์ที่ท้าทายและการหาทางออกที่ลงตัวให้สอดคล้องและสัมพันธ์กันทั้งหลักกฎหมายและหลักรัฐศาสตร์ที่เป็นข้อตกลงตามกฎจารีตประเพณีของชุมชน เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐหรือเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานภาคสนามกับชุมชนผู้ที่อาศัยอยู่กับป่ามาเป็นเวลานานภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดำรงอยู่ นำไปสู่ปมปัญหาและความขัดแย้งหลายประการ ซึ่งก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ทางสิ่งแวดล้อม และวิกฤติการณ์ในจิตวิญญาณของมนุษย์ ระบบที่ดำรงอยู่สมควรที่จะถูกปฏิเสธและควรมีการสร้างระบบใหม่ให้อยู่บนฐานของการสร้างความสัมพันธ์อย่างมีสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วย

กันเอง ทางเลือกที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของการปรับเปลี่ยนระบบ คือ ไม่ได้มองธรรมชาติด้านเดียว แต่ยังมองไปถึงความยุติธรรมทางสังคมอีกด้วย คำนี้ถึงขีดจำกัดทางนิเวศและข้อจำกัดทางวิวัฒนาการ ดังนั้น โลกสีเขียวจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีจินตนาการที่เข้าใจในกระบวนการทางนิเวศกับการขยายจิตสำนึกทางสังคมออกไปในวงกว้างเช่นกัน

นิเวศวิทยาการเมืองแนวรากิ์คและการปลดปล่อย

1. ภายใต้โครงสร้างอำนาจที่ดำรงอยู่กฎหมายที่ยังขัดแย้งกับกฎจารีตของชุมชน โดยหลักการอำนาจแห่งสิทธิ “พื้นที่ทางวัฒนธรรมควรให้สิทธิทางวัฒนธรรม” ตามรัฐธรรมนูญว่าด้วยสิทธิชุมชน ในความเป็นจริงที่คาดคะเนได้ว่า อำนาจ อิทธิพล และผลประโยชน์ของชนชั้นที่ครอบงำชุมชนจะเป็นอุปสรรคอย่างมากในการกีดกันเส้นทางไปสู่ความยั่งยืนทางนิเวศและความเป็นธรรมทางสังคมในพื้นที่แห่งชีวิตและจิตวิญญาณของคนกับป่า ดังนั้น เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนและของคนกับธรรมชาติ เราจะต้องทำให้สิทธิทางวัฒนธรรมนั้นถูกต้องตามกฎหมาย ปรับแก้กฎหมายเปลี่ยนจากผู้ร้ายให้กลายเป็นพระเอก แล้วยกระดับพัฒนาเป็นพื้นที่ให้เป็น “เขตวัฒนธรรมพิเศษ” ตามมติคณะรัฐมนตรี 3 สิงหาคม 2553 ตามแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง เพราะไร่มุมนเวียนคือมรดกทางวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงที่จะช่วยปกป้องโลกธรรมชาติและระบบนิเวศให้คงอยู่อย่างสมดุลซึ่งจะทำให้ครอบคลุมถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจที่ดำรงอยู่ รวมไปถึงการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ ค่านิยม จากประโยชน์นิยมมาเป็นธรรมชาตินิยม

2. รัฐต้องยอมรับและต้องทำความเข้าใจร่วมกันบนฐานคิดเชิงนิเวศวัฒนธรรมของวิถีการทำไร่มุมนเวียนที่เป็นวิธีการอยู่ร่วมกันของคนกับ

ธรรมชาติ ทั้งรัฐและชุมชนต้องร่วมกันออกแบบ “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” อยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจผ่านอำนาจการตัดสินใจด้วยสัญญาประชาคม ให้ชุมชนร่วมกันออกแบบและจัดทำธรรมนูญชุมชน หรือเสนอเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่น เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิ หรือยุทธศาสตร์ชุมชนบนฐานนิเวศวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อสร้างแบบจำลองของชีวิตร่วมกันที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ คำนึงถึงขีดจำกัดทางนิเวศ และข้อจำกัดทางวิถีวัฒนธรรม

3. เพื่อหลีกเลี่ยงความหายนะทางนิเวศ เราต้องยุติการครอบงำธรรมชาติและการครอบงำสังคม นิเวศวิทยาการเมือง ขอนำเสนอทางออกใหม่เพื่อการปลดปล่อยจากอำนาจที่ครอบงำ บนเส้นทางแห่งสำนึกร่วมเพื่อโลกทางธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรม จำเป็นต้องรื้อถอนระบบอำนาจนิยมที่ครอบงำทั้งปวง ทั้งความคิด วาทกรรมและอุดมการณ์หลักที่ครอบงำและกดขี่ จนทำให้ผู้อยู่ใต้อำนาจกลายเป็นเบี้ยล่างของการพยายามผลักดันให้กลายเป็นอื่น แล้วร่วมกันผลิตสร้างความหมายใหม่ทางวาทกรรมของชุมชนคนกับป่า ให้มีพลังและการยืนหยัดบนวิถีวัฒนธรรมร่วมกันตามสิทธิทางวัฒนธรรมผ่านการสร้างสำนึกสังคมขึ้นใหม่ (Reconstruction)

4. เป้าหมายของการเปลี่ยนระบบและโครงสร้าง คือ ต้องสร้างความยั่งยืนทางนิเวศและความเป็นธรรมทางสังคมการพัฒนาที่ไม่ได้มองแค่ธรรมชาติแต่ยังมองไปถึงความยุติธรรมทางสังคม และความยุติธรรมต่อธรรมชาติ แม้จะเป็นการสร้างความสุขสมบูรณ์ให้แก่คนรุ่นปัจจุบัน แต่ก็ต้องไม่เป็นการทำลายความสุขสมบูรณ์ของคนรุ่นอนาคต และต้องระวังท่ามกลางความเจริญที่ไร้ขอบเขต มนุษย์อาจต้องตกเป็นทาสของลัทธิวัตถุนิยมและบริโภคนิยม

5. นิเวศวิทยาการเมืองเพื่อการปลดปล่อย ต้องให้ความสำคัญกับชีวิตและจิตวิญญาณ ดังนั้น เราต้องไม่ลุ่มหลงในความซ้ำซากวุ่นวายของระบบ

ทุนนิยมและอำนาจรวมศูนย์อีกต่อไป ผู้คนที่อาศัยอยู่ในป่าเท่านั้น ที่จะเป็นผู้ตัดสินใจปลดปล่อยตนเองว่าจะเลือกเดินเส้นทางไหน ที่จะนำไปพาคนรุ่นอนาคตไปสู่ความยั่งยืนและความมั่นคงทางนิเวศวัฒนธรรม และต้องไม่ส่งผ่านสังคมที่ล่มสลายและระบบนิเวศที่พังยับเยินให้กับคนรุ่นอนาคต

6. สุดท้ายคือการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญสูงสุดแก่การดำรงชีพอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ ให้ความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวสีเขียว ต่อต้านการพัฒนาที่มากับการครอบงำด้วยอุดมการณ์ตะวันตกและ ต้องหลุดพ้นจากทาสทางความคิดวาทกรรมทุนนิยม ยืนอยู่บนวัฒนธรรมพื้นบ้านและความรู้ท้องถิ่น นิเวศวิทยาการเมืองเชื่อว่า ไม่ว่าโลกจะก้าวเข้าสู่ความทันสมัยหรือเป็นสังคมอุตสาหกรรมนิยมที่สร้างความมั่งคั่งทางวัตถุเพียงใด การเคลื่อนไหวสีเขียวจะมีคุณค่าและความหมายทั้งแนวทางอุดมการณ์ และโลกทัศน์ทางนิเวศ ซึ่งจะเป็นบทพิสูจน์จุดต่างที่ชัดเจน เพื่อโลกธรรมชาติและโลกวัฒนธรรมให้มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

- กิตติศักดิ์ ปรกติ.สิทธิชุมชน: สิทธิของบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน.กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2550.
- จิราภรณ์ คชเสนี.นิเวศพัฒนาเพื่อความยั่งยืน.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2556.
- ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. นิเวศวิทยาการเมืองของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ในประเทศไทย: กรณีศึกษาโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.2543.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, 2549.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. เศรษฐศาสตร์การเมืองสีเขียว และ นิเวศวิทยา การเมือง. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, 2559.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. รื้อถอนการพัฒนา ความยั่งยืนทางนิเวศ และความ ยุติธรรมทางสังคม: บทวิพากษ์เศรษฐศาสตร์การเมือง.กรุงเทพฯ: บริษัท ก. พล (1966) จำกัด,2555.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. นิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมือง. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- พฤกษ์ เกาถวิล.พลวัตของความขัดแย้งในการเข้าถึงพื้นที่ป่า: กรณีศึกษา หมู่บ้านป่าชุมชนในจังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2542.

ยศ สันตสมบัติ. “รัฐ ชุมชน และนโยบายการจัดการทรัพยากร : บทสำรวจองค์ความรู้”ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บ.ก) **พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนทัศน์และนโยบาย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

สมชาย ศรีสันต์. **ว่าด้วยการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์: บทศึกษาวิเคราะห์วาทกรรมการพัฒนา / หลังการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สมมติ, 2561.

สมปอง ทองสีเข้ม และมูลนิธิสืบนาคเสถียร. **ตัวแบบของการป้องกันรักษาทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก**. กรุงเทพฯ: สมอลล์ โทเกอร์ ดีไซน์, 2555.

หทัยกานต์ สังขชาติ. **พลวัตของการอ้างสิทธิในการควบคุมและจัดการที่ดินในเขตป่า: กรณีศึกษาชุมชนกะเหรี่ยงโปว์บ้านหนองหลักอำเภอู่ทองจังหวัดลพบุรี**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

อนุสรณ์ อุณโณ. **ขบวนการสิทธิเหนือทรัพยากรส่วนรวมในสังคมไทย เกษตรกรรมยั่งยืนในบริบทระบบกรรมสิทธิ์เหนือทรัพยากรส่วนรวม กรณีศึกษาโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย**. กรุงเทพฯ: สำนักกสิกรรมก้าวหน้าและวัฒนธรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **จิตนาการทางมานุษยวิทยา แล้วย้อนมองสังคมไทย**. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **มิติชุมชน: วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร**. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.

Bromley , D.W. and Michael M. Cernea, **The Management of Common Property Natural Resources: Some Conceptual and Operational Fallacies.**Eashington D.C.: The World Bank Discussion Paper, 1989.

Bromley, D.W. **Environment and Economy: Property Rights and Policy.** Oxford, UK, Cambridge USA.: Basil Blackwell, 1991.

Bryant, R.L. “**Political Ecology An Emerging Research Agenda in Third – World Studies**”, Political Geography,1992.

Forsyth, T. “**The Muang and the Mountain: Perceptions of Environmental Degradation in Thailand**”, South East Asia Research,1995.

J.H. Steward.**Theory of Culture Change : The Methodology of Multilinear Evolution.** Illinois UP,1955.

Julian H. Steward. **Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear evolution.** Chicago: University of Illinois Press,1976.

Ostrom, Elinor .**Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action.** New York: Cambridge University Press, 1990.

Paul Robbins.**Political Ecology: Critical intrlductions to Geography.** By Blackwell Publishing Ltd., 2004.

Vandergeest, P. and N.L. Peluso. “**Territorialization and State Power in Thailand**”, Theory and Society.1995.

การติดตามผลบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และ
สารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ปีการศึกษา 2557

A Follow-up Study of Bachelor Degree of
Graduates in Library and Information Sciences,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
PhranakhonRajabhat University in Academic
Year 2014

อารีย์ รังสิโยภาส*
เพชร ศรีคำภา*
เพ็ญรุ่ง แป้งใส*
กิตติศักดิ์ คงพูน*
นนทนันท์ แยมวงษ์*

* อาจารย์ผู้สอน และอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

E-mail : kitiisak@pnru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ ภาวะการมีงานทำของบัณฑิตสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ที่สำเร็จการศึกษา ปีการศึกษา 2557 และข้อเสนอแนะ ตลอดจนแนวทางการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ บัณฑิตสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร จำนวน 17 คน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ บัณฑิตสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร จำนวน 7 คน และผู้ใช้บัณฑิตจำนวน 7 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถาม และแนวข้อคำถามสนทนากลุ่ม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการจดบันทึก และการถอดเทปบันทึกเสียงเกี่ยวกับความเหมาะสมของหลักสูตรที่มหาวิทยาลัยได้จัดให้กับนักศึกษาและนำเสนอข้อมูลในรูปความเรียง

ผลการวิจัยพบว่า การติดตามผลบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ที่สำเร็จการศึกษา 2557 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 15 คน (ร้อยละ 88.23) รองลงมาคือเพศชาย จำนวน 2 คน (ร้อยละ 11.76) ภาวะการมีงานทำของบัณฑิตได้งานทำ 14 คน (ร้อยละ 82.35) ยังไม่มีงานทำประจำจำนวน 3 คน (คิดเป็นร้อยละ 17.65) ลักษณะงานที่ปฏิบัติ บัณฑิตส่วนใหญ่ทำงานอยู่ภาคเอกชน จำนวน 10 คน (ร้อยละ

71.43) หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ จำนวน 1 คน (ร้อยละ 7.14) ประกอบอาชีพส่วนตัวจำนวน 3 คน (ร้อยละ 21.42) รายได้เฉลี่ยต่อเดือนบัณฑิตส่วนใหญ่มีรายได้จากงานประจำต่อเดือน ระหว่าง 10,000-15,000 บาท จำนวน 10 คน (ร้อยละ 71.43) รองลงมาคือ มากกว่า 15,000 บาท จำนวน 4 คน (ร้อยละ 28.57) ปัญหาที่พบในการทำงาน บัณฑิตส่วนใหญ่มีปัญหาในการทำงาน (ร้อยละ 21.42) ปัญหาที่พบส่วนใหญ่คือ งานที่ทำไม่สอดคล้องกับสาขาวิชาที่สำเร็จมา (ร้อยละ 7.14) ทำให้บัณฑิตส่วนใหญ่ทำงานไม่ตรงสาขาวิชา (ร้อยละ 64.30) การนำความรู้ไปใช้และความพอใจต่อลักษณะงานที่ทำ บัณฑิตส่วนใหญ่ต้องการให้สาขาวิชาเพิ่มเติมความรู้ความสามารถด้านภาษาอังกฤษให้กับนักศึกษา (ร้อยละ 64.71) รองลงมาคือ ด้านคอมพิวเตอร์ (ร้อยละ 29.41)

ผลการสนทนากลุ่มซึ่งประกอบด้วยอาจารย์ผู้สอน บัณฑิต และผู้ใช้บัณฑิตจำนวนทั้งหมด 7 คน พบว่าบัณฑิตส่วนใหญ่มีปัญหาในการทำงานงานที่ทำไม่สอดคล้องกับสาขาวิชาที่สำเร็จมา และบัณฑิตส่วนใหญ่ต้องการให้สาขาวิชาเพิ่มเติมความรู้ความสามารถด้านภาษาอังกฤษและด้านคอมพิวเตอร์ให้กับนักศึกษา

คำสำคัญ : สภาพการทำงาน, บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์

Abstract

This research is a mixed method research by qualitative and quantitative research. The aims are to study the working condition of Libraries and Information Sciences graduate students in B.E. 2557 with the suggestion, and to study the way to improve teaching and learning management of the major sample groups in the quantitative research are 17 graduate students majoring in Libraries and Information Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University in Academic Year 2014, 7 graduate students in the qualitative research, and 7 employers. The research instruments are questionnaires and focus group with questions. Data are analyzed by frequency, percentage, means and standard deviation. Content analysis is by field notes and recordings. Data is interpreted in narrative essays.

The result are as follows:

1. The follow up of the graduate students in the major is 15 female answering the questionnaire (88.23%) and male (11.76%)
2. The employment status is that 14 persons (82.35%) are employed, 3 unemployed persons (17.65%) The job is what 10 persons (71.43%) working in private sectors 1 person (7.14%) works in state enterprise, 3 persons (21.42%) have their own business.

3. The graduate mostly have the salary between 10,000 – 15,000 bath per month for 10 persons (71.43%) and more than 15,000 bath for 4 persons (28.57%) respectively.

4. Working problem aspect is (21.42%) The main problem is that work/career is not related to the graduate major (7.14%) therefor their work is not fit to their knowledge (64.30%) In knowledge implementation and job satisfaction aspect most of the graduate require more English skill (64.71%) and Computer skill (29.41%)

The result of focus group is as follows:

The focus group consists of 7 instructors, graduate students, and employers. It is found that most of the graduate have working problem in not related to their knowledge gained in the study and they require more English and Computer skill.

keywords : Working Condition, Library and InFormation Sciences

บทนำ

ปีพุทธศักราช 2547 เป็นปีแรกของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ที่ได้รับการยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อทำหน้าที่เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์และภาระหน้าที่ในการส่งเสริมการเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มุ่งความเป็นเลิศทางวิชาการบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาสากล เพื่อสร้างและพัฒนานองค์ความรู้ สร้างบัณฑิตที่มีความรู้คู่ความดี สร้างสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมทั้งของท้องถิ่นและของชาติ เสริมสร้างความเข้มแข็งของวิชาชีพครู ประสานความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยชุมชนและองค์กรเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น (รายงานประจำปีมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2547: 9) ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครได้มีการปรับเปลี่ยนระเบียบข้อบังคับและการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป รวมทั้งมีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับตลาดแรงงาน และความต้องการของสังคม

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครได้เปิดรับนักศึกษาในปีการศึกษา 2545-ปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ของหลักสูตรเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีสมรรถภาพดังนี้

1. เพื่อผลิตบรรณารักษ์และนักเอกสารสนเทศที่มีความรู้ความสามารถทางวิชาการและเทคโนโลยีสารสนเทศสามารถนำความรู้ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. เพื่อผลิตบัณฑิตไปปฏิบัติงานในสถาบันบริการสารสนเทศ
3. เพื่อให้บัณฑิตมีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์รวมทั้งมีความรู้ศรัทธาภูมิใจและรับผิดชอบในวิชาชีพของตน

4. เพื่อให้บัณฑิตมีคุณธรรมจริยธรรม ยึดมั่นในจรรยาบรรณวิชาชีพ บรรณารักษ์ ปัจจุบันสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ มีนักศึกษาชั้นปีที่ 1-4 จำนวน 119 คน และมีบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาแล้ว 7 รุ่น และในปีการศึกษา 2557 จะมีนักศึกษาสำเร็จการศึกษาเป็นบัณฑิต และเข้ารับปริญญาบัตรในปีการศึกษา 2557 จำนวนทั้งสิ้น 17 คน

ดังนั้นเมื่อบัณฑิตสำเร็จการศึกษาออกสู่สังคมในระยะหนึ่ง จำเป็น ต้องการศึกษาดังกล่าวถึงสมรรถนะการทำงานของบัณฑิตในเรื่องความรู้ความสามารถ ในการปฏิบัติงานการประกอบอาชีพในทัศนะของบัณฑิตและหน่วยงาน ผู้บังคับบัญชาที่รับบัณฑิตเข้าทำงานความคิดเห็นของบัณฑิตต่อหลักสูตร ที่เรียน รวมทั้งข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัย

จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวคณะผู้วิจัยในฐานะอาจารย์ ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครจึงมีความ สนใจที่จะศึกษาวิจัยการติดตามผลการปฏิบัติงานทำของบัณฑิตสาขาวิชา บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ผลการวิจัยที่ได้รับจะทำให้ได้ข้อมูล ที่เป็นประโยชน์ในการตรวจสอบคุณภาพของบัณฑิตที่ผ่านกระบวนการเรียน การสอนในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ว่าสามารถ เข้าสู่ตลาดแรงงานได้มากน้อยเพียงใด มีปัจจัยใดบ้างที่สนับสนุนให้ดำเนินงาน สภาพปัญหาในการสมัครงาน รายได้เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจหรือไม่และ สามารถนำความรู้ที่ได้เรียนมาไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้ในระดับใดและ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีหรือไม่เพียงใด เพื่อ นำข้อมูลที่ได้รับมาวางแผนในการปรับปรุงหลักสูตรและพัฒนาการจัด การเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของบัณฑิตตลาดแรงงาน และสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อประเมินคุณภาพในกระบวนการผลิตบัณฑิตสาขาวิชา
บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์
2. เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับภาวะการปฏิบัติงานของบัณฑิตสาขาวิชา
บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์

วิธีดำเนินการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามกระบวนการ ดังนี้

1. ประชากร ได้แก่ บัณฑิตสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และ
สารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
พระนคร ที่สำเร็จการศึกษาปีการศึกษา 2557 จำนวน 17 คน อาจารย์
ผู้รับผิดชอบหลักสูตร จำนวน 5 คน และผู้ใช้บัณฑิต จำนวน 2 คน
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่
 - กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วยบัณฑิต
ที่สำเร็จการศึกษา ปีการศึกษา 2557
 - กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วยบัณฑิต
ที่สำเร็จการศึกษา ปีการศึกษา 2557 และผู้ใช้บัณฑิตที่สำเร็จ
การศึกษา ปีการศึกษา 2557
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่
 - 3.1 แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
เป็นแบบสอบถามลักษณะของแบบสอบถามแบ่งเป็น 4 ตอนคือ
 - ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของ
ผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะแบบสอบถาม
เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการสมัครงานและการทำงานลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามคุณลักษณะของบัณฑิตลักษณะของคำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scales) ที่มีค่าคะแนน 4 ระดับคือ 4 = มากที่สุด 3 = มาก 2 = น้อยและ 1 = น้อยที่สุด

ตอนที่ 4 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงการเรียนการสอนลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และแบบสอบถามแบบปลายเปิด

3.2 แบบสัมภาษณ์มีเป้าหมายเพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับบัณฑิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ตลอดจนสาระสำคัญของหลักสูตร

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการติดตามผลบัณฑิตสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์และสาขาอื่น ๆ

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลที่ศึกษาเพื่อสร้างแบบสอบถามให้ข้อคำถามครอบคลุมเกี่ยวกับการติดตามผลบัณฑิตสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอผู้เชี่ยวชาญ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.เสวียน เจนเขว่า อาจารย์ผู้สอนหลักสูตรศิลปศาสตร

สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ขั้นตอนที่ 4 นำแบบสอบถามมาวิเคราะห์คุณลักษณะของบัณฑิตสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ที่สำเร็จการศึกษา ปีการศึกษา 2557 จำนวน 17 คน โดยค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 5 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงเรียบร้อยแล้วมาจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปเก็บข้อมูลกับประชากรต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการเก็บข้อมูลโดยตรงจากบัณฑิตสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์โดยผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

4.1 จัดทำเอกสารและแบบสอบถามการวิจัยถึงบัณฑิตสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ที่สำเร็จการศึกษา ปีการศึกษา 2557

4.2 บัณฑิตที่มาขอรับปริญญาบัตร ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปแจกด้วยตนเองและรับคืนได้ทันที

4.3 บัณฑิตที่ไม่มาขอรับปริญญาบัตรผู้วิจัยจะติดต่อส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์และจำหน่ายชื่อที่อยู่ของผู้วิจัยพร้อมปิดแสตมป์ให้ส่งกลับคืนทางไปรษณีย์มายังผู้วิจัย

4.4 ส่งแบบสอบถามให้บัณฑิตจำนวน 17 ชุด และได้รับกลับคืนมาจำนวน 17 ชุด (ร้อยละ 100)

4.5 แบบสัมภาษณ์ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย อาจารย์ผู้สอน 3 คน บัณฑิต 7 คน และผู้ใช้บัณฑิตจำนวน 7 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลมีทั้งหมด 4 ตอนผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานะภาพของผู้ตอบแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการสมัครงานและการทำงานเรียนวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์การแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของบัณฑิตวิเคราะห์ข้อมูลโดยเกณฑ์การแปลความหมายข้อมูลเป็นคะแนนเฉลี่ย

ตอนที่ 4 ข้อมูลและเพื่อการปรับปรุงการเรียนการสอนวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาร้อยละ (Percentage) และการเขียนบรรยายเป็นความเรียง

6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติดังนี้

6.1 สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

6.2 ตรวจสอบความเที่ยงตรงโดยหาค่าความสอดคล้องของข้อคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัยIOC (Index of Item-Objective Congruence)

6.3 ตรวจสอบความเชื่อมั่นด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient)

6.3.1 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

6.3.2 การแจกแจงความถี่ (Frequency)

6.3.3 ค่าร้อยละ (Percentage)

6.3.4 ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)

6.3.5 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

5. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า การติดตามผลบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ที่สำเร็จการศึกษา 2557 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 15 คน (ร้อยละ 88.23) รองลงมาคือเพศชาย จำนวน 2 คน (ร้อยละ 11.76) ภาวะการมีงานทำของบัณฑิตได้งานทำ 14 คน (ร้อยละ 82.35) ยังไม่มีงานทำประจำจำนวน 3 คน (คิดเป็นร้อยละ 17.65) ลักษณะงานที่ปฏิบัติ บัณฑิตส่วนใหญ่ทำงานอยู่ภาคเอกชน จำนวน 10 คน (ร้อยละ 71.43) หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ จำนวน 1 คน (ร้อยละ 7.14) ประกอบอาชีพส่วนตัวจำนวน 3 คน (ร้อยละ 21.42) รายได้เฉลี่ยต่อเดือนบัณฑิตส่วนใหญ่มีรายได้จากงานประจำต่อเดือน ระหว่าง 10,000-15,000 บาท จำนวน 10 คน (ร้อยละ 71.43) รองลงมาคือ มากกว่า 15,000 บาท จำนวน 4 คน (ร้อยละ 28.57) ปัญหาที่พบในการทำงาน บัณฑิตส่วนใหญ่มีปัญหาในการทำงาน (ร้อยละ 21.42) ปัญหาที่พบส่วนใหญ่คือ งานที่ทำไม่สอดคล้องกับสาขาวิชาที่สำเร็จมา (ร้อยละ 7.14) ทำให้บัณฑิตส่วนใหญ่ทำงานไม่ตรงสาขาวิชา (ร้อยละ 64.30) การนำความรู้ไปใช้และความพอใจต่อลักษณะงานที่ทำ บัณฑิตส่วนใหญ่ต้องการให้สาขาวิชาเพิ่มเติมความรู้ความสามารถด้านภาษาอังกฤษให้กับนักศึกษา (ร้อยละ 64.71) รองลงมาคือ ด้านคอมพิวเตอร์ (ร้อยละ 29.41)

ผลการสนทนากลุ่มซึ่งประกอบด้วยอาจารย์ผู้สอน บัณฑิต และผู้ใช้บัณฑิตจำนวนทั้งหมด 7 คน พบว่าบัณฑิตส่วนใหญ่มีปัญหาในการทำงาน งานที่ทำไม่สอดคล้องกับสาขาวิชาที่สำเร็จมา และบัณฑิตส่วนใหญ่ต้องการให้สาขาวิชาเพิ่มเติมความรู้ความสามารถด้านภาษาอังกฤษและด้านคอมพิวเตอร์ให้กับนักศึกษา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยติดตามผลการปฏิบัติงานของบัณฑิตจากผู้บังคับบัญชาหรือผู้จ้างงานเพื่อนำผลการวิจัยมาพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของหน่วยงาน
2. ควรศึกษาวิจัยเป็นรายวิชาหรือกลุ่มรายวิชาตามหลักสูตรในการนำไปใช้ในการปฏิบัติงานหรือสมรรถนะของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา

บรรณานุกรม

พูลสวัสดิ์ ฉันทธารังศิริ. การติดตามผลผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี

สถาบันราชภัฏภูเก็ตปีการศึกษา2543-2544. ภูเก็ต:

สถาบันราชภัฏภูเก็ต, 2544.

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. รายงานประจำปีมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2548.

วิศณิ พิมพ์ประสิทธิ์และคณะ.การติดตามผลบัณฑิตสาขาบรรณารักษศาสตร์

และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ปีการศึกษา 2555.

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2555.

สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, สำนักวิจัย. การติดตามผลผู้สำเร็จการศึกษาระดับ

ปริญญาตรี สถาบันราชภัฏสวนดุสิตปีการศึกษา 2543-2544.

กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2545.

สำนักงานสถาบันราชภัฏ. สถานภาพ และคุณลักษณะของผู้สำเร็จการศึกษา

ปีการศึกษา 2543-2544. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถาบันราชภัฏ,

2545.

สุวัฒน์ วัตจินดาและคณะ.การติดตามผลการมีงานทำของบัณฑิตสาขา

บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์คณะมนุษยศาสตร์และ

สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ปีการศึกษา 2557.

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2557.

อุทุมพร แยมสุข และคณะ. การติดตามผลผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี

สถาบันราชภัฏธนบุรี ปีการศึกษา 2544-2545. กรุงเทพฯ:

สถาบันราชภัฏธนบุรี, 2546.

คำแนะนำการเขียนต้นฉบับเพื่อลงพิมพ์

วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เป็นวารสารราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน และฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม) ตีพิมพ์บทความวิชาการ บทความวิจัย และบทความปริทัศน์หนังสือ ที่มีเนื้อหาในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ สาขาภาษาและภาษาศาสตร์ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา นิเทศศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ศาสนาและปรัชญา สารสนเทศ จิตวิทยา ดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปกรรม และสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การเตรียมต้นฉบับ

1. ต้นฉบับ เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ มีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
2. ความยาวของต้นฉบับ ประมาณ 10-25 หน้า โดยจัดพิมพ์ด้วยกระดาษ A4 พิมพ์หน้าเดียว มีหมายเลขหน้าตัวเลขอารบิก ตรงกลางด้านบนของทุกหน้า
3. ใช้ตัวอักษรรูปแบบ TH SarabunPSK

รูปแบบต้นฉบับ

1. ชื่อเรื่อง ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (ใช้ตัวอักษรขนาด 18 point แบบหนา)
2. ชื่อผู้แต่ง ใช้ชื่อเต็มทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (ใช้ตัวอักษรขนาด 16 point แบบหนา) พร้อมระบุสถาบันหรือหน่วยงานที่ผู้เขียนสังกัด พร้อมกับที่อยู่ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้เขียนที่เชิงอรรถของหน้าแรก

3. บทคัดย่อ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เป็นความเรียงย่อหน้าเดียวที่สรุปสาระสำคัญของบทความไว้ครบถ้วน และควรมีความยาวไม่เกิน 200 คำ (ใช้ตัวอักษรขนาด 16 point แบบหนา)

4. คำสำคัญ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวนไม่เกิน 5 คำ และระบุไว้ท้ายบทคัดย่อ

5. เนื้อหา ควรประกอบด้วย บทนำ เนื้อหาในประเด็นต่าง ๆ และบทสรุป พร้อมการอ้างอิงแบบนามปีหรือแทรกในเนื้อหา (ใช้ตัวอักษรขนาด 16 point)

6. ภาพประกอบ จะต้องมีความชัดเจน แสดงเนื้อหาสำคัญของเรื่อง มีคำอธิบายประกอบภาพ และระบุแหล่งที่มา (ใช้ตัวอักษรขนาด 16 point แบบหนา)

7. บรรณานุกรม ใช้รูปแบบตามที่กำหนด (ดูรายละเอียดในหัวข้อรูปแบบบรรณานุกรม)

8. ข้อมูลผู้เขียน ประกอบด้วย ชื่อ-นามสกุล ตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี) ที่ทำงานปัจจุบัน หมายเลขโทรศัพท์ และที่อยู่ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์

การพิจารณาต้นฉบับ

ต้นฉบับงานวิชาการจะได้รับการตรวจประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชา จำนวน 2 ท่าน ในรูปแบบ double-blind peer review (ผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่ง และผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ) โดยแบ่งผลการประเมินเป็น 3 ระดับ คือ

1. ผ่าน สามารถตีพิมพ์ได้
2. ผ่าน แต่ต้องปรับปรุงแก้ไขก่อนตีพิมพ์
3. ไม่ผ่าน ไม่สามารถตีพิมพ์ได้

ในกรณีที่ได้ในระดับที่ 2 คือ ผ่าน แต่ต้องปรับปรุงแก้ไขก่อนการตีพิมพ์ กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ทราบเพื่อปรับปรุงแก้ไข ผู้เขียนจะต้องทำแก้ไขต้นฉบับตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิให้แล้วเสร็จ และส่งคืนให้กองบรรณาธิการฯ ภายใน 1 เดือน

รูปแบบบรรณานุกรม

1. รูปแบบการพิมพ์บรรณานุกรมจากหนังสือ
ผู้แต่ง. **ชื่อเรื่อง**. ครั้งที่พิมพ์. สถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์, ปีพิมพ์.
2. รูปแบบการพิมพ์บรรณานุกรมจากหนังสือแปล
ผู้แต่ง. **ชื่อเรื่อง**. แปลโดย ผู้แปล. ครั้งที่พิมพ์. สถานที่พิมพ์ :
สำนักพิมพ์, ปีพิมพ์.
3. รูปแบบการพิมพ์บรรณานุกรมจากบทความหรือบทในหนังสือ
ผู้เขียนบทความ. “ชื่อบทความ.” ใน ชื่อบรรณาธิการหรือ
ผู้รวบรวม. **ชื่อเรื่อง**. เลขหน้า. สถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์,
ปีพิมพ์.
4. รูปแบบการพิมพ์บรรณานุกรมจากบทความในหนังสือรายงาน
การประชุมวิชาการ
ผู้เขียนบทความ. “ชื่อบทความ.” ใน ชื่อบรรณาธิการ. **ชื่อเรื่อง**
รายงานการประชุม. เลขหน้า. สถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์,
ปีพิมพ์.
5. รูปแบบการพิมพ์บรรณานุกรมจากบทความในวารสาร
ผู้เขียนบทความ. “ชื่อบทความ.” **ชื่อวารสาร**. ปีที่, ฉบับที่
(ปีพิมพ์) : เลขหน้า.

6. รูปแบบการพิมพ์บรรณานุกรมจากบทความในหนังสือพิมพ์
ผู้เขียนบทความ. “ชื่อบทความ.” **ชื่อหนังสือพิมพ์.** (วัน เดือน ปี) : เลขหน้า.
7. รูปแบบการพิมพ์บรรณานุกรมจากบทความในสารานุกรม
ผู้เขียนบทความ. “ชื่อบทความ.” **ชื่อสารานุกรม.** เล่มที่
(ปีพิมพ์) : เลขหน้า.
8. รูปแบบการพิมพ์บรรณานุกรมจากวิทยานิพนธ์
ผู้เขียนวิทยานิพนธ์. “ชื่อวิทยานิพนธ์.” ระดับของวิทยานิพนธ์
มหาวิทยาลัย, ปีพิมพ์.
9. รูปแบบการพิมพ์บรรณานุกรมจากจุลสารและแผ่นพับ
ผู้แต่ง. “ชื่อจุลสาร/ชื่อแผ่นพับ.” ครั้งที่พิมพ์. สถานที่พิมพ์ :
สำนักพิมพ์, ปีพิมพ์.
10. รูปแบบการพิมพ์บรรณานุกรมจากการสัมภาษณ์
ผู้ให้สัมภาษณ์. ตำแหน่ง (ถ้ามี). สัมภาษณ์. วันที่ เดือน ปี.
11. รูปแบบการพิมพ์บรรณานุกรมจากโสตทัศนวัสดุ
ผู้จัดทำ. **ชื่อเรื่อง** {ประเภทของโสตทัศนวัสดุ}. สถานที่ผลิต :
หน่วยงานที่เผยแพร่, ปีที่เผยแพร่.
12. รูปแบบการพิมพ์บรรณานุกรมจากข้อมูลสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ต
ผู้แต่ง. “ชื่อเรื่อง.” เข้าถึงได้จาก : แหล่งข้อมูล/สารสนเทศ.
สืบค้น วัน เดือน ปีที่สืบค้น.